UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Hyperaspistes Diatribae Aduersus Seruum Arbitrium Martini Lutheri

Erasmus, Desiderius

Coloniæ, 1526

VD16 E 3030

urn:nbn:de:hbz:466:1-34433

Visual Library

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th. 6000.

f. IV

21.

f IV
91

HYPERASPISTES DIATRIBAE ADuersus Seruum Arbitrium Martini Lutheri, per Desyderiũ Erasmũ Roterodamũ. Cui præmissimus ad iudicium lectoris ad iuuandum Seruum Arbitrium D. Martini Lutheri, eatenus: quatenus respõdit illi D. Erasmus Etiam cætera illorum uobis daturi, si fauente Deo author perfecerit.

¶ Cum indice, & numeris in utroque libello adiectis, qui uidebantur obscuri, & in hoc lectori gratificantes.

Anno domini M. D. XXVI.

VENERABILI VIRO DOMINO
Erasmo Roterodamo, Martinus Luther,
gratiam & pacē in Christo.

QVod tardius Diatribæ tuæ de libero arbitrio rñdeo. Venerabilis Erasme, p̄ter spem omnium, præterq; morē meum accidit, q̄ hactenus eiusmodi occasiones scribēdi, nō solū libenter apprehendisse, sed ultro etiam quæsiisse uisus sum. Mirabit̄ forte quispiam nouam illam & insolitam, uel patiētiam, uł fortitudinem Lutheri, quē nec tot iactatæ uoces & literæ aduersariorū excitarunt, Erasmo uictoriam cōgratulantes & Io pęan cantantes. Scilicet Macchabæus ille & peruicacissimus assertor, inuenit tandem dignum antagonistam, contra quem hiscere non audet?

Verū illos nō modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea cōcessi, non solum, q̄d uiribus eloquētiæ & ingenio meō gissime superas, q̄lē nos oēs merito tibi cōcedim⁹, quāto magis ego barbarus in barbarie semp uersatus, sed q̄d & spm̄ meū & impetū remoratus es, & languidū ante pugnā reddidisti, idq; duabus rōnibus. Primū arte, q̄d mirabili scilicet, & ppetua modestia causſam hāc agis, q̄ mihi obstitisti, ne possem in te accendi. Deinde fortuna uł casu uł fato, q̄d in tāta re nihil dicis q̄d nō dictū sit prius, atq; adeo minus dicis & plus tribuis lib. arb. q̄ hactenus sophistę dixerūt & tribuerūt (de quo latius dicā infra) ut etiam supuacaneū uideret rñdere istis argumētis tuis antea a me quoq; toties cōfutatis, cōculcatis uero, & prsus cōtritis, p̄ Philippi Melanchthonis de locis

Theo-

Theologieis inuictũ libellũ, meo iudicio nõ solum
ĩmortalitate, sed Canone q̊q; Ecclĩastico dignũ, cui
tuus libellus cõparatus, ita mihi sorduit ac uiluit, ut
tibi uehemẽter cõpaterer, q pulcherrimã tuã & ĩge
niosam dictionẽ in istis sordibus pollueres, ac ma-
terię ĩdignissimæ ĩdignarer, q̃ tã p̃tiosis eloquẽtiæ
ornamẽtis ueherẽt, tanq̃ si qsquiliæ uł stercora au-
reis argẽteisq; uasis portarent. Id qđ tu ipse quoq;
p̃sensisse uideris, q tam difficilis fuisti ad hoc scripti
onis munus obeundũ, nẽpe qđ conscĩa tua te mo-
nuit, fore, ut quantislibet eloquentiæ uiribus rem
tentares, nõ posse tamẽ mihi fucũ fieri, quin fęces
ipsas, semotis uerboꝝ lenocinijs p̃spicerẽ, q & si ser-
mone sum imperitus, reꝝ tñ scĩa nõ sum imperitus
gr̃a dei. Sic em̃ cũ Paulo audeo mihi arrogare & ti
bi cũ fidutia derogare sciam, licet eloquẽtiã & ĩge-
niũ tibi arrogẽ ac mihi derogẽ libẽs ac debẽs. Pro-
inde sic cogitaui. Si q sunt q nr̃a tãtis scripturis mu
nita, nõ altius imbiberũt nec fortius tenẽt q̃ ut istis
leuib⁹ & nihili argumẽtis Erasmi, q̃uis ornatissimis
mouent̃, digni nõ sunt, qbus mea rñsione medeat̃.
Nihil eĩ talib⁹ satis dici aut scribi posset uł mł̃tis mi
lib⁹ libroꝝ etiã milies repetitis, sili em̃ opa litt⁹ ara
ris & arenæ semina mãdaris, aut doliũ p̃tusum aq̃
repleueris. Illis em̃, q spm̃ magistrum in nostris li-
bellis hauserunt, satis abunde a nobis ministratum
est, tuaq; facile contãnunt, q uera sine spũ legunt, ni
hil miꝝ, si quouis uento uelut arundo, agitentur, q-
bus nec Deus satis dixerit, etiam si omnes creatu-
ræ in linguas uerterentur. Vnde illos relinquere,
pene consilium fuisset libello tuo offensos cum iis,
q gloriant̃ & triumphos tibi decernunt.

4 Itaq; nec multitudine negocior, nec rei difficultate, nec magnitudine eloquētiæ tuæ, nec timore tui, sed mero tędio, indignatōe & cōtēptu, seu (ut dicā) iudicio meo de tua diatribe, impeditus est mihi īpetus rndēdi, ut illud interim taceā, qđ tuo ppe tuo similis, satis ptinaciter obseruas, ne nō ubiq; lubricus & flexiloquus sis, ac Vlysse cautior, inter scyllam & Charybdim tibi uideris nauigare, dum nihil uis assertū, rursus tn assertor uideri, cū quo gne hominum, quid, rogo, potest conferri aut componi, nisi quis Prothei capiendi peritus fuerit? In qua re quid possim, & quid ea tibi profuerit, postea ostendam cooperante Christo.

¶Vt igit nūc rndeā, nō est prorsus nlla cā. Vrgēt fideles in Chro frēs, expectationē oīm mihi obiciētes, qđ Erasmi autoritas contēnenda nō sit, & Chri anæ doctrinæ ueritas periclitet in mlrorū cordib⁹. Et mihi sane tandē in mentē uenit, silentiū meū satis piū nō fuisse, essecq; mihi a carnis meæ prudētia uel malitia illusum, ut nō satis memor eēm officij mei, quo debitor sum sapiētibus & insipiētibus, psertim cū ad id uocer, tot fratrū pcibus. Quis em res nra talis est, q̄ externo doctore nō est contēta, sed pter eū qui plātat & rigat foris, etiā desideret spm Dei, q̄ incrementū det, & uiuus uiua doceat intus (q̄ cogitatio mihi īposuit) tn cū liber sit ille spūs, ac spiret, nō ubi nos uolum⁹, sz ubi ipse uult, seruāda fuerat regla illa Pauli. Insta opportune, importune. Non em scimus, qua hora dns uēturus sit. Esto, sint, qui magistrū spm hactenus in meis lris nondū senserūt & p Diatriben illā sint pstrati, forte nondū uenerat hora eorū. Et qs scit, si deus etiā te uisitare dignabit

Opti-

Optime Erasme, ꝑ me miseꝝ & fragile uasculũ suũ, ut fęlici hora (qđ ex corde rogo pr̃em misericordiarũ ꝑ Chr̃m dn̄m nr̃m) hoc libello ad te ueniã, & charissimũ frẽm lucrifaciã. Nã & si male tu sentis & scribis de libero arbitrio, tñ a me tibi nõ paruæ debent̃ gr̃æ, qđ mihi meã sn̄iam reddidisti lõge firmiorẽ, cum uiderẽ causam liberi arbitrij a tali tantoq; ingenio, summis uiribus agi, & adeo nihil ꝑagi, ut peius habeat q̃ antea. Qđ euidẽs est argumẽtũ, Liberꝝ arbitriũ eẽ meꝝ mendaciũ, qđ exẽplo mulieris illius euãgelicæ, q̊ plus a medicis curat̃, eo peius hꝫ. Cumulata igit̃ reddet̃ tibi a me gr̃a, si ꝑ me certior fias, sicut ego ꝑ te firmior. Veꝝ utrunq; donũ est spũs, nõ opus officij nr̃i. Quare orãdus est Deus ut mihi os, tibi uero & oĩbus cor aperiat, sitq; ipse magister corã in medio nostri, q in nobis loquat̃ & audiat. A te uero, mi Erasme, sinas hoc me impetrare, ut sic̃ ego tuã fero in his rebus ignorãtiã, ita tu uicissim, feras meã infantiã. Nõ uni dat cũcta Deus. Nec oĩa possum⁹ oẽs, seu ut Paul⁹ ait. Distributões donoꝝ sunt, idẽ aũt spũs. Reliquũ igit̃ est, ut dona mutuas opas tradãt, & alter suo dono alteri⁹ onus & penuriã portet, sic implebimus legẽ Chr̃i.

6 ¶Principio aliqua capita præfatiõis tuæ ꝑcurrere uolo, qbus nõ nihil caussam nostrã grauas, & tuam adornas. Primo illud, qđ etiam alijs libellis peruicaciã asserẽdi in me rep̃hendis. Et in hoc libello dicis, te adeo nõ delectari assertõibus, ut facile in Scepticoꝝ sn̄iam pedibus discessurus sis, ubicunq; per diuinaꝝ scripturarum inuiolabilem autoritatem & Ecclesiæ decreta liceat, qbus tuum sensum ubiq; libens submittis, siue assequeris qđ præ-

scribit, siue nõ assequeris, Hoc ingeniũ tibi placet. Hæc (ut par est) accipio a te beneuolo animo dici & qui pacis amans sit. Sed si alius diceret, forte meo more in eum ferrer, Verum nec pati debeo, te, licet optime uolentem, ea opinione errare. Nõ est em̃ hoc Christiani pectoris, non delectari assertionibus, immo delectari assertionibus debet, aut Christianus nõ erit. Assertionem autem uoco (ne uerbis ludamur) constanter adhærere, affirmare, confiteri, tueri atq; inuictum perseuerare, nec aliud credo, uox hæc latinis uel nostro usu & seculo significat. Deinde loquor de rebus illis asserendis quæ nobis traditæ sunt diuinitus in sacris literis, Alioqui neq; Erasmo, neq; alio quouis magistro opus nobis est, qui doceat, in rebus dubijs uel inutilibus ac nõ necessarijs, nõ modo stultas, sed etiã ĩpias eẽ assertiones, pugnas & rixationes, q̃s Paulus nõ uno loco damnat. Nec tu de ijs hoc loco dicis, credo, nisi uel ridiculi oratoris more, aliud p̃sumere & aliud tractare uelles, uelut ille ad Rombũ uel impij scriptoris insania, articulũ de libero arb. dubium, aut non necessarium eẽ contendas.

¶ Absint a nobis Christianis Sceptici & Academici. Assint uero uel ipsis Stoicis bis pertinaciores assertores, Paulus apostolus, quoties rogo Plerophériam illam exigit, id est, certissimam illam, ac firmissimam conscientiæ assertionem? Romanorum decimo confessionem dicens, Ore confessio fit ad salutem, Et Christus, Qui me confitetur coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, Petrus rationem reddere iubet de

ea quæ

ea quæ in nobis est spe. Quid multis opus est? Nihil apud Christianos notius & celebratius, quam assertio. Tolle assertiones, & Christianismum tulisti. Quin spiritus sanctus de cœlo illis datur, ut clarificet Christum & confiteatur usque ad mortem, nisi hoc non est asserere, ob confessionem & assertionem mori. Denique adeo asserit spiritus, ut etiam ultro inuadat & arguat mundum de peccato, uelut lacessens pugnam. Et Paulus Timotheū iubeat increpare, instareque importune. Quam uero mihi festiuus fuerit ille increpator, qui ipse, quod increpat, neque certus credat, neque constanter asserat, ad Anticyram, scilicet illum mitterem. Sed ego longe stultissimus, qui in re clariore quam sol est, uerba & tempus perdo. Quis Christianorum ferat, Assertiones esse contemnendas? hoc esset aliud nihil, quàm semel totam religionem ac pietatem negasse, aut aseruisse, nihil esse religionem aut pietatem, aut ullum dogma. Quid ergo tu quoque asseris, non delector assertionibus, & hoc ingenium te malle q̄ diuersum?

¶ Verum tu te confitendo Christo, & dogmatibus eius, hic nihil uoles dixisse. Recte moneor. Et ego in gratiam tui, meo iuri, & mori cedo, ac de animo tuo nolo iudicare, inq; aliud tempus uel alijs id reseruo. Interim, ut linguā & calamū corrigas, & deinceps tibi temperes a talibus uerbis moneo, nam utcunq; animus sit integer & cādidus, oro tñ, quæ animi character esse dicitur, non talis est. Si enim causam lib. arb. non necessariam scitu, nec ad

Chr̃m ptinere arbitraris, recte loqueris, At impie tñ arbitraris. Si uero necessariã arbitraris, impie loqueris, & recte arbitraris: Nec tũ fuit locus, de inutilibus assertionibus & rixis tanta querulari & exaggerari, Quid em̃ hæc ad statũ causæ?

9 Sed qd dices de istis tuis uerbis, ubi non de una lib. arb. causa, sed de totius religionis dogmatibus generalr dicis, si liceret p̃ inuiolabilẽ autoritatẽ diuinar̃ lr̃ar̃ & eccl'iæ decreta, discessurũ te in Scepticor̃ sn̄iam, adeo nõ delecteris assertionibus? Qualis Protheus est in uocabulis illis, inuiolabilẽ autoritatẽ & ecclesiæ decreta? scilicet quasi ualde reuerearis scripturas & ecclesiã, & tñ significas, optare te licentiã, ut eẽs Scepticus? Quis chr̃ianor̃ sic loq̃ret? Hoc si dicis de inutilibus & neutris dogmatibus, Quid noui affers? Quis nõ optet licentiã hic Scepticæ professionis? immo qs Christianus de facto nõ utit̃ libere hac licẽtia, dãnatq; addictos & captiuos alicuius sn̄iæ? Nisi Chr̃ianos uniuersos pro talibus habes (ut uerba fere sonãt) quor̃ dogmata sint inutilia, in qbus stulte rixent̃ & assertionibus pugnẽt, Si uero de necessarijs dicis, qd magis impie possit aliqs asserere, q̃ optare licẽtiã, nihil asserẽdi in talibus? Sic potí⁹ dicet christian⁹, Adeo nõ delector Scepticor̃ sn̄ia, ut ubicũq; p̃ infirmitatẽ carnis liceret, nõ mõ sacris lr̃is cõstanter ubiq; in oĩbusq; partibus adhærerẽ & assererẽ, sed etiã optẽ in nõ necessarijs & extra scripturam positis rebus, esse q̃ certissimus. Quid enim incertitudine miserius?

¶ Quid etiã ad illa dicemus? ubi subiũgis, qbus submitto ubiq; sensum meũ libẽs, siue assequor, quod

qđ p̄scribunt, siue nō assequor. Quid ais Erasme? Nō satis est submisisse sensum scripturis? Etiā ec-clesiæ decretis submittis? Quid illa potest decerne re, nō decretū in scripturis? Deinde ubi manet li-bertas & ptās iudicādi decretores illos? ut Paulus .1. Cor. 14. docet, Cæteri dijudicēt, Nō placet tibi esse iudicē in decretis ecclesiæ, qđ Paulus tñ prę-cipit? Quæ ista noua religio & humilitas, ut nobis tuo exēplo potestatē adimas iudicādi decreta ho-minū, & subijcias sine iudicio hoibus? Vbi hoc no bis mādat scriptura dei? Deinde qs christianorum sic uento mandet p̄scripta scripturæ & ecclesiæ, ut dicat, siue assequor, siue nō assequor, Submit-tis te, & tñ nihil curas, an assequaris nec ne, Chri-anus uero anathema sit, si nō certus sit & assequat id qđ ei p̄scribit, quō em̄ credet, id quod nō assequ-tur? Nā tu illud hic assequi dices, qđ certo qs app̄-henderit & nō Sceptico more dubitauerit, Alioq qd est in ulla creatura, qđ ullus homo assequi pos-sit, si assequi id sit, qđ pfecte nosse ac uidere? Tum em̄ nec locū haberet, ut aliquis simul quædā asse-q & q̄dā nō assequ posset, sed unū aliquid assecut⁹ oia assecut⁹ eēt, puta in deo, quē qui nō assequit̄, nullum partem creaturæ unquam assequitur.
Summa, hæc tua uerba hoc sonant, apud te nihil referre, qcqd a q̄libet, ubicq; credat̄, mō pax mū-di cōstet, licereq; ob piculū uitæ, famæ, rer⁹ & fa-uoris, illū imitari q dixit, Aiunt, Aio, negant, nego & habere dogmata chr̄iana nihilo meliora, q̄ phi-losophor⁹ & hoim opiniōes, pro qbus stultissimū est rixari, pugnare, asserere, qđ inde nihil nisi con-tētio & turbatio pacis externæ ueniant, Quæ su-

pra nos, nihil ad nos. Ita dirẽpturus nr̃os cõflictus uenis medius, ut utroſq; ſuſpẽdas, & ꝓſuadeas, de ſtultis ac inutilibus rebus nos digladiari, Sic inq̃, ſonãt tua uerba. Et qd hic premã, puto te intelligere, mi Eraſme. Sed ut dixi, Verba eant, Cor tuũ interim excuſo, mõ tu nõ prodas latius, ac metue ſpm̃ dei, q̃ ſcrutat̃ renes & corda, nec fallit̃ cõpoſitis uerbis. Dixi em̃ hæc ideo, ut deinceps deſinas noſtrã cauſam arguere ptinaciæ & ꝓpuicaciæ. Nã hoc conſilio aliud nihil facis, q̃ q; ſignificas te in corde, Lucianum aut alium quendã de grege Epicuri porcum alere, qui cũ ipſe nihil credat eẽ deum, rideat occulte omnes qui credunt & confitentur. Sine nos eſſe aſſertores & aſſertionibus ſtudere & delectari, tu Scepticis tuis & Academicis fauue, Donec te Chriſtus quoq; uocauerit. Spiritus ſanctus non eſt Scepticus, nec dubia aut opiniões in cordibus noſtris ſcripſit, ſed aſſertiones ipſa uita & omni experientia, certiores & firmiores.

¶ Ad alterũ caput uenio, quod huic cohæret. Vbi dogmata Chriſtiana diſtinguis, quædã ſcitu neceſſaria, quædã nõ neceſſaria fingis, Eſſe quædã abſtruſa, quædã expoſita dicis, Sic uel alioꝝ uerbis luſus ludis, aut teipſum uelut artificio rhetorico exerces. Adducis aũt pro iſta ſnĩa illud Pauli Rom. 11. O altitudo diuitiarꝝ ſapiẽtiæ & ſciẽtię dei Itẽ illud Eſa. 40. Quis adiuuit ſpm̃ dñi, aut q̃s cõſiliarius eius fuit? Hæc tibi fuerunt dictu facilia, ut q̃uel ſcires te nõ ſcribere ad Lutherꝝ, ſed pro uulgo, uel non cogitares te ſcribere contra Lutherũ, quẽ tñ aliq̃ ſtudio & iudicio in ſacris lr̃is digna ſtudiis ſpero, Si nõ dignaris, en extorq̃bo etiã. Sic habet mea

bet mea distinctio, tu & ego par̄ Rhetoricer uł di
alecticer, Duæ res sunt Deus & scriptura Dei, nō
minus q̄ duæ res sunt Creator & creatura dei. In
deo eē multa abscōdita, q̄ ignorem⁹, nemo dubi-
tat, sicut ipsemet dicit de die extremo. De die illo
nemo scit, nisi pr̄. Et Actuū. j. Nō est uestrū nosse
tpa & momēta. Et iter̄, Ego noui, q̄s elegerim. Et
Paulus, Nouit dn̄s q sunt eius, & sil'ia. Sed esse in
scriptura q̄dā abstrusa & nō oīa exposita, inuul-
gatū est quidē p impios sophistas, quor̄ ore & tu
loq̄ris hic Erasme, sed nunq̄ unū articulū produxe
runt, nec producere pn̄t, q̄ suā hāc insaniā proba-
rent, Talibus aūt laruis Satanas absterruit a legen
dis lr̄is sacris, & reddidit scripturā sanctā, cōtēpti-
bilē, ut suas pestes ex philosophia in eccl'ia faceret
regnare. Hoc sane fateor, eē multa loca in scriptu
ris obscura & abstrusa, nō ob maiestatē rer̄, sed
ob ignorantiā uocabulor̄ & grāmaticæ, sed q̄ ni
hil impediant scientiā oīm rer̄ in scripturis, Quid
em̄ p̄t in scripturis augustius latere reliquū, postq̄
fractis signaculis & uoluto ab hostio sepulchri la
pide, illd̄ summū mysteriū proditū est, Chr̄m filiū
dei factū hoīem, Esse deū trinū & unū, Chr̄m pro
nobis passum & regnatur̄ æternal'r? Nōne hęc e-
tiā in biuijs sunt nota & cātata? Tolle Christum e
scripturis, quid amplius in illis inuenies? Res igi-
tur in scripturis contentæ omnes sunt proditæ,
licet quædam loca adhuc uerbis incognitis ob-
scura sint. Stultum est uero & impium, scire, res
scripturæ eē oēs in luce positas clarissima, & pro-
pter pauca uerba obscura, res obscuras dictare.
Si uno loco obscura sunt uerba, at alio sunt clara,

Ead

Eadē uero res, manifestissime toti mūdo declarata, dicitur in scripturis, tū uerbis claris, tū adhuc latet uerbis obscuris. Iā nihil refert, si res sit in luce, an aliquod eius signū sit in tenebris, cū interim multa alia eiusdē signa sint in luce. Quis dicet fontē publicū non eē in luce, q̄ hi q̄ in angiportu sunt illū nō uident, cū omnes qui sunt in foro uideant?

¶ Nihil igit̄ est, quod de Coricio specu adducis. Nō habet ita res in scripturis, Et q̄ sunt summæ maiestatis & abstrusissima mysteria, nō sunt amplius in secessu, sed in ipsis foribus & in propatulo, producta & exposita, Chr̄s em̄ aperuit nobis sensum, ut intelligamus scripturas, Et euangelion p̄dicatū est omni creaturæ, In omnē terrā exiuit sonus eorū, Et oīa q̄ scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt. Itē oīs scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendū, Igit̄ tu & oēs Sophistæ, agite & producite unū aliquod mysteriū, q̄d sit in scripturis adhuc abstrusum. Quod uero multis multa manent abstrusa, nō hoc fit scripturæ obscuritate, sed illorū cæcitate uel socordia, q̄ nō agunt, ut clarissimā ueritatē uideant, Sicut Paulus de Iudæis dicit. 2. Cor. 4. Velamen manet sup̄ cor eorū. Et iterū. Si euāgelion nostrū opertū est, in ijs q̄ pereūt opertū est, quorū corda deus huius seculi excæcauit. Eadē temeritate, sōlē obscurū q̄ diē culparet, q̄ ipse sibi oculos uelaret, aut a luce in tenebras iret & sese absconderet. Desinant ergo miseri hoīes, tenebras & obscuritatē cordis sui blasphema puersitate, scripturis dei clarissimis imputare.

¶ Tu ergo cū Paulū adducis, dicentē, Incōprehensibilia sunt iudicia eius, uideris pronomē. Eius ad scri-

ad scripturā retulisse, At Paulus nō dicit, Incōprehensibilia sunt iudicia scripturæ, sed dei, Sic Esaias. 40 non dicit, Quis nouit sensum scripturæ, sed sensum dñi, q̄uis Paulus asserat, christianis notum eē sensum dñi, uerū in his, q̄ donata sunt nobis, ut ibidē dicit. 1. Cor. 2. Vides ergo q̄ obscitanter hos locos scripturæ inspexeris & tā apte citaris, q̄ apte citas fere oīa pro libero ar. Sic & exēpla tua, q̄ subiungis, nō sine suspitione & aculeo, nihil faciūt ad rē, qualia de distinctione psonarū, de cōglutinatione naturæ diuinæ & humanæ, de peccato irremissibili, quorū ambiguitatē dicis nōdū eē resectā

17 Si de sophistarū q̄stionibus circa has res agitatis, intelligis, qd tibi fecit innocentissima scriptura, ut abusum sceleratorū hoīm obīcias illius puritati? Scriptura simpliciter cōfitet trinitatem dei & humanitatē Christi & peccatū irremissibile Nihil hic obscuritatis aut ambiguitatis, Quibus uero modis ista habeant, Scriptura non dicit, ut tu fingis, nec opus est nosse, Sophistæ hic sua somnia tractant, illos argue & dāna, & scripturas absolue. Si uero intelligis, de ipsa rei substantia, iterū non scripturas, sed Arrianos argue, & eos, quibus opertū est Euangelion, ut clarissima testimonia de diuinitatis trinitate, & humanitate Christi, per operationem Satanæ dei sui non uideant, Et ut breuiter dicā, Duplex est claritas scripturæ, sicut & duplex obscuritas, Vna externa in uerbi ministerio posita, altera in cordis cognitione sita, Si de interna claritate dixeris, nullus homo unū iota in scripturis uidet, nisi qui spiritū dei habet, omnes habent obscuratū cor, ita, ut si etiam dicant & norint, p/

rint proferre oĩa ſcripturæ, nihil tñ horũ ſentiant, aut uere cognoſcant, neq; credũt deũ, nec ſeſe eẽ creaturas dei, nec quicq; aliud, iuxta illud Pſal. 13. Dixit inſipiens in corde ſuo, Deus nihil eſt, Spiritus em̃ requiritur ad totã ſcripturã & ad quãlibet eius partem intelligendã, Si de externa dixeris, Nihil prorſus relictũ eſt obſcurũ aut ambiguum, ſed oĩa ſunt per uerbũ in lucẽ producta certiſſimã & declarata toto orbi quæcũq; ſunt in ſcripturis.

¶Sed illud magis eſt intolerabile, qđ cauſſam hanc lib. arb. inter ea numeras, quæ ſunt inutilia, & nõ neceſſaria, Et loco eius nobis recẽſes, quæ ad pietatẽ Chriſtianã ſatis eẽ iudices, qualẽ formam certe deſcriberet facile qlibet Iudæus aut Gẽtilis, Chriſti prorſus ignarus, nã Chriſti, ne uno quidẽ iota mentionẽ facis, ac ſi ſentias Chriſtianã pietatẽ ſine Chr̃o eẽ poſſe, tantũ ſi deus natura clementiſſimus totis uiribꝰ colat̃, Quid hic dicã Eraſme? Totus Lucianũ ſpiras, & inhalas mihi grandẽ Epicuri crapulã, Si tu hanc cauſſam nõ neceſſariam ducis Chriſtianis, cede quæſo ex harena, nihil tibi & nobis, Nos neceſſariã ducimus, Si eſt irreligioſum, ſi eſt curioſum, ſi ſuperuacaneũ, ut tu dicis, ſcire, An deus contingenter præſciat aliquid, An uoluntas noſtra aliquid agat in his quæ pertinent ad æternã ſalutẽ, uel tantũ patiatur ab agente gratia, An quicquid boni uel mali facimus, mera neceſſitate faciamus uel patiamur potius, quid rogo erit tmu religioſum? quid graue? quid utile ſcitu? Hoc prorſus nihil ualet Eraſme, Das iſt zu viel, Difficile eſt hoc tribuere ignorantiæ tuæ, ut qui iam ſenex & inter Chriſtianos uerſatus, & ſa

cras lite

eras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excusemus aut bene de te cogitemus, Et tamen hæc portenta tibi ignoscunt Papistæ & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum scribis, alioqui te dentibus laceraturi, si Lutherus abesset, & talia scriberes. Amicus Plato, Amicus Socrates, sed præhonoranda ueritas. Nam ut parum intelligeres in scripturis & pietate Christiana, certe hoc ut hosti Christianorum sciendum erat, quid Christiani necessarium & utile, & quid non tale haberet, Tu uero Theologus & Christianorum magister, præscripturus illis formam Christianismi, non saltem more Sceptico tuo, dubitas quid necessarium & utile illis sit, sed plane in diuersum laberis, & iam contra ingenium tuum assertione inaudita, iudicas, ea non esse necessaria, quæ nisi necessaria & cognita certo fuerint, nec deus, nec Christus nec Euangelion, nec fides, nec quicquam reliquū est, ne Iudaismi quidem, multo minus Christianismi. Deum immortalem, Erasme, quantam fenestram, immo quantum campum aperis contra te agendi & dicendi, Quid tu de libero arb. boni aut recti scriberes, qui tantam ignorantiam scripturæ & pietatis, his uerbis tuis cōfiteris? Sed cōtraham uela, nec meis uerbis hoc loco (qđ infra forte faciam) sed tuis uerbis agam tecum.

ℑ Forma Christianismi a te descripta inter cætera hoc habet, ut totis uiribus enitamur, adeamus remedium pœnitentiæ, ac domini misericordiā modis omnibus ambiamus, sine qua nec uolūtas hūana efficax est nec conatus. Itē nemini desperādā esse ueniam a deo natura clemētissimo

Hæc

Hæc uerba tua, sine Christo, sine spiritu, ipsa gla-
cie frigidiora, ita ut etiam uitium in illis patiatur
eloquentiæ tuæ decor, quæ misero uix extorsit
metus forsitan pontificum & tyrannorũ, ne pror-
sus Atheos uidereris, hoc tamen asserũt, Esse ui-
res in nobis, Esse nisum totis uiribus, Esse miseri-
cordiam dei, Esse modos ambiend misericordiam
Esse deũ natura iustum, natura clementissimũ &c
Si quis igitur ignoret, quid sint illæ uires, qd pos-
sint, quid patiantur, quis nisus eorũ, quæ efficacia,
quæ inefficacia, quid ille faciet: quid tu illum face
re docebis? Irreligiosum (inquis) curiosum & sup-
uacaneũ est nosse uelle, an uoluntas nostra aliquid
aget in ijs, q̃ ptinent ad æternã salutẽ, an tantũ pa
tiatur ab agente gr̃a, At hic dicis cõtra, Esse pieta
tem Christianã, Eniti totis uiribus, & sine miseri-
cordia dei uoluntatẽ nõ efficacẽ eẽ, Hic plane as-
seris uoluntatẽ aliqd agere in ijs, q̃ pertinẽt ad æ-
ternã salutẽ, dũ eã fingis enitentẽ, At rursus patiẽ-
tem dũ sine misericordia dicis inefficacẽ, licet non
definias, quatenus illud agere & pati intelligendũ
sit, data opera facturus ignaros, quid ualeat mise
ricordia dei, quid ualeat uoluntas nostra, eo ipso,
quo doces, quid faciat uoluntas nostra, & miseri-
cordia dei, sic te rotat tua illa prudentia, qua neu-
tri partiũ adhærere statuisti, & inter Scyllã & Cha
ribdim tuto euadere, ut medio mari fluctibus ob
rutus & confusus, oĩa asseras quæ negas, & neges
quæ asseris.

ĩ3 Similitudinibus aliquibus tibi tuam The-
ologiã ob oculos ponã, Bonũ poema uel oratio-
nẽ facturus, nõ cogitet, nec quærat, quale sit in-
geniũ,

genium, qd posſit, qd non posſit, q̃d regrat argumentum ſuſceptum, planecq; omittat illud præceptum Horatij. Quid ualeant humeri, qd ferre recuſent, ſed ſolum opus præceps tentet, & cogitet. Enitendum eſt, ut fiat, curioſum & ſuperuacaneum eſt quærere, utrum ſuppetat tanta eruditio, tanta facundia, tantâ uis ingenij. Aut ſi quis uberes fructꝰ ex agro ſit recepturus, non ſit curioſus ſuperuacanea cura explorandi ingenii terræ, ſicut Vergilius i Georgicis, curioſe & fruſtra docet, ſed ferat̃ temere, nihil niſi opus cogitet, aret littus, ſemina mãdet, quaqua patet, ſiue arena, ſiue limus. Aut ſi quis bellum geſturus uictoriam pulchram petat, uel aliud quidpiam officium in republica pr̃ſtare debet, nõ ſit curioſus, cõſultando, qd poſsit, an ærarium ſufficiat, an milites apti ſint, an copia facti ulla ſit, prorſusq; contemnat illud hiſtorici. Anteq̃ facias, conſulto, ubi conſulueris, mature facto opus, ſed irruat cæcis oculis & auribus clauſis, nihil niſi, bellum, bellum, uociferet & operi inſtet. Quid rogo Eraſme, de talibus poetis, agricolis, & Imperatoribus & pr̃cipibus iudicabis? Addam illud Euangelicum. Siqs turrim ædificaturus, non prius ſedens computet ſumptus, an habeat ad perficiendum. Quid de illo iudicat Chriſtus?

¶ Sic tu quoq; nobis facta decernis ſola, uetas uero primũ explorare, & metiri aut noſse uires, qd poſsimus & non poſsimus, tanq̃ hoc ſit curioſum, & ſupuacaneũ & irreligioſum. Ita dũ nimia prudẽtia, temeritatẽ deteſtaris & ſobrietatẽ p̃tẽdis, eo p̃uenis, ut ſummã temeritatẽ etiã doceas. Nam ut ſophiſtæ temerarii & iſani ſint facto, dum curioſa tra-

ctant, mitius tñ peccãt q̃ tu, q̃ etiã doces & iubes in
sanire & temere ferri. Atq; q̃ maior sit insania, hãc
temeritatẽ nobis pulcherrimã Chr̃ianãq; pietatẽ,
sobrietatẽ, religiosam grauitatẽ & salutẽ esse p̃sua
des, ni ita faciã⁹, irreligiosos, curiosos & uanos nos
asseris, assertionũ cãtus hostis, & pulchre euasisti scyl
lã, dũ uitasti Charybdim. Sed huc te ꝓpellit fiducia
ingenij tui, q̃ credis sic te posse ꝓeloquẽtiam oĩbus
ingenijs iponere, ut null⁹ queat p̃sentiscere, q̃d alas
in aio & q̃d moliaris lubricis ill⁹ scriptis tuis, Deus
uero nõ irridet, in quẽ nõ est bonũ impingere. Por
ro si hãc temeritatẽ nos docuisses, in poematib⁹ faci
endis, in fructib⁹ parãdis, in bellis & officijs obeun
dis, aut domibus ædificãdis, quanq̃ est intolerabi⁹
lis, p̃sertim in cãto uiro, tñ aliqua uenia dignus ran
dem eras, saltẽ apud Chr̃ianos, q̃ temporalia contẽ
mnunt. At cum Chr̃ianos ipsos iubeas temerarios
operarios fieri. & in salute æterna paranda, incurio
sos esse mandas, quid possint & non possint, hoc pla
ne peccatum est uere irremissibile. Nesciunt enim
quid faciant, dum ignorant, quid & quantum pos⁹
sunt. Ignorantes autem quid faciant, pœnitere (si
errent) non possunt. Impœnitentia autem peccatũ
irremissibile est. Atque huc ducit nos tua illa mode
rata Sceptica Theologia.

¶ Igitur non est irreligiosum, curiosum aut
superuacaneum, sed imprimis salutare & necessari
um Chr̃iano, nosse, an uoluntas aliq̃d uel nihil agat
in his, quæ p̃tinẽt ad salutẽ. Immo ut scias, hic est car
do nostræ disputatõis, hic uersat̃ status causæ hui⁹.
Nã hoc agimus, ut disquiramus, quidnã possit lib.
arb q̃d patiat̃, quomodo se habeat ad gr̃am Dei.

Hæc

Hæc si ignorauerimus, prorsus nihil Chr̃ianaꝝ re rum noscemus, erimusq; omnibus gentibus peiores. Qui hoc nõ sentit, fateat̃ sese nõ eẽ Christianũ. Qui uero reprehẽdit uł contẽnit, sciat sese eẽ summũ Christianoꝝ hostẽ. Nam si ignorauero, qd, quatenus & quantũ ego possum & faciã erga Deũ, pariter incertũ & ignotũ mihi erit, qd, quatenus & q̃ntum deus in me põt & faciat, cũ deus operet̃ om̃ia ĩ oĩbus. Ignoratis uero operibus & potentia Dei, Deum ipsum ignoro. Ignorato Deo, colere, laudare, gratias agere, seruire Deo non possum, dũ nescio, quantũ mihi tribuere, quantũ deo debeo. Oportet igit̃ certissimã distinctionẽ habere, inter uirtutẽ dei & nostrã. inter opus dei & nostrũ, si uolumus pie uiuere. Ita uides, hoc ꝓblema eẽ partẽ alteram totius summæ Christianaꝝ reꝝ, in quo pendet & periclitat̃ cognitio sui ipsius, cognitio & gł̃ia dei. Quare nõ est ferẽdum in te, mi Erasme, ut hoc nosse irreligiosum, curiosum & uanum appelles. Multa tibi debemus. Sed pietati omnia debemus. Quin tu ip̃e totum bonum nostrum Deo ascribendum eẽ sentis, idq; asseris in forma tui Christianismi. Hoc autem asserto, certe simul asseris, dei misericordiã solam omnia agere & uoluntatem nostram nihil agere, sed potius pati, alioqui non totum Deo tribuet̃. At paulopost, negas id asserere uel nosse, esse religiosum, pium, & salutare. Sed sic loqui cogitur mẽs sibiĩpsi non constans, in rebus pietatis incerta & imperita.

16 ¶Altera pars summæ Chr̃ianę ẽ. Nosse, an Deus cõtingẽter aliquid præsciat, & an oĩa faciamus necessitate. Et hãc etiã irreligiosam, curiosam,

&uanam facis, ſicut & oēs impij faciunt. Quin dæmones & damnati exoſam & execrabilē faciūt. Nec ꝙ ſtultus es ſi iſtis quæſtiōibus te eximis, modo id fieri liceat. Sed interim parꝫ bonus Rhetor & Theologus es, qui de libero arbitrio ſine iſtis partibus dicere & docere præſumis. Fungor cotis uice & ipſe nō rhetor, egregium rhetorē officij ſui monebo. Si de oratoria ſcripturus, ſic diceret Quintilianꝰ, meo iudicio, illa ſtulta & ſuperuacanea, de inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatiōe, omittenda ſunt, ſatis ſit noſſe, oratoriā eſſe benedicendi peritiam, nōne rideres artificem? Non aliter tu quoꝙ facis, ſcripturus de libero arbitrio abigis & abijcis primū, totum corpus & oēs partes artificij eius de quo ſcripturus es. Nam fieri non poteſt, ut ſcias quid ſit liberꝫ arbitrium niſi ſcieris, qd poſſit uolūtas humana. Quid deus faciat, an neceſſario præſciat. Nonne & Rhetores tui docēt. De cā aliqua dicturꝫ, oportere dicere. Primū an ſit, deide qd ſit, quæ eius partes, quæ cōtraria, affinia, ſimilia &c? Tu uero miſerꝫ illud per ſeſe lib. arb. his oībus ſpolias, & nullam quæſtionē de eo definis, niſi unā illam primam, ſcilicet, an ſit, idꝙ argumētis talibus qualibus uidebimus, ut ineptiorē librū de lib. arb. nō uiderim, excepta oratōis elegantia, Sophiſtæ ſane melius hic ſaltē dialecticant, qñ rhetoricari neſciunt, q lib. arb. aggreſſi definiūt oēs quęſtiōes eius. An ſit, qd ſit, qd faciat, quō hēat &c. Iꝫ &ipſi nō efficiūt qd tentāt. Vrgebo igit hoc libello te & Sophiſtas oēs, donec lib. arb. uires & opa mihi definiatis Et ſic urgebo (Chriſto ꝓpitio) ut ſperē me adactuꝫ te ad pœnitentiam editæ Diatribes tuæ.

¶Est itaq; & hoc imprimis necessariū & salutare Chriano, nosse, qđ Deus nihil pscit contingēter, sed qđ oia incōmutabili & æterna, infallibiliq; uolūtate & præuidet & ꝓponit & facit. Hoc fulmine sternit & conterit penitus lib. arb. ideo qui lib. arb. uolunt assertū, debēt hoc fulmē uel negare, uel dissimulare, aut alia rōne a se abigere. Anteq; uero id mea disputatōe & scripturę autoritate firmē, prius tuis uerbis ipm tractabo. Nōne tu es mi Erasme, q asseruisti paulo ante, Deum natura iustū, natura clemētissimū? Si hoc uerę est, nōne sequit, qđ incommutabiliter sit iustus & clemēs? ut quēadmodū natura eius non mutat in æternū, ita nec eius iustitia & clemētia. Quod aūt de iustitia & clemētia dicit, etiā de scīa, sapīa, bonitate, uolūtate, & alijs diuinis rebus dici oportet. Si igit hæc religiose, pie & salubriter de deo asserunt, ut tu scribis. Quid accidit tibi, ut tibi ipsi dissidēs, irreligiosum, curiosum, ac uanū nūc asseras, dicere, deū necessario pscire? Scilicet uoluntatē immurabilē dei prædicas esse discendā, immutabilē eius uero præscīam nosse uetas. An tu credis, qđ nolens præsciat, aut ignarus uelit? Si uolens præscit, æterna est & immobilis (quia natura) uoluntas, si præsciens uult, æterna est & immobilis (quia natura) scientia.

¶Ex quo sequitur irrefragabiliter, oīa quæ facimus, oīa quæ fiunt, & si nobis uident mutabiliter & contingēter fieri, reuera tamē, fiunt necessario & īmutabiliter, si Dei uoluntatem spectes. Voluntas em Dei efficax est, quæ impediri nō potest, cum sit naturalis ipsa potentia dei. Deinde sapiens, ut falli non possit, Non autem impedita uolūtate,

opus ip̄m impediri non poteſt,quin fiat,loco,tpe, modo,mēſura,q̄bus ipſe & præuidet & uult.Si tal eēt uoluntas dei, quæ pacto opere eodemq; manē te,ceſſaret, qualis eſt hoīm uoluntas, ubi ædificata domo,quam uolūt,ceſſat uelle,ut in morte deſinit, tum uere poſſet dici,aliquid contingēter & muta⁄ biliter fieri.At hic cōtra fit,opus deſinit & uolūtas permanet,tantum abeſt,ut ip̄m opus dum fit &p⁄ manet,contingēter eē aut permanere poſſit. Cōtin genter aūt fieri dicit(ne uocabulis abutamur)lati⁄ na lingua,nō ip̄m opus contingēs fieri, ſed cōtingē te &mutabili uolūtate fieri,qualis in deo nō eſt.De inde cōtingēs opus dici non poteſt,niſi quod nobis contingenter &uelut caſu imprudentibusq; nobis fit.Quia noſtra uolūtas uel manus illud arripit ue lut caſu oblatam,ut q̄ nihil de eo aut cogitauimus, aut uolumus antea.

¶ Sudauerūt hic ſophiſtæ iam multis annis & tandē uicti,coacti ſunt cōcedere. Om̄ia q̄dē ne ceſſario fieri,neceſſitate cōſequētiæ(ut dicunt) ſed nō neceſſitate conſequētis Sic eluſerūt uiolentiā iſti us quæſtionis,uer⁊ & ſeipſos potius illuſerunt. Q⁊ fit em̄ hoc nihil,nō grauabor oſtēdere. Neceſſitatē cōſequentiæ uocant,ut craſſe dicam. Si deus aliq̄d uult,neceſſe eſt,ut ipſum fiat,ſed non eſt neceſſe,ut id ſit,quod fit.Solus deus enim neceſſario eſt,om̄ia alia poſſunt nō eē,ſi deus uelit,ita actionem dei ne⁄ ceſsariam dicunt,ſi uolet,ſed factum ipſum non eē neceſsarium.Quid autem iſtis ludibr⁊ſ uerborum efficiunt?Id ſcilicet,facta res non eſt neceſsaria, id eſt,non habet eſsentiam neceſsariam, hoc eſt aliud nihil dicere,q̄ res facta nō eē deus ipſe, Nihilomin⁹

manet

manet illud, ut omis res necesario fiat, si actio dei necesaria uel cosequetiæ necessitas est, quantumlibet iam facta no necesario, id est, no sit deus, uel no habeat eentiam necessariam Si enim ego fio necesario, parq; me mouet, qd ee meum uel fieri sit mutabile, nihilomin9 ego ille cotinges & mutabilis, q no sum deus necessarius, fio. Quare illoq; ludibriu. Necessitate consequetiæ sed no necessitate consequetis omia fieri, nihil aliud habet q hoc. Omia quidem necesario fiunt, sed sic facta non sunt ipsemet deus. Quid uero opus erat hoc nobis dicere? quasi metuedum fuerit, ut factas res assereremus deum ee, uel diuinam & necessariam natura habere. Adeo stat & pmanet inuicta sentetia. Omia necessitate fieri. Nec hic ulla obscuritas, aut abiguitas In Esaia dicit Consilium meum stabit & uoluntas mea fiet Quis em puer no intelligit, qd uelint hec uocabula, Consilium, uoluntas, fiet, stabit?

20 ¶ Sed cur nobis Christianis illa sunt abstrusa, ut irreligiosum & curiosum ac uanu sit, illa tractare & nosse, cu talia getiles poetæ & ipm uulgus usu comunissimo terat in ore? Quoties un9 Vergi. fatu memorat? Certa stat oia lege. Ite, stat sua cuiq; dies. Ite, Si te fata uocat. Ite, Si qua fata aspera rumpas. Nihil ille poeta aliud facit, q in Troia uastata, & Romano imperio suscita do, fatum plus ualere q oim hoim studia, significet, atq; adeo necessitate, & rebus & hoibus imponere. Denicq; deos suos imortales facto subiicit, cui necesario cedat & ipe Iupiter & Iuno. Inde finxere Parcas illas tres imutabiles iplacabiles, irreuocabiles. Seseru illi sapietes uiri, id q̄d res ipsa cu experietia ,pbat, nulli hoim unquam

sua cõsilia ꝓceſſiſſe, ſed oĩbus alio q̃ cogitarũt rem cecidiſſe. Si pergama potuiſſent dextra defendi, etiam hac defenſa fuiſſent, ait Hector Vergilij. Inde uulgatiſſimũ uerbũ in oĩm ore. Quod Deus uult, fiat. Item, Si uolet deus, faciemus. Itẽ, Sic uoluit deꝰ Sic placitũ ſuperis, Sic uoluiſtis, ait Vergilius, ut uideamꝰ, in uulgo nõ minꝰ relictã eẽ ſcĩam p̃deſtinationis & p̃ſcĩæ Dei, q̃ ipſam notitiã diuinitatis. Et ĩ qui ſapientes uoluerunt uideri, ſuis diſputatiõibus eo abierunt, donec obſcurato corde, ſtulti fierent, Romano .j. & negarent uł diſſimularẽt ea, quæ poetæ & uulgus, atq; ipſorũmet conſcĩa, ꝓ uſitatiſſimis & certiſſimis ueriſſimis habent.

¶ Vltra dico, non modo q̃ iſta ſint uera, de quo infra latius ex ſcripturis dicet, uerũ etiam q̃ religioſum, piũ & neceſſariũ ſit ea noſſe. His em̃ ignoratis, neq; fides, neq; ullus Dei cultus cõſiſtere põt. Nam hoc eẽt uere deũ ignorare, cũ qua ignorãtia ſalus ſtare nequit, ut notũ eſt. Si enim dubitas, aut contemnis noſſe, quod Deus oĩa, nõ contingẽter, ſed neceſſario & ĩmutabiliter præſciat & uelit, quõ poteris eius promiſſiõibus credere, certo fidere acniti? Cũ em̃ ꝓmittit, certũ oportet te eſſe, quod ſciat? poſſit & uelit præſtare, qđ promittit. Alioqui eum nõ ueracẽ, nec fidelẽ æſtimabis, quæ eſt ĩcredulitas & ſumma ĩpietas, & negatio Dei altiſſimi. At quõ certus & ſecurus eris? niſi ſcieris illũ, certo & infalliբiliter & ĩmutabiliter, ac neceſſario ſcire, & uelle & facturũ eẽ, quod promittit. Neq; ſolum certos oportet nos eẽ, Deum neceſſario & immutabiliter uelle & facturũ, ſed etiã gl̃iari in hoc ipo, ut Paulus. Ro. 3. Eſto aũt Deus uerax, oĩs homo mendax. Et iterũ.

Nõ

Non qđ exciderit uerbum dei, Et alibi, Fundamẽ tum dei firmum ſtat, habens ſignaculum hoc, No uit dominus, qui ſunt eius. Et Tit. 1. Quam pro⸗miſit deus non mendax, ante tempora ſecularia. Et Ebre. 11. Oportet accedentem credere, quod de us ſit, & in ſe ſperantibus remunerator ſit.

zz Itaq; fides Chriſtiana prorſus extinguit̃, promiſſiões dei & uniuerſum Euangelion penit⁹ corruit, ſi doceamur & credim⁹, nõ eẽ nobis ſci⸗endã p̃ſciẽtiã dei neceſſariã, neceſſitatẽq; faciẽdo⁊ Chr̃ianor⁊ em̃ hæc una & ſumma cõſolatio eſt in oĩbus aduerſitatibus, noſſe, q; deus nõ mentit̃, ſed immutabil⁊ oĩa facit, & uolũtati eius, neq; reſiſti, neq; eã mutari aut impediri poſſe. Tu nunc uide, Mi Eraſme, q⁊ſum nos tua illa abſtinẽtiſſima, pa⸗cis amiciſſima Theologia ducat? Tu auocas & ue tas nos eo niti, ut p̃ſcientiã dei & neceſſitatẽ in re⸗bus & hoĩbus diſcamus, ſed cõſulis, talia relinque re, uitare & cõtemnere, Qua opa tua incõſulta ſi⸗mul nos doces, ut ignorantiã dei, q̃ ſua ſponte ue nit & agnata q̊q; eſt, q̃ramus, fidẽ cõtẽnamus, p⸗miſſiones dei deſeramus, oĩa ſolatia ſpũs, & certi⸗tudines cõſcientiæ nihili faciamus, Qualia uix E⸗picurus ipſe p̃ſcriberet, Deinde hoc nõ cõtẽtus, ir religioſum, curioſum, uanũq; uocas, q talibus ſtu duerit cognoſcẽdis, religioſum uero piũ ac ſobriũ q cõtẽpſerit. Quid his ⁊ bis igit̃ aliud ſtruis, q̃ chr̃i⸗anos eẽ curioſos, uanos, & irreligioſos? Chr̃aniſ⸗mũ eẽ rẽ prorſus nullius mõmẽti, uanã & ſtultã ac plane impiã. Ita fit iter⁊, ut dũ nos maxie deterre re uis a temeritate, & more ſultor⁊ in cõtrariũ ra ptus, nihil doces, niſi ſummas temeritates, impie⸗

tates, ꝓditiones. Sentis ne in hac parte libellū tuū
ēē adeo impiū, blaſphemum, ac ſacrilegum, ut
nullum habeat uſpiam ſimilem.

ZZ Non de aīo tuo dico, ut ſupra dixi, Necꝫ
em̄ ſic ꝓditū te exiſtimo, qđ hæc uelis docere aut
fieri ex aīo, Sed ut oſtēderē tibi, quāta portēta co-
gat̄ imprudēter effutire, q malā cauſam ſuſcepe-
rit agendā, Deinde qd ſit in diuinas res & lr̄as im
pingere, dū alior̄ obſequio, ꝓſonā ſumim⁹, & in-
uita cōſcientia alienæ ſcenæ ſeruimus. Nō eſt lu-
dus neqꝫ iocus, ſacras lr̄as & pietatē docere, facilli
me em̄ hic cōtingit lapſus ille, de q̄ Iacobus dicit,
Qui offendit in uno, fit oīm reus. Ita fit em̄, ut cū
modicū uideamur uelle nugari, nec ſatis reueren-
ter ſacras lr̄as habem⁹, mox impietatibus inuol-
uamur blaſphemiiſqꝫ immergamur, ſicut hic tibi
cōtigit Eraſme, Dn̄s ignoſcat tibi & miſereat̄ tui.
Quod uero Sophiſtæ in his rebus tot q̄ſtionū ex-
amina pepererūt, & multa alia inutilia miſcuerūt,
qualia multa recēſes, ſcimus & cōfitemur tecum,
acriusqꝫ inſectati ſumus & magis q̄ tu, Sed tu im
prudēter & temere facis, q puritatē ſacrar̄ rer̄ mi
ſces, cōfundis, & aſſimulas cū prophanis & ſtultis
q̄ſtionib⁹ impior̄. Cōſpurcarūt illi aur̄ & muta
uerūt colorē bonū, ut Hieremias ait, ſed nō ſimul
aur̄ cū ſtercore cōparandū & abiiciendū eſt, ut fa
cis. Vindicādū aur̄ ab illis & ſecernēda pura ſcri
ptura ab illor̄ fecibus & ſordib⁹, id qđ mei ſemp
fuit ſtudiū, ut alio loco haberent̄ diuinæ lr̄æ, alio il
lor̄ nugæ. Nec nos mouere debet, ꝙ nihil iſtis q̄-
ſtionibus profectū ſit, niſi qđ magno cōcordiæ di-
ſpendio minus amamus dū plus ſatis uolumus ſa-

pere,

pere, Nobis nō est quæstio, qd Sophistæ q̄stionarij profecerint, sed qūo nos boni & Chr̄iani fiamus, nec debes doctrinæ Christianæ imputare, qd impij male agunt, Ea em̄ nihil sunt ad propositū, & poteras alio loco dicere & papyro parcere.

24 Tertio capite, pgis nos modestos & quietos illos Epicuros reddere, alio genere cōsilij, nec sanioris, q̄ sunt p̄dicta duo. Videlicet, ꝙ quędam eius generis sunt, ut etiā si uera essent, & sciri possent, nō tamen expediret ea prostituere promiscuis auribus. Et hic iterꝝ confundis & misces omnia, more tuo, ut prophanis æques sacra, nullo prorsus discrimine, Iterꝝ lapsus in scripturæ & dei contemptum & iniuriam. Dixi superius, Ea quæ sacris literis aut traduntur, aut probantur, esse non modo aperta, sed & salutaria, ideo tuto inuulgari disci, & sciri posse, immo debere, ut falsum sit, qd dicis non esse prostituēda promiscuis auribꝰ, si de ijs, q̄ in scriptura sunt, dicis, Nā de alijs si dixeris, nihil ad nos, nec in loco dixeris, sed uerbis chartas & tēpora p̄dis. Deinde nosti, mihi cū Sophistis nulla in re cōuenire, ut merito mihi parceres, nec eorū abusus mihi obijceres, Cōtra me em̄ i libro isto tibi dicendū erat, Scio, qd peccēt Sophistæ. nec te magistro opus habeo, & satis sunt a me reꝑhensi. Hoc semel dictū uelim ac repetitū, quoties me sophistis misces, & causam meam illorū insania grauas, Inique em̄ facis, quod optime nosti.

24 Iā uideamus rōnes cōsilij tui, Deū eē secū dū naturā in antro scarabæi uel etiā cloaca (quod tu uereris dicere, & arguis Sophistas ita garrire) non minus q̄ in cœlo, etiam si uerum esset, putas

tamē

tñ irrationabiliʳ disputari apud multitudinẽ. Primũ, garriãt q garriãt, nos nõ de facto hoim hic disputamus, sed de iure & lege, nõ ut uiuamus, sed ut uiuere debeamus. Quis nostrũ ubiq; recte uiuit & agit? At ideo ius & doctrina non dãnat, sed nos potius dãnat. Sed tu ista pegrina longe petis, & undiq; corradis multa, q te male habet unus ille locus, de p̃scientia dei, quẽ cũ nulla ratione potes uincere, multiloquio inani lectorẽ interim fatigare conaris. Sed eant illa, Ad rẽ adeamus. Quorsum igit hoc tendit, ut q̃dã nõ uulganda censeas? An causam lib. arb. inter ea nũeras? Tũ redibit cõtra te, totũ qđ supra dixi de necessitate discẽdi lib. arb. Deinde, cur tu ipse te nõ sequeris & omittis Diatriben tuã? Si bene facis lib. arb. tractãdo, cur uituperas? Si malũ est, cur facis? Si uero nõ inter ea numeras, iterq; causæ statũ interim fugis, & non in loco uerbosus orator aliena tractas.

¶ Nec tñ recte hoc exẽplũ tractas, & inutiliter disputari corã multitudine dãnas illud, deũ eẽ in antro uel cloaca, Nimis em̃ hũana cogitas de deo Fateor quidẽ, eẽ quosdã leues cõcionatores, q nulla religione aut pietate, sed uel cupiditate gloriæ aut studio nouitatis alicuius, aut impatiẽtia silentiũ leuissime garriunt ac nugant, At ñ nõ placent, neq; deo, neq; hoĩbus, etiãsi deũ asserant eẽ in cœlo cęlorũ. Verũ ubi graues & pñ cõcionatores sint q modestis, puris & sanis uerbis docẽt, illi sine periculo, immo magno fructu tale corã multitudine dicũt. Nõne oportet nos oẽs docere, filiũ dei fuisse in utero uirginis & natũ ex uẽtre? At q̃tũ distat uẽter hũanus ab alio quouis immũdo loco? Et q; non

nō fæde ac turpiter posset illum definire? At illos merito dānamus, cū abūdent uerba pura, qbꝰ eā necessitatē etiā cū decore & grā dicimus. Itē Chri ipsius corpus fuit humanū sicut nostrū, Quo qđ fædius? Nū ideo nō dicemus deū habitasse corporaliter in eo, qđ Paulus dixit? Quid fædiꝰ morte? Quid horribilius inferno? At propheta deū eē se cū in morte & in inferno sibi adesse gloriatur.

¶Igitur pius animꝰ nō exhorret audire, deū eē in morte, uel in inferno, quoꝝ utrūqꝫ horribilius ac fædius est, antro uel cloaca, immo cū scriptura testet deū eē ubiqꝫ, & replere oia, nō solū dicit eum cē in locis illis, ueꝝ necessario discet & noscet eum ibi eē, Nisi forte, si qua ꝑ tyrannū captus in carcere aut in cloacā proꝛcerer, qđ multis sanctis cōtigit. non mihi licebit, deū ibi inuocare, uel credere mihi adesse, donec uenero in tēplū aliq̄d ornatum Si ita nugādū de deo nos docueris, & locis essentię eius offenderis, nec in cœlo eū nobis residere tandē ꝑmittes, neqꝫ eī cœli cœloꝝ eū capiunt, neqꝫ digni sunt, Veꝝ ut dixi, more tuo, sic odiose pungis, ut cām nostrā graues & exosā reddas, qꝫ uideres eā tibi insuꝑabilē & iuictā. Alteꝝ exēplū, tres eē deos, fateor eē offendiculo si doceat, nec ē ueꝝ nec scriptura docet, Sed Sophistæ sic loquunt, & nouā dialecticā finxerūt, Veꝝ hæc quid ad nos?

29 Reliquū de cōfessione & satisfactiōe, mirū est, q̄ fœlici prudētia causeris, & ubiqꝫ, sicut soles, supꝫ aristas graderis, ne uideare nec nra simplr dānare, nec pontificū tyrānidē offendere, id qđ tibi minime tutū est, Itaqꝫ sepositis interim deo & conscientia (Quid eī ad Erasmū, qđ ille in his rebus

uelit

uelit,& qd huic expediat)in laruã externã ruis,& uulgus accusas,qꝑ ꝑdicatiõe liberæ cõfessionis & satisfactiõis,pro sua malitia abutit in libertatem carnis,Necessitate uero cõfitẽdi(ut dicis) utcunqꝫ cohibet,O ꝑclara & egregia ratio.Hoccine ẽ theologiã docere?Animas ligare legib⁹,& (ut Ezechiel dicit)mortificare,q̃ ligatæ nõ sunt a deo?Scilicet hac rõne nobis suscitas uniuersam tyrãnidẽ põtificiarꝫ legũ,tanq̃ utilẽ & salutarẽ,qa & illis qꝫcqꝫ cohibet uulgi malitia,Sed nolo inuehi,quãd modũ meret hic locus,Rẽ breuiter dicã,Bon⁹ theologus sic docet,Vulgus coercendũ est externa uigladñ,ubi male egerit,sicut Paulus docet Rom.13. nõ aũt cõscientiæ eorꝫ falsibus legibus irretiendę sunt,ut peccatis diuexent,ubi peccata nõ eẽ deus uoluit,Solius em̃ dei ꝑcepto cõscientiæ ligant,ut media illa tyrãnis pontificũ,q̃ falso terret & occidit animas intus,& foris frustra fatigat corpus, e medio prorsus tollatur,Quia & si foris cogit ad confessionẽ aliaqꝫ onera, tamen ꝑ hæc animus nõ cohibet,sed magis exasperat ad odium dei & hominũ,& frustra in externis excarnificat corp⁹,facitqꝫ meros hypocritas,ita ut legũ eiusmodi tyrãni aliud non sint,q̃ lupi rapaces, fures & latrones animarꝫ,Et hos tu bonus animarꝫ consul,nobis cõmendas rursus,hoc est,autor es crudelissimorꝫ animicidarꝫ,ut mundum hypocritis, deũ blasphemantibus & contemnẽtibus in corde repleant, ut foris in modico coerceant,quasi alius modus coercendi non sit,qui nullos hypocritas facit,& sine conscientiarum perditione fit,ut dixi.

30 Hic allegas similitudines, qbus uis abũdare &

re & aptissime uti uideri, Esse scilicet morbos, q̃ mi
nore malo tolerent̃, q̃ tollant̃, ut lepra &c. Itẽ ad
dis exẽplũ Pauli, q̃ discreuerit inter ea, q̃ licent &
q̃ expediũt, Licet (inqs) uer̃ dicere, uer̃ nõ expe-
dit apud quosuis, nec quolibet tpe, nec q̃uis mõ.
Quam copiosus orator, nihil tñ intelligẽs quid lo
quaris, In summa, sic agis causam hãc, quasi res ti-
bi mecũ eẽt, de periculo pecuniæ reparabilis, aut
alterius cuiuspiã rei leuissimæ, cuius dispẽdio, tan
q̃ lõge melioris, q̃ sit externa illa pax, nõ debeat ul
lus adeo moueri, qn cædat, faciat, patiat̃, pro io-
co, ne sic tumultuari necesse sit mũdũ. Plane igit̃
significas, pacẽ istã & tranquillitatẽ carnis tibi lõge
p̃stãtiorẽ uideri q̃ fidẽ, q̃ cõscẽtiã, q̃ salutẽ, q̃ uerbũ
dei, q̃ gloriã Chri, q̃ deũ ipm. Ideo dico tibi, atq̃
hoc sensib⁹ imis reponas oro, Mihi rẽ seriã & ne-
cessariã, æternãq̃ i hac cã peti, talẽ ac tantã, ut eã
assertã & defensam oporteat p̃ mortẽ q̃q̃ etiã si
mũdus tot⁹ nõ solũ cõflictari & tumultuari debe-
at, uer̃ etiã in unũ cahos ruere, & in nihilũ redigi
Hæc si tu nõ capis uel nõ afficeris, tuã rem age &
sine illos capere & affici, quibus deus dedit.

¶ Neq̃ em̃ ego, dei gr̃a, tã stultus & insan⁹ sum
q̃ ob pecuniã, quẽ nec habeo nec cupio, aut ob glo
riã, quã si uellẽ, nõ possem in mũdo sic mihi ifenso
obtinere, aut ob uitam corporis, q̃ nullo momẽto
mihi certa esse p̃t, tanto animo, tãta cõstantia, quã
tu peruicaciam uocas, p̃ tot pericula uitæ, p̃ tot
odia, per tot insidias, breuiter, per furias hoim &
dæmonũ, hãc causam tã diu agere & sustinere uel
lẽ. An tibi soli putas esse cor, quod istis tumultib⁹
cõmouetur? Nec nos saxei sum⁹, aut ex Marpesijs
cautib⁹

cautibus nati, Sed qñ aliter fieri nõ p̃t p̃eligim⁹ tẽ
porali tumultu collidi, hilares in gr̃a dei, ob uer-
bũ dei, inuicto & incorruptibili aĩo asserendũ, q̃ ę-
terno tumultu, sub ira dei, cruciatu intolerabili cõ
teri, Chr̃s faxit, ut animus tuus talis nõ sit, sicut op
to & spero, certe uerba tua sic sonãt, quasi cũ Epi-
curo fabulas eẽ putes, uerbũ dei & futurã uitã, dũ
magisterio tuo nobis autor eẽ uis, ut gratia pon-
tificũ & principũ uel pacis huius, certissimũ ꝟbũ
dei pro loco intermittamus & cædamus, quo in-
termisso, deũ, fidẽ, salutẽ & oĩa Christiana ĩtermit
timus, q̃to rectius Chr̃s nos monet, ut potius to-
tũ mundum contemnamus.

¶ Tu dicis uero talia, qđ nõ legis uel nõ obser-
uas, hanc eẽ fortunã cõstantissimã uerbi dei, ut ob
ip̃m mundus tumultuet̃, Idq; palã asserit Christ⁹,
Nõ ueni (inq̃t) pacẽ mittere, sed gladiũ, Et in Lu-
ca, Ignẽ ueni mittere in terrã, Et Paulus. 1. Cor. 6.
In seditionibus, &c. Et propheta psal. 2. idẽ copio
se testat̃, asserens tumultuari gentes, fremere po-
pulos, insurgere reges, cõspirare principes aduer
sus dñm & aduersus Chr̃m eius, quasi dicat mul-
titudo, altitudo, opes, potentia, sapiẽtia, iustitia &
quicq̃d est sublime in mũdo, sese opponit uerbo
dei. Vide in Actis apl̃oꝝ, q̃d accidat in mũdo, ob
unius Pauli (ut alios apl̃os taceã) uerbũ, q̃ unus il-
le & gentes & Iudæos cõmouet, seu ut ibidẽ ipsi-
met hostes dicũt, totũ orbẽ cõturbat. Sub Elia tur
bat̃ regnũ Israel, ut rex Achab q̃rit̃, Quãt⁹ tumul
tus fuit sub alĩs prophetis? dũ oẽs occidunt̃ ul̃ la
pidant̃, Dũ Israel ducit̃ captiuus in Assyrios, Item
dũ Iuda in Babylonẽ, Hæccine pax fuit? Mundus
& deus

& deus eius, uerbū dei ueri ferre non p̄t, nec uult, Deus uerus tacere, nec uult, nec p̄t, qđ iā illis duobus dñs bellātib⁹, nisi tumult⁹ fieret ī toto mūdo?

¶Hos igit̄ tumultus uelle sedare, aliud nihil ē, q̄ uelle ꝟbū dei tollere & ꝓhibere. Sermo em̄ dei uenit mutaturus, & innouaturus orbē, q̄ties uenit, At etiā gentiles scriptores testant̄, mutationes reꝝ, sine motu & tumultu, immo sine sanguine fieri nō posse. Chr̄ianoꝝ iā est, hæc p̄senti aīo expectare & ferre, sicut Chr̄s dt, Cū audieritis p̄lia & rumores p̄lioꝝ, nolite terreri, oportet primū hæc fieri, sed nōdū statim finis. Et ego, nisi istos tumultus uiderē, uerbū dei in mūdo nō eē dicerē, Nunc eū uideā, gaudeo ex aīo, & cōtēno, certissimus, qđ Papę regnū cū suis adhærētibus ruituꝝ sit, nā hoc inuasit potissimū sermo dei, q nunc currit. Video sane te, Mi Erasme, in multis libris queri de istis tumultibus, de amissa pace & cōcordia. Deide multa conaris, ut medearis, bono (ut eq̄dē credo) aīo, sed ridet medicas tuas ista podagra manus, hic em̄ uere, qđ dicis, cōtra fluuiū nauigas, immo stipula incendiū restinguis. Desine q̄ri, desine mederi, tumultus ille diuinitus & ortus ē, & gerit̄, non desiturus, donec ut lutū plateaꝝ reddat oēs aduersarios uerbi, Quanquā dolendum est, ut opus sit te tantū Theologum, ista moneri quasi discipulū qui aliorum magister esse debueras.

¶Huc igit̄ tua p̄tinet gnome satis pulchra, morbos quosdā minore malo tolerari q̄ tolli, qua tu nō uteris appositе, Morbos tolerabiles minore malo, dicito, tumultus istos, motus, turbatiōes, seditiones, sectas, discordias, bella & si qua talia sūt

quibus ꝓpter uerbū dei totus concutit & collidit orbis, hæc inquam minore malo, cum sint tēporalia, tolerant, q̄ ueteres & mali mores, q̄bus necesse est, omēs animas perire, nisi uerbo dei mutarent, q̄ sublato, æterna bona, Deus Christus, spiritus tollerent. Quanto uero præstat, mundum amittere, q̄ Deum creatorem mundi, q̄ innumerabiles mūdos creare denuo potest, & infinitis mundis melior est? Quæ enim comparatio temporalium ad æterna? Hæc igit lepra potius est ferēda temporalium malorꝝ, q̄ ut trucidatis omnibus animabus æternaliter q̄ damnatis, mundus ab his tumultibus, illaꝝ sanguine & perditione, pacaret & curaret, cum una anima totius mundi pretio redimi nequeat. Bellas habes & egregias similitudines & gnomas, sed cum in rebus sacris agis, puerilirer imo peruerse applicas, humi enim reptas, & nihil super humanum captum cogitas. Non enim puerilia neq̄ ciuilia uel humana sunt, quæ Deus operat, sed diuina, quæ captum humanum excedunt, Velut hos tumultus & sectas, nō uides diuino consilio & opere ꝑ mundū grassari, & metuis, ne cœlum ruat. Ego uero, Deo gratia, bene uideo, quia alios maiores in futuro seculo uideo, quoꝝ comparatōe, isti, uelut tenuis auræ sibilus esse uident, aut lenis aquæ susurrus.

¶ At dogma de confessionis & satisfactionis libertate, uel negas uel nescis esse uerbū Dei. Hæc alia quæstio est. Nos tamen scimus & certi sumus, esse uerbum Dei, quo libertas Christiana asserit, ne traditōibus humanis & legibus sinamus nos illaqueari in seruitutem. Quod alias abunde docuimus, & si uoles experiri, parati sumus & tibi dicere uel cōse-

rere

rere manus, Extant nostri libelli super his rebus nō pauci. At sīc in charitate iuxta tolerandæ & seruā-dæ leges Pōtificum, si sic forte, sine tumultu cōstare, possit, & æterna salus per uerbum Dei & pax mundi. Dixi supra, fieri id nō posse, Princeps mundi Papam & Pōtifices suos nō sinit eorū leges libere seruari, sed cōscias captare & ligare in aīo habet. Hoc Deus uerus ferre nō pōt. Ita implacabili discordia uerbū Dei & traditiōes hoīm pugnāt, nō alter atq; Deus ipse & Satan sibi inuicē aduersantur, & aliter alterius opa dissoluit, & dogmata subruit, tanq; si duo reges alter alterius regnū populet. Qui nō est, mecum, ait Christus, cōtra me ē. Quod uero metus sit, mītos, qui ad flagitia proni sunt, abusuros ea libertate. Hoc referetur ad tumultus illos, tanq; pars le præ istius tēporalis tolerandæ & mali ferendi. Nec tanti habendi sunt, ut propter ipsorū abusum cohibendū, uerbū Dei tollat. Si nō oēs seruari possunt, aliqui tamē seruant, propter quos uerbum dei uenit, hi amāt eo feruentius & consentiunt sanctius. Quidē malorū & antea nō fecerūt impij homīes cum nullū uerbū eēt: immo quid boni fecerūt? An nō semp mundus bello, fraude, uiolētia, discordia, & oībus sceleribus inundauit? ita ut Michæas optimū inter eos, spinæ comparet, quid putas reliquos uocaret? Nunc uero uenīēti Euāgelio imputari incipit, qđ mundus malus sit, cū uerius Euāgelio bono eluceſcat, q̄ malus fuerit, dū sine euāgelio in tenebris suis ageret. Sic illīrati lūris tribuāt, qđ illis florēbus eorū inscitia innotescit. Hæc est grā, quā repēdimus uerbo uitæ & salutis. Quantū uero putamus fuisse timorē apd Iudęos, cū euāgeliō absolueret oēs a

lege Mosi? Quid hic libertas tãta nõ uidebat̃ p̃miſſura malis hoibus? At ꝓpterea nõ eſt omiſſum euãgelion, ſed impij relicti, piis uero dictum, ne in occaſionem carnis concederẽt libertatem.

36 ¶Nec iſta pars cõſilij uł remedij tui ualet, ubi dicis, Licet uerꝫ dicere, ſed nõ expedit apud ꝗſlibet, nec quouis tpe, nec quouis mõ. Et ſatis inepte Paulũ adducis, ubi dicit. Oĩa mihi licẽt, ſed nõ oĩa expediunt, ubi dicit. Non em̃ Paulus de doctrina aut docẽda ueritate ibi loquitur, ſicut tu eius uerba cõfundis & trahis quo libet, quin ueritatẽ ille uult ubicꝫ, quouis tpe, quouis modo dici, ita ut etiã gaudeat Chr̃m prædicari ꝓ occaſiõem & inuidiã, palamꝙ teſtet̃ ipſo uerbo, Quouis modo Chriſtus p̃dicet̃, ſeſe gaudere. Paulus loquit̃ de facto, & uſu doctrinæ, nẽpe de libertatis Chr̃ianæ iactatoribus, qui ſua quærentes, ſcãdali rationem & offenſionis infirmorꝫ, nullã habebãt. Veritas & doctrina ſemp palã, conſtãter prædicãda nunꝙ obliquanda, cælãdaue eſt, nullum eſt em̃ in ea ſcandalũ. Eſt em̃ uirga rectitudinis. Et quis tibi fecit poteſtatem aut ius dedit, doctrinæ Chriſtianæ locis, perſonis, tẽporibus, cauſis, alligandæ, cũ Chriſtus eam uelit liberrimam in orbe uulgari & regnare? Non eſt em̃ uerbũ deialligatũ, ait Paulus, Et Eraſmus uerbum alligabit? Nec dedit nobis Deus uerbũ, qđ locorꝫ, perſonarꝫ temporꝫ delectum habeat, cum dicat Chriſtus, Ite in uniuerſum mundum, nõ ait, ite aliquo & aliquo nõ, ſicut Eraſmus, Itẽ. Prædicate Euangelion omni creaturę, nõ ait, apd̃ aliq̃s, apd̃ aliq̃s nõ. Sũma, tu nobis, pſopolepſias, topolepſias, & tropolepſias, Chærolepſias in uerba dei miniſtrando præſcribis, cum

una

una hæc sit magna pars gloriæ uerbi, quod nulla est (ut Paulus ait) Prosopolepsia, & Deus personas non respicit. Vides iterꝝ, quam temere irruas in uerbum Dei, quasi tuas cogitationes & consilia longissime illi præferas.

37 ¶Iam si a te petamus, ut discernas nobis tẽpora, pſonas, & modos dicẽdi ueri, qñ definies? aũ suum clauso cõponet tpe fine, mundus, q̃ tu unam regulã certã statueris. Vbi interim manet docendi officiũ? ubi animæ docẽdæ? Et quõ posses? qui nec pſonaꝝ nec temporꝝ, nec modorꝝ, ratiõem ullam noris. Ac si maxime noris, hoĩm corda tamen non nosti, nisi is sit tibi modus, hoc tempus, hæc personoa, ut sic doceamus ueꝝ, ne Papa indignet̃, ne Cæsar̃ irascat̃, ne moueant̃ Põtifices & Principes, tum ne tumultus & motus fiãt in orbe, ne multi effundãtur & peiores fiant. Hoc quale sit cõsilium supra uidisti. Sed libuit ita uerbis inutilibus rhetoricari, ne nihil diceres. Quanto igit̃ nos miseri hoĩes, deo hãc tribueremus gſiam q̃ oĩm corda nouit, ut ipse dicendi ueri modũ, pſonas & tẽpora præscriberet. Ipse em̃ nouit, quid, quãdo, quomodo, cuiq; dicendum sit. Nunc uero sic præscripsit, ut Euangeliõ suum oĩbus necessarium, nullo loco, nullo tempore præscriberet̃, sed apud oĩes, oĩ tẽpore, omni loco predicaret̃. Et supra probaui ea quę in scripturis prodita sunt, talia esse, quæ oĩbus exposita & inuulgãda necessario & salubria sunt, sicut & i tua Paracleſi, meliore tũc q̃ nunc, consilio ipse statuisti. Hi qui animas redemptas nolũt, sicut Papa cũ suis illorꝝ esto, uerbum Dei alligare, & homines uita & regno cœlorum prohibere, ne ipsi intrent, nec alios

intrare sinant, quoꝝ furori tu Erasme hoc consilio tuo perniciose inseruis.

38 ¶ Eadem prudentia est, qua deinde cõsulis, nõ debere profiteri, si quid ꝑperam in cõsilijs esset definitum, ne ansa contẽnendi præberet̃ authoritatem patrũ. Hoc scilicet Papa uoluit a te dici, & audit libentius q̃ Euangelion, ingratissimus, si te cardinali pileo cum censibus nõ rursus honorarit. Sed interim Erasme, quid faciẽt animæ, iniquo illo statuto ligatæ & occisæ? Nihil hoc ad te? Veꝝ tu ꝑpe tuo sentis uł fingis te sentire, humana statuta posse citra periculũ, iuxta puꝝ uerbũ Dei seruari. Quod si possent, facile pedibus in tuã hãc sniam irẽ Si itaq; ignoras, iteꝝ dico, humana statuta nõ pñt seruari cũ uerbo Dei. Quia illa ligãt conscias, hoc soluit eas, pugnãtq; sibi mutuo, sicut aqua & ignis, nisi libere, id ẽ, ut nõ ligãtia, seruent̃, id qđ Papa nõ uult, nec potest uelle, nisi ꝑditũ & finitũ regnũ suũ uolet, qđ cõstat nõ nisi laqueis & uinculis consciaꝝ, quas euãgelion liberas asserit. Igit̃ patrũ authoritas susq; deq; faciẽda est, & statuta ꝑperã lata, qualia sunt om̃ia pręter uerbũ Dei definita, dirũpenda & ꝓijcienda sunt, Christus em̃ patrum authoritate potior est. Summa. Si de uerbo Dei sic sentis, impie sentis, si de alijs, nihil ad nos uerbosa disputatio cõsilij tui. Nos de uerbo Dei disputamus.

39 ¶ Vltima parte p̃fatiõis, serio nos deterrẽs ab isto gñe doctrinæ, arbitraris pene uictoriã tibi partã. Quid (inqs) ĩutili⁹, q̃ hoc paradoxon euulgari mũdo. Quicqd fit a nobis, nõ libero arbitrio, sed mera necessitate fieri? Et illud Augustini, Deũ opari bona & mala in nobis, sua bona opa remunerare in

nobis

nobis,&ſua mala opera punire in nobis. Diues hic es in reddēda uł potius expoſtulāda rōne. Quantū (inqs) feneſtrā uulgo hæc uox ꝓdita mortalibꝰ aperiret ad impietatē? Quis malus corriget uitā ſuā? Quis credet ſe amari a deo? Quis pugnabit cū carne ſua? Miror, qđ in tanta uehemētia & contētione nō etiā cauſæ meminerīs & dixeris. Vbi tū manebit liberū arbitrium? Mi Eraſme. Iterꝝ & ego dico, ſi hæc paradoxa, ducis hoīm cē inuēta, qđ contēdis? qđ æſtuas? cōtra quē dicis? an ē ullus in orbe hodie, q̄ uehemētius hoīm dogmata ſit inſectatus q̄ Lutherus? Igit̄ nihil ad nos iſta monitio. Si aūt Dei uerba eē credis ea paradoxa, ubi eſt frōs tua? ubi pudor? ubi, nō dico iā modeſtia illa Eraſmi, ſed timor & reuerētia deo uero debita? q̄ dicis, nihil inutilius dici poſſe hoc uerbo dei? Scilicet. Creator tuus a te creatura ſua diſcet, qđ utile & inutile ſit p̄dicatu, ac ſtultꝰ ille uł imprudēs Deus hactenꝰ neſcierit, qđ doceri oporteat, donec tu magiſter eius, modū illi p̄ſcriberes ſapiēdi & mandādi, quaſi ipe ignoraſſet, niſi tu docuiſſes, ſeq ad hoc paradoxon, q̄ tu infers. Si igit̄ deꝰ talia uoluit palā dici & in uulgari, nec ſpectari, qđ ſequeret̄, tu qs es, q̄ uetes? Paulus apl̄s in epła ad Roma. nō in angulū, ſed in publicū ac corā toto mūdo, liberrimo ore, eadē, etiā durioribꝰ uerbis palā diſſerit, dicēs. Quos uult, indurat. Et iterꝝ. Deus uolens notā facere irā ſuā &c̄. Quid durius (ſed carni) illo Chriſti uerbo. Multi uocati, pauci electi? Et iterꝝ. Ego ſcio, q̄s elegerim. Scilicet hęc oīa talia ſunt, te authore, ut nihil poſſit inutilius dici, q̄ uidelicet hinc ad deſperationē & odium & blaſphemiam prolabantur homines impij.

 ¶ Hic, ut uideo, scripturæ ueritatē & utilitatem pensandam & iudicādum esse censes, secundum sensum hoīm, eorumq; nō nisi impijssimoꝝ, ut quod illis placuerit ul' tolerabile fuerit uisum, id demū ueꝝ, id diuinum, id salutare sit. Quod cōtra, id mox inutile, falsum & perniciosum. Quid hoc cōsilio quæris, nisi ut uerba Dei pendeāt, stent, cadātq; arbitrio & authoritate hoīm? Cum cōtra scriptura dicat, arbitrio Dei, & authoritate, stare, cadere om̄ia, deniq; a facie dn̄i silere oēm terram. Sic loqui deberet, qui deum uiuum imaginaret̄ nihil eē, nisi leuem & imprudentē aliquem rabulam in aliquo suggesto declamantē, cuius uerba liceat, si uelis, quorsum libuerit, īterp̄tari, acceptare, refutare, scd̄m qd̄ uideret impios hoīes ill' moueri ul' affici. Plane hic ꝓdis, Mi Erasme, q̄ ex animo superius uenerandā diuinoꝝ iudicioꝝ maiestatē, suaseris. Vbi cū de scripturæ dogmatibus ageret̄, & nihil opus eēt, abstrusa & occulta reuereri, eo qd̄ nulla sint talia, satis religiosis uerbis, nobis Coricios specus interminabas, ne irrūperemus curiose, ut metu pene ab uniuersa scriptura legēda absterreres, ad quā legēdam sic urgent & suadēt Christus & apl'i, atq; tu ipse alibi. Hic uero ubi nō ad scripturæ dogmata, nec ad Coriceū specū solū, sed reuera ad reuerenda maiestatis diuinæ secreta ꝑuentū ē, nēpe cur sic operet̄, ut dictū est, ibi ruptis repagulis, irruis, tantum nō hlasphemās, quid nō indignatōis on̄dis erga Deum, quod tal' iudicij sui consilium & rationem non licet uidere? Cur hic non etiā obscuritates & ambiguitates p̄texis? Cur nō ab īquirēdis ill' cōtines ip̄e & absterres alios, quę de⁹ occulta nobis eē uoluit &

scri-

scripturis nō prodidit? Hic oportuit os digito cō-
pescere, reuereri quod lateret, adorare secreta ma
iestatis consilia, & cum Paulo clamare, O homo,
tu quis es, qui contendas cum deo?

4ī Quis (inqs) studebit corrigere uitā suam?
Rndeo, nullus hoim, neq; etiā ullus poterit, nā cor-
rectores tuos sine spū deus nihil morat̄. cū sint hy
pocritę, Corrigent̄ aūt electi & pij p spm̄ sctm̄, Ce
teri icorrecti pibūt, Neq; em̄ Augustin⁹ dicit nul
lor; aut oim opa bona coronari, sed aliquor;, ido
nō erūt nulli, q corrigāt uitā suā. Quis credet (in-
qs) a deo se amari? Rndeo, Nullus hoim credet, ne
q; poterit, electi uero credēt, cæteri nō credētes, p-
ibunt, indignātes & blasphemātes, sicut tu hic fa-
cis, Nō igit̄ nulli erūt, q credēt. Quod uero his do
gmatibus fenestra aperit̄ ad impietatē, esto, illi p-
tineant ad leprā supius dictā, tolerādi mali, Nihi-
lominus simul eisdē aperit̄ porta ad iustitiā & in-
troit⁹ ad cœlū & uia ad deū, pro pijs & electis. Qđ
si tuo cōsilio, istis dogmatibus abstinuerim⁹, & ho
minibus uerbū hoc dei abscōderim⁹, ut unusquis
q; falsa psuasione salutis illusus, Deū nō disceret ti
mere & humiliari, ut p timorem tandē ad grām et
amorē ueniret, tū pulchre clauserimus fenestrā tu
am, uer; loco eius aperiremus nobis & omnib⁹
ualuas, immo hiatus & uoragines, nō modo ad i-
pietatē, sed ad inferni profunda, Sic ipsi nec intra-
remus in cœlū, tum alios intrantes prohiberem⁹

4z Quæ igit̄ utilitas aut necessitas, talia iuul-
gandi, cū tot mala uideant̄ inde prouenire? Res-
pondeo, satis erat quidē dicere, Deus noluit ea uul
gari, uolūtatis uero diuinæ rationē quærendā nō

esse

esse,sed simplr adorãdã data glia deo, ꝙ cũ sit iu
stus & sapiens solus,nulli faciat iniuriã , nec stulte
aut temere qppiã agere possit licet nobis longe se
cus appareat,hac responsione pñ sunt cõtenti. Ta
men ut ex abundãtia supererogemus,Duę res ex
igunt talia p̃dicari,Prima est humiliatio nostræ su
perbiæ & cognitio gr̃æ dei,altera ipsa fides Chri
stiana,Primũ,deus certo promisit humilitatis,id ẽ
deplaratis & desperatis,grãm suã. Humiliari ue
ro penitus nõ p̃t hõ,donec sciat,prorsus extra su
as uires,cõsilia,studia,uoluntatẽ,opa,oĩno ex al
terius arbitrio,cõsilio,uoluntate,ope,suã pende
re salutẽ,nẽpe dei solius,Siquidẽ,q̃diu p̃suasus fu
erit,sese ul'tantulũ posse pro salute sua, manet in
fiducia sui,nec de se penitus desperat, ideo nõ hu
miliat corã deo,sed locũ,tẽpus,opus aliquod sibi
p̃sumit ul'sperat,uel optat saltẽ, quo tandẽ pue
niat ad salutẽ. Qui uero nihil dubitat,totũ in uo
luntate dei pendere,is prorsus de se desperat, nihil
eligit,sed expectat operantẽ deũ,is proximus est
gr̃æ,ut saluus fiat, Itaqꝙ propter electos istauulgã
tur,ut isto mõ humilitati & in nihilũ redacti, salui
fiant, Cæteri resistunt humiliationi huic, immo
dãnant doceri hanc desperationẽ sui,aliqd ul' mo
dicłum sibi relinqui uolũt,qđ possint, Hi occulte
manent supbi & gr̃æ dei aduersarij. Hæc est(inq̃)
una ratio,ut pñ promissionẽ gratiæ humilitati co
gnoscant,inuocent & accipiant.

¶ Altera est,Q, fides est reꝝ nõ apparentiũ,Vt
ergo fidei locus sit,opus est,ut oĩa q̃ credunt̃,abs
condant̃, Nõ aũt remotius abscondunt̃, q̃ sub cõ
trario ꝙbiectu,sensu,experiẽtia, Sic deus dũ uiui
ficat,

ficat,facit illud occidendo, dū iustificat,facit illud reos faciendo,dū in cœlū uehit,facit id ad infernū ducendo,ut dicit scriptura, Dñs mortificat & uiuificat,deducit ad īferos & reducit .1. Reg. 2.de qbus nunc nō est locus prolixius dicendi, Qui nostra legerūt,habēt hæc sibi uulgatissima, Sic æternā suā clemētiā & misericordiā abscōdit sub æterna īra, Iustitiā sub iniqtate. Hic est fidei summus gradus,credere illū eē clemētē,q tā paucos saluat tā multos dānat,credere iustū, q sua uolūtate nos necessario;dānabiles facit,ut uideaī, referēte Erasmo,delectari cruciatibus miserorū & odio potius q̄ amore dignus. Si igit possem ulla rōne cōprehēdere,quomō is deus sit misericors & iustus,q tam tā īrā & inquitatē ostēdit,nō esset opus fide, Nūc cū id cōprehendi nō potest,fit locus exercendæ fidei,dū talia p̄dicantur,& inuulgantur,non aliter q̄ dum deus occidit,fides uitæ in morte exercet, Hæc nunc in præfatione satis.

48 Hoc mō rectius disputātibus in istis paradoxis cōsulit, q̄ tuo cōsilio,q̄ p silentiū & abstinentiā,uis illorū impietati cōsulere. Quo tñ nihil proficis,Nā si uel credas uel suspiceris eē uera (cū sint nō parui momēti paradoxa) q̄ est mortaliū insaturabilis cupido,scrutandarū secretarū rerū,tum|maxime,cū maxime occultatas uolumus, facies hac monitioue tua euulgata,ut multo magis nūc uelint omnes scire,an uera sint ea paradoxa, scilicet, tua contentione accēsi,ut nullus nostrū hactenus tantā ansam p̄stiterit ea uulgādi,quantā tu,hac religiosa & uehementi monitione,Prudentius multo feciſſes, si prorsus tacuisses de his paradoxis

cauēdis

cauendis,si uotū tuū ratū uoluisses,Actū est,post
q̄ nō prorsus negas eē uera,occultari nō potērūt
sed suspitione ueritatis oēs ad se inuestigāda alli
cient,Vel ergo nega illa eē uera,uel tu prior tace,
si alios tacere uoles.

¶Alterꝝ paradoxon,Quicqd fit a nobis, nō ar
bitrio lib.sed mera necessitate fieri breuiter uide
amus,ne ꝓnicioſissimū dici patiamur.Hic sic dico
Vbi id probatū fuerit,extra uires & cōsilia nr̄a,i
solius ope dei pēdere salutē nostrā,qđ infra i cor
pore disputationis spero me euictuꝝ,nonne clare
sequit̄,dū deus ope suo in nobis nō adest,oīa esse
mala q̄ facimus & nos necessario opari,q̄ nihil ad
salutē ualent?Si em̄ nō nos,sed solus deus operat̄
salutē in nobis nihil añ opus eius opamur saluta
re,uelimus,nolimꝰ.Necessario uero dico,nō coa
cte,sed ut illi dicunt necessitate īmutabilitatis, nō
coactiōis, hoc est,hō cū uacat spū dei,nō quidē ui
olentia,uelut raptus obtorto collo,nolēs facit ma
lū,quēadmodū fur aut latro nolēs ad pœnā ducit
sed spōte & libenti uolūtate facit,Verꝝ hāc liben
tiā seu uolūtatē faciendi, nō ꝑt suis uiribus omitte
re,cohercere aut mutare,sed ꝑgit uolēdo & lubē
do,etiā si ad extra cogat̄ aliud facere ꝑuim,tn̄ uo
luntas intus manet auersa,& indignat̄ cogēti aut
resistenti,Nō aūt indignaret̄,si mutaret̄,ac uolens
uim sequeret̄.Hoc uocamus mō necessitatē īmu
tabilitatis,id est,qđ uolūtas sese mutare & uertere
alio nō possit,sed potius irritet̄ magis ad uolēdū,
dū ei resistit̄,Quod probat eius indignatio, Hoc
nō fieret si eēt libera,uel haberet liberꝝ ar.Interro
ga experientiā, q̄ sint imꝑsuasibiles, q affecti ali

quare

qua re hærent, Aut si cædūt, ui uel maiore alteri⁹ us rei cōmodo cædūt, nūq̄ libere cędūt, Si aūt affe cti nō sunt, sinūt ire & fieri, q̄cunq; eunt & fiunt.

45 Rursus ex altera ꝑte, si deus in nobis opaī mutata & blāde assibilata ꝑ spm̄ dei uolūtās, iteꝝ mera lubētia & pronitate ac sponte sua uult & fa cit, nō coacte, ut nullis cōtrarijs mutari in allā pos sit, ne portis quidē inferi uinci aut cogi, sed pergit uolēdo & lubendo & amādo bonū, sicut antea uo luit & lubuit & amauit malū. Quod iteꝝ probat expientia, q̄ inuicti & cōstantes sint uiri sancti, dū ꝑuim ad alia coguntī, ut magis inde irritētur ad uolēdū, sicut ignis a uēto magis inflāmatī q̄ extin guitī, ut nec hic sit ulla libertas uel liberꝝ arb. alio sese uertēdi, aut aliud uolēdi, donec durat spūs & gr̄a dei in hoīe. Sūma, si sub deo huius seculi su⁹ mus, sine ope & spū dei ueri, captiui tenemur ad ipsius uolūtatē, ut Paulus ad Timotheon dicit, ut nō possimus uelle, nisi qđ ipse uelit, Ipse em̄ fortis est ille armatus, q̄ atriū suū sic seruat, ut i pace sint q̄s possidet, ne ullū motū aut sensum cōtra eū cō citent, alioq regnū Satanæ in se diuisum, nō staret qđ tm̄ Chrūs affirmat stare, idq; facimus uolentes & lubētes, pronatura uolūtatis, q̄ si cogerēt, uo⁹ luntas nō eēt, Nā coactio, potius est (ut sic dicam) Noluntas. Si aūt fortior supueniat, & illo uicto, nos rapiat in spoliū suū, rursus ꝑ spm̄ eius serui & captiui sumus (q̄ tm̄ regia libertas est) ut uelim⁹ & faciamus lubentes q̄ ipse uelit. Sic hūana uolūtas in medio posita est, ceu iumētū, si insederit deus, uult & uadit, q̄ uult deus, ut Psal. dicit, Fact⁹ sum sicut iumentū & ego semp̄ tecū. Si insederit satan

uult

uult & uadit, q̃ uult Satan, nec est in eius arbitrio, ad utrũ sessorẽ currere aut eũ q̃rere, sed ipsi sessores certant ob ipsum obtinendũ & possidendum.

47 Quid si ex tuis ipsius uerbis, q̃bus liberũ arb. asseris, probauero, nullũ eẽ liber̃ arb. ut conuincã, te ĩprudenter negare, q̃ tãta prudẽtia conaris affirmare, plane nisi hoc fecero, iuro, ut reuocata sint oĩa, q̃ cõtra te hoc toto libello scribo, & cõfirmata, q̃ cõtra me tua Diatribe tũ asserit tũ q̃rit? Tu liberi ar, uim, modiculã & talẽ facis, q̃ citra grãm dei, prorsus sit inefficax, Nõne agnoscis Iã quæro & peto, si gratia dei desit aut separetur ab illa ui modicula, q̃d ipsa faciet? Inefficax (inqs) est & nihil facit boni, Ergo nõ faciet, q̃d deus aut gratia eius uolet, Siquidẽ grã; dei separatã ab ea iã posuimus, Quod uero gr̃a dei nõ facit, bonũ nõ est, Quare sequit̃, lib. arb. sine gr̃a dei prorsus nõ liber̃, sed immutabilr captiuũ & seruũ esse mali, cũ nõ possit uertere se solo ad bonũ. Hoc stãte, dono tibi, ut uim lib. arb. nõ mõ facias modiculam, fac eã angelicã, fac (si potes) plane diuinã, si adiecerĩs tñ hanc illætabilẽ appẽdicẽ, ut citra grãm dei, ĩefficacẽ dicas, mox ademeris illi oẽm uim. Quid est uis inefficax, nisi plane nulla uis? Itaq; dicere, liber̃ arb. eẽ, & habere uim quidẽ, sed inefficacẽ, est id, q̃d Sophistæ uocant oppositũ in adie&o, ac si dicas liber̃ arb. est, q̃d liber̃ nõ est Sicut, si ignẽ frigidũ & terrã calidam dixeris, Habet sane ignis uim caloris, uel infernalis, si nõ ardet neq; urit, friget uero & frigefacit, ne ignis quidẽ, multo min⁹ calidus mihi dicet̃, nisi pictũ aut fictũ ignẽ uolueris habere, At si uim liberi arb. eã diceremus, qua

homo

homo aptus est rapi spū & imbui gratia dei, ut q̄ sit creatus ad uitā uel ad mortē æternā, recte dicetur, hanc em̄ uim, hoc est, aptitudinē, seu ut Sophistæ loquunt̄ dispositiuā qualitatē & passiuam aptitudinē, & nos cōfitemur, quā non arboribus, neq; bestijs inditā eē, q̄s est, qui nesciat? neq; enim pro anseribus (ut dicitur) cœlum creauit.

¶ Fixū ergo stat etiā tuo ipsius testimonio, Nos oīa necessitate, nihil arb. lib. facere, dū uis lib. arb. nihil ē, neq; facit, neq; p̄t bonū, absente gr̄a, Nisi efficaciā uelis noua significatiōe dicere, p̄fectionē quasi lib. arb. incipere quidē ac uelle possit, sed nō p̄ficere, q̄d nō credo, Ac postea de hac re latius. Sequit nūc, lib. arb. eē plane diuinum nomē, nec ulli posse cōpetere q̄; soli diuinę maiestati, ea em̄ p̄t & facit (sicut Psal. canit) Oīa q̄ uult in cœlo & in terra. Q; si hoībus tribuit̄, nihilo rectius tribuit̄, q̄ si diuinitas quoq; ipsa eis tribueret̄, quo sacrilegio nullū esse maius possit. Proinde Theologoꝝ erat ab isto uocabulo abstinere, cū de humana uirtute loqui uellēt, & soli deo relinquere, deide ex hoīm ore & sermone idip̄m tollere, tanq̄ sacrū ac uenerabile nomē deo suo asserere. Atq; si oīno aliquam uim tribuerēt hoībus alio uocabulo, q̄ liberū arb. docerēt nominā dā, p̄sertim cū nobis cognitū perspectūq; sit, misere falli ac seduci eo uocabulo populū, ut qui longe aliud audit & concipit eo uocabulo, q̄; Theologi sentiunt & disputant. Est enim magnifica nimis & amplissima plenaq; uox liberi arb. qua populus putat eā uim significari (sicut & uis & natura uocabuli exigit) q̄ libere possit in utrūq; se ꝟtere neq; ea uis ulli cedat uel subiecta sit.

Quod

Q; si sciret, hoc sec⁹ habere, & modicula scintilla uix ea significari, eaq; prorsus inefficace se sola captiua & seruа diaboli, mir;, si nō sapidaret nos, tanq̄ illusores & deceptores, ut q aliud sonemus, aliudq; longe significemus. imo necdū cōstet aut conueniat, qd significemus. Qui em̄ sophistice loquit (ait Sapiens) odibilis est, maxime si id in reb⁹ pietatis facit, ubi de salute æterna periculum est.

49 Cū ergo significationē & rē uocabuli tam glorioſi amiserimus, immo nunq; habuerim⁹ (qd Pelagiani uoluerūt & ipsi hoc uocabło illusi) qd inane uocabulū tā ptinaciter retinemus, in periculū & illusionē fidelis popli? nō alia sapientia, q; nūc reges & principes, inanes titulos regnor; & regionū q; uł retinent uł sibi uendicant & iactant, cū interim pene mendici sint, ac nihil minus q̄ ea regna & regiones habēt. Ver; hoc tolerabile, qn̄ neminē fallūt aut ludunt, sed seip̄os uanitate pascunt, nullo sane lucro. At hic periculum salutis & illusio nocentissima est. Quis nō rideat uł odio potius habeat intēpestiuū illū uocabłor; innouatorē, qui cōtra oim usum, īducere tentet eū modum loquēdi, ut mendicū uocet opłentū, non q; aliqd opū habeat, sed forte rex aliquis illi suas donare posset, facere et q; id uelut serio, nulla figura locutionis, scilicet uł antiphrasi uł ironia? Sic ægrotum usq; ad mortē, pfecte sanū, ita sane, qa alter illi posset suā sanitatē dare. Itē, si illiteratissimū idiotā, uocet literatissimū, qa alter quispiā literas forte dare posset. Ita & hic sonat, Homo est liberi ar. ita sane, si deus illi suū concederet. Hoc abusu loquendi, quilibet de quolibet sese iactare posset. Vt ille

est dñs

est dñs cœli & terræ, si deus hoc ei donaret. At hoc non Theologorꝫ, sed Histrionũ & quadruplatorꝫ. Nostra uerba debẽt eẽ, propria, pura, sobria, & ut Paulus dicit, sana & irreprehensibilia.

50 ¶Quod si oĩo uocẽ eam omittere uolumꝰ, qđ eẽt tutissimũ & religiosissimũ, bona fide tñ eatenus uti doceamus, ut hoĩ arbitriũ liberꝫ nõ respectu superioris, sed tm̃ inferioris se rei concedat̃, hoc est, ut sciat sese in suis facultatibus & possessiõibus habere ius utẽdi, faciẽdi, omittẽdi pro lib. arb. licet & idipsum regat̃ solius dei lib. arb. quocunqꝫ illi placuerit. Cæterꝫ erga deũ, uel in rebus, quæ ptinẽt ad salutem uel damnationẽ, nõ habet lib. ar. sed captiuus subiectus & seruus est, uel uolũtatis dei, uel uoluntatis Satanæ. Hæc dixi de capitibus præfatiõis tuæ, q̃ & ipsa ferme totã cãm cõplectunt̃ magis pene q̃ sequẽs corpus libelli. Veruntamẽ summa horꝫ fuit, q̃ breui hoc dilẽmate potuisset expediri. Aut tua p̃ fatio de uerbis Dei, aut de uerbis hoĩm querit̃. Si de uerbis hoĩm, tota frustra scripta est, nec ad nos ptinet. Si de uerbis Dei, tota impia est. Proinde utilius fuisset, ut de eo diceret̃, an essent uerba Dei, uel hominum, de quibus disputamus. Hoc autẽ sequẽs forte proœmium & ipsa disputatio tractabit. Quę uero in Epilogo prefationis retexis, nihil mouent, ut quod fabulas uocas & inutilia dogmata nostra, esse potius exemplo Pauli docendum Christũ crucifixum, sapientiam inter perfectos docẽdam. Esse scripturæ suam linguam pro modo auditorum uarie attemperatam, ut prudentiæ & charitati doctoris relinquendam ducas, qui doceat, quod expediat proximo. Oĩa inepte dicis, & ignoranter.

Nam & nos nihil nisi Iesum crucifixum docemus. At Christus crucifixus hęc om̄ia secū affert, ip̄amq; adeo sapiam inter perfectos, cum nll'a sit alia sapia inter Christianos docēda, q̄ ea quæ abscōdita est in mysterio & ad perfectos ꝑtinet, nō ad pueros Iudaici & legalis ppl'i sine fide in opibus gl'iantis. j. Cor. .2. sentit Paulus, nisi ut Christum crucifixum docere aliud nihil uis intelligi, q̄ has literas sonare, Christus est crucifixus. Iam qd̄ Deus irascit̄, furit, odit, dolet, miserescit, pœnitet, quoꝝ tamē nullū in Deum cadit. Hic nodus in scirpo quæritur. Neq; enim hæc scripturam faciunt obscuram, aut uarijs auditoribus attemperādam, nisi qd̄ delectat obscuritates facere, ubi nullæ sunt. Grāmatica em̄ ista sunt & figuris uerboꝝ composita, quæ etiam pueri norunt. Nos uero de dogmatibus, nō de grammaticis figuris agimus in hac causa.

5j ¶ Ingressurus igit̄ disputatōem. Promittis acturꝝ te scripturis canonicis, quando quidē Lutherus nullius præterea scriptoris authoritate tenetur. Placet, & accipio ꝓmissum, quanq̄ nō id promittis eo consilio, quod inutiles eo sdē scriptores ad causam iudices, sed ut frustraneū laborē nō subeas. Nā nō satis probas hāc meā ul' audaciā ul' quo noīe appellandū est hoc meū institutū. Mouet em̄ te nō nihil, tam numerosa series eruditissimoꝝ uiroꝝ, tot seculoꝝ consensu approbatoꝝ, inter quos fuerūt, peritissimi sacraꝝ literaꝝ, itē sanctissimi, aliq martyres, ml'ti miracl'is clari. Adde recentiores theologos, tot Academias, Cōcilia, Ep̄os, Pōtifices. Sūma, ex parte stat, eruditio, ingeniū, ml'titudo, magnitudo, altitudo, fortitudo, sanctimonia, miracl'a, & qd non

non? Ex mea uero parte unus Vuicleff & alter Laurentius Valla, quanq̃ & Augustinus, quẽ præteris, meus totus est. Sed illi nihil ponderis habent præillis. Reliquus est Lutherus unus, priuatus nuper natus, cum suis amicis, in quibus nec tanta eruditio, nec tantum ingeniũ, nec mꝛitudo, nec magnitudo, nec sanctimonia, nec miracla, ut q ne claudum qdẽ equũ sanare queãt. Scripturã oñtãt, quã tñ dubiam habẽt, eque ut altera pars, deinde sprñ iactãt, quẽ nusquã ostendunt. Et alia quæ tu plurima fando, enumerare uales. Nihil igitur apud nos, q̃ ut lupus ad deuoratam philomelam dixit. Vox es, præterea nihil. Dicunt em̃, & hoc solo, ais, sibi credi uolunt. Fateor, Mi Erasme, nõ immerito te istis omnibus moueri. Ego ultra decẽniũ istis sic motus sum, ut nullum alium arbitrer esse, qui æque sit istis permotus. Eratq; mihi incredibile ipsi, hãc Troiam nostram, tanto tẽpore, tot bellis inuictam, posse aliqñ capi. Et testor Deũ in animã meã, pseueraſſem, adhuc hodie sic mouerer, nisi urgẽte conscia, & euidẽtia rerum me in diuersum cogeret. Potes sane cogitare, nec mihi saxeum esse pectus, atq; si saxeum esset, tamen tantis fluctibus & æstibus luctatum & collisum potuisse liquescere, dum id auderem, quo facto, uidebam omnem illoꝝ authoritatẽ quos recensuisti, super caput meum nelut diluuium inundaturam. Sed nõ est nunc locus, meæ uitæ aut operum historiam texere, nec ut nosipsos commẽdare mus, hęc suscepta sunt, sed ut gr̃am dei extollerem⁹. Quis sim, & quo spũ, & consilio in istas res captus sim, illi cõmendo, q scit, hęc oñia, suo, nõ meo arbitrio libero gesta, q̃uis & ipse mundus id iam dudũ

sensisse deberet. Et plane in odiosum locū istō exor
dio cōiicis, ut nisi meipm iactauero & tot prēs uitu
perauero, nō facile me expediā. Sed breuiter dicā.
Eruditiōe, ingenio, mltitudine, authoritate & oibus
alijs, etiam te iudice, cædo. Quid aūt sit oñsio spūs,
qd miracla, qd sanctimonia, hęc tria si a te requirā,
quātum ex literis & libris tuis te noui, imperitior,
& ignorātior uideberis, q̄ ut ulla sylla queas osten
dere. Aut si urgeam & postulem, quem nam inter
omēs illos quos iactas, certo possis monstrare, san
ctum fuisse uł eē, aut spiritū habuisse, aut uera mira
cula ędidisse, arbitror te mltum, sed frustra sudatu
rum eē. Multa loqueris ex usu & publicis sermoni
bus accepta, quæ nō credis, quantū amittāt fidei &
authoritatis, si ad iudiciū conscīæ uocent. Verē est
puerbiū. Multos in terra pro sanctis haberi, quor
animæ sunt in inferno.

¶ Sed donemus tibi, si uis, etiam omēs fuisse san
ctos, omēs hausisse spiritum, omēs feciſſe miracula
(quod tamē non petis) Hoc mihi dic, an in nomine
aut uirtute lib. arb. aut ad confirmandū dogma de
lib. arb. ullus eor fuerit sanctus, acceperit spiritum
ędiderit miracula? Absit (inquies) sed in nomine &
uirtute Iesu Chri & p dogmate Chri, facta sunt hęc
oīa. Quid igit sanctimoniā, spiritum, miracla eor,
p dogmate lib. arb. adducis? pro quo data & facta
nō sunt? Nostra igit sunt illorum miracula, spiritus
& sanctimonia, qui Iesum Christum, nō autē uires
aut opera hominū prædicamus. Quid iam mir,
si ń, qui sancti, spirituales, mirabiles fuerunt, aliquo
ties carne præeunti, locuti sunt & operati secundū
carnem, quando id & ipsis Apostolis sub ipso Chri
sto non

sto nō semel accidit: neq; em̄ tu negas, sed asseris li. arb. nō ee spiritus aut Christi negociū, sed humanū ita ut spiritus q Christū clarificaturus ꝓmissus est, utiq; nō posslit libe. arbi. prædicare. Si ergo patres aliquādo lib. arb. prædicauerunt, certe ex carne (ut fuerunt homines) nō ex spiritu dei sunt locuti, multo minus pro eo miracla ędiderunt. Quare inepta est legatio tua, de sanctimonia, spū & miraclis patrum, qđ ex ijs, nō lib. arb. sed Iesu Chri dogma cōtra lib. arb. dogma probetur.

¶Sed agite adhuc, q ex libe. arb. estis, & dogma eiusmodi uer, hoc est ex spū dei asseritis uenisse, adhuc, inquam, ostendite spiritū, ędite miracula, monstrate sanctimoniam. Certe uos, qui asseritis, hęc nobis negantibus debetis, a nobis, q negamus, spiritus, sanctimonia, miracla exigi nō debent. A uobis qui asseritis, debens. Quādo negatiua, nihil ponit, nihil est, nihil tenet ꝓbare, nec debet ꝓbari. Affirmatiua debet ꝓbari. Vos lib. arb. uim & rē humanā affirmatis, sed nullū hactenus est uisum aut auditū miraculū a deo, ꝓ ullo dogmate rei humanæ, sed solū ꝓ dogmate rei diuinæ. Nobis aūt mandatū est, prorsus nullū dogma admittere, signis diuinis nō ante ꝓbatū. Deut. 18. Quin scriptura hoiem uocat uanitatē & mēdaciū. Qđ aliud nihil est, q̄ oīa hūana esse uana & mendacia. Agite igit̄. Agite, inq̄ ꝓbate dogma uestrum de uanitate humana & mēdacio esse uerum. Vbi hic ostēsio spiritus? ubi sanctimonia? ubi miracla? Ingenia, eruditionē, authoritatē uideo, sed ea & gentibus dedit Deus. Nec tñ uos ad magna miracla cogemus, nec ad equū clau dum sanandū, ne causeminī carnale seculū, quanq̄

deus sua dogmata miraculis cõfirmare soleat nul
lo respectu carnalis seculi, neq; em̃ seculi carnalis
meritis uel demeritis mouet̃, sed mera misericor
dia, gratia & amore animaꝝ solida ueritate stabi-
liendaꝝ in gloriam suã. Electio uobis datur mira
culi quantũlibet parui faciendi. Quin ego uestrũ
Baal irritaturus insulto & prouoco, ut uel unã ra-
nam creetis in noĩe & uirtute liberi arb. quarum
tamen gentiles & impij Magi in Aegypto potu-
erunt multas creare, non enim pediculis creandis
grauabo uos, quos nec illi educere potuerunt Di
cam adhuc leuius, capite uel unum pulicem ul' pe
diculum (quando nostrum deum tentatis & ride-
tis in sanando equo claudo) & coniunctis omnib⁹
uiribus, conflatisq; omnibus studijs, tam dei ue-
stri q̃ uestrorum omnium, si poteritis illum occide
re, in nomine & uirtute liberi arb. uictores estote
& defensa sit causa uestra, mox ueniemus & nos
adoraturi deum illum, mirabilem interfectorẽ pe
diculi, Non ꝙ negem uos posse & montes trans-
ferre, Sed quod aliud sit quippiam ex ui liberi ar
bitrij factũ dici, & aliud idipsum probari.

55 Quod aũt de miraculis dixi, idẽ de sancti-
monia dico, Si poteritis in tanta serie seculoꝝ, ui-
roꝝ, & omniũ quæ memorasti, ostendere unum
opus (sit etiã leuare stipulã de terra) aut unũ uer-
bũ (sit uel syllaba My) uel unũ cogitatũ ex ui libe.
arb. (sit uel tenuissimũ suspiriũ) quo uel applicu-
erunt se ad grãm, uel quo meruerunt spm̃, uel quo
impetrauerũt ueniã, uel quo aliqd cũ deo egerũt,
quantũuis modiculũ (taceo, quo sanctificati sint)
Iteꝝ uictores uos estote, & nos uicti, Ex ui (inquã)
& no

& noīe lib. arb. Nam quæ fiunt in hoībus ui creā-
tionis diuinæ, habēt scripturæ testimonia abunde.
Et certe id ostēdere debetis, ne ridiculi doctores ui-
deamini, q̄ de ea re dogmata, cū tanto supercilio &
authoritate spargitis in mundū, cuius nullum pro-
ducatis monumentum. Somnia em̄ dicent̄, ad quę
nihil sequitur, qđ longe turpissimū est, tantis & tot
seculoꝝ uiris eruditissimis & sanctissimis & mira-
culosis. Tum Stoicos uobis præferemus, q̄licet &
ipsi descripserunt sapientem, qualem nunq̄ uide-
runt, tamē partē aliquam conati sunt exprimere.
Vos prorsus nihil ne umbram qdē uestri dogma-
tis exprimere potestis. Sic de spū dico. Si ex oībus
assertoribus lib. arb. ostēdere potestis unū, q̄ tātillū
robur animi uł affectus habuerit, ut in noīe & uir-
tute lib. arb. unū obulum contēnere, uno bolo care
re, unum uerbum uł signum iniuriæ ferre potuerit
(nam de contēptu opum, uitæ, fame nihil dicam)
iteꝝ palmam habete & sub hastā libenter ibimus.
Atq̄ idip̄m uos, qui tāta bucca uerboꝝ uim liberi
arbitrij iactatis, nobis exhibere debetis, aut iterum
de lana caprina uidebimini statuere, aut ut ille, in
uano theatro ludos spectare. Ego uero cōtrarium
uobis facile ostendam. Quod uiri sancti, quales ia-
ctatis, quoties ad Deum oraturi uł acturi accedūt,
q̄ penitus obliti incedant libe. arb. sui, desperantes
de semetipsis ac nihil nisi solam & puram gratiam
longe alia meritis sibi iuocantes. Quał sæpe Augu
stinus. Quał Bernardus cū moriturus diceret. Per-
didi tēpus meum, quia perdite uixi. Nō uideo hic
allegari uim aliquam, quæ ad gr̄am sese applicet,
sed accusari oēm uim q̄ nō nisi auersa fuerit. Quā-
q̄

illi ipſi ſancti aliquãdo inter diſputandũ aliter de li bero arb. locuti ſunt, ſicut uideo oibus accidiſſe, ut alĩ ſint, dum uerbis aut diſputatõibus intenti ſunt & alĩ dum affectibus & operibus, illic dicũt aliter q̃ affecti fuerũt ante, hic aliter afficiũt q̃ dixerũt an te. Ex affectu uero potius q̃ exſermõe metiẽdi ſunt homines, tam pĩ q̃ impĩ.

56 ¶Sed adhuc amplius uobis donamus mi racla, ſpm, ſanctimoniam nõ exigimus, ad ipm do gma reuertamur. Hoc ſolũ petimus, ut ſaltẽ id no bis indicetis, qđ nam opus, qđ uerbũ, quẽ cogitatũ illa uis lib. arb. moueat, uł conet uł faciat, ut appli cet ſeſe ad grãm. Nõ em̃ ſatis eſt dicere. Eſt uis, Eſt uis, Eſt uis quædã lib. arb. quid em̃ dictu facilius? nec hoc ẽ uiroꝝ eruditiſſimoꝝ & ſanctiſſimoꝝ, tot ſeculis approbatoꝝ, ſed nominandus eſt infans (ut aiũt germanico, puerbio) definiendũ, quę ſit illa uis quæ faciat, qd patiat, qd accidat. Exẽpli cauſa, craſ ſiſſime em̃ dicã, hoc quęrit. An illa uis uł orare, uel ieiunare, uł laborare uł corpus fatigare, uł eleemo ſynam dare, uł aliud hmõi debeat, uł conet. Si em̃ uis eſt aliquid operis molier. Sed hic eſtis ranis Seri phĩs et piſcib⁹ magis muti Et quõ definiretis? cũ ue ſtro ipſoꝝ teſtimonio, ſitis adhuc de ipſa ui incerti, uarii inter uos & inconſtantes uobiſipſis. Quid fiet de definitõe, cum definitum ipm ſibi non conſtet? Sed eſto, qđ poſt annos Platonis, aliqñ inter uos de ui ipſa conueniat, tum definiat, eius opus eſſe, ora re, ieiunare, uł aliquid tale, qđ adhuc forte in Plato nicis ideis latet. Quis nos certos faciet, id eſſe ueꝝ, id placere deo, noſq; tuto rectũ agere? preſertim, cũ ipſi fateamini, eẽ rẽ humanã, q̃ ſpũs teſtimoniũ non

habet, ut q̃ philosophis iactata & in mũdo fuerit anteq̃ Chr̃s ueniret & spũs de cœlo mitteretur, ut certissimũ sit, non de cœlo missum, sed e terra iam ante natũ hoc dogma, ideo magno opus testimonio, ut certum & uerum esse confirmetur.

¶ Simus ergo nos priuati & pauci, uos uł publicani & multi, nos rudes, uos eruditissimi, nos crassi, nos ingenioſi, nos heri nati, uos Deucalione antiqores, nos nunq̃ recepti, uos tot seculis approbati. Denicq; nos peccatores, carnales, socordes, uos sanctimonia, spũ, miraculis metuendi uł ipsis dæmonibus, saltẽ ius Turcarũ & Iudæorũ nobis p̃mittite, ut rationẽ dogmatis uestri postulem⁹, qđ Petrus uester uobis mandauit. Postulamus autẽ modestissime, scilicet q̃ non exigimus sanctimonia, spũ, miraculis ip̃m probari, qđ utiq; possem⁹ iure uestro, cum ipsi hoc ab alĩs exigatis. Quin & hoc donamus, ne ullũ exẽplũ facti uł uerbi, uł cogitationis in uestro dogmate exhibeatis, sed id solũ doceatis, ip̃m dogma saltẽ declaretis, qđ p̃ ip̃m intelligi uelitis, qua forma, si uos nõ uultis, uł non potestis, saltẽ nos tenemur exẽplũ eius ædere. Imitamini uł Papã cũ suis, qui dicunt. Quæ dicimus facite, secundũ opera uero nr̃a nolite facere. Ita & uos dicite. Quod opus illa uis reqrat fieri, nos accingemur uobis ocio relicto. An nõ hoc saltẽ impetrabimus uobis? Quo plures estis, q̃ antiquiores, quo maiores, & quo oĩbus nominibus potiores q̃ nos, hoc turpius uobis est, ut nobis, q̃ oĩbus modis nihili sumus corã uobis, dogma uestrum discere & facere uolentibus, nõ possitis, miracło, uł pedicli occisi, uł spũs ullo affectulo, uel sanct

bi

moniæ ullo opuſculo, probare, ſed nec ullius fa-
cti uel uerbi exēplū oſtēdere, Deinde qđ inauditū
eſt, nec ipſam dogmatis formā ut intelligentiā de-
clarare, ut ſaltē nos imitaremur. O feſtiui magi-
ſtri lib. arb. Quid iā uos eſtis, niſi uox, p̄terea nihil?
Qui nūc ſunt Eraſme illi, q ſpm̄ iactant, & nihil o-
ſtendūt, q dicūt ſolū, ac mox ſibi credi uolūt? Nō-
ne tui illi ſunt, ſic in cœlū uecti? qui ne dicitis qui-
dē, & tanta iactatis & exigitis. Rogamus itaq; per
Chriſtū, Mi Eraſme, tu cū tuis, nobis ſaltē concedi
te, ut periculo conſcientiæ noſtræ abſterriti, liceat
metu trepidare, uel ſaltē aſſenſum differre dog-
matis, qđ tu ipſe uides eē nihil, niſi inanē uocē, &
ſtrepitum ſyllabaꝝ, ſcilicet, Vis lib. arb. eſt, Vis li-
be. arb. eſt, etiā ſi ad ſummū ueneritis & oīa ueſtra
probata ſint & cōſtent, Deinde adhuc incertum
apud ipſos tuos, an ea uox ſit uel nō ſit, cū ipſi in-
ter ſeſe uarient & ſibi ipſi, nō conſtent, Iniquiſſimū
eſt, immo longe miſerrimū, ſolo phantaſmate uo
culæ unius, eiuſdēq; incertæ, noſtras conſcientias
uexari, quas Chr̄s ſanguine ſuo redemit, Ac niſi
uexari nox ſinamus, rei accuſamur ſup̄biæ inaudi
tæ, q̄ tot patres tot ſeculoꝝ contempſerimus, qui
lib. arb, aſſeruerint, cū uerius, ut ex dictis uides,
nihil prorſus lib. arb. definierint, ac ſub p̄textu &
nomine illoꝝ, lib. arb. dogma erigē, cuius tm̄ ne-
q; ſpeciem nec nomen poſſunt oſtendere, & men-
daci uocabulo ſic deludunt orbem.

57 Atq; hic, Eraſme, tuū ipſius cōſiliū appella
mus, q ſupra ſuaſiſti, eſſe omittendas eiuſmodi q̄-
ſtiones, ac potius docēdū Chr̄m crucifixū, & q̄ ſa-
lutis ſint ad Chriānā pietatē, Hoc em̄ iā dudū nos q̄
rimus

rimus & agimus. Quid em̃ nos cõtendimus aliud q̃ ut ſimplicitas & puritas doctrinæ Chriſtianę regnet, relictis & neglectis iis, q̃ p hoĩes iuxta inuenta & introducta ſunt? Sed tu q cõſulis talia nobis, ipſe nõ facis, immo cõtrariũ facis, ſcribis Diatribas, decreta põtificũ celebras, autoritatẽ hominũ iactas, & oĩa tẽtas, ut nos rapias in iſta pegrina & aliena a ſcripturis ſctis ac nõ neceſſaria uoluas, ut ſimplicitatẽ & ſynceritatẽ pietatis Chr̃ianæ corrũpamus & cõfundamus hoĩm additamentis. Quo facile intelligim⁹, nec ex aĩo te iſta nobis cõſuluiſſe, uec quicq̃ ſerio te ſcribere, ſed inanib⁹ bullis ỹborũ tuorũ cõfidis te orbẽ poſſe duci quocũq; uis, & tamen nusq̃ ducis, cum nihil prorſus dicas, niſi meras cõtradictiones p oĩa & ubiq;, ut rectiſſime dixerit, q te ipſiſſimũ Protheon aut Vertumnum appellauit, aut ut Chriſtus dicit, Medice cura teipſum, Turpe ẽ doctori quẽ culpa redarguit ipm̃,

58 Donec igit̃ ueſtrã affirmatiuã probaueritis, ſtamus in nr̃a negatiua, & ſub iudice etiã toto illo choro ſanctorũ quẽ tu iactas, ul⁹ poti⁹ toto mũdo, audemus & gloriamur, id qđ nihil eſt, nec qđ ſit, mõſtrari certo p̃t, oportere nos nõ admittere, Atq; uos oẽs eẽ incredibili p̃ſumptione uel inſania, q a nobis id ipſum exigatis admitti, nulla cauſa, niſi qa uos multos, magnos, antiq̃s, id qđ nihil eſſe ipſi fatemini, aſſerere delectat, q̃ſi res ſit Chriſtianis magiſtris digna, miſerũq; pp̃m in re pietatis, eo q̃ nihil eſt, ac ſi magni ad ſalutẽ momenti foret ludere. Vbi nũc eſt illud Græcorũ ingenierũq; acumen, qđ hactenus, ſaltẽ bella aliqua ſpecie fingebat mendacia, hic aperto & nudo ſermone mẽtit?

Vbi

Vbi latina illa industria Græce æquata, q̄ sic ludit & ludit uocabulo uanissimo? Sed sic cōtingit im prudentibus, uł malignis lectoribus librorꝫ, dū ea q̄ sunt infirmitatis in patribus & sanctis, faciūt o mnia eē summæ autoritatis, ut culpa ista nō sit au torꝫ, sed lectorꝫ. Ac si qs sanctimonia & autorita te sancti Petri nixus, cōtenderit oīa q̄ S. Petrus un q̄ dixit, eē uera, ut etiā illud pſuadeat eē uerꝫ, quod Matthæi. 16. ex carnis infirmitate ſuaſit Chr̄o, ne pateret, aut illud, ubi iuſſit Chr̄m exire a ſe de na ui, & mł̄ta alia, in qbus ab ip̄o Chr̄o reph̄enditur.

59 Similes ſunt, q̄ eiuſmodi ſunt, illis, q̄ riden di gr̄a garriunt, nō eē oīa uera, q̄ ſunt in Euange lio, & apprehēdunt illud Iohan. 8. ubi Iudæi dicūt ad Chriſtū, Nōne bene dicimus nos, q̄ Samarita nus es & dæmoniū habes? Vel illud. Reus ē mor tis. Vel illud. Hunc inuenimus ſubuertentē gentē noſtrā, & prohibentē tributa dari Cæſari. Idē fa ciunt, diuerſo quidē fine, nec uolūtate, ut illi, ſed cæcitate & ignorātia liberi arb. aſſertores, q̄ ex pa tribus id, qđ infirmitate carnis lapſi pro lib. arbi. dixeruut, ita apprehēdunt, ut etiā opponāt ei, qđ alio loco ī̄dē patres fortitudine ſp̄ūs cōtra liberū arb. dixerunt, tū urgent mox, & cogūt, ut melius cedat deteriori. Ita fit, ut autoritatē deterioribus dictis tribuant, q̄a faciunt ad ſenſum carnis ſuę, & adimant melioribus, q̄a faciunt cōtra ſenſum car nis ſuæ. Cur nō potius eligimus meliora? Talia e nim mł̄ta ſunt in patribus. Et ut exēpli aliq̄d affe rā. Quid carnalius? immo qđ magis impiū, ſacri legū, & blaſphemū dici p̄t, q̄ id qđ Hieronymus ſolet, Virginitas cœlū, cōiugiū terrā replet, q̄ſi Pa

triarchis

triarchis & aplis ac christianis cõiugibus terra, nõ cœlũ debeat, aut uirginibus uestalibus in gentibus sine Chro, cœlũ debeat? Et tñ hæc & filia ex patribus colligũt Sophistæ, dũ nũero potius q̃ iudicio certãt, ut autoritatẽ illis parẽt, quẽadmodũ fecit insulsus ille Faber Cõstantiensis, q̃ margaritũ illud suũ, id est, Augiæ stabulũ nup̃ donauit publico, ut eẽt qđ pijs & eruditis nauseã cieret & uo-

60 Per hæc ad illud rñdeo, ubi dicis (mitũ Incredibile eẽ, ut deus ecclíæ suæ errorẽ dissimularit tot seclis, nec ulli sanctor̃ suor̃ reuelarit, id qđ nos cõtendimus eẽ doctrinæ euangelicæ caput? Primũ nõ dicimus errorẽ hunc eẽ in ecclía sua toleratũ a deo, nec in ullo suo sancto, Ecclía em̃ spũ dei regit̃, Sãcti agunt̃ spũ dei, Rom. 8. Et Chrũs cũ Ecclía sua manet usq̃ ad cõsummationẽ mũdi. Et ecclía dei est firmamentũ & colũna ueritatis, Hęc (inq̃) nouimus, Nã sic habet & symbolũ oim nostrũ, Credo ecclíam sanctã catholicã, ut impossibile sit, illã errare etiã in minimo articlo. Atq̃ si etiã donemus, aliq̃s electos in errore teneri in tota uita, tñ ante mortẽ necesse ẽ, ut redeãt in uiã, q̃a Chĩs dicit Ioh̃ã. 8. Nemo rapiet eos de manu mea. Sed hic labor, hic opus est, certo cõstare, an illi, quos tu ecclíam uocas, Ecclía sint, uł poti⁹ an tota uita errantes, demũ ante mortẽ sint reducti. Neq̃ em̃ sequit̃ statim. Si deus illos oẽs, q̃s adducis, quãta uis longa serie sector̃, eruditissimos uiros, passus sit errare, ergo ecclíam suã passus est errare. Vide populũ dei Israel, ubi in tanto regũ nũero & tẽpore, ne unus quidẽ rex nũerat̃, q̃ nõ erret. Et sub Elia ꝓpheta sic oẽs & omne qđ publicũ erat istius po-

puli

puli,abierat in idolatriã,ut se solũ relictũ putaret cũ interim,dũ reges,principes,sacerdotes,pphetæ,& qcqd poterat ppłus uł eccłia dei dici,pditũ iret,septẽ milia sibi reseruarit deus,ꝗs qs uidit aut nouit eẽ ppłm dei? Quis igit & nũc negare audeat deũ sub istis principibꝰ uiris(nõ em, nisi uiros publici ministerij & nominis recẽses)in uulgo sibi seruasse ecclesiã,& illos oẽs,exemplo Israelitici regni perire pmisisse? quandoquidẽ peculiare est deo, Electos Israel impedire & pingues eorꝝ occidere, Psalmo septuagesimoseptimo,Feces uero & reliquias Israel seruare,ut Esaias dicit.

¶Quid accidit sub ipso Chro,ubi oẽs Apostoli scandalizati,tũ ipse ab uniuerso ppło negatꝰ & dãnatus est,uix uno & altero Nicodemo & Iosepho,tũ latrone in cruce seruatis? At nunqd illi populus dei tũ dicebant? Erant quidẽ ppłus dei reliquus,sed nõ nominabat,is ꝗ nominabat,nõ erat. Quis scit,si toto mũdi cursu,ab origine sua, semp talis fuerit status Ecclłæ dei, ut alij dicerent ppłs & sancti dei,ꝗ nõ essent,alij uero inter illos, ut reliquiæ essent & nõ dicerent ppłus aut sancti, sicut mõstrat historia Cain & Habel,Ismael & Isaac,Esau & Iacob? Vide Arrianorꝝ seculũ,ubi uix qnqꝫ in toto orbe Episcopi catholici seruati sunt, ꝝqꝫa sedibus pulsi,regnãtibus ubiqꝫ Arrianis publico noĩe & officio ecclłæ, nihilominus sub istis hęreticis suã ecclłam seruauit Chrs, sed sic, ut minime eccłia putaret aut haberet. Sub Papæ regno, ostẽde unũ Epm suo officio fungentẽ, ostẽde unũ cõcilĩũ, in ꝗ de rebus pietatis tractatũ sit, ac nõ potius de Palłs, de dignitate, de cẽsibus & alijs pphanis nugis

nugis, q̃ spũi sancto tribuere, nisi insan⁹, nõ possit,
Et nihilomin⁹ ij eccl̃ia uocant̃, cũ oẽs, saltẽ sic uiuẽ
tes, ꝑditi sint & nihil minus q̃ eccl̃ia, Verꝝ sub ijs
seruauit suã ecclesiã, sꝫ ut nõ diceret̃ eccl̃ia. Quot
sctõs putas exusserũt & occiderũt iã aliquot secu
lis, soli illi inquisitores hæreticæ prauitatis? uelut
Iohannẽ Hussum & sil̃es, quoꝝ seculo nõ dubiũ
est, multos uiros sanctos uixisse eodẽ spũ. Cur nõ
illud potius miraris Erasme, qđ ab origine mũdi
semꝑ inter gentes fuerũt, excellẽtiora ingenia, ma
ior eruditio, ardẽtius studiũ, q̃ inter Chr̃ianos uel
ꝑpl̃os dei, sicut Chr̃s ipse cõfitet̃, prudentiores eẽ
filios huius seculi filijs lucis? Quis Chr̃ianoꝝ uel
uni Ciceroni, ut Grẹcos taceã, ingenio, eruditiõe,
diligẽtia cõparãdus ẽ? Quid igit̃ obstitisse dicem⁹
ut nullus illoꝝ ad grãm ꝑuenire potuerit? q̃ cer
te lib. arb. summis exercuerũt uirib⁹? Nullũ uero
inter eos fuisse, q̃ summo studio ad ueritatẽ cõten
derit, q̃s audeat dicere? Et tñ asseri oportet, nullũ
ꝑuenisse. An etiã hic incredibile dices? Deũ tot tã
tosq̃ uiros, ꝑpetuo mũdi cursu, reliq̃sse & frustra
niti ꝑmisisse? Certe, si lib. arb. aliq̃d eẽt uel potuis
set, in illis uiris fuisse & potuisse debuit, ul̃ uno ali
q̃ exẽplo, Sed nihil ualuit, ĩmo in cõtrariũ sꝑ ualu
it, ut hoc uno argumẽto satis ꝓbari q̃at, liberꝝ ar.
nihil eẽ, ut cuius nullũ iudiciũ ab initio mũdi usq̃
in finẽ ostendi possit. Sed redeo ad ꝓpositũ. Quid
miꝝ, si deus oẽs eccl̃iæ maiores sinat ire uias suas,
q̃ sic oẽs gentes ꝑmisit ire uias suas, ut Paulus in
Actis dicit? Nõ est res tam uulgaris, Mi Erasme,
eccl̃ia dei, q̃ est, nomen hoc, ecclesia dei, nec ita pas
sim occursant sancti dei, ut hoc nomẽ, Sancti dei,

Marga-

Margaritæ & nobiles gẽmæ ſunt, q̃s ſpũs nõ proij-
cit ante porcos, ſed ut ſcriptura uocat, abſcõditas
ſeruat, ne ipius uideat gl̃iam dei, Alioq; ſi palã ab
oĩbus agnoſcerent q̃o fieri poſſet, ut ſicut in mũ-
do uexarent & affligerent: ut Paulus dicit, Si co-
gnouiſſent, nũq̃ dñm gl̃iæ crucifixiſſent.

62 Nõ hæc dico, q̃ ſanctos & eccl̃iam dei eẽ
negẽ, quos tu adducis, ſed qđ probari nõ poſſit, ſi
q̃s neget, eẽ ipſos ſanctos, relinqui uero prorſus i-
certũ, ideo locũ a ſanctimonia eor̃, non eẽ fidelẽ
ſatis, pro dogmate aliquo cõfirmando. Sanctos
eos dico & habeo, Eccl̃iam dei eos uoco & ſentio
canone charitatis, nõ canone fidei, Hoc eſt, Chari-
tas, q̃ oĩa optima de quouis cogitat, nec eſt ſuſpi-
cax, omniaq̃ credit ac p̃ſumit de proximis bona
ſanctũ uocat quẽlibet baptizatũ, nec periculum eſt
ſi erret, q̃a charitatis eſt falli, cũ ſit expoſita oĩbus
oĩm uſibus & abuſibus, miniſtra generalis, bono-
rũ, malor̃, fideliũ, infideliũ, ueraciũ, fallaciũ. Fi-
des uero nullũ uocat ſanctũ, niſi diuino iudicio de
claratũ, Quia fidei eſt, nõ falli. Idco cũ oẽs debea-
mus haberi inuicẽ ſancti, iure charitatis, nullus ta
men debet ſanctus decerni, iure fidei, tanq̃ articu
lus ſit fidei, illũ uel illũ eẽ ſanctũ, quo mõ ſuos quos
neſcit, ſanctos canonizat, aduerſarius ille dei, Pa-
pa in locũ dei ſe cõſtituens. Hoc ſolũ dico, de illis
tuis, uel noſtris potius ſanctis, qđ cũ ipſi uariẽt in-
ter ſeſe, illi potius ſequendi fuerant, q̃ optima, id
eſt, cõtra lib. arb. pro gratia, loquuti ſunt, relictis
illis, q̃ pro infirmitate carnis, carnẽ potius q̃ ſpũm
teſtificati ſunt, Ita & illi, q̃ ſibi ipſis nõ conſtant, ea
parte fuerant eligendi & apprehendendi, ubi ex
ſpiritu

ſpiritu loquunt̃, relinquẽdi uero, ubi earnẽ ſaperẽt, Hoc erat Chr̃iani lectoris & aĩalis mũdi habẽtis diffiſas ungulas, & ruminãtis. Nũc uero poſthabito iudicio, oĩa cõfuſa uoramus, aut qđ iniquius eſt, ꝑuerſo iudicio meliora reſpuimus, deteriora ꝓbamus, in unis eiſdemq; authoribus, tum illiſipſis deterioribus, titulũ & authoritatem ſanctimoniæ aptamus, quam tamẽ illi, ob optima & ob ſolũ ſpiritũ, nõ ob lib. arb. uel carnem meruerunt.

63 ¶Quid igit̃ faciemus? abſcõdita eſt Eccl̃ia, latẽt ſancti. Quid? cui credemus? ſeu ut tu argutiſſime diſputas. Quis nos certos facit? Vnde explorabimus ſpiritũ? Si eruditionẽ ſpectes, utrinq; ſunt Rabini. Sin uitã utrinq; peccatores. Sin ſcripturã, utrinq; amplectunt̃. Neq; adeo de ſcriptura, quę necdũ ſit lucida ſatis, ſed de ſenſu ſcripturæ diſputat̃, utrinq; ꝟo hoĩes, quoꝝ ut neq; ml̃titudo, neq; eruditio, neq; dignitas, qcq̃ facit ad cãm, ita ml̃to minus, paucitas, ĩſcitia, & humilitas. Relinquit̃ igit̃ res in dubio, & manet ſub iudice lis, ut prudẽter facturi uideamur, ſi in Scepticoꝝ ſnĩam cõcedamus, Niſi qđ tu oĩm optime facis, q ſic te dubitare dicis, ut ueritatẽ quęrere te & diſcere teſteris, ĩterim in eã partẽ inclinãs, quę lib. arb. aſſerit, donec ueritas elucescat. Hic rñdeo, neq; nihil, neq; oĩa dicis. Nõ em̃ eruditõis, uitæ, ingenij, ml̃titudinis, dignitatis, inſcitiæ, ruditatis, paucitatis, humilitatis ue argumentis ſpũs explorabimus. Neq; illos probo, q refugiũ ſuum ponũt in iactãtia ſpũs. Nam ſatis acre mihi bellum iſto anno fuit & adhuc eſt, cũ iſtis Phanaticis, q ſcripturas ſuo ſpiritui ſubijciũt interp̃tãdas, q̊ noĩe & Papã hactenus ĩſectatus ſum, in cuius regno, hac

uoce nihil uulgatius aut receptius est. Scripturas esse obscuras & ambiguas, oportere spm interpre ex sede Apstica Romæ petere, cū nihil pnicioſius dici possit, qđ hinc hoīes ipij sese supra scripturas extulerint, & ex ipa fecerint, qcqd collibitū fuit donec prsus scripturis cōculcatis, nihil nisi hoīm furiosorum somnia & crederemus & doceremus. Breuiter non est humanum inuentum illa uox, sed incredibili malitia ipsiusmet principis omnium dæmonum in orbem missum uirus.

64 ¶Nos sic dicimus, duplici iudicio, spūs eē explorādos seu pbādos. Vno interiori, quo p spm sanctū uł donū dei singłare, qlibet p se, suaq; solius salute illustratus, certissime iudicat & discernit oīa dogmata & sensus, de quo dicit̄ .j. Cor. j. Spūalis oīa iudicat, & a nemine iudicat̄. Hæc ad fidē pertinēt, & necessaria est cuilibet etiā priuato Chriano. Hanc superius appellauimus interiorē claritatē scripturæ sanctæ. Hoc forte uoluerūt, q tibi rnderūt. Oīa eē iudicio spūs decernēda. Sed hoc iudiciū, nulli alteri pdest, nec de hoc quęrit̄ in hac causa. Nec ullus, credo, de illo dubitat, quin sic se habeat. Ideo alterū ē iudiciū externū, quo nō modo p nobisipis, sed & p alijs & ppter alioꝝ salutē, certissime iudicamus spūs & dogmata oīm. Hoc iudiciū est publici ministerij in uerbo & officij externi, & maxime pertinet ad duces & præcones uerbi. Quo utimur, dū infirmos in fide roboramus, & aduersarios cōfuramus. Hoc supra uocauimus externā scripturæ sanctę claritatē. Sic dicimus. Scriptura iudice oēs spūs in facie Ecclīæ esse pbādos. Nam id oportet apud Christianos esse imprimis ratum atq; firmissimū.

Scriptu

Scripturas sanctas esse lucē spiritualē, ip̄o sole lōge clariorē, præsertim in ijs quæ ꝑtinēt ad salutē uł ne cessitatē. Verꝝ, quia ī cōtrariū ꝑsuasi sumus iam du dum, pestilēti illo sophistaꝝ uerbo. Scripturas esse obscuras & ambiguas, cogimur primū probare il lud ipsum primū principiū nostrum, quo om̄ia alia probanda sunt, quod apud philosophos absurdum & impossibile factu uideretur.

65 ¶Primus Moses dicit Deut. 17. Si qua diffi cilis causa inciderit, esse adeundū locū, quē Deus elegisset in nomen suū, atq; consulendos ibidē sa cerdotes, qui secuudū Legem domini iudicare illā debeant secūdum legem domini (inquit) Quomo do autem iudicabunt, nisi Lex dn̄i sit externe claris sima, qua ill' satis fieret? alioqui satis erat dicere, iu dicabunt secū spiritū suum. Quin sic habet in om̄i administratione ppłoꝝ, ut omnes oīm causæ per le ges componant̄. Quō ꝟo componi possent, nisi le ges essent certissimæ, & ip̄a plane lumina in ppło. Si enim leges sunt ambiguæ, & incertæ, nō solum nullæ causæ expedirent̄, sed nec illi mores certi cō starent. Cum ideo ferant̄ leges, ut mores ad certam formam regulent̄, & causaꝝ quæstiones definiant̄. Oportet ergo id quod alioꝝ metrum & mensura est, mł̄to certissimū & clarissimū esse, quale est Lex. Quod si ea lux & certitudo legum in prophanis po litijs, ubi de temporalibus agitur & necessaria est, & diuino munere cōcedit̄ toti mundo gratis. Quō Christianis suis scilicet electis, nō mł̄to maioris lu cis & certitudinis donaret leges & regł̄as, scd̄m q̄s sese & oēs causas dirigerēt atq; componerēt? cū tē poralia uelit a suis contemni. Si enim fœnū, qd̄ ho

die stat & cras in clibanū mittit, Deus sic uestit, quā to magis nos? Sed pgamus & scripturis obruam⁹ pestilens illud sophistar⁹ uerbum.

66 ¶ Psalmus .18. dicit. Præceptū dñi lucidum seu par⁹ illuminās oculos. Credo, id qđ oculos illu⁹minat, nō esse obscur⁹ uł ambiguum. Itē, Psał. 118. Ostiū uerbor⁹ tuor⁹ illuminat & intellectū dat par⁹uulis. Hic uerbis Dei tribuit, ut sint ostiū & apertū qđdam, qđ oībus expositū sit, & etiā paruulos illu⁹miner. Esaias .8. ad legē & testimonium mittit oēs quæstiones, & nisi hoc fecerimus, minat̄ nobis, ne⁹gandā esse lucē auroræ. In Zacharia cap. 2. mādat, ut ex ore sacerdotis legem requirant, ut q sit ange⁹lus dñi exercituum, pulcherrimus scilicet angelus, uł legatus dñi, qui ea afferat quæ tum ipsi sint am⁹bigua, tum pplo obscura, ut nesciat, tam ipse quid loquat̄, & illi quid audiant. Et quid in uniuerso ue⁹teri testamento, maxime uno illo Psalmo. 118. dicit in laude scripturæ frequētius q̄ ipsam esse lucē cer⁹tissimam & euidentissimam? sic em̄ celebrat ille da ritatē eius. Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumē semitis meis. Nō ait. Lucerna pedibus me is solum spūs tuus, licet & huic tribuat suū officiū, dicēs, spiritus tuus bonus deducet me in terra re⁹cta. Ita & uia & semita dicit̄, nimi⁹ r a nimia certitu dine. Veniamus ad nouum testamētum. Paulus di cit Ro. 1. Euāgeliū esse p Prophetas in scripturis san ctis ꝓmissum. Et ca. 3. Iustitiā fidei testificatā a lege & prophetis. Qualis aūt testificatio, si obscura est? Quin cum per oīnes epistolas, Euāgelion uerbū lu cis, Euāgelion claritatis fecit, tū ex ꝓfessoac magna copia facit. 2. Co. 3. & .4. ubi de claritate tā Mosi q̄

Chri⁹

Christi glorioſe diſputat. Petrus quoq; ait. 2. Pet. j. certum ualde habemus ſermonē ꝓpheticū, cui attē dentes ſicut lampadi lucenti in loco caliginoſo, be nefacitis. Hic Petrus uerbū Dei lucidam lucernam facit, oīa alia tenebras. Et nos obſcuritatē & tene bras ex uerbo faciūt? Chriſtus ſeſe lucē mundi to ties uocat, Iohannē Baptiſtā lucernā lucentē & ardē tem, abſq; dubio nō ꝓpter uitę ſanctitatē, ſed ꝓpter uerbū, quēad modū Theſſ. Paulus. Luminaria mū di uocat lucida, quia (inqt) uerbū uitæ tenetis. Vita em̄ ſine uerbo incerta eſt & obſcura.

67 ¶ Et qd faciūt Apli, dum ſuas prędicatōes per ſcripturas, ꝓbant? an ut nobis tenebras ſuas ma ioribus tenebris obſcurēt? Vel ut notius p ignotius ꝓbent? Quid facit Chriſtus. Iohan. 5. ubi Iudęos do cet, ut ſcripturas ſcrutentur, ſui ſcilicet teſtes? an ut ambiguos reddat de fide ſui? Quid faciūt illi Actu. 17. qui audito Paulo, die ac nocte ſcripturas lege bant, ut uiderēt, an ſic haberēt? Nōne iſta oīa pro bant, Apoſtolos ſicut & Chriſtū, ad ſcripturas pro uocare, tanq; ad teſtes clariſſimas ſuoꝝ ſermonum? Qua frōte ergo nos eas obſcuras facimus? Obſe ero ſunt ne illa uerba ſcripturæ obſcura uł ambi gua, Deus creauit cœlū & terrā. Verbū caro factū eſt, & oīa quę p articulis fidei totus accepit mūdus? Vnde accepit? nōne ex ſcripturis? Et qd faciūt, qui adhuc hodie prædicāt? Scripturas interꝓtantur ac declarant. At ſi obſcura eſt ſcriptura quam decla rāt, quis nos certos facit, ipam eoꝝ declarationē eē certā? Alia noua declaratio? Quis & illā declarabit. Ita fiet ꝓgreſſus in īfinitū. Sūma, ſi ſcriptura obſcu ra uł ambigua eſt, quid illā opus fuit nobis diuini

tus tradi?an non ſumus obſcuri & ambigui, niſi de cœlo nobis augeat obſcuritas & ambiguitas & tenebræ? Vbi tunc illud Apoſtoli manebit. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt ad docēdū & increpandū & arguendū? Imo inutilis eſt Paule prorſus, ſed ex patribus lōga ſeculorū ſerie receptis & ſede Romana talia petenda ſunt, quæ tu ſcripturæ eribuis. Quare tua ſnīa reuocāda eſt, ubi ad Titum ſcribis, Eꝑm oportere potentem eſſe in doctrina ſana, exhortari, & redarguere contradicētes & os oppilare uaniloquis & mentium deceptoribus. Quomodo erit potens, cum tu ſcripturas ei relinquas obſcuras, hoc eſt, arma ſtuppea & pro gladio leues ſtipulas? Tum Chriſtus quoq; uocē ſuam recantet, neceſſe eſt, qui nobis falſo promittens, dicit. Ego dabo uobis os & ſapientiam, cui non poterūt reſiſtere omnes aduerſarij ueſtri. Quō nō reſiſtent, quando obſcuris & incertis contra eos pugnamus? Quid & tu nobis Eraſme præſcribis formam Chriſtianiſmi, ſi tibi ſcripturæ ſunt obſcuræ? Sed iamdudum credo me oneroſum eſſe etiam inſenſatis, qui in re clariſſima tātas moras traho & copias ꝑdo. Sed ſic obruendū erat īpudēs & blaſphema illa uox. Scripturas eē obſcuras. Et & tu uideres, Mi Eraſme, q̄d dicerēs, cū ſcripturā eē dilucidā negas. Nā ſil' aſſeras mihi, neceſſe eſt, oēs tuos ſanctos, q̄s adducis, mīno minus dilucidos eē. Quis em̄ certos nos facit de eorū luce, ſi ſcripturas obſcuras feceris? Itaq; nihil niſi tenebras nobis reliquas faciūt, qui ſcripturas negant eſſe lucidiſſimas & euidentiſſimas.

67 ¶ At hic dices, nihil ad me iſta oīa. Nō dico ſcripturas ubiq; obſcuras eē (Quiſem̄ ita īſaniat?) Sed in

Sed in hac tantū parte & ſilibus. Reſpōdeo, nec cō-
tra te iſta ſolū dico, ſed cōtra oēs, q̄ ita ſentiūt. Dein
de contra te de tota ſcriptura dico, nullā eius partē
uolo obſcuram dici, ſtat ibi, q̄d ex Petro retulimus,
Lampadē lucentē nobis eſſe uerbum dei in loco ca
liginoſo. Quod ſi pars huius lampadis nō lucet, po
tius pars caliginoſi loci, q̄ ipſius lampadis erit. Nō
ſic illuminauit nos Chriſtus, ut aliquā partē obſcu-
rā uoluerit relictā nobis in ſuo uerbo, dū nos ad il-
lud iubet attēdere, fruſtra em̄ attendere iubet, ſi nō
lucet. Proinde ſi dogma de lib. arb. obſcurū uł am
biguum eſt, ad Chriſtianos & ſcripturas non perti
net, ac relinquendū eſt prorſus, numerandumq; in-
ter eas fabulas, quas damnat Paulus in Chrīanis ri
xantibus. Si aūt ad Chrīanos & & ſcripturas perti-
net clarum, apertum & euidēs eē debet, prorſusq;
ſilis cæteris oībus euidētiſſimis articłis. Debēt em̄
oēs Chrīanorū articuli tales eē, ut uō mō ipſis certiſ
ſimi ſint, ſed etiā aduerſus alios tā manifeſtis & cla-
ris ſcripturis firmati, ut oībus os obſtruāt, ne poſ-
ſint q̄cq̄ cōtra dicere, ſicut nobis Chriſtus, pmittens
dicit. Dabo uobis os & ſapīam, cui nō poterūt reſi
ſtere oēs aduerſarij ueſtri. Si igit̄ os noſtrum in hac
parte infirmū eſt, ut aduerſarij reſiſtere poſſint, fal-
ſum eſt, q̄d dicit nullū aduerſariū ori nr̄o reſiſtere
poſſe. Aut ergo ī dogmate liberi. ar. nullos aduerſa
rios habebimus, q̄d fiet, ſi ad nos nihil ptinet. Aut ſi
ad nos pertinet, aduerſarios quidē habebimus, ſed
qui reſiſtere non poſſint.

69 ¶Verū illa impotētia reſiſtēdi aduerſariorū
(quādo hic incidit) ſic habet, nō quod coganť cæde
re ſenſu ſuo, aut perſuadeantur confiteri aut tacere,

Quis em̃ inuitos coget credere, fateri errorẽ aut tacere? Quid loq̃cius uanitate, ait Augustin⁹? Sed qđ os illoꝝ sic obstruit, ut nõ habeãt qđ cõtradicãt, & ut mſta cõtradicãt, cõmunis tñ sensus iudicio nihil dicãt. Exẽplis id mõstrat melius. Qñ Chr̃s Mat. 22. Sadducæis imposuit silentiũ, dũ adducta scriptura ꝓbaret resurrectionẽ mortuoꝝ ex Mose Exodi. 3. Ego Deus Abrahã &c̃. Nõ est Deus mortuoꝝ, sed uiuoꝝ. Hic resistere nõ poterãt, nec quicq̃ cõtradicere. Sed nunqđ ideo cesserũt, opiniõe sua? Et quoties phariſæos cõfutauit euidẽtissimis scripturis & argumẽtis, ita ut ppl̃s cõuictos palã uideret, & ipsimet sentirẽt? Nihilominus illi pseuerabãt aduersarij. Stephan⁹ Actu. 7. sic loquebat̃, teste Luca, ut sapiẽtiæ & spiritui, qui loquebat̃, resistere nõ possent. Sed qđ illi fecerũt? nunqđ cædebãt? Imo, dum pudet uinci, & resistere nõ possunt, insaniũt, & clausis auribus & oculis, falsos submittũt contra eũ testes. Actu. 8. Idem in Cõsilio stans, uide, quõ cõfuteret aduersarios. Cum ab origine ppli illius numerasset beneficia Dei, & probasset, nunq̃ templũ sibi Deũ fuisse condi (Ea em̃ quæstiõe agebat̃ reus, & is erat status causæ tandẽ) cõcedit, sub Salomone fuisse qđem templũ ædificatũ. At ibi subsumit in hũc modum. Sed nõ in manufactis habitat excelsus. Et ad id allegat Esaiã Prophetã .66. Quæ est ista domus quã ædificatis mihi? Dic, qđ poterãt hic cõtra tam manifestã scripturã dicere? nihil tñ moti perstabãt fixi in sua sñia. Vnde & in eos inuehitur, dicens. Incircuncisi cordibus & auribus, semper restitistis spiritui sancto & cætera. Resistere eos dicit, qui tamen resistere non poterant.

Ad no

Ad nr̃os ueniamus, Iohānes Hus, cū sic in Papā disserit ex Matthæo .j6. Portæ inferor̃ nō ꝓualent aduersus ecclesiā meā, Est ne hic aliqua obscuritas uel ambiguitas? Sed aduersus Papā & suos ꝓualent portæ inferi, ut q manifesta impietate & scelerib⁹ toto orbe nobiles sunt, Est id quoq; obscur̃? ergo Papa & sui nō sunt eccl'ia, de qua Chr̃s loquit̃. Quid hic cōtradicerent? aut qūo resisterent ori, qđ Chr̃s illi dederat? At restiterūt tamen & ꝓstiterunt, donec ip̄m exurerent, tm̄ abest ut sensu cederent. Nec Chrūs hoc tacet, cū dicit, Aduersarij nō poterunt resistere, Aduersarij sunt (inq;) ergo resistent, alioq nō aduersarii, sed amici fierent, & tm̄ resistere nō poterunt, Quid est hoc aliud dicere q̄ resistēdo nō poterūt resistere? Si itaq; & nos lib. arb. sic cōfutare poterimus, ut aduersarii nequeant resistere, etiā si ꝓsistant suo sensu, & repugnāte cōscientia, resistāt, satis fecerim⁹, Satis em̄ exptus sū, q̄; nemo uolet uinci, & (ut Quintilianus ait) nemo est q nō malit nosse. q̄ discere uideri, quāuis apud nos id prouerbij oēs, usu poti⁹, q̄ affectu, immo abusu, passim in ore uersent, Opto discere, paratus sum doceri & monitus meliora sequi, Homo sum, errare possum, Qđ sub hac larua, pulchra uelut hūilitatis specie, liceat cōfidenter dicere, Mihi nō ē satisfactū, Ego nō capio, uim facit scripturis, ꝓtinaciter asserit, Scilicet certi, qđ tātæ hūilitatis alias nemo suspicet̃, ꝓtinaciter resistere & agnitā q̄q; ueritatē fortiter impugnare. Ita fit, ut nō malicię eor̃ eē oporteat, qđ nō cedūt sensu suo, sed obscuritatis & ambiguitatis argumentor̃. Sic & philosophi Græcor̃ fecerūt ne ullus al-

teri uideret̃ cedere, etiã manifeste cõuictus, cœpe
runt negare prima principia, ut Aristoteles reci-
tat, Interim nobis & alijs blande ꝑsuademus, Esse
multos bonos uiros in terra, qui libenter ueritatẽ
ãplexuri sint, si sit q̃ clare doceat, nec eẽ ꝑsumẽdũ,
tot eruditos, tãta secl'oꝝ serie uiros, errasse aut nõ
cognouisse, quasi ignoremus, mundũ esse regnũ
Satanæ, ubi præter naturalẽ cæcitatẽ agnatã ex
carne, etiam nequissimis spiritibus regnantib⁹ su-
per nos ĩ ipsa cæcitate induramur, & dæmonia-
cis, neq; iã humanis tenebris, tenemur.

70 Si igitur Scriptura (inq̃s) dilucida est, cur
in hac ꝑte tot seculis excellẽtes ingenio uiri cæcu
tierunt? Respõdeo, Cæcutierũt sic, in laudẽ & glo-
riã lib. arb. ut ostẽderet̃ illa magnifice iactata uis,
qua se homo applicare potest ad ea q̃ sunt salutis
æternæ, Scilicet q̃ nec uisa uidet, neq; audita audit
multo minus intelligit uel appetit. Huc em̃ perti
net, qđ Chr̃s ex Esaia & Euãgelistæ toties afferũt,
Audientes audietis & nõ cognoscetis, & uidentes
nõ uidebitis. Quid hoc est aliud, q̃ lib. arb. seu cor
humanũ sic eẽ Satanæ potẽtia opp̃ssum, ut nisi spi
ritu dei mirabil'r suscitet̃, ꝑ sese, nec ea uideri pos
sit, nec audire, q̃ in ipsos oculos & in aures manife
ste impingũt, ut palpari possint manu? tãta est mi
seria & cęcitas hũani gñis, Sic em̃ & ipsi euãgelistę
admirati, q̃ fieret, ut Iudæi opib⁹ & ꝟbis Chr̃i, q̃
plane fuerũt irrefragabilia & ĩnegabilia, nõ cape
rẽtur, isto scripturæ loco sibi respõdent, Scilicet q̃
[illegible]ano sibi relictus uidẽs nõ uidet, & audiens non
fen. Quid monstrosius? Lux (inq̃t) lucet in tene-
ex a[illegible]ebræ nõ cõp̃hẽdũt, Quis hoc crederet?
re asserto

Quis

Quis similia audiuit? Lucere in tenebris lucē, et ta
men tenebras manere tenebras, nec illustrari? Pro
inde nō est hoc mirū in rebus diuinis, qđ tot secu
lis uiri excellentes ingenio cæcutiunt, in rebꝰ hu
manis mirū esset, In rebus diuinis, mirū potius, si
unus & alter nō cæcutiat, Non mirū uero, si pla
ne oēs cæcutiant. Quid em̄ est uniuersum genus
humanū, extra spm̄, nisi regnū Diaboli (ut dixi)
cōfusum cahos tenebrarū? unde Paulus Dæmōes
appellat, rectores harū tenebrarū. Et. 1. Cor. 1. dicit.
Nemo principū huius mūdi cognouit dei sapien
tiā, Quid putas de reliquis sentiet, q principes mū
di asserat tenebrarū seruos? Per principes em̄ itel
ligit primos & summos in mūdo, qs tu excellētes
ingenio uocas. Cur cæcutierunt Arriani oēs? An
nō fuerūt ibi uiri ingenio excellētes? Cur gentibꝰ
Christus est stultitia? an inter gentes non sunt uiri
excellentes ingenio? Cur Iudæis est scandalū? An
non fuerunt inter Iudæos uiri excellētes ingenio?
Deus scit (ait Paulus) cogitationes sapientū, quo
niā uanæ sunt, Noluit dicere hominū, ut ipse tex
tus habet, primos & principes inter hoīes signifi
cans, ut ex ijs reliquos hoīes æstimemꝰ, Sed hęc in
fra latius fortasse, Satis sit exordio p̄misisse, Scri
pturas eē clarissimas, qbus nr̄a sic possunt defen
di, ut aduersarij nō queant resistere, Quæ uero sic
defēdi nō p̄nt, aliena & nō chr̄anorū sunt. Si uero
sunt, q hanc claritatē nō uideāt & in isto sole cæcu
tiunt uel offendūt, ij sunt impij, declarant, quam
sit maiestas & potentia Satanæ in filijs homin
ut clarissima uerba dei neq; audiāt, nec
luce si p̄stigio illusus quispiā solē putet

scripturas

non

frigidū, aut lapidē sentiat eē aurꝝ. Si pij sunt inter illos electos censeant̄, q̄ in errorē ducunt̄ aliquāto ut declaret̄ uirtus dei in nobis, sine qua nec uidere nec prorsus quicq̄ possumus. Nō em̄ imbecillitatis ingenij ē (ut tu causaris) ne uerba dei capiātur, immo nihil aptius capiēdis uerbis dei ībecillitate ingenij, propter imbecilles em̄ & ad ībecilles Chr̄s & uenit & mittit uerbū suū, sed neq̄tia Satanæ est in nr̄a imbecillitate sedētis, regnātis ac dei uerbo resistētis, Ni Satanas faceret, uno sermone dei semel audito totus mundus hominum cōuerteretur. nec pluribus opus esset.

7j Et q̄d multis ago? Cur nō simul cū hoc exordio finimus causam & cōtra teip̄m, tuis ipsius uerbis ferimus sn̄iam, secūdū illud Chr̄i, Ex uerbis tuis iustificaberis, ex uerbis tuis cōdēnaberis? Tu em̄ dicis, scripturā hic nō eē dilucidā, Deinde sn̄ia suspensa, in utrāq̄ partē disputas, Quid pro, quid cōtra dici possit, p̄terea nihil agis toto isto libello quē ob eandē causam, Diatriben potius q̄ Apophasin uel aliud appellare uoluisti, q̄d oīa collaturus, nihil affirmaturus scriberes. Si igit̄ dilucida scriptura nō est, cur hic, nō mō cæcutiūt, sed temere & stulte definiūt & asserūt lib. arb. uelut ex certa & dilucida scriptura, illi, q̄s iactas? uidelicet, tā nūerosa series eruditissimorꝝ uirorꝝ, q̄s in hūc usq̄ diē tot seculorꝝ cōsensus approbauit, q̄rꝝ plerosq̄ p̄ter admirabilē sacrarꝝ lr̄arꝝ peritiā uitæ q̄q̄ pietas cōmendat, q̄dā doctrinæ Chr̄i, quā scriptis defenderant, sanguine suo testimoniū reddiderūt. Si ex aīo [illegible] queris, fixū est apud te, lib. arbi. habere asserto [illegible], mirabili lr̄arꝝ sacrarꝝ p̄itia p̄ditos, ita ut san-

ut sanguine suo illud q̊q̧ testati sint. Q, si uer̄ est, dilucidā illi habebāt scripturā, alioq, q̄ eēt illa admirabilis p̄itia lr̄ar̄ sacrar̄? Deinde q̄ leuitas & temeritas animi, sanguinē fundere pro re incerta, & obscura? Hoc em̄ nō martyr̄ Chr̄i, sed dæmonū est. Iā & tu pone ob oculos & tecū expēde, utrū plus tribuendū esse iudices, tot eruditor̄, tot orthodoxor̄, tot sanctor̄, tot martyr̄, tot ueterū ac recentiū theologor̄, tot academiar̄, tot cōciliorū, tot Ep̄or̄ & summor̄ Pontificū p̄iudicijs, q̄ scripturas dilucidas eē senserunt, & id tū scriptis, tū sanguine cōfirmarūt, an tuo unius priuato iudicio, q̄ negas scripturas esse dilucidas, q̄ forte nec unā unq̄ lachrymā uel suspiriū pro doctrina Chr̄i emisisti? Si illos recte sensisse credis, cur nō imitaris? Si nō credis, cur iactas tanta bucca, tāta copia q̄si me obruere uelles tēpestate & diluuio quodā or̄onis, qd̄ tn̄ in caput tuū forti⁹ inundat, arca uero mea in sublimi fert̄ secura? Nā tu tot tantisq̧ uiris simul tribuis summā & stultitiā & temeritatē, dū illos scribis scripturæ peritissimos, stilo, uita morte illā asseruisse, quā tn̄ obscurā & ambiguam eē contendis, hoc est, aliud nihil, q̄ illos facere imperitissimos cognoscendo & stultissimos asserendo, Sic illos non honorassem ego priuatus ille cōtemptor, ut tu facis publicus ille laudator.

72 Cornuto igit̄ (qd̄ aiunt) hic te syllogismo teneo, Vtrū em̄ falsum eē oportet, Vel illud qd̄ dicis, illos fuisse admirabiles peritia sacrar̄ lr̄ar̄, uita & martyrio, Vel illud quod dicis, Scripturam non esse dilucidam.

47 Ver̄ cū huc potius rapiaris, ut scripturas

non

nō dilucidas eē credas (hoc em̄ toto libello agis) re liquū fit, ut uel animi uel adulādi gr̄a, nequaq̄ se rio illos dixeris pitiſſimos ſcripturæ & martyres Chr̄i, tantū ut rudi uulgo fucū, Luthero aūt negotiū faceres, & cauſam eius inanibus uerbis grauares odio & cōtēptu. Ego uero neutrū uer̄, ſed utrūq; falſum dico. Primū, ſcripturas eſſe lucidiſſimas. Deinde illos quatenus lib. arb. aſſerūt, eē impitiſſimos ſacrar̄ lr̄ar̄, tū illud, neq; uita, neq; more, ſolū vo ſtilo, ſed pegrināte aio, aſſeruiſſe. Quare hāc diſputatiūculā ſic cōcludo, Per ſcripturā, ut obſcurā, hactenus nihil certi definitū eſt, nec definiri p̄t, de lib. arb. teipſo teſte. Per uitā uero oīm hominū ab initio mūdi nihil eſt oſtēſum pro libe. arb. ut ſupius eſt dictū. Docere igit̄ aliqd, qđ intra ſcripturas nō eſt ullo uerbo p̄ſcriptū, & extra ſcripturas nō eſt ullo facto monſtratū, hoc nō pertinet ad dogma Chriſtianor̄, ſed ad narrationes uer as Luciani, niſi qđ Lucianus ioco & prudēter rebus ludicris ludens, neminē fallit neq; lędit. Iſti uero nr̄i, re ſeria & q̄ ad æternā ſalutē pertinet, inſaniunt i perditōe innumerabiliū aiar̄. Sic & ego abſoluerim totā hanc quæſtionē de lib. arb. etiam teſtimonio aduerſarior̄ mecū faciente & illis ipſis pugnante, cū fortior probatio nulla ſit, q̄ ipſius q reus eſt, propria cōfeſſio & teſtimoniū contra ſeipſum. Ver̄ qa Paulus p̄cipit uaniloquos epiſtomiſin, cauſam ipſam aggrediamur. & ordine quo incedit Diatribe, rem tractem⁹, ut primū confutemus argumēta pro lib. arb. adducta, deinde confutata noſtra defendamus, tandem contra liber̄ arb. pro gratia dei pugnemus.

Ac primū

73 Ac primũ ab ipsa definitione recte facie-
mus initiũ, Qua sic definis liberꝝ arb. Porro lib. ar
bi. hoc loco sentimus, uim hũanæ uolũtatis, qua se
possit homo applicare ad ea, q̃ ꝑducunt ad æter-
nã salutẽ, aut ab ijsdẽ auertere. Prudẽter sane defi
nitio a te nuda ponitur, nec ulla eius particula (ut
mos est aliorꝝ) declarat̃, qd̃ naufragiũ nõ unũ for
te ueritus sis, Cogor itaq; ego singulas discutere.
Ipsum certe definitũ, si rigide examinet̃, latius pa
tet q̃ definitio, qualẽ definitionẽ Sophistæ uitio-
sam dicerẽt, q̃ties uidelicet definitio nõ explet de
finitũ, Nã superius ostẽdimus, lib. arb. nemini, nĩ
si soli deo cõuenire, Arbitriũ fortassis homini ali-
q̃d recte tribueris, sed liberꝝ tribuere in rebꝰ diui
nis, nimiũ est, Q, liberi arb. uox, oĩm auriũ iudi-
cio proprie id dicit̃, qd̃ p̃t & facit erga deũ, quęcũ
q; libuerit, nulla lege, nullo impio cohibitũ, Neq;
em̃ seruũ dixeris liberꝝ, q sub impio dñi agit, quã-
to minus hominẽ uel angelũ recte liberꝝ dicimus
q sub impio plenissimo dei (ut peccatũ & mortẽ
taceã) sic degunt, ut ne momẽto cõsistere suis uiri
bus possint. Igit̃ hic statim in foribus pugnãt defi
nitio qd nominis, & definitio qd rei, qd̃ uox aliud
significat & aliud re ipsa sentit̃. Rectius uero Ver
tibile arbitriũ uel mutabile arbitriũ diceret̃, Nam
sic Augustinꝰ & post eũ sophistæ, gloriã & uirtutẽ
istius uocis (Liberꝝ) extenuãt, adiecto illo detrimẽ
to, qd̃ uertibilitatẽ liberi arb. dicũt, Atq; ita dece-
ret nos loqui, ne inflatis & inaniter fastuosis uoca-
bulis, corda hominũ luderemus, ut & Augustinꝰ
sentit, Nos ad certam regulam, sobrijs & proprijs
uerbis debere loqui, In docẽdo em̃ simplicitas &

ꝓprietas

proprietas dialectica requirit, nō aūt ampullæ & figuræ rhetoricæ psuasuasionis, Sed ne uerbi pugna delectari uideamur, donemus interim id abusui, licet magno & piculoso, ut idē sit liberū arb. quod uertibile arbitriū. Donemus & illud Erasmo, quod lib. arb. uim facit humanæ uoluntatis, ac si angelorū nō sit lib. arb. quod hoc libello solū de hoim lib. arb. agere instituit, alioqui & in hac parte definitio fuerat arctior q̄ definitum.

74 Ad eas partes ueniamus, in qbus rerū cardo uertit, quarū aliquæ satis aptę sunt, aliæ lucem fugiunt, uelut sibi cōscientiæ nihil nō metuāt, cū nihil definitiōe aptius & certius ædi debeat, obscure em definire. pinde est ac nihil definire. Aptæ sunt illę, Vis hūanæ uoūltatis. itē, Qua se p̄t homo, itē, Ad æternā salutē, Sed Andabatæ sunt istę. Applicare, Itē, ad ea q̄ pducunt, itē, Auertere, Quid igit eē diuinabimus, illud applicare, itē illud auertere? Itē, qd sunt illa, q̄ ad æternā salutem pducūt? Quo se proripiunt illa? Mihi, ut uideo, cū ✠o Scoto aut Heraclito res est, ut duplici labore fatiger, primū, ut aduersariū in foueis & tenebris (qd facimus & audax & pickosum est) palpitās & tentans queritē, ac nisi inuenero, frustra & cū laruis pugnē aeraq; in tenebris uerberē. Deinde si pduxero, in lucē tū demū iā q̄rendo fessus, æquo Marte manus cōserā. Vim igit uolūtatis hūanæ dici, credo, potētiā uł facultatē uł habilitatē uł aptitudinem uolēdi, nolēdi, eligēdi, cōtēnendi, approbādi, refutādi & si q̄ sunt aliæ uolūtatis actiones, Iā qd sit eādē uim sese applicare & auertere, nō uideo, nisi ipm uelle & nolle eligere, cōtēnere, probare, refutare,

futare, ipam scilicet actionē uolūtatis ut fingamus. Vim illā eē mediū quid dā inter uoluntatē ipam & actionē suā, ut qua uolūtas ipa actionē uolēdi & nolendi elicit, & qua ipa actio uolendi & nolēdi elicit. Aliud hic nec fingere nec cogitare datur. Si fallor, culpa sit authoris, q definiuit, nō mea q inuestigo. Recte em dicit apud Iuristas. Verba obscure loquētis, cū potuerit clarius dicere, interptanda eē contra ipm. Et hic interim Modernos meos ignorare uolo cū suis subtilitatibus. Crasse em dicendū est, gra docendi & intelligēdi. Ea uero, quæ ad æternā salutē pducūt, arbitror, eē. Verba & opa dei, quæ offerūt uolūtati humanæ, ut eisdē sese applicet uł auertat. Verba aūt dei dico, tā legē q Euāgelion. Lege exigunt opa, Euāgelio fides. Nulla em sunt alia q uel ad gram dei uł ad salutē æternā pducūt, nisi ȳbū & opus dei. Siquidem gra uel spūs est ipa uita, ad quā uerbo & opere diuino perducimur.

75 ¶Hæc aūt uita uł salus æterna, res est incōprehensibilis captui humano, sicut Paulus ex Esaia refert. j. Cor. z. Quæ oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs ascēdit, quæ præparauit deus diligētibus se. Nam & is inter summos articulos fidei nostræ numerat, ubi dicimus. Et uitā æternā. Quid uero in isto articulo ualeat lib. arb. Paulus testat. j. Cor. z. Deus (inqt) nobis ea reuelauit p spm suū, quasi dicat, nisi spūs reuelārit, nullius hoīs cor quicq de ea re nosset aut cogitaret, tm abest, ut sese applicare ad id uł appetere possit. Vide experiētiam, qd excellentissima ingenia inter gentes de uita futura & resurrectiōe senserint. Nōne quo excellentiores ingenio fuerūt, eo magis ridiculū ilł fuit

resurrectio & uita æterna? Nisi non fuerunt ingeniosi philosophi illi & Græci, q Athenis Paulū hæc docentē spermologon & nouorū dæmoniorū asserorem dicebāt. Portius Festus Actu. 24. Paulū insanū clamabat, ob prædicationē æternæ uitæ. Quid Plynius de ijs rebus latrat libr. 7? Quid Lucianus, tantum ingenium? Stupidi ne illi fuerunt? Denicq adhuc hodie plęriq, quo sunt maiore īgenio & eruditione, hoc magis rident eum articulum & fabulā esse putant, idcq palam. Nam occulte nullus plane hominū, nisi spiritu sancto perfusus, nouit, credit, aut optat salutem æternam, etiam si uoce et stilo iactitēt. Atq utinā eodē fermēto & tu & ego liberi cēmus, mi Erasme, tam rarus ē in hoc articlo fidelis animus. Habeo ne definitionis huius sensum?

76 ¶Igit Erasmo authore, Lib. arb. est uis uoluntatis, quæ potest a seipsa uelle & nolle uerbum & opus dei, quibus ducitur ad ea quæ excædunt & captum & sensum eius. Si uero potest uelle & nolle potest & amare & odisse. Si amare & odisse, potest & aliquantulum facere legē, & credere Euangelio. Quia impossibile est, si aliquid uelis aut nolis, ut nō aliquid operis ea uoluntate possis, etiam si prohibēte alio, perficere non possis. Iam cum inter opa dei, quæ ad salutem perducunt, mors, crux, & oia mala mundi numerent, poterit humana uoluntas & mortem & sui perditionem uelle. Quin omnia uelle potest, dum uerbum & opus dei uelle potest. Quid ēm infra, supra, intra, extra uerbum & opus dei, nisi Deus ipse uspiam esse potest? Quid autem hic relinquitur gratiæ & spiritui sancto? Hoc plane est diuinitatem lib. arb. tribuere, siquidem legem & Euangelion

on uelle, peccatum nolle & mortē uelle, diuinæ uir
tutis est solius, ut Paulus non uno loco dicit. Proin
de nemo post Pelagianos rectius de li. ar. scripsit, q̄
Erasmus. Diximus enim superius liber⁊ arbitrium
esse diuinum nomen ac diuinā uirtutem significare
Hanc uero nemo illi tribuit hactenus præter Pela⁊
gianos. Sophistæ enim quicquid sentiant, longe ali
ter certe loquuntur. Quin Pelagianos quoque lon
ge superat Erasmus. Illi enim toto libero arbitrio
eam diuinitatem tribuūt, Erasmus dimidio. Siqui
dem illi faciūt liberi arb. duas partes, uim discernē
di & uim eligēdi, alterā rationi, alterā uolūtati affin
gentes, q̄d & Sophistæ faciūt. Sed Erasmus, postha
bita discernendi ui, solā extollit uim eligendi, ita
claudum ac semiliberum arbitrium, Deum facit.
Quid putas erat facturus, si totum liberum arbitri
um fuisset descripturus?

78 ¶ Sed nō hoc contentus, philosophos etiā ex
cædit. Apud illos ēm nōdū definitum est, an aliqd
seipm possit mouere. Ibiq; toto corpore philoso⁊
phiæ dissentiunt Platonici & Peripatetici. Sed ap̄d
Erasmū, libe. arb. suapte ui sese non mō mouet, sed
applicat, etiam ad ea quæ sunt æterna, id est incom
prehensibilia sibi, plane nouus & inauditus defini⁊
tor libe. arbi. qui Philosophos, Pelagianos, Sophi⁊
stas, & oēs lōge post se reliquit. Nec hoc satis, nec si⁊
bi parcit, sibiq; ipsi plus q̄ omnibus aliis dissidet &
pugnat. Antea ēm dixerat. Voluntatē humanā, pr
sus eē inefficacē sine gr̄a (nisi hoc ioco dixerit) hic ue
uero ubi serio definit, dicit, humanā uolūtatē habe
re eā uim, qua efficax sit applicare sese ad ea quæ
sunt salutis æternæ, id est, quæ sunt incomparabili⁊

ter supra uim illam. Ita & seip̄o quoq; superior est hac pte Erasm⁹. Vides ne mi Erasme, hac definitōe teip̄m ꝓdi (imprudēter credo) qđ haꝝ reꝝ nihil oīno intelligis, uł prorsus incogitans & contēnens, de illis scribas, ignarus qd loquaris uł quid affirmes? Et ut supra dixi, minus dicis & plus tribus lib. arb. q̄ oēs alij, dum neq; totū lib. arb. describis, oīa tamē illi tribuis. Tolerabilius lōge tradunt Sophistæ, uel saltē pater eoꝝ Petrus Longobardus, q lib. arb. dicunt esse facultatē discernēdi, deinde & eligēdi, boni quidē, si assit gratia, mali uero, si desit gratia, planeq; cum Augustino sentit liberꝝ arbitriū, suapte ui, nō posse nisi cadere, nec ualere nisi ad peccandū. Vnde & seruum potius q̄ liberꝝ arbitriū uocat Augustinus libro. 2. cōtra Iulianū. Tu uero utrinq; parem uim facis lib. arb. qđ suapte sine gratia ui, & sese applicare possit ad bonū, & sese auertere a bono. Non em̄ cogitas, q̄ magnū tribuas illi hoc ꝓnomine, SE uł SEIPSAM, dum dicis, potest se applicare, prorsus scilicet excludis spiritum sanctum cū om̄i uirtute sua, tanq̄ supfluum & non necessariū. Damnabilis igitur est tua definitio, etiam apud Sophistas, qui nisi inuidia excæcati in me sic insanirent, in tuum libellum, furerent potius. Nunc quia Lutherum petis, etiam si contra teipsum & illos dicas, nihil nisi sanctū & catholicum dicis, tāta est patientia sanctorum uirorum.

87 ¶Non hæc dico qđ Sophistaꝝ sn̄iam de libero arbitrio probem, sed qđ tolerabiliorē esse ducam q̄ Erasmi, ꝓpius em̄ accedūt ad ueritatē. Non em̄ illi liberꝝ arbitrium, sicut ego, nihil esse dicūt, tn̄ cum sine grati aipsum nihil posse dicunt, pręsertim

Magi

Magiſter ſententiarū, pugnant Eraſmo, imo uidēt cum ipſis quoq; pugnare, & ſola uerbi controuerſia torqueri, contentionis cupidiores q̄ ueritatis, ſicut decet Sophiſtas. Nam finge mihi ſophiſtā mihi me malū dasi, cū quo ſemotus familiari colloquio iſta conferrē & candidū ac liberū iudiciū poſtularē in hūc modū. Si quiſpiā tibi id liberū eſſe diceret, qđ ſua uirtute nō niſi in alteram partē poſſit, ſcilicet in malam. In alteram uero, nēpe in bonā partē, poſſit qdem, ſed nō ſua uirtute, imo alterius dūtaxat auxilio, poſſis etiā tenere riſum amice? Nam ſic lapidem ut truncū facile obtinebo habere lib. arb. ut q̄ & ſurſum & deorſum uergere poteſt, ſed ui ſua, nō niſi deorſum, alterius uero ſolū auxilio ſurſum. Et ut ſupra dixi, tandē dicemus, inuerſo oīm linguarū & uerborū uſu. Nullus eſt oēs. Nihil eſt oīa, referēdo alterū ad rem ipām, alterū ad alienā quæ adeſſe ſibi & accidere poſſit. Sic & lib. arb. nimiū diſputādo tandē per accidēs liberū faciūt, ut qđ poſſit liberari aliqñ per aliū. Quæſtio āt eſt p ſe & de ſubſtātia libertatis arbitrij. Hæc ſi ſoluēda eſt, nihil niſi ianis uox lib. arb. reliqua fit, uelint, nolint. Deficiūt & in hoc Sophiſtæ, qđ libe. arbi. uim diſcernēdi boni a malo tribuunt. Item, regenerationē & innouationē ſpūs premunt, ac uelut externe auxilium illud alienum illi affingunt, de quo poſtea. Sed hæc de diffinitione ſatis. Nunc argumenta uideamus, inflatura inanem illam uoculam.

80 ¶Primū eſt illud Eccliaſtici. jſ. Deus ab initio cōſtituit hoīem. & reliquit illū in manu cōſilij ſui Adiecit mādata & p̄cepta ſua. Si uolueris mandata cōſeruare, cōſeruabūt te, & in perpetuū fidē placi-

tam ſeruare. Appoſuit tibi ignē & aquā, ad qđuo lueris, porrige manū tuā. Ante hoīem uita & mors bonū & malū, quod placuerit ei, dabit illi. Licet re cuſare poſſim iure hunc librū tamen interim reci pio. Ne cū iactura temporis me inuoluam diſputa tioni, de receptis libris in Canone Ebræorꝝ, quē tu nōnihil mordes ac rides, dum prouerbia Salomo nis & Canticum (ut ſcōmate ambiguo uocas) ama toriū, cōparas cum libris duobus Eſdrę, Iudith, hi ſtoria Suſannæ & Draconis, Eſther, quamuis hunc habeāt in Canone, dignior oībus, me iudice, q ex tra Canonē haberet. Reſpōderē uero breuiter tuis ipſius uerbis. Scriptura hoc loco obſcura ē & ambi gua, ideo nihil certi ꝓbat. Nos aūt cū in negatia ſte mus, exigim⁹ a uobis locū ꝓduci, q claris uerbis cō uincat, qd ſit & qd poſſit liberꝝ arb. Hoc facietis for te ad Calēdas grēcas. Quis tu, ut hāc neceſſitatē fu gias, mꝫta bona uerba ꝑdis, dum ſup ariſtas incæ dis, recitās tot opiniōes de lib. arb. ut Pelagiū pene facias Euangelicū. Item quadruplicem gratiā fin gis, ut etiā Philoſophis quādā fidē & charitatē tri buas. Itē, triplicē illā legē, naturæ, operꝝ, fidei, fabu lā ſcilicet, nouā, ut cōuenire uehemēter afferas Phi loſophorꝝ prēcepta Euangelicis p̄ceptis. Tum illud Pſa. 4. Signatū ē ſup nos lumē uultus tui dñe, q de cognitōe ipſius uultus dei, id eſt, fide loquit, ad ra tionē excæcatā applicas. Quæ ſiquis Chriſtianus omnia conferat, cogetur ſuſpicari, te ludere & ride re Chriſtianorꝝ dogmata & religionē. Nā tātā igno rantiā ei tribuere, q ſic noſtra oīa pluſtrauit, tāta dili gētia & memoria cōſeruauit, mihi plane eſt difficilli mū. Sed interim abſtinebo, indicaſſe contentus, do

nec

nec occasio sese dignor obtulerit. Quanq̃ te oro, mi Erasme, ne sic nos tẽtes, uelut unus illorũ, q dicũt, qs uidet nos? neq; tutũ est in re tanta, uerborũ uertũnis ꝑpetuo ludere apud q̃slibet. Sed ad rem.

81 ¶Ex una sentẽtia de libe. arb. triplicẽ fingis, dura tibi uidẽ eorũ, sed tamen satis ꝓbabilis, qui negant hominem posse uelle bonum sine peculiari gratia, negant posse incipere, negant posse progredi, perficere &c̃. hanc probas, ideo quod relinquat homini studium & conatum, sed non relinquat, qđ suis uiribus ascribat. Durior eorũ, qui contendunt, libe. arb. nihil ualere nisi ad peccandum, solam gratiam in nobis operari bonum &c̃. Durissima uero illorũ, qui dicunt nomen inane esse libe. arb. sed Deum tam bona q̃ mala in nobis operari, meræq; necessitatis esse omnia quæ fiũt. Aduersus has postremas profiteris te scribere. Scis etiam qđ loquaris, Mi Erasme? Tres facis hic opiniones uelut trium sectarũ, quod rem eãdem, alijs & alijs uerbis uarie dissertam a nobis eisdẽ & unius sectæ professoribus, nõ intelligis. Sed moneam⁹ & oñdam⁹ tibi oscitãtẽ uł hebetudinẽ iudicij tui. Rogo. Definitio lib. arb. a te data superius, quõ quadrat huic prĩæ opinioni satis ꝓbabilis? Dixisti em̃ libe. arbi. esse uim uolũtatis humanæ, qua se homo applicare potest ad bonum. Hic uero dicis & probas dici, hoiem sine gratia nõ posse uelle bonum. Definitio affirmat, qđ exẽplũ eius negat, inuenituրq; in tuo lib. arb. simul. Est &, Nõ, ut simul nos & ꝓbes & damnes, teiꝑm quoq; dãnes & ꝓbes ĩ uno eodẽq; dogmate & articło. An putas, nõ eẽ bonũ, applicare sese ad ea q̃ sunt salutis æternæ, qđ definitio tua tribuit lib. arb. cũ nihil sit

opus gra, si tm̃ bonū esset in lib. arb. quo seipm̃ applicare posset ad bonū. Itaq; aliud est li. ar. qd̄ definis, & aliud qd̄ defendis. Habetq; nūc Erasm⁹ duo libera arbitria, p̄ cæteris sibiq; prorsus pugnantia.

82 ¶Sed dimisso illo, qd̄ definitio finxit, hoc qd̄ cōtrariū ipa opinio ꝓponit, uideamus. Cōcedis hoiem sine gra peculiari nō posse uelle bonū (neq; em̃ nūc disputamus, qd gra dei possit, sed qd hō sine gra possit) Cōcedis ergo lib. arbi. nō posse uelle bonū, hoc ē, aliud nihil q̄ nō posse sese applicare ad ea quæ sunt salutis æternæ, ut tua cecinit definitio. Quin paulo añ dicis, uoluntatē humanā post pcm̃ sic eē deprauatam, ut amissa libertate cogat̄ seruire pcō, nec possit sese reuocare ad meliorē frugē. Et nisi fallor, huius sniæ facis Pelagianos fuisse. Arbitror hic iā nullū Proteo patere effugiū. Aptis ꝫ bis capt⁹ tenet̄. Sc̄z uolūtatē amissa libertate cogi ac teneri in seruitute peccati O egregiū lib. arb. qd̄ amissa libertate, seruū peccati ab ipo Erasmo dr̄. Qd̄ cū Lutherus diceret, nihil absurdius auditū erat, nihil inutilius hoc paradoxo iuulgari potuit, ut etiā Diatribas in eū scribi oporteret. Sed forte mihi nemo credet, ista ab Erasmo dici. Legat̄ hoc loco Diatribe & mirabit̄. Ego tn̄ nō ualde miror. Qui em̃ hāc rē nō habet seriā, neq; causę aliq̄nto afficit̄, sed prorsus aio alienatus, tædet ul' friget, ul' nauseat, quō is nō passim diceret absurda, iepta, pugnātia, dū uelut ebri⁹ ul' dormitās cām agat, iterq; stertēdum ructuat. Est. Nō, dū uariæ uoces auribus eius obstrepūt? Ideo rhetores exigūt affectū in actore causar̄, m̄to magis theologia talē exigit, q uigilē, acrē, intētum, prudentem & strennuum reddat.

Si igit̄

85 Si igit̃ lib. arb. circa grām, amissa liberta-
te, cogit̃ seruire peccato, nec p̃t bonū uelle, opta-
rim ego scire, qd̃ sit illud studiū? Quis ille conat⁹,
quē relinquit prima illa & probabilis opinio? Bo-
nū studiū bonus conatus esse nō p̃t, qa nō p̃t uelle
bonū, ut dicit opinio & cōcessum est, Malū igitur
studiū, malus conatus relinquit̃, q amissa liberta-
te cogit̃ seruire peccato. Immo qd̃ est & hoc dice
re, quæso? Relinquit studiū & conatū opinio ista,
non tn̄ relinquit, qd̃ uiribus suis ascribat̃? Quis hęc
animo cōcipere potest? Si studiū & conatus uiri-
bus lib. arb. relinquunt̃, cur non eiusdē̄ ascriberē̄-
tur? Si nō ascribent̃, qūo relinquunt̃? An studiū &
conatus ille ante grām, etiā ipsi futurę gratiæ &
non lib. arb. relinquunt̃, ut simul & relinquant̃ &
non relinquant̃ eidē̄ libero arb? Si hæc nō sunt pa-
radoxa uel potius monstra, qd̃ tū sunt monstra?
Sed hoc forte somniat Diatribe, inter hæc duo,
posse, uelle bonū, non posse uelle bonū, dari medi-
um qd̃ sit, absolutū Velle, nec boni nec mali habi
to respectu, ut sic argutia quadā dialectica scopu
los euadamus & dicamus, in uoluntate homis eē̄
quoddā uelle, quod in bonū quidē̄ sine gratia nō
potest, nec tn̄ sine gratia statim non nisi malū ue-
lit, sed sit purę & merę uelle, per grām sursum ad
bonū, p̄ peccatū deorsum ad malū uertibile, Sed
ubi tū illud manet, qd̃ dictū est, amissa libertate co
gitur seruire peccato? Vbi tū illud studiū qd̃ relin
quitur & conatus? ubi uis applicandi ad ea q̄ salu
tis æternæ sunt? Neq; em̄ uis ea applicandi ad sa-
lutē̄ potest eē̄ purę uelle, nisi salus ipsa nihil eē̄ dica
tur, Deinde studiū & conatus q̄q; purę uhabere

p̄t, cū aliq̄ (puta ad bonū) niti & conari, & nō in nihilū ferri uł̄ ꝙescere studiū possit. Sūma, q̄rsū q̄rsū sese uerterit Diatribe, nō p̄t cōtradictionib⁹ & pugnātibus dictis elabi, ut non tā ip̄m liber arb. qđ defendit, captiuū sit, q̄ ipsa captiua est, Sic em̄ in liberando arbitrio irretitur, ut cum libero arbitrio insolubilibus uinculis teneatur.

84 Deinde hoc mer figmentū dialecticū est, qđ in hoie sit mediū & pur uelle, nec possunt probare, qui id asserūt, Ex ignorantia rer, & obseruātia uocabulor natū est, quasi continuo sic sit, in re sicut disponitur in uocabulis, qualia sunt infinita apud Sophistas. Sic potius res habet, ut Chr̄s ait, Qui nō est mecū, contra me est, Nō ait, Qui nō est mecū, nec cōtra me, sed in medio est, Quia si deus in nobis est, Satan abest, & nō nisi uelle bonū adest Si deus abest, Satan adest, nec nisi uelle malum in nobis est, Nec deus, nec Satan, mer & pur uelle iniūct in nobis, sed sicut recte dixisti, amissa libertate cogimur seruire pcto, hoc est, nos uolumus peccatū & malū, loquimur peccatū & malū, facimus peccatū & malū. Vide huc ppulit Diatriben imprudēter, inuincibilis & potētissima ueritas, & stultā fecit sapiētiā eius, ut cōtra nos dictura, pro nobis cōtra se dicere cogeret, nō aliter q̄ facit liber arb. aliqd boni, tū em̄ cōtra malū faciendo, maxie cōtra bonū male facit, ut Diatribe ipsa talis sit in dicendo, quale est lib. arb. in faciendo, Quanq̄ & ipsa Diatribe tota aliud nihil sit, q̄ egregiū opus liberi arb. defendēdo dānans, & dānando defendens, hoc est, bis stulta, dum sapiens uult uideri tum, pru[illegible] Sic habet prima opinio sibi ipsa cōparata

ut neget

ut neget, quicq̃ boni posse uelle hominẽ, & tamen relinqui studiũ, qđ tñ suũ quoq; nõ sit. Iã cõparemus eã reliquis duabus, Altera em̃ illa durior est, quæ sentit lib. arb. nihil ualere nisi ad peccãdum, Hæc uero est Augustini, ut multis alijs locis, tũ ꝑprie libello de spũ & litera, capite (nisi fallor) quarto aut quinto, ubi illis ipsis uerbis utit̃. Tertia illa durissima, est ipsius Viglephi & Lutheri, eẽ lib. arb. inane nomẽ, oĩaq; q̃ fiũt, eẽ meræ necessitatis, Cũ his duabꝰ cõflictat̃ Diatribe, Hic dico, forte nõ sumus satis Latini uł Germani, ut rẽ ipsã nõ potuerimus edisserere, Sed testor deũ, aliđ nihil uolui dire, nec aliđ intelligi ꝑ uerba duaꝝ postremaꝝ opinionũ, q̃ id quod dicitur in prima opinione, Nec Augustinũ aliud uoluisse arbitror, nec aliter ex ipsius uerbis intelligo, q̃ quod prima dicit opinio, ita ut tres opiniones a Diatribe recitatæ, apđ me nõ sint nisi una illa mea sentẽtia. Postq̃ em̃ concessum ac ratũ est, lib. arb. amissa libertate, cogi ĩ seruitute peccati, nec posse quicq̃ uelle boni, ego ex his uerbis nihil aliud possum cõcipere, q̃ lib. arb. esse inanẽ uoculã, cuius res amissa sit, Amissam libertatẽ mea grãmatica uocat nullã libertatẽ, tribuere aũt libertatis titulũ ei, qđ nullã habet libertatẽ, est tribuere inane uocabulũ. Si hic erro, reuocet q ꝑt, Si sunt hæc obscura & ambigua, illustret & stabiliat q potest, Ego sanitatẽ amissam, nõ possum sanitatẽ appellare, nec si ægroto eã tribuero, aliud tribuisse uideor, q̃ inane nomen.

86 Sed facessant mõstra ꝟborꝝ, Quis em̃ ferat istũ abusum loquẽdi, ut hominẽ simul habere lib. arbitrium dicamus, & simul amissa liberta-

cogi in seruitute peccati ac nihil boni posse uelle, asseramus? pugnāt hæc cōmuni sensui, & tollunt prorsus usum loquēdi, Diatribæ potius accusanda est, q̄ dormitāter sua uerba effutit, & aliena nō obseruat, Nō inquā cōsiderat, qd sit & quantū ualeat dicere, Homo amisit libertatē, cogit̄ seruire peccato, nec potest quicq̄ uelle boni, Si em̄ uigilaret & obseruaret, plane uideret, unā eē triū opinionū sententiā, quas diuersas & pugnātes facit Nā q̄ amisit libertatē & cogit̄ seruire peccato, nec potest uelle bonū, qd de illo rectius inferet̄, q̄ necessario illū peccare uel malū uelle? Sic em̄ & Sophistę cōcluderent p̄ suos syllogismos. Quare Diatribe infeliciter nimis conflictat̄ cōtra duas postremas, dū primā probat, q̄ eadē est cū illis, iterq; more suo sese dānādo & nr̄a p̄bādo in uno eodēq; articlo.

¶ Veniamus nūc ad locū ecclesiastici, & cū ipso q̄q; cōparemus primā illā probabilē opinionem. Opinio dicit lib. arb. nō posse uelle bonū, Locus aūt ecclesiastici adducit̄ ad probandū lib. arb. aliqd eē & posse. Aliud igit̄ statuit opinio p̄ Ecclesiasticū cōfirmanda, & ad aliud allegat̄ Ecclesiasticus cōfirmadū, tanq̄ si qs probatur? sit, Christum esse Messiā, adducat locū, q̄ probet Pilatū fuisse p̄sidē Syriæ, aut aliud quippiā, qd dis diapason cōueniat. Sic et hic probat̄ lib. arb. ut taceā, qd supra exegi, nihil clare certoq; dici aut probari, qd sit, qd possit lib. arb. Sed dignū est totū eū locū p̄uidere, Primo dicit (Deus cōstituit hoiem ab initio) hic de creatiōe hois loquit̄, nec adhuc quicq̄ ul̄ de lib. arb. tuuel de p̄ceptis dicit. Sequit̄ (Et reliqt eū in manu cōsilij sui) Quid hic? an hic libe. arb. astruit? At ne hic q̄

hic quidē fit mētio de p̄ceptis, pro q̄bus lib. ar. exigit̄, nec quicq̄ de hac re legit̄ in creatiōe hoīs. Si igit̄ aliq̄d ꝑ manū cōsilij intelligit̄, id potius intelligit̄, q̄d Gene. j. & 2. hō cōstitutus est dn̄s rer̄, ut in illis libere dn̄aret̄, ut dicit Moses, Faciamus hominē, q̄ p̄sit piscibus maris. Nec aliud ex istis uerbis euinci p̄t, Ibi em̄ hō potuit in rebus suo arbitrio agere, ut sibi subiectis, Deniq̄ hoc uocat hoīs cōsiliū, uelut aliud a dei cōsilio. Post hæc uero, ubi sic cōstitutū & relictū hominē in manu cōsilij sui dixerat, prosequit̄, Adiecit mādata & p̄cepta sua Ad q̄d adiecit? nēpe ad cōsiliū & arbitriū hoīs & ultra illā cōstitutionē dominij hūani sup̄ res alias Quib⁹ p̄ceptis ademit hoī dn̄ium, una p̄te creaturar̄ (puta arboris sciæ boni & mali) ac poti⁹ nō liberū uoluit, Adiectis aūt p̄ceptis, tū uenit ad arbitriū hoīs erga deū & ea q̄ dei sunt, Si uolueris mādata cōseruare, conseruabunt te, &c.

SVMMARIVM QVODDAM INDICIŪ, eor̄, q̄ circa singulos nūeros in utroq̄ libello agunt̄, relatū tn̄ fere ad Hyperaspisten Erasmi, cui potissimum adijcitur.

1 Sūma libelli Lutheri on̄dit̄, q̄d q̄ ī nullū adhuc sit uirulētius scriptū, & ī eo mltas man⁹ apparere.

2 Duar̄ rōnū q̄ īpedierāt spm̄ Lutheri, admonet decuisse ip̄m alterā imitari, de fructibus obiter illius spiritus.

4 Frustra, dicit, timeri se solū, ab illo q̄ sit mltis cōiuratis stipatus, tutiusq̄ eē, manere cū eccl̄ia.

5 Nō eē cōtēptorē scripturar̄ q̄ om̄e solatiū habet in scripturis, eo q̄ aliq̄d autoritatis tribuat ecclesiæ, cōcilijs, pontificibus.

6 Locus de Scepticis refellitur.
17 Formula Christianæ mentis refellitur.
12 Nulli⁹ metu coactũ se ad scribẽdũ, sꝫ ꝓpt̃ cõ
sensũ eccl̃ię & dissectã & disgregatã sectã Luthe.
certa cõscia. Artificiũ Luth. oñdit̃, in deprauãdo,
detorquẽdo, calũniãdo, exaggerãdo quodlibet.
15 Sil̃itudies a Luthero adductę cõtra ip̃m faciũt
16 Similitudo de oratore & præceptis inepta
ad refellendum liberum arbi.
16 An nec̃ariũ a qbuslibet discuti q̃stionẽ de lib.
arb. Definitũ liberꝝ arb. qđ Lutherus negauit, Et
eum nõ recte distinguere inter uoluntates.
19 Luther⁹ nõ uidet̃ intellexisse illud, Oĩa fieri
necessario necessitate cõsequẽtiæ, sed nõ cõseq̃ntis
20 Stulte ipse etiã ex poetis docet liberꝝ arb. q
in alijs reprehendit.
22 Inique calumniat̃ Erasmus impietatis, eo q̃
doceat manendum cum ecclesia.
23 Optima eẽ suã causam, q̃ sit cũ eccl̃ia.
24 Sophista uaferrim⁹ Luth. q̃uis dissimulet
25 Non oĩa ĩculcãda auribus popl̃aribus, neq̃
quibuslibet uerbis efferenda.
26 Confessionem probat, quia recepit eccl̃ia.
30. Quędã minori malo tolerari q̃ tolli, Neq̃ ĩue-
ctũ his rõnib⁹ euãgeliũ, qb⁹ Luth. restituere uult.
36 Verꝝ an liceat dicere, & expediat apud quos
libet quouis mõ & tp̃e, Qũo hic tã deprauate uta
tur Lutherus scripturis.
37 Oportunitas docẽdę ueritatis, quã Luther⁹
nõ posse fieri asserebat, p̃scribitur.
38 Correctio ꝑperã cõstitutorꝝ modestissime fa
ciẽda. Tũ hũanę cõstitutões pñt cã Euãge. seruari
39 Pugnam sibi esse cũ asseueratione Lutheri

non cum uerbo dei.
41 Falso obijci qđ in ĩpijssimoꝝ grãm scribat.
41. Nusq̃ docuisse, ĩ q̊ eũ ĩsimlat Lu. absq; spũ posse corrigi uitã, ul amorẽ dei, eẽ siñ attractiõe ei⁹.
42 De duabus rationibus, cur putauerit dogma suum omnibus inuulgari.
48 Dilemmatis refutatio de diuulgãdo aut occultando paradoxo de Libero Arb.
45 Luther⁹ nõdũ euicto qđ assumpserat incipit añ tẽpus probare omniũ reꝝ necessitatem.
46 Reuocãdũ est Luthero si uult stare pacto. An soli deo tribuendũ Liberꝝ Arb.
49 Frigidę sil'itudies Lutheri fũt noĩe liberi ar.
50 Vitiosũ dilẽma disputatõis redactę ĩ cõpẽdiũ
51 Moneri se autoritate eccl'iæ, doctoꝝ, cõciliorũ, pontificũ, academiaꝝ. Hac cũ & se olim motũ fateat̃ Lutherus, petit doceri argumẽta q̃bus possit fides fieri certissima.
55 Opera facta ui liberi arbitrii.
56 Descriptam, qđ negat Lutherus Liberi Arbi. uim, naturam & actionem.
57 Falsa calumnia in Erasmũ, ꝙ auocet a Christianæ pietatis simplicitate.
58 De Græcis & Petro inepte adducta.
59 Qui eligant meliora ex libris sanctoꝝ, Blasphemæ cõparationes confundunt. Hieronymus inique calumniatus defenditur.
60 Lutherus dũ sanctos & ecclesiã occultã dicit, uult arrogare conuenticulis hæreticoꝝ autoritatẽ, quã eccl'iæ detrahit.
62. Quę eccl'ia, uel q̃ potus sancti appellandi
61 Erasmo alteri⁹ scripta hic subolet. (torib⁹
64 De duplici claritate scripture, & spũs iacta-

65 Non probat scripturæ claritas Deut. 17
66 Nullo loco posse euinci pspicuitatē scriptu⁹
67 Multis argumētis de⁹ (rę, adducto a Lut. claratur obscuritas scripturæ.
68 Dogma liberi arb. satis clarum, necp sine scripturis ab ecclesia assertum.
69 Cois sensus nō sufficit ad intellectū scripturaꝝ
70 De excæcatis in gliam Liberi Arb. somnia. De obscuritate scripturarum copiosius.
71 Nōdū captū Erasmū suis uerbis, q nō disputarit de Libero Arb. q̄si scripturę sup eo sint obscurę, uł ut dubius, sed ut Lutherꝝ cōfutaturus.
72 Per claras scripturas Liberꝝ Arbi. assertum. Falso iactare Lutherꝝ a sua parte stare Augustinū. Collatio utriusq partis.
73 Ad quid definitionem suam adhibuerit.
74 Excussionem sæuerā definitionis admittit.
75 Lutheri precatio non ex animo.
76.77.78 Illudunt cauillatiōes Lutheri de Erasmi impietate, & discutiuntur.
80 Distinctionum declaratio.
81. In distiguēdis opiniōes pres q̄ tres fecit Erasm⁹
82 Nō cepit Proteū Prote⁹ hoc capite, sicut gloriat Lutherus remittēs ad lectionem Diatribes.
83 Qui cōsistat aliqd agere Liberꝝ Arb. & tamē summā totius imputari gratiæ diuinæ.
85 Cōfudit hic opiniones Lutherus, & redit ad causationē nois, ł errās, uł qa hūc fateri erubescēs
86 Tuetur suam definitionem Erasm⁹, aliquot aphorismis rei summam ꝓponens.
Calumnias quasdā sibi intētas a Luthero refutat, eiusq inter hæc fructū doctrinæ ostendit.

FINIS.

Hyper⁹

HYPERASPISTES DIATRIbæ, aduersus Seruum Arbitriũ Martini Lutheri, per D. Erasmum Roterodamum.

Anno dñi M. D. XXVI.

ERASMVS ROTERODAMVS LECTORI S. D.

PRodiit Seruũ Arbitriũ, titulo Martini Lutheri, sed elaboratũ a multis, multo tpe, nam ante annũ liber excudi cœpe rat, ut narrabãt, q prædicabãt se uidis se paginas aliq̃t, summaq; cura qd ipsa res indicat. Liber mihi sero redditus est, id q; casu, nã ipsi celabãt, ut saltẽ ad mẽses aliq̃t triũphũ agẽ rẽt, nõ solũ addicti Luthero, uerũ etiã utriq; inimici, mihi qdem ob bonas literas, illi uero ob improba ta dogmata. Temporis spatium quod dari poterat tum relegendæ Diatribæ, tum perlegendo Luthe ri libro, non tam prolixo, q̃ loquaci, tum respon sioni meę, nõ erat lõgius diebus decem, & redditus est iam defesso, atq; adeo etiamnum satagẽti in ab soluendis ꝯs, q̃uæ parabant in mercatũ proximũ. Eius rei certissimi testes sunt Basileæ, si qs mihi diffi dit. Et tñ quoniã sensi, q̃ insolẽter iam tum ad odorẽ huius libri qdã exultare cœperint, uisum est aliquã respõsionis partẽ, hisce nundinis Francfordiẽsibus, q̃uis tumultuariam ædere, quo moderatius agere tur istis triumphus ante uictoriam. Respõdimus au tem ad eam partem, qua pugnat cum præfatione meæ Diatribes, reliqua daturi per ocium elucubra tiora. Aliquoties capitum Lutheranæ disputatio nis numeros adiecimus in marginibus, quo facili us conferas quæ refellimus, si prius illius capita nu mero signaueris. Bene uale, & expecta in argumen tando, certiorem uictoriam. Basileæ, decimo Calen das Martias. Anno M. D. XXVI.

HYPERASPI
STES DIATRIBAE PER ERASMVM ROTE.

VOD FCELIX fauſtumq; ſit, protinus ipſam rē aggrediemur, & quidem Attica lege, ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν quod idem ſi tu quoq; Martine Luthere facere animū induxiſſes, min⁹ ꝓfecto detriuiſſes ocio tuo, cuius inopiā quæreris, & mihi minus addidiſſes negocij, cui iam erat plus ſatis. Nunc dū maluiſti quorundā affectibus obſequi q̄ tuo iudicio, q̄ multa ſunt in iſto tuo libro prorſus ἄπροσδιόνυσα, q̄ multa ſuperuacanea, quot in locis cōibus moræ, quantū cōuicior, q̄ multa manifeſtę uanitatis, quā tum ſirophar, quantū figurati morſus, q̄ multa parum pudenter detorta ac deprauata, & ex depraua tis tragicæ concluſiones, rurſus ex his uociferationes in immerentē. In his qm̄ tibi uiſum eſt bonas horas collocare male, cogor & ipſe in refellendo nonnullā aquæ meæ portionē cōſumere. Primū igitur demiror, quū mea Diatriba nihil habeat, niſi moderatā de re diſputationē, quūq; e propinquo allatret Hieronymus Emſerus, e lōginquo Iohānes Cochlęus adiurget, ex Anglia p̄ter Roſeū & alios, Iohan-

Gallia Italia

hannes ep̃s Roffenſis iuſtis uoluminibus te laceſ ſat,e Gallia Iodocus Clithoueus Luther; oppu; gnet Antiluthero,ex Italia Chr̃ophorus Lõgoli ns elaborata õrone in te torſerit. Denic; quũ hic habeas ex tuæ ſodalitatis Coriphæis,q tibi ſedu lo faceſſant negociũ, quor; Vlrichus Zuinglius ẽdito libello,nequaq̃,ut ferũt,edẽtulo,dogma tu um ſed ex pte cũ eccl̃ia cõe,de Euchariſtia oppu gnat,idẽ fecerit Capito,&Iohan. Oecolãpadius, nullis quidẽ cõuicijs,ſed crebrioribus & acriori bus machinis,hęc(inq̃)quũ ita ſint,demiror quo cõſilio,ad oẽs obmuteſcẽs,nr̃æ Diatribæ rn̄den dum putaris,p̃ſertim quũ p̃ter modeſtiã,tam fri uolis;rõnibus rem agat,quẽadmodũ ais,ut cau; ſam quã ſuſcepit reddiderit deteriorẽ. Nec tamẽ expoſtolo qd̃ rn̄deris,nec inquiro quur opus an annũ excudi cœptũ,nunc demũ abſolueris,illud demiror,quur meã in rn̄dendo ciuilitatem nõ ſis imitatus, quã te decuit etiã ſuperare,ſi nobis iſti us animi ſpũſq;,quẽtibi uindicas,fidẽ facere uel les. Ver; hic obſequutus es fratribus, inter quos ſcio pmultos eſſe, quor; mores ꝑcul abſunt ab Euãgelio, cuius titulo ſeſe uẽditãt. Hor; cupidi; tatibus Luthere,te plus ſatis obſequentẽ prębes nõ ſine graui detrimẽto cauſæ quã ſuſtinęs. Non ei me clã ẽ in cui9 gr̃am ad iſtũ modũ ſcripſeris in Cochlęũ & in regẽ Angliæ. Is nimir; erat in quo duas perſonas Comicas poſſes agnoſcere, ſtupi; diſſimũ ac glorioſiſſimũ Thraſonẽ,& adulantiſſi mũ Gnathonẽ. Certe ĩdignus erat cuius hortatu uel epl̃am ſcribere debueris in tam arduo tamq; pericu;

periculoso negocio. Quin illud potius erat tibi reputandū quā personā suscepisses, uidelicet qui se profiteret euāgeliū iam plus mille quingentis annis sepultū & obrutū reuocaturū in lucē, & abrogata pōtificū, conciliorū, eporū & scholarū auctoritate ꝓmitteret orbi certā ueramq; uiā salutis, quā hactenus mūdus ignorasset. Quam uero non congruebat, ut qui tam arduo negocio uelut Atlas cœlo suppositus esset humeros (iam em̄ te cū sic ago, quasi uera sint oīa quæ tibi arrogas) ꝓinde quasi in re ludicra, dicteriis, sannis, salibus, & cachinnis in q̄scunq; lubitū fuerit ludat, & ex Vuilheyli cuiuspiā arbitrio stilū uel stringat uel moderet in quenq̄, nō dicā in regē. Instigauit idē alterū quendā ut dialogū scriberet in Leū, & hūc itidē atq; te multis mēdaciis instruxerat. Nihilo melius te instruxit, mihi crede, cuius impulsu libruī istū emisisti. Ego tot eruditis, tot ecclīæ ꝓceribus, tot orbis monarchis efflagitātibus, q̄busdam etiā cū minis exigētibus, ut summis eloquētiæ uiribus in te detonarē ac fulminarē, nisi uellē ecclīæ desertor, & tuæ sodalitatis fautor uideri, tñ excusaui, nō q̄d probarē tua dogmata, quę sicuti uere scribis nō intelligebā, sed partim ne imprudēs lædere causam, cui initio totus pene orbis applaudebat, partim q̄d intelligere negociū nō esse mearū uiriū. Itaq; metuebā ne, q̄d solent imperiti medici, malū siniſtra curatiōe exasperarem. Postremo sic aliqñ mecū cogitabam, quid si deo uisum est corruptissimis horū temporū moribus, tam ſeuum dare medicū, qui sectionibus,

& usturis sanet, quod potionibus & malagmatis nõ poterat. Videbã eruditos hoïes pedib⁹ in tua dogmata discedere, pspiciebã fatalẽ quendã orbis fauorẽ, animaduertebam quo uehemẽtius a theologis ac principibus obsistebatur, hoc latius propagari, ac magis inualescere negociũ, ex his ratiocinabar rem non sine numine geri, itaq; decreuerã spectator esse tuæ tragœdiæ, sic apud me cogitãs iuxta Gamalielis sniam, si deus hæc mouet nõ est meũ resistere, sin aliũde ortũ est qd̃ agit̃, sua spõte dissipabit̃. In actis apl̃orũ legim⁹. Cęterorũ nemo audebat se illis coniungere. Simili religione abstinebã a uestro negocio. Verum ubi principibus diutius excusare non possem, & opprimerer inuidia falsissimaq; suspicione, scripsi Diatribã, sed ita temperato stilo, ut tu nõ posses optare disputationẽ ciuiliorẽ, ac pharisæis qbusdã uisus sim tecũ non decertare, sed colludere, q̃ sic dẽtes & ungues cõtinuerim. Certe putabã me abũde uitasse, ne tibi debacchãdi cõuicns ansa data uideret̃. Quędã in tua assertione dicta odiosius prudẽs dissimulaui, qm̃ nisi te lęso tractari nõ poterant. Vbi ad mortũ cõparationẽ uentũ esset, declino locum inuidiosum, malens uitare offensam, q̃ seruire commodo causæ meæ. Quodam loco nominatim etiam depello suspicionem abste, quum ita scribo. Nõ hæc proprie in Lutherũ dixerim, quem de facie non noui, & cætera.

Diatribã

Et uide quam consentiãt uestra iudicia, Philippus Melanchthon huc scripsit meam Diatribam æquissimis animis acceptam Vuittembergæ,

gæ. Et adiecit, iniquissimum sibi uideri, si non liceret in ecclesia suam cuiq; sententiam dicere. At tu respondens, sic arte stilum temperas, ut in alios forte scripseris clamosius, in neminem hostilius aut amarulentius, id quod uanissimum uideri patiar, nisi mox omnibus perspicuum fecero. Meam disputationem, Diatribam & collationem appello, quo titulo quid esse potest modestius? Ipse nõ ꝓnuncio, quũ uerser in argumẽto, qđ in integrũ aut dubiũ in disputando reuocare fas non erat. Congressurus tecum, depono Cæsaris, pontificum, conciliorꝝ, Academiarꝝ, & ueterum Orthodoxorꝝ autoritatẽ, qua te poterã urgere, etiam si argumẽtis fuissem inferior. Ex tuis legibus quamuis iniquis tecum confero manus, nec te tamẽ appello quemadmodũ tu me, habet em̃ ipsa cõpellatio q̃ddã contẽtiosum & cõtumax. Nec tua solius argumẽta tracto, ut non proprie tecum, imo ne tecum quidẽ certare uiderer, sed cum tua assertõe. Non uideo q̃d potueris optare ciuilius. Vsq; adeo ne non pateris quenquam cõtra tua placita hiscere? Atq; huc soles om̃es prouocare, ut tecũ manus consererẽt. Et ubi est illud, quod admonet Petrus, parati semper ad satisfactionẽ omni poscẽti uos rationẽ, de ea q̃ in uobis est spe, sed cũ modestia & timore. Et Paulus uult Episcopũ esse διδακτικόν non πλήκτην. Quod si ego parum erudite disputassem, debebas illud Pauli meminisse. Sapiẽtibus & insipiẽtibus debitor sum. Qui tibi fuerãt iuratissimi, audẽt ĩ te ferrum stringere, nec a cõuicijs tẽperãtes, & Erasmũ

mode-

moderatissime disputāte ferre nō potes? ego mor
dicus tenui meā modestiā, quā sciebā mihi futu
rā inuidiæ, hanc tu cū tua laude cūcp causæ quā
agis utilitate, poteras ac debebas imitari. Scilicet
peruicit tuā patientiā quorundā exultatio, mihi
decernentiū triumphū, te uictū esse iactantium.
Quos tu mihi triumphos narras? hic tm erat de
mea Diatriba silentiū, ut mihi ꝓpemodū excide
rit scripsisse. Semp solus esse uolui, nihilcp peius
odi q̄ iuratos & factiosos. Sed ad tuū libellū ue
lut ex insidiis subito prouolantē, deū immorta
lem quæ fuit tuoꝝ exultatio, q̄ gloriosas uoces
sparserūt, habet Erasmus quod agat, habet malū
calculo grauius, aliacp uehementer Euangelica.
Verum nec tui calami amarulētia, nec hmōi uo
cum petulantia me ꝓpulit, quo minus in hac apo
logia rōnem potius adhiberem in cōsiliū q̄ affe
ctus. In dictis nonnunq̄ animi motus præcurrūt
rationem, in scriptis nihil tribuendum est affecti
bus, nec spectandum est, quid tum sic affecto ui
deatur esse rectum, sed quid perpetuo rectum ui
deri possit. Quanq̄ hic, ut uere dicā, leuissima pu
gna fuit cū affectibus. Ad istiusmodi maledicta
tot epīs, libellis famosis exercitatꝰ occallui. Vis
aūt scire quantū molestiæ pepererint aculei tui?
Vtinā añ annos quincp, quum me p̄dicares, strin
xisses in me calamū tuū, multo q̄ nunc hostilius.
Verum quoniam tu in hac tam nō amica respō
sione, uis etiam amicus, si superis placet, & candi
dus uideri, te simul cum tuis scire uolo, me nec
esse tam stupidum q istiusmodi strophis falli, nec

tam

tam imbecillo aïo, qui tuis conuiciis cõmoueri possim. Simplicius feciſſes, ſi tui ſimilis palam in me debacchatus fuiſſes. Soles em̃ τὴν λεοντὴν ἐνδύνασθαι claua rem gerere, nunc uulpinam pellẽ aſſuiſti leoninæ, & melle toxico me pungis. Atq; ad hanc ſcilicet fabulã, ſeſquianno fere meditatã, aſciſcendus erat Logodædalus, qui cõponeret orationẽ rhetoricoſq; fucos adderet, nimirũ aduerſus hominẽ rhetoricũ. Noui em̃ impetũ tuæ dictionis, & torrentẽ illum ingenti fragore e monte decurrentẽ, ac ſaxa truncoſq; ſecũ rapientẽ. Iſtius Logodædali oratio lenius fluit, ſed plurimũ uenẽni ſecũ trahens. Nõ me fugit quis ſit. Eſt em̃ unus ex eor̃ numero, qui, qđ tu quũ candidus & memor uideri uis, fateris, hoc ipſum qđ habent loquentiæ, fere hauſerũt e meis lucubrationibus, nec mihi iam nouũ eſt, in meis uulneribus pennas meas agnoſcere. Nec ſatis erat unus rhetor ſuppoſititius, quũ urget belli moles Patroclũ tuũ nobis immittis, q̃ ſimul & tuis armis & ſuis, hoc eſt, dicendi uiribus, nobiſcũ pugnet. Adeo em̃ eſt infans, ut me potius eloquentia grauet, q̃ argumentis. Ac ne me putes in tenui diſcrimine dictionis hallucinari, non eſt, niſi unus qui hoc poſſit qđ ille præſtitit. Quanq̃ & alioqui notus eſt mihi peculiariter illius in dicẽdo genius. Nã prior ille rhetor abſq; bonor̃ autor̃ lectiõe abſq; grãmatica facũdus eſt. Et ſi tu pateris, huic imputari fucos ineptos potiꝰ q̃ tibi, nõ repugno. Sunt aũt quædã admixta tuo libro, tã inſulſa indoctaq;, ut nunq̃ crediturus ſim abs te profecta

A ſ fuiſſe,

fuisse, q̃ suis locis indicabuntur. Sed interim iniquior est mihi hæc pugnæ cõditio, q̃ gladiatores in harena unus cũ uno, retiarius cũ Mirmillone committitur, mihi uni cũ multis res est, & si cum uno, cum Geryone tamen. Isaac in uno homine agnouit duos, ego in uno libro, uarias uoces diuersasq; manus sentio. Cũ phalange pugna est, nõ minus armata, linguis, eruditione, cõuicijs, q̃ strophis, uafricie, obliquisq; cõsiliis. Nunc agnosce cõsiliũ tuorũ logodædalorũ, q̃ sic cogitauerũt, Nõ est impotentibus cõuicijs debacchandũ in Erasmũ, Nã ea res liberaret illũ suspitionibus, q̃bus grauat̃ apud principes, & inuidia, qua p̃mit apud Theologos ac monachos. Sed est appetens gloriæ proinde passim inculcabim⁹ illũ nihilscire, & ubiq; ueluti nullius rei hoiem, magno fastidio cõtẽnem⁹, cõspuemusq;. Ea res pessime uret illũ. Cæterũ ut hoc faciamus cũ fide, laudẽ admisscebimus, amicitiã simulabimus, & misericordiã potius q̃ odiũ præ nobis feremus. Tribuemus illi ingeniũ & eloquentiã summã, quo lector hic perspecto candore nostro existimet nos cætera quoq; tributuros fuisse, si promereret̃. Deinde suspicionẽ & inuidiã qua grauatur omnib⁹ modis augebimus exasperabimusq;, sic tẽperãtes orationẽ, quasi ille nobiscũ sentiat. sed partim metu, partim amore lucri dissimulet. Sophistas cũ hoc collatos, longe p̃feremus, denicq; sic agemus fabulã, ut ab utroq; theatro grãm ineamus, & fratrũ q illi iã pridẽ male uolunt, & sophistarũ ac pharisæorũ, quos ob bonas literas iã olim habet

infen-

infensos Denicꝙ tantū admiscebimus scommatū,& conuiciorꝝ,ut homo seniculus,ac meticulosus,si nec loquacitate delassari, nec argumentis obrui poterit,saltē maledictis cōficiat. Hoc consiliū tā simplex & euangelicū,quū nemo cordatus non statim deprehendat in tuo libro, tñ tuis uisum est perꝙ facetū. Quis hic nō uidebit scorpiū cōplexū,mox infigentis aculeū,qs nō sentiet uenenatū poculū,melle prelitū? uenerabilis Erasme,mi Erasme,chariſſime Erasme,optime Erasme,summo ingenio,maximis dotibus,summa eloquētia p̄dite,cui plurimū debēt bonę lr̄æ &c. Nimirꝝ hic est cōplexus, hoc mel. Sed mox idē laudatus Erasmꝰ tā impie scribit,ut nec impij sophistæ potuerint ferre,blasphemus est in deū, & qđ his q̄cꝙ grauius est,nihil oīno credit, sed Epicurū ac Lucianū ἄθεον celat in pectore dicēs in corde suo,Nō est deus,aut si ē, nō curat res mortaliū. Hic ē aculeus,hoc letale uenenū, hoc est rubetæ uirus Si liber hic nō scatet undicꝙ talibꝰ facetijs,sim ego Cretensi uanior. Sin & hæc & alia multa,passim ꝑpingunt̄,inculcant̄,& iterant̄,q̄so, ꝓferas in quē unq̄ scripseris uirulētiꝰ? Et hic ipse tuꝰ sermo secū pugnās ꝓdit in synceritate tui pectoris. Qui cōuenit ut tibi sit chariſſimꝰ,& frater chariſſimus,& uenerabilis,optimꝰ,& qđ nō,quū eūdē pronūcies impiū, blasphemū aduersus deum, denicꝙ ἄθεον? Adeo ne putas homines esse fungos,ut nō intelligāt quo spiritu ducaris, quū ista scribis,ex eodē ore frigidum efflans & calidum,ex eodē poculo mel porrigens ac uenenū,

altera

altera manu panē ostentans, altera lapidē incutiens? Quorsum aūt attinebat hic tot uerba p̄dere de mea summa eloquentia, dec̄p tua summa infantia? In disputatione de libero arbitrio, q̄d facit eloquentia? Ego istā eloquentiā nec iacto, nec agnosco, nec affecto. Certe in diatriba non deprompsi, si quā habeo, & erat locus amplissimus si uoluissem. De tua uero infantia, q̄n, te rogo, q̄stus sum? Aut q̄n desideraui in te eloquentiam? Vtinā tā adesset tibi sobrius ac syncerus animus q̄ nō deest eloquentia. Rursum quantū abest ab Euangelica simplicitate toties precari ueniā infantiæ, quū subornaris ad causam agendā hominē insigniter eloquentē, quod ipse declarat orationis fluxus? Iam, quid mihi donas, quū tribuis summā eloquentiā cū summa rer̄ ignoratione cōiunctā? Aut quid largiris, quū concedis ingeniū sexagenario, & prædicas bonæ spei indolē? Si nunc tantū ingeniosus sum, q̄n sapiā? Verum hic est fucus merus tui Logodædali, q̄ ficte tribuit eloquentiā, ut cū fide adimat scientiā, & fucate laudat ingeniū, quo probabilius hæreat in me crimen animi dissimulati. Atc̄p hoc ipm q̄d initio tribuis, in disputationis progressu detrahis, dū Erasmū facis adeo stupidū, ut nec ea uideat, q̄ sunt sole clariota. Quoties aūt illi facundissimo impingis imperitiā rhetorices, qui nō intellexerit causæ statū, q̄ toties dicat aliena, toties ipsam causam funditus subuertētia, male definiat, peius diuidat, pessime ratiocinet, breuiter q̄ nihil nō faciat cōtra p̄cepta rhetorices. Et hæc q̄ scribit ni

bit ni fallor, literis huc missis, tribuit mihi elo-
quentiã Ciceronianę proximã, q̃ res adeo me de
lectauit, ut legens, risum tenere nequiuerim. Et
tu obĵcis qđ summis eloquentiæ uiribus oppu-
gnẽ dogma tuũ in Diatriba, quũ illi lucubratio-
ni uix dederim dies decẽ, interim ne cogitans q-
dẽ de dictionis ornamẽtis, quarę & alias mihi nõ
solet esse anxia cura. Hæc tã sibi pugnãtia, satis
arguunt te nihil ex aĩo loqui. Ergo detracta elo-
quẽtia, supest ingeniũ, quod initio tribuebas. At
in disputãdo mea diatribę, stupet, cæcutit, stertit,
somniat, nihil meminit, nec intelligit qđ alii di-
cant, nec quid ipsa loquat. Sic Erasmus est inge-
niosus. Verũ ad istũ modũ uariare solent Luthe
re, q non ex uero sermonẽ depromũt, sed ex arte
loquũtur omnia. Necę multo melius cohæret,
qđ in operis tui principio præfatus nõ esse con-
temnẽdã autoritatẽ Erasmi, in progressu nihil a-
liud agis, q̃ ut Erasmũ ludos deliciasq; facias, &
orbi deridendũ propines. Q, si te autoritas dis-
sentiẽtis prolicit ad pugnã, quin cũ Iohãne episco
po Roffensi manus conseris? Ille & eruditione &
dignitate, & nõ uulgari uitæ sanctimonia proba
tissimus est, ac te toties lacessit, nec prodis ad cer
tamẽ. Rursus q̃ illud congruit, in fine disputatio
nis mihi gratias agis, qđ mea diatriba tibi præ-
buerit occasionẽ confirmandi dogmatis tui, id si
dicis ex aĩo, quur toto libro sic in illã debaccha-
ris, quũ illa sine ullis cõuicĵs disputarit? Sed hæc
sunt argumẽta tuæ perpetuæ constantiæ. Porrõ
quod tibi cũ Paulo uindicas scientiã, utinã id ue

re pos-

re posses, simulq; præstares spm̃ Euangelicũ, qui fragrat in scriptis Pauli, quum in tuis obstrepat alius spũs. Aut quæ tandẽ cõtumelia est, si tu mihi derogas scientiam, quã eandem iamdudum detrahas & concilijs uniuersalibus & põtificibus & episcopis omnibus, & priscis pariter ac recentibus ecclesię doctoribus, denicq; scholis omnib⁹ Quis unq̃ sapuit, qui uel latũ (ut aiunt) digitum, dissensit a tuis dogmatibus? Omnes quãlibet antea docti, protinus ut tibi cõtradicere cœperint, patiunt hãc metamorphosim, ex Lynceis uertũtur in talpas, ex hoĩbus in fungos. Et tñ illis iustius exprobraris ignorãtiã, qui magno supcilio uindicant sibi peritiã scripturarũ, p̃dicantes tenihil omnino scire, tuaq; paradoxa, quo nomie hactenus sum usus, illi donant alijs titulis Ego meã imperitiã semper ingenue confessus sum, & hoc nomine me semp excusaui, ne tecum cõmitterer Proinde mihi obijcere ignorantiã, perinde est, ac si quis cæco mendico deploranti luminis orbitatẽ, exprobret quod in clarissima luce nihil cernat. Ego quãta possum uoce quotidie opploro auribus Iesu, miserere dñe, da ut uideã lumen, & tu sic clamanti dicis, Tace luscitose. In ipsa diatriba, quoties profiteor imperitiã meã? Atq; utinã ante annos quatuor orbi psuasisses me nihil scire rei theologicæ, uidelicet p̃stitisses officiũ longe gratissimũ. Nã ego quãtũlibet eloquẽs, ut ais, illud quũ maxime conarer, psuadere nõ potui. Ac misere metuo ne nũc q̃q; nõ psuadeas q̃bus uellem. Siquidẽ olim in tuis cõmentarijs, q̃bus explicas

plicas epistolã ad Galatas, p̃dicor uir in theolo-
gia summus, & inuidiæ uictor. Sic in præfatione
Rursum in ipso statim frontispicio commentari-
sum theologicissimus, in progressu uero quoti-
es citor honorifice. Ibi Erasmus recte dicit, ut o-
mnia, ibi dignissime reddo Græca, ibi sum Eras-
mus optimus, ibi cũ Erasmo tuo libenter sentis.
Rursum in appẽdice quã adiecit Cõmodus Bri-
tannus, tu posteriores fers, mihi prima laus de-
cernit in restituẽdo Euãgelio. Nõ hic proferã sex
centas epl̃as tuor̃, qbus p̃dicor theologiæ prin-
ceps. Ver̃ simulatq; sum ausus hiscere aduersus
tuum dogma, subito factus sum ignarus totius
theologiæ. Quid si is q̃ scripsit meã diatribã æ-
quissimis animis isthic acceptam, primas agit in
hac fabula? Quis uestro iudicio tã incõstanti fi-
dẽ ullã est habitur⁹, optarim aũt haberi q̃ maxĩ
mã, hac potissimũ in causa. Quæso te, qd dicent
hoies cordati, quũ uiderint tãtã animi tui incon-
stantiã hũc librũ tuũ cũ illis tuis scriptis conferẽ-
tes? Me Proteum appellas, hoc superat oẽs Pro-
teos. Quo colore hic excusabis scripta cũ scrip-
tis pugnantia? Dices opinor, tibi tũ illusum fuis-
se a spũ carnis, nũc Christi spũ duci. Nimirũ ha-
bes lemma, quo possis excusare quidlibet, si tibi
fides habeatur. At tũ tẽporis plurimi de tuo spũ
bene sentiebãt, qui nũc aliter sentiunt, & indies
sentiũt peius. Excute lucubrationes meas oẽs,
& si quid tale deprehẽderis, me Proteũ uoca. Tũ
blanditiis illectabas in tuum fœdus, nunc offen-
sus diatriba, conaris ex Erasmo talpã reddere.

Verum

Verū ut illis magnificis laudibus non capiebar, ita nunc ista tua uituperatione ne tantulū quidē cōmoueor. Sciebā illas laudes nō proficiſci ex animo, quēadmodū has uituperationes tibi dicta uit odiū & ira. Sed quēadmodū illic prædicatus ſummus in re theologica, ne pilo quidem factus ſum eruditior, ita nūc ſimili hyperbola prædicatus nihil omnino ſcire, nihilo reddor indoctior. Vis argumentū q̄ me delectarint illa tua præconia? Monui te p̄ literas ut in poſterū a talibus laudibus abſtineres. Vis ſcire, quantū mihi diſpliceam abs te deiectus? Maiorem in modū opto, ut q̄d ſuades perſuadeas, uel iſto dedecore cupiam emptū ociū. Nunc mihi uide q̄ reliqua ueſtra iudicia cōſentiant. Excuſa eſt epiſta Melanchthonis, in qua tibi tribuit plurimū, me tñ non dubitat ueteribus oībus anteponere. Rurſus quidā Eraſmus Alberus e tua ſchola θεοδίδακτος, me diuo Hieronymo uel æquat uel anteponit. Si uetares omnes, ſi Hieronymus nihil nouerūt rei theologicæ, ſi cæcutierūt cū eccleſia, & illorū miſeret, & meā cæcitatē moderatius fero, cū tot exēmplis uiris cōmunē. Sed ut tuorū laude ne tantulū quidē cōmoueor, ita tuo iudicio propemodum etiā delector. Si tua dogmata paſſim infulſiſſem in meis lucubrationibus, pape quantus fuiſſem theologus. Verū ego mihi conſcius mei moduli, ſemp̄ malui cū Paulo ſapere ad ſobrietatē, quū ſcientia inflet, charitas ædificet, ac nūc etiā uehementer gaudeo mihi non eſſe tantū ſcientiæ, ut promerear nomen hæreſiarchæ, q̄d promeruit ſcriptu/

scripturarꝝ peritissimus Arrius. Quare te rogo Luthere, huc totis uiribus incumbas, ut ꝑsuadeas oībus me nihil scire rei theologicæ, id non solū mea, sed tua quoq; refert. Sunt em̄ qui per orbem spargunt uanissimas uoces, & plurimis fecere fidē, quicquid scribit Lutherus, hausisse ex uberibus Erasmi meq; libris etiam æditis magistrum tuū, te uocant discipulum meum, simul & me falsissimis laudibus onerantes, & tuæ sciētiæ cōtumeliosissime detrahētes. Aduersus hos blaterones uindica tuæ scientiæ quam prædicas gloriam, eadem opera & a me magnam initurus gratiam. Et tamen in hac disputatione quam non præstiteris istam admirabilem totiesq; iactatam scientiam, suo loco declarabitur. Adhuc tantum mihi res est cum tuo logodædalo, cui tu deliniatam abs te figuram coloribus fucandam locasti, tuæq; dictionis œconomiam cōmisisti, quo rhetorem arte rhetorica tractaret. Verum is multum loquentiæ suæ perdidit in deprecanda tua iufantia, in extollenda tua sciētia, meaq; eloquentia, in detrahenda mihi scientia, & tuo spiritu prædicando. De stilo tuo ne uerbo quidem unq; questus sum. De scientia tua iam frequenter audiuimus, nec hanc in te desideramus, meam ignorantiam semper ingenue professus sum. Spiritum istū quem tibi uindicas, utinam tam præstares in tuis scriptis, q̄ constanter & fortiter asseris. Vtcunque hæc habent. Amarulentia logodædali tui, si stultitiæ, ineptiæ, & crassissimæ ignorantiæ conuicijs fuisset contenta, dissimulassem. Cæterum impietatis crimen intentatum, blasphemiam in deum, non se-

mel obiectam, postremo Lucianicũ illud ἄθυρμα si dissimularem, dignus eẽm qui uere talis haberer, qualem tu prædicas. Ethæc tamen ita diluam, ut nullum conuicium in te regeram, ne Pontificum quidem aut Theologorum censuris te grauabo, quibus tu nũc uafer propemodum adularis in odi/ um mei, quum nondum abolita sint quę in eos scri psisti. Sed hæc suis locis, nunc carptim ad conuicia tuis blandimentis insperſa, si prius indicaro & il/ lam Iogodædali tui stultitiam, quod meam Dia/ tribam çomponit cum libro Melanchthonis de lo/ cis Theologicis. Melanchthon pro te pugnat, ego contra te, quid igitur aliud quam aquam igni com paras? Et istud tuum iudicium quid habebit pon/ deris apud Cordatos, si laudas tuum propugnato rem & deprimis antagonistam, quanquam periti rhetorices solent attollere uires, & animum aduer sarij, quo reddant illustriorem uictoris gloriam. Discedat in diuersam partem, & arma moueat in te, protinus & illle tibi putebit, neq; mitiorem pa/ tietur metamorphosim, quam passus est Carolsta dius, qui repente e spiritus sancti myrotheco fa/ ctus est organum satanę, simulatq; latum unguem discessit a tuis præscriptis. In præsentia nihil detra/ ho laudibus Philippi, nec ad rem facit, tantum il/ lud obiter dicam, me iam pridem non indiligenter legisse locos Melanchthonis, qui si mihi per omnia satisfeciser, abstinuissem a Dia triba.

2 Ἐξωνεῦμαι tribuis mihi geminam uictoriam alteram quod mea modestia tuum spiritum & im/ petũ remoratus sum, alterã quod nugalibus ac ri/ olim

olim protritis argumẽtis, quas tu uocas feces, sic asseram liberum arbitrium, ut nihil dicam noui, & tamen plus tribuã illi, quam hactenus a sophistis. Hoc posterius q̃ impudenter abs te dictum sit, suo loco ꝓspicuum faciam, & fecis conuicium tuo ingenio condono præter infantiam, malim enim feces dici q̃ uenena, feces ablui ꝓñt, uenena non item. Cæterꝝ quis illud absq; risu leget, quod scribis mea modestia te segniorẽ redditũ ad pugnam, quum ista fortitudo tua, me frustra reuocante, iam orbẽ uniuersum exitiabilibus diſsidiis concusserit? An equo sic currenti erant subdenda calcaria? Habemus fructum tui spiritus, res usq; ad cruentam stragem ꝓgressa est, & metuimus atrociora, ni deus propitius auerterit. Dices hanc eẽ naturam uerbi. Ego nõnihil arbitror referre, quomodo prædicetur uerbum dei, ut iam dei uerbum sit quod doces. Non agnoscis hosce seditiosos, opinor, sed illi te agnoscũt & iam compertum est multos, qui se iactabant Euãgelij nomine, fuisse seditionis crudeliſſimæ instigatores. Quorũ conatus si succesſiſſet, fortaſſis extitiſſent qui probarent, quod nunc re male gesta detestantur. Tu quidem libello in agricolas sæuiſſimo, suspitionẽ abs te depulisti, nec tamẽ efficis, q̃ minus credãt hoĩes, ꝓ tuos libellos, ꝑsertim germanice scriptos, in oleatos & raſos, in monachos, in episcopos, pro libertate Euangelica, contra tyrãnidem humanam, hiſce tumultibus fuiſſe datam occasionẽ. Nõdum tã male de te sẽtio Luthere, ut existimẽ te huc destinaſſe tua consilia, sed tamẽ iam pridem quum hanc fabulam ordireris, e calami tui uiolentia ce-

pi coniecturam, rem huc exituram, & hoc erat qđ primis literis admonu', ut ad hoc negociū adferes animū syncerū, caueresq; ne quid impotenter aut factioſe ſcriberes. Videbare ſuſcepiſſe negociū purgandi mores eccl̄ię, quos nemo non fatet eo p lapſos, ut nec uitia noſtra, nec remedia pati poſſimus. Idē ſæpe fruſtra tentatum eſt, & uicit mūdus. Tu uidebaris ad hoc idoneus, & orbis applauſus, fauorq; principū fœlicē alicuē exitū pollicebatur, ad eam rē uidebam q̄ eēt iuutilis iſta tua uiolētia, non in Pontifices tantū, aut ep̄os, in quos ferociam tuam plęriq; fortitudinē Euangelici pectoris interpretantur, ſed in omnes qui mutirēt aduerſum te. Nam qđ in me ſcriberes nunq̄ fui ſollicitus, & pro pemodum optabam, ut me tuo calamo laceſſeres etiam non reſponſurum, tantū aberat, ut eam mo deſtiam mihi perſuaſerit tui formido. Quod ſi paratus eras debacchari in om̄es, qui fabulam abſte ſuſceptam non omnino improbarent, actionē uero damnarent, id ego ante annos complures tot epiſtolis æditis teſtatus ſum. Quur diſſimulabas? Sed nolebas me exonerare inuidia, hoc erat cautum & callidum tuorum conſilium. Moderationem autem non ego ſolus in tuis ſcriptis deſideraui, deſiderant etiam ñ qui tibi ſunt iuratiſſimi. Si quidem ipſa re comperiunt, quotq̄t hoim milia calami tui ſæuitia, aut ſi mauis parum Euangelica facetia, abalienarit ab Euangēlio, ſi modo quod tu doces Euangelium eſt. Ac multis quidem feſtiuus es uiſus, quum in hunc & illum luderes, quum in pontificē & regē Anglię, fortis etiam & intrepidus.

Cæte

Cæterum ubi pari modestia tractares Carolstadium, dictu mirum, q̃ hic displicueris tuis συνεργοῖς. Et ferre non potes si ego qui sum alienus a uestro cõsortio modestiam in te desidero? Verum hæc alias fortassis incident opportunius. 4 Illud risi fateor, quod negas te deterritum a respondẽdo timore mei. O fortem uirum. Quid ego audio? an tu tãtus leo, timeas muscam Erasmum, aut si quid musca imbecillius. An mihi sunt armatæ phalanges, an ulla factio. An uersor in aulis principum, ut illos in te concitem? Nemo magis fugit aulas, & si quid mihi cum illis ẽ consuetudinis, hactenus quoscunq; potui, dictis & scriptis reuocaui a sæuitia, recte ne an perperam, alij uiderint. Ego carnifex esse non possum, factiones semper odi, hactenus solus esse uolui, nisi quod ab ecclesia catholica non segregor. Nihil igitur erat q̃d metueres, cũ uno eoq; inermi tibi tot coniuratis munito res erat. Sed armatus, inquis, es eloquentia. Eam in te non exercui, si quam habeo, nec hanc armaturam solum deposui, uerumetiam omnem autoritatem ecclesiæ procerum, qua uel sola satis armatus uideri poteram. Quorsum igitur attinebat excusare timorẽ homuncionis, & unius & exarmati, qui & Pontifices & Cæsares, & Theologorum cohortes hactenus fortissime contempsisti? Verum in his tibi rhetoricari libuit.

Iam illud qui consistit, ut mea Diatriba multos ex his qui spiritum e tuis scriptis nõdum hauserãt, subuerterit, quum adeo friuolis nitatur argumentis, ut tibi tuisq; risum potius ac miserationẽ moue

rit? Adeone facile deficiunt homines ab Euãgelio?

Ecce autẽ aliud incõmodũ, ubiq; lubricus sum, inter Scyllã & Charybdĩ nauigãs, & hic. s. fit mẽtio Protei & Vlyssis, miror quur p̃termiseris, Polypos & Chamæleontes, Vertũnos, & Empusas. Tale seculũ Luthere, tua nob̃ pepit fortitudo, ut iam de christo nec bene loqui liceat, nec male. Quanquam est hoc hominis imperiti non temere quicquam asserere, sed aliorum magis pendere iudicio. Certe in Diatriba non ago Proteum, sed ingenue propositis diuersor; sentẽtiis, designo cum quibus mihi potissimũ congrediendum est, & post argumentationem aperte ꝓnuncio, quam sn̄iam ipse sequar. Porro quod mihi uideor, ut dicis, inter Scyllam nauigare, uix habeo quod respõdeam, nisi tu declares, utram ecclesiã Charybdim aut Scyllam appelles. Ab eccl'ia Catholica nunq̃ defeci. Tuæ eccl'iæ adeo nunquam fuit animus dare nomen, ut homo plurimis alioqui nominibus infeliciss̃imus, hoc certe nomine uidear mihi felix, qnod constanter a uestro fidere abstinuerim. Scio in hac eccl'ia quam uos papisticam uocatis, eẽ multos q̃ mihi displicẽt, sed tales uideo & in tua eccl'ia. Leui? aũt ferũt mala, q̃b? assueueris. Fero igit̃ hãc eccl'iam donec uidero melioꝛẽ, & illa me ferre cogit̃, donec ip̃e fiam melior. Nec infeliciter nauigat, qui inter duo diuersa mala medium cursum tenet.

6 Nunc ad ea quæ tu ex mea p̃fatõe decerpta magno artificio detorques ad calumniam, & locũ cõem de Scepticis nobis aperis. Hic statiexcitas tragœdiam quod Scepticoꝝ meminerim, quasi senti-

am

am omnino nihil asserendum, nec facis calumnian
di finem donec me facias atheon, quum præfatus
sis te nolle nunc iudicare de animo meo. Quã pul=
chre illa congruunt, optimo animo dicis, item no=
lo nunc de animo tuo iudicare, & quod sequitur,
ἄθεον Lucianum in pectore circumfers. Et hic mi=
hi liberum facis, utrum uideri uelim, ridiculus ora
tor, an impius & insanus scriptor. Hæcẽ illa tua mo
deratio, qua meam Diatribam imitaris. Verũ hic
mihi uide quam bis agas calumniosæ. Primum
ipse nominatim excipio a Scepticis, qcquid sacris
literis proditum est, aut quicquid nobis tradidit au
toritas ecclesiæ. Nihil opus, ut mea uerba recense=
am quũ ipse recitaris. Proinde totus ille sermo,
quo magno supcilio detestaris Scepticum animũ
inhis q̃ sunt Christianæ religionis, mauisq; uel Stoi
cis ptinaciores assertores, tibi sapiẽtissimo oratori
prorsus extra cau sam declamatũ est, ut non pessi=
me teipsum reprehenderis hisce uerbis. Sed ego lõ
ge stultissimus, q in re clariore q̃ sol est, uerba &
tẽpus perdo. Et tamẽ non potes desinere, sed sub=
ñcis, non minore tẽporis iactura. Quis Christiano=
rũ ferat assertões eẽ cõtẽnẽdas? Hoc eẽt aliud nihil
q̃ semel totam religionem, ac pietatẽ negasse, aut
asseruisse nihil eẽ religionẽ, aut pietatem aut ullum
dogma. Quid ergo tu q̃q; asseris, non delector as=
sertionibus, & hoc ingenium te malle quam diuer
sum? Sic argumẽntaris homo sapientissimus aduer
sus imperitum, quasi mecum non de causa, sed de
principatu ĩperitiæ certes. ℘ Neq; min℘ absurda
sunt q̃ subñcis. Sed qd dices de istis tuis uerbis, ubi

non de una lib. arbitrij causa, sed totius religionis dogmatibus generaliter dicis, si liceret p inuiolabilem autoritatē diuinarū literarū & ecclesiæ decreta, te discessurum in Scepticorum sniam, adeo nō delectaris assertionibus? Quis Christianus sic loquetur? Ita tu. Quantum tribuam sacris lris, quamq; non uacillē in articulis fidei, puto satis liquere ex scriptis meis. Hic adeo non opto nec habeo Scepticum animum, ut pro his mortē oppetere nihil dubitaturus sim. Sed de dogmatibus contētiosis loquor, in quibus & olim ecclesia Sceptica fuit, diu considerans antequam definiret, quod genus sunt de processione sancti spiritus ab utroq;, de comprobatione uocis homusii, de transsubstantiatione paruis in corpus domini, de purgatorio, de baptismo non iterando, de baptizandis paruulis, de conceptione uirginis matris, & fortassis de libero arbitrio, de his & huis generis quæstionibus loquor, in quibus si nihil definisset ecclesia, rogatus quid sentirē, responderem mihi non liquere, sed deo cognitum esse. Posteaquam de his quoq; definiuit ecclesia, cōceptis argumētis humanis, sequor ecclesiæ decretum & Scepticus eē desino. Referam mea uerba, quæ tu satis rhetorice deprauas. Qui semp arcano quodam naturæ sensu abhorruerim a pugnis. Audis Luthere, me non de scripturis sacris, sed de pugnis, hoc est, contētiosis quæstōibus agere? Et mox eoq; sp habui prius, i liberioribus musarū cāpis ludere, q̄ ferro cominus cōgredi, & adeo nō delector assertōibus, ut facile ī Scepticorum sniam pedibus discessurus sim, ubicunq; p scripturarū diuinarum

inuiolabilē autoritatē &c. Nimirꝝ impius animus est, q̄ non audet definire de quo nondū definiuit eccl̄ia, quicꝙ in re cōtrouersa dubitationē animi ponit ad eccl̄iæ proditā sententiā. Quis christianꝰ ferat hūc animū? Mox hūc animū meū cōfero nō cū his qui asserunt symbolū apl̄orꝝ, aut cōciliorū decreta, aut cōciliorꝝ p̄scripta, sed cū ijs q̄ p̄tinaciter asseuerant oīa. Sic em̄ sequitur, atcꝙ hoc ingeniū mihi malo q̄ꝙ quo uideo quosdā eē præditos ut impotēter addicti sententiæ, nihil ferant, qđ ab ea discrepet, sed quicqd legunt in scripturis, torquent ad assertionē opinionis, cui se semel mancipārunt, &c. Hæc quū p̄spicua sint, quorsum p̄tinet locus cōmunis, quē atrociter tractas aduersus eos, q̄ putant nihil asserendū in diuinis libris, aut in causa fidei? A temeritate definiēdi abhorret animus, nō ab asserendo q̄ tradita sunt fidei nostræ, nō sic excutiēda ut in dubiū reuoces, sed profitenda. Et hęc oīa dico sub p̄sona hominis imperiti, quā mihi sumo te probāte. Nec simpliciter eos dāno, q̄ conantur moderata disputatione aliquid inquirere qđ nō est expressum in sacris literis, aut ab ecclesia definitū, sed q̄ in hmōi q̄stionibus seditiose digladiant. Hæc sunt mea uerba. Quanq̄ illud libēter p̄suaserim mediocribus ingeniis, in huius generis q̄stionibus nō adeo p̄tinaciter cōtendere, q̄ citius lædūt christianā cōcordiā, q̄ adiuuent pietatē. Nō dāno moderatā inquisitionē, sed cōtentiosam digladiationē cū iactura pietatis & cōcordiæ. Audis Luthere me nō omnes excludere ab hmōi q̄stionibus, sed mediocria tā

tum ingenia, At multo minus ea tractari uolo a-
pud rudem plebeculam. Verum hic urges me
dilemmate, Si de friuolis q̃stionibus loqueris, qd
ad nos, q̃ tractamus necessaria. Si de lib. arb. non
in loco tibi hæc dicta sunt, nec opus est te magi-
stro. Audi nũc ad tuũ mutilũ syllogismũ. Sunt ali
quot quæstiones in qbus nõ dãnatur modesta in-
quisitio, quales sunt, de annis Mathusalẽ, & quoto
ætatis anno Solomon factus sit pater, sed anxia in-
quisitio, cõtentioq; dãnatur. Rursum multa the-
mata uersant̃ inter Theologos scholasticos, de q̃-
bus nõdũ dilucide pronũciauit ecclia. De his sen
tit animus ille Scepticus. Sed urges, hic agi de li-
bero arb. qd si colloco inter q̃stiones friuolas, re-
cte loquor, sed impie sentio, si inter necessarias,
pie sentio, sed impie loquor. Hic scilicet cõstrin-
gor inter sacrũ & saxum. Sed facillimus exitus.
Ego q̃stionẽ an sit aliq̃d liber̃ ar. adeo nõ iudico
supuacaneã, ut potius hereticũ existimẽ, de eo du
bitare qd̃ ab Orthodoxis oĩbus magno consensu
traditũ est, qd̃ ecclesia clara uoce definit, nõ iã dis
putandũ, sed credẽdũ. Oportet em̃ eẽ aliquẽ dis-
putãdi finẽ. Nã qd̃ nũc ueluti de re integra dispu
tatur, tu nos cogis, qui tot iam seculis comproba
ta, fixa, & ἀκίνητα, reuocas in dubitationem, imo
cõuellis ac demoliris. Alioqui meũ animũ nulla
unq̃ subĩit dubitatio, an eẽt aliq̃d liber̃ arb. Ver̃
ut illud præscriptum est, eẽ liberum hominis arbi
trium, ita multa disputantur circa quæstionẽ hãc
quæ sine dispendio salutis possent omitti, meo q̃-
dem iudicio, in quibus nec ueteres orthodoxi, nec

recen

recentiores per omnia consentiunt,& de quibus adhuc suam sententiam suspendit ecclesia. Adhuc ẽm disputatur inter scholasticos,an hæc propositio,deus aliqua præscit contingẽter,in aliquo sensu uera sit. Nec desunt qui credant omnia cõtingentia a deo contingenter præsciri,quum fateantur dei præscientiam falli non posse. Rursum an deus omnia faciat necessitate. Item nihil certius ẽ, q̃ esse tres personas proprietatibus inter se differẽtes,quum sint eadem essentia. Cæterũ circa materiam hanc multa quæsita sunt olim ab Augustino,plura a recentioribus,quomodo differat persona a persona,& quare productio sancti spiritus a patre,processio dicatur nõ generatio, Et an diuina essentia generet aut generetur,& an sit eadẽ identitas diuinæ essentiæ ad quamlibet personã in Triade,quæ est diuinæ essentiæ ad ipsam diuinam essentiam. Et an potentia generandi in patre sit absolutũ qddã an respectiuũ, Et an potẽtia generãdi possit cõmunicari filio a pr̃e. Itẽ si cõcedat̃ deũ generare deũ,utrũ deus generet seip̃m deum an aliũ deũ. Hoc genus innumera tractant̃ circa simpliciſſimũ & clariſſimũ articulũ fidei catholicæ,nec in scholis opinor impie disputari, mõ sobrie. Ita circa q̃stionẽ p̃destinatiõis q̃ est affinis lib. arb. q̃runt an possibile sit,aliquẽ p̃destinatũ dãnari,& reprobatũ saluari. Itẽ an p̃ter diuinã uolũtatẽ sit alia causa p̃destinationis aut reprobationis. Hæc tractare in scholis modo sobrie,nõ improbo uer; cõsultius arbitror,ut q mediocri sunt ingenio,abstineãt ab hoc q̃stionum genere in quibus

piculose

periculose errat̃, nec tractent̃ apud populũ. Non igitur dãno qui apud populũ docẽt, eẽ liberꝝ arb. simul adnitens cũ adiuuante gratia, sed q̃ apud rudẽ plebeculã tractãt eas difficultates quas uix in scholis cõuenit. Veluti sacerdos pie docet populũ, eẽ patrẽ, & filiũ, & spm̃ sanctum Cæterꝝ illas scholasticorꝝ difficultates, de notionibus, de realitate & relationibus tractare apud promiscuam multitudinẽ, an expediat, tu uideris. Huius generis exẽpla quũ aliquot proponã in Diatriba, intermisces hæc ꝟba, nõ sine aculeo & suspitiõe. Quid hic est suspitiõis, si nolim ea q̃ circa has materias disputant Scotistæ & Occanistæ disputari apd̃ imperitos, ne app̃ doctos quidẽ altius ĩ hæc penetrari q̃ sat est? Aut quẽ aculeũ mihi narras? An ut suggillẽ articulũ de tribus p̃sonis & eadem essentia? Quid em̃ tu dubitabis impingere, quẽ nõ pudet toties Erasmũ uocare Lucianũ & Epicurꝝ? De peccato irremissibili dicet̃ alias. Sunt igit̃ quæstiones prorsus inutiles, quales arbitror de instantibus & prioritatib⁹. & an sit propositio possibilis, pater odit filiũ deũ, & an anima Christi potuerit falli aut mentiri. Sunt rursus utiles, sed in q̃bus nõ sit operæpreciũ sic cõtendere, ut scindamus christianam cõcordiã, sed satius est, ut p̃mittamus unũquemq̃ in suo sensu abundare. Sunt rursus dogmata maxime necessaria, sed in q̃bus aliquousq̃ progredi licet, quoad nobis p̃lucet scriptura diuina. Quod genus est de uno deo ac tribus p̃sonis. Quanquã hic q̃q̃ bis peccat̃, si uel altius scrutemur q̃ oportet, uel apud eos tractemus, q̃bus hæc nõ conueniunt.

niunt. Hanc fuisse mentẽ meã, palã ꝑspiciet, q̃ me am D. atribã attente leg erit. Quare etiã atq; etiã te rogo Luthere, qd ad hanc causam faciunt, tot tua cõuitia, tot calũniæ, tot insultationes, tot uociferationes, tot execrationes, me optare in literis sacris Scepticor̃ licentiã, me nihil curare, utrum assequar an nõ assequar qđ præscribit scriptura, aut ecclesia, & mea uerba nihil aliud sonare, q̃ apud me nihil referre quicquid a quolibet ubiq; credatur, mõ pax mũdi cõstet, liceatq; ob periculũ uitæ, famæ, rer̃ & fauoris, illũ imitari q̃ dixit, Aiunt, aio negant, nego. & habere Christiana dogmata nihilo meliora, q̃ philosophor̃ opiniones, & ex uerbis meis nihil aliud declarari, q̃ me in corde Lucianũ aut aliũ quendã de grege Epicuri porcũ alere, q̃ quũ ipse nihil credat eẽ deũ, rideat occulte oẽs q̃ credũt, & confitent̃, & ais alibi me tibi grandẽ inhalare crapulã Epicuri necaliud spirare q̃ Lucianũ ἄθεον. Nec his rantis conuiciis cõtentus, etiã figurã rhetoricã adhibes, Scis, inquiens, qd hic premã. Hic tibi ꝑsto sunt illæ tuæ hyperbolæ, sine quibus nihil scribis. Sophistis, sic em uocas Theologos, ubiq; tribuis summã impietatẽ, & me facis tã impie scribentẽ, ut ab impijs fuerim dentibus dilacerandus, nisi tu eos tua pietate reuocasses. Perinde quasi dicas, basiliscũ nec ab alijs uenenis tolerari. Deinde quũ me toties facias Lucianũ ἄθεον, q̃ dicã in corde meo, nõ est deus, quũ me facias Epicuri de grege porcũ, q̃si credã aut nullũ eẽ deũ, aut si qs est, ei non eẽ curę res mortaliũ, hæc inq̃ quũ impingas, quibus ne fingi

quidẽ

quidem quicq̃ poteſt atrocius, tamen addis hyperbolam, me ſcire, quid hic premas. Hic erat locus in te debacchandi, ſi calami tui petulantiam imitari uellem. Nihil erat opus tã impudentibus cõmentis. Poterã ex alior̃ ſententijs aperire qd̃ monſtrũ tu celes in corde, & quẽ ſpm̃ tua ſcripta nobis inhalent. Etem̃ ſi tibi ius facis quidlibet in me iaculari uel ex tuor̃ ueredarior̃ delationib⁹ uel ex fratrũ literis, uel ex animi tui diuinatione, quãto iuſtius ego poſſem idẽ ex Cæſaris ac pontificũ diplomatibus, ex grauiũ uiror̃ libris in te proditis? Obteſtor tuũ iſtũ ſpm̃ quẽ toties nobis iactas Luthere, utrũ hæc ex animo ſcribis, an in odiũ mei cõfingis? Si me ſentis eẽ talẽ qualẽ deſcribis, falſiſſimã de me cõcepiſti opinionẽ, ſin iſta qd̃ magis credo cõfingis, facile diuinas, qualẽ ego de te cõcipiã opinionẽ. Sin hæc ad te detulerũt fideles in Chriſto fratres, peſſima fide mẽtiti ſunt. An ideo mihi curæ non ſunt eccleſiæ domata, qa tuas damnatas aſſertiones tueri recuſo? An hoc reſtantur tot meæ lucubrationes, me credere nihil eẽ deum? Quorſum opus erat tantũ laboris deſudare, quũ licuerit prophanas tractare materias? Aut qs unquam audiuit ex me uocẽ de deo impiã? Ver̃ ſcio te longe aliud ſentire q̃ ſcribis, nec̃ cuiquã obſcur̃ erit, quo ſpũ affiatus hæc tam odioſe ſcripſeris. Nec illa fucata facient ut quiſquã tibi credat, Metue ſpm̃ dei qui ſcrutatur renes & corda, nec fallitur compoſitis uerbis. Huiuſmodi ſi uelim in te uiciſſim uti, quantã dicendi copiam mihi non ars rhetorica, ſed ipſa res ſuppeditatura ſit, &

sit, & tu uides, opinor. Sed certum est tueri pro-
missum, depellam intentatam calumniam, nõ re-
calumniabor. Quanquam hæc calumnia tam im
pudens est, ut non egeat ullo patrocinio. Ergo ad
rem. Si tibi usq; adeo displicent Sceptici, si tanto-
pere placent assertores, quur quod ab orthodox-
is omnibus assertum est, quod ecclesiæ clarissi-
ma uoce præscriptum est, audes conuellere? V-
trum magis impium est, non disputare plusquã
sat est de dogmatibus Christianis, an ea labefacta
re, disijcere, conculcare, & his ornare uocabulis,
quibus tu ornas? Hic mihi rursus ingeres tuam fi
guram, quasi tu reuerearis (inquis) scripturas &
ecclesiam. Quid superest, nisi ut prophetiæ spiritũ
tibi uindices, immo diuinitatem quandã, ut pro-
nuncies quid quisq; celet in corde? Et tamẽ toties
repetis, te nolle de animo meo iudicare. Solus de-
us dictus est καρδιογνώστης. Excute tuũ cor, & noli
de alieno iudicare. Vides hic Luthere qd merea-
ris audire? Ego non reuereor scripturas sacras, &
(tu reuereris?
¶ Et hic scilicet erat locus scõ-
mati, Verũ tu de cõfitendo Chr̃o, & dogmatibus
eius, hic nihil uoles dixisse. Recte moneor, & ego
in grãm tui, meo iuri cedo, ac de aĩo tuo nolo iu
dicare, inq; aliud tẽpus uel alijs id reseruo. Hęc ꝟ-
ba qd olẽt, qd spirãt, qd sapiũt? Quid nisi spm̃ syn
ceritatis Euãgelicæ? Obsecro te si uelles, potes tu
iudicare de aĩo meo, etsi iudicares, qd aliud, q̃ im
pudẽtiã lucrifaceres? Aut qđ ius tuũ uocas qđ in
grãm meã cedis? Nũ licẽtiã in quoslibet iaculãdi
quidlibet? Aut quẽ morẽ tuũ mea cã relinquis?

Nõne

Nonne toto hoc libro morē antiquū obtines, niſi q̄ maledictis & calūniis teipſum ſuperas? Aut q̄d tēpus, quos alios ſycophantas mihi minitaris? Ita ne nc tu purgatus eris eccleſiæ catholicæ, ſi mihi crimē impietatis impegeris? Iſtis artibus, opinor, apoſtoli mundū pellexerunt ad Euangeliū. Hoc uolo te tuoſq̄ oēs ſcire, primū q̄d ad ſcripturas attinet, fieri poteſt, ut in his enarrādis labor imprudens, q̄d, ut tu p̄dicas, paſſim accidit Hieronymo. Cæteꝝ nō alia in re magis colloco, uel ſpei, uel ſolatiū q̄ in diuinis literis, ex q̄bus arbitror me tantū hauſiſſe lucis, ut abſq̄ tuis cōtentioſis dogmatib⁹ ex miſericordia dñi ſperē æternā ſalutē. Itaq̄ ſcripturaꝝ nō minor eſt apud me reuerētia, q̄ apud eos q illas adorant religioſiſſime. Deinde q̄d ad eccleſiæ reuerentiā p̄tinet, fateor me ſemp optaſſe repurgari eccleſiā a quibuſdā morib⁹, nec me p̄ omnia aſſentiri oībus dogmatibus ſcholaſticoꝝ. Cæteꝝ eccleſiæ catholicæ decreta p̃ſertim ea q̄ generalibus ſynodis prodita ſunt, & Chr̃iani populi cōſenſu cōprobata, tantū apud me ponderis habent, ut etiā ſi meū ingeniolū humanis rationibus nō aſſequat q̄d p̃ſcribit, tñ uelut oraculum a deo profectū ſim amplexurus, nec ulla eccleſię cōſtitutio a me uiolabit̃, niſi neceſſitas ipſa legē relaxet. Ac mihi uehementer diſplicerē, animoq̄ diſcruciarer, ſi proceres eccleſiæ eā ſentētiā in me tuliſſent quā in te pronunciauerunt, qualē cauſam ſis habiturus apud deū, ipſe uideris. Hunc animū hactenus p̃ſtiti & p̃ſtabo. Tu diuina ex tuo animo quæcūq̄ uoles, ac me terq̄ quaterq̄ papiſticum

appella

appella. Animo meo nihil potes obiicere, nisi qđ cĩ
oibus bonis uiris optaui correctionẽ eccl'iæ, si sine
graui rei tumultu fieri posset. Nec te pudet toties
mihi obiicere optatã Scepticoꝝ licẽtiã, quasi qđ'
p se falsum est repetẽdo & asseuerando fiat uerum.
In literis sacris, quoties sensus dilucidus est, nihil sce
pticum esse uolo, similiter, nec in decretis ecclesiæ
catholicæ. Cæteꝝ in aliis de quibus assertores ma
gna contẽtione digladiant̃, dico me facile discessu
rum in sniam Scepticoꝝ, hoc est, diu consideratuꝝ
nec temere pnunciatuꝝ. Non est igit̃ Scepticus q̃
non curat scire, qđ uerum qđ falsum, quum a con
siderando nomen habeant, sed q̃ non facile definit,
neq; sua opinione digladiat̃, ueꝝ quod alius sequi
tur, ut certum, ille sequitur ut probabile. Tales Sce
pticos uideas fuisse ueteres Orthodoxos frequẽter
in enarrandis sacris lr̃is, inquirentes ac suspendẽtes
interim sniam, iudiciũ aliis deferẽtes. Et in pleriscq;
definiendis eccl'ia Sceptica fuit, multis seculis suspẽ
dens. Quis autem tam puersæ mentis est, ut malit
nihil certi scire q̃ omnium rerũ habere certam sciẽ
tiam? Verum in tanta rerum caligine, modestius si
mul & quietius est Scepticum agere, q̃ contentio
sum assertorẽ. Quid erit tandẽ quod tu non depra
ues ad calumniam? Quam uero amanter interpre
taris quod scripseram, siue assequor, siue non asse
quor, id est, non curas, an assequaris nec ne. Et ad
dis grauiter, Chr̃ianus uero anathema sit, si nõ cer
tus sit & assequtur, qđ ei p̃scribit̃, quõ em̃ credet qđ
nõ assequtur? Ita ne uir egregie assequ est certũ scire?
An potius rẽ intellectu difficilẽ, ingenij uiribus, &

naturalibus argumẽtis ꝓcipere? Necꝫ te fugiebat, qd sentirẽ, nõ usꝙ adeo rudis es Latini sermonis, sed huc te rapuit calumniandi libido. Et si parꝫ sci res Latine, ipe sermonis cõtextus indicat qd sentiã. Quid em̃ aliud est submittere sensum humanũ ec clesiæ iudicio, nisi credere quod præscribit eccliã? Ego nõ assequor quõ differat pater a filio, quõ ꝓ cedat spũs sanctus ab utrocꝫ, quũ neutrius sit filius & tñ hoc apud me certius est, q̃ qd digitis cõtrecto. Et uide q̃ inique calumniaris oia. Eandẽ sniam quã in mea Diatriba calũniaris multisꝫ conuicijs exa gitas, ipe ponis in tua formula, qua meã scilicet cor rigis Vbicũcꝫ ings ꝓ infirmitatẽ liceret &c. Q, tu uo cas infirmitatem carnis, ego dico non assequi. Ne cꝫ em̃ ueritas ẽ in cã, quo min9 assequamur, sed infir mitas ingenij, q̃le me ꝓfiteor habere. Hic αὐθέντης quadruplicem litem moues. Primũ quod scripse ram in sacris literis esse aliquid obscurum, deinde quod tibi ius adimam rescindendi, quæ sunt a pri scis decreta, denicꝫ quod nolim omnia apud quos uis euulgari, ut ad mediũ primo loco respondeam ius istud adimat tibi qui dedit, surgente posterio re prophera iubetur prior tacere, quid tum postea Ergo ne fas cuiuis rescindere ueterũ sentẽtias pub lico ecclesiæ iudicio comprobatas? Denicꝫ quur tu sic commoueris in prophetas qui surgunt post te? Quur illis iuxta Pauli ꝓceptum non das locum? Deinde quod dicis de luce scripturarum, utinam esset ueriſſimũ. Sed longe aliter sentiunt qui in hac explananda multis retro seculis desudarunt. De hoc posterius incidet ut loquamur. Atcꝫ hunc cam

pum

pum ingrediens, statim uteris arte tua, dicēs quod ego Christiana dogmata sic distinguam, ut quædā sint necessaria cognitu, quædam minus. Obsecro quis unquam dixit Christiana dogmata non esse cognitu necessaria? De quæstionum generibus loquor, non de Christianis dogmatibus. Deinde nō illic ago de professoribus theologiæ, sed de uulgo. Nam hodie & coriarij in compotationibus disputāt de libero arbitrio. Iam quod ipē fateris insignis tantum obscuritatem esse, non in rebus, haud magni refert ad excludendam obscuritatē, utrum fatearis res non intelligi, propter ignoratas uoces, an rer caliginē esse in cā utuoces nō intelligant. Qđ si sola grāmatices peritia, submouet oēm obscuritatem a sacris literis, qui factum est ut diuus Hieronymus, linguis oībus instructus, sic passim hęreat, sudet in explanandis prophetis? ne quid alios commemorē in quibus est & Augustinus cui nōnihil tribuis. Quur tu ipē qui linguarū inscitiam non potes prætexere, non nunq̄ hæres in explicandis psalmis, testificās somniū animi tui sequi, nō dānatis aliorū opiniōibus. Atq̄ si ueritas in ꝓpatulo ē, oportebat eorū opiniōes q̄ a uero aberrassent reiicere. Hoc eū certe decebat, q̄ sic odit Scepticos, professus assertorē. Deniq̄ quur inter tuos fratres adeo male cōuenit? Eandē scripturam habent oēs, eundē spiritum sibi uidicant oēs. Et tamē Carolstadius abs te fortiter dissensit. Dissentit & Zuinglius & Occolāpadius & Capito, q̄ Carolstadij sniam ꝓbāt. ꝓbationes non probant. Rursus inter Zuinglium & Balthazarum, quantis de rebus, quantum est dissidium?

Ne commemorē imagines ab alīs eiectas, p te de-
fensas, ut taceam de nouo baptismo, ab alīs prædi
cato, ut sileam humanas disciplinas, ab alīs repro-
batas, abs te defensas. Quū tractetis oēs, rē scriptu
ræ, si ea nihil habet obscuritatis, quur inter uos tā
male cōuenit? Nec est quod hic miseros sophistas
exagites, docet hoc Augustinus, obscuritatē alias p
ficisci ex ignoratōe seu ambiguitate uocum, alias
ex ipsa natura rei, nōnunq; ex tropis & allegorīs,
interdū ex locis inter se pugnantibus, quod ad ser-
monis spēm attinet. Et causam adfert, quare Deus
hanc obscuritatē in sacris uolumībus residere uolu
erit. In loco de peccato in spm̄ sanctū nunq; remittē
do, negas qcq; eē obscuritatis. At Augustinus fatet
se semp uitasse huius difficillimæ quæstōis molesti
am, & tamē quum tractet eam accurate, non sibi fi
dit, sed suspēdit sniam. Breuiter an sibi satisfecerit
nescio, mihi non satisfecit. Verba sunt, ut ais, clariss
sima, peccatum irremissibile, sed doce, quæ sit illa
blasphęmia in patrē aut filium, cui promittitur re-
missio, quæ in spm̄ sanctū, cui negat. An contume-
lia patris & filī non ptinet ad spm̄ sanctū? Deinde
quod est illud seculū futurū, in quo uident condo-
nari quædam peccata. Vide quāta sit in clarissimis
uerbis obscuritas. Quæ nō torquet Augustinus, ut
ex his angustīs semet explicet, & tn̄ non explicat,
nec mea nec sua ipsius snia. Porro qđ me cū oibus
sophistis, puocas, ut uł unū locū obscurū aut abstru
sum, pferamus e diuinis uolumībus, quē tu nō stati
oñdas eē dilucidū, utinā pstare posses qđ pollice-
ris, deferemus ad te difficultatū examina, tibiq; cō
dona-

donabimus, si nos appelles talpis cœciores, modo luculēter explices in qbus hæremus. Quod si nobis hanc legē præscribas, ut qcqd tu fueris interp̄tatus id credamus sentire scripturam, nō patiētur tui sodales, q tibi fortiter reclamant asseuerātes te de Eucharistia pperam interp̄tari scripturas. Quare non æquum ē, nos tibi plus autoritatis tribuere, q̄ tribuunt tuæ ꝓfessiōis sodales præcipuis? Iam quum hic agamus de difficultate quæstionū, quæ ex mysticis lr̄is nascunt̄, ueluti quum quærimus, qd sit illud, qđ distinguit in sacra trade ꝑsonā a ꝑsona, res an relatio, & an spūs sanctus quum procedat ab utroq; ab uno principio procedat, an a duobus, aliaq; īnumera. Itē quū legamus ipm̄s post hāc uitā denūciari ignē gehēnæ, quæsitū an ipiorū aniæ statim ut auulsæ sunt a corpore, dedant̄ supplicijs, an seruētur luituræ pœnas in die supmo. Rursus an ignis ille sit materialis, & si est, quomodo res corporea agat in aīam īcorporeā. Tu q solus nunq̄ deflectis a re ꝓposita, mire huc confers scripturas & ratōes, de lapide reuoluto a monumento, de Euangelio prædicato oīmi creaturæ, quasi tales difficultates prædicarint apli. Qđ si nomē Euāgelij Chr̄ic; quæstiōes eiusmodi uniuersas cōplectit̄, unde factū est, ut post p̄dicatum Euāgeliū tanta cæcitas resederit in eccl̄ia dei, ut post aplos nullus extiterit, p̄ter Iohannē Hus & Vuycleuū, q nō passim hęreat in sacris lr̄is. Nisi forte sentis nihil ultra quærendū, q̄ sacris lr̄is exp̄ssum est. At hoc nec te nec tuos sentire uerisīle est. Nā tu hactenus cū eccl̄ia faciēs ꝓnūcias, in synaxi uerū eē corpus & sanguinē, id est, substātialiter. At q sub-

ſtantiæ uox nō eſt in ſacris literis. Rurſus tui fortiſſi
me contēdunt, nō eſſe illic corpus & ſanguinē niſi
in ſigno efficaci. Ne hoc quidē exprimūt ſacræ lite
ræ. Oibus inquis notū eſt filium dei factum homi/
nem, eſſe deum trinum & unum, Chr̄m pro nobis
paſſum & regnatur̄ in æternū, poteras eadē opa
e ſymbolo ꝓferre duodecim articulos. Iſta fateor,
& laicis decātāda. Sed q̄d hoc ad difficultates quæ
ſtionū q̄ ex his artic̄lis oriūtur? Nam nos de his loq̄
bamur, nō diſputādis apud ꝓmiſcuā plēbē. Proin/
de uides opinor q̄ illa ſint aproſdionyſa quæ citas,
prædicate Euāgelium oīi creaturæ, & in oēm ter
ram exiuit ſonus eor̄, & quæcunq; ſcripta ſunt ad
noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et oīs ſcripturadi
uinitus inſpirata, utilis eſt ad docēdum &c̄. Iſta q̄s
unq̄ negauit? Hæc ſcilicet faciebāt ad Rombum, ut
tuis abutar facetijs. Porro q̄d reiicis meum Corici
um ſpecū q̄ declarat aliquo uſq; ſcrutādas lr̄as ſa/
cras, cæter̄ altius q̄ ſat eſt ingredi nefas eē, ne ſcru
tator maieſtatis opprimat̄ a gloria, ſed abſtruſiſſi/
ma quæq; myſteria oībus in promptu atq; propa/
tulo eſſe, ſatis tu q̄dem fortiter aſſeris, ſed ipō mū/
do req; ipa reclamāte, poſtremo tuis ipſius ſcriptis,
ac tuor̄ diſſidio refellēte q̄d aſſeris. Non admodū
excutiā hic diſtinctionē tuam qua diſcernis deum
a ſcriptura, quē admodū cretorē a creatura, quā p
poſiturus, neſcio quamobrē profitearis te uelle rhe
toricari aut dialecticari, aptius erat ſi dixiſſes ſophi
ſticari. Nā illi diſtinctiōibus ſolēt elabi, q̄d tu n hilo
rarius neq; uerecundius facis q̄ illi, quoties tibi cō
modū eſt, Scriptura nobis deū depingit, ac de diui

næ

næ naturæ mysteriis loquit. Proinde sermo de re, ut est incomphensibili, & ipe aliqua ex parte incomphensibilis sit oportet. Nec refero pronomē eius ad scripturā ut tu diuinas, sed ad deū. Inepte igit, inquis, accōmodas ad scripturā, quum illic loquatur de deo, quē ad modū & Esaias, uer inter sese respōdent imago & res expressa. Et Paulus antequ ad hæc uerba ueniret, tractauerat ex sacris lris difficillimā quæstionē de Iacob dilecto, & Esau odio habito, de figulo & luto fictili. Quare nō tam inepte mihi tractata sunt hæc loca, q̄ tu uideri uis, sed quæ adducis testimonia, nihil faciūt ad sensum meum, qui tñ nō uidet fugisse te, quum hunc in modū scribis.

17 Si loqueris de sophistar quęstionibus circa has res agitatis, quid tibi fecit innocentissima scriptura & cætera.

Sciebas igitur me non de scriptura, sed de quæstiōibus hinc existentibus loqui.

Proinde quorsum attinebat tot uerba incassum fundere?

Quanq̄ non oēs quæstiones sophisticæ sunt, sunt & utiles & necessariæ modo sobriæ sint, & quoad fas est progrediantur, & tamen in his sunt quædā quæ nec a quibuslibet tractanda sunt, nec apud quoslibet. Rursus illa distinctio de obscuritate interna & externa, ad nihil conducit, nisi ut elabaris, nosq̄ tua loquētia delasses. Nec in hoc dico in scripturis esse difficultatē aliq̄t locis, ut homines ab eius lectione deterreā. sed ut exhorter potius ad acre studium, & a decernēdi temeritate dehorter par exercitatos. Ver hæc alias fortassis incident.

Veniã ad formulã Chr̃ianæ mentis, quã tu ꝓnun-
cias pluſq̃ ethnicã & Iudaicã, quã tñ ut dictũ eſt, ꝑ-
ſcripſim⁹ nõ tui ſimilibus, ſed idiotis, q̃ nihil aliud ſunt
q̃ Chr̃iani. Sed ꝑſtat ipſam formã hic referre, q̃ ma-
gis ꝓſpicuũ ſit lectori qđ agimus. Ego meo (inq̃) iu-
dicio, qđ ad liberã arbitriũ attinet, q̃ didicimus ſa-
cris lr̃is, ſi in uia pietatis ſumus, ut alacriter ꝓficia-
mus ad meliora relictorã obliti, ſi peccatis inuolu-
ti, ut totis uiribus enitamur, adeamus remediũ pœ-
nitẽtię, ac dñi miſericordiã modis oĩbus ambiam⁹
ſine qua nec uolũtas humana eſt efficax, nec cona-
tus, & ſi qđ mali eſt, nobis imputemus, ſi qđ boni to-
tũ aſſcribamus diuĩæ benignitati, cui debemus &
hoc ipm qđ ſumus. Cæterã, quicqđ nobis accidit in
hac uita, ſiue lætũ ſiue triſte, ad nr̃am ſalutẽ ab illo
credamus ĩmitti, nec ullã poſſe fieri nobis iniuriã, a
deo natura iuſto, etiã ſi qua nobis uidenr̃ accidere
indignis. Nemini deſperãdã eẽ ueniã a deo, natu-
ra clemẽtiſſimo. Hæc (inq̃) tenere meo iudicio ſatis
erat ad Chr̃ianã pietatẽ, nec erat irreligioſa curioſi-
tate irrũpendũ, ad illa retruſa, ne dicã ſupuacanea
an deus cõtingẽter præſciat aliqđ &c. Primũ ut ſæ-
de iam dictũ eſt hæc forma datur idiotis Chr̃ianis,
q̃bus ſatis eſt, ut ꝓuiribus ꝓficiãt, ſeq̃ totos uolun-
tati diuinæ cõmendẽt, nec ab his opinor requires,
ut ſeſe torqueãt quæſtionibus ne inter theologos q̃-
dem ſatis explicatis, de futuris cõtingẽtibus, de ꝑ-
ſciẽtia & ꝑdeſtinatõe dei, & affingis me hic depoſi-
to Sceptico, aſſeuerare, quũ bis adĵciam meo iudi-
cio. Verum iſtiuſmodi permulta tibi permittis, &
ego ne nimium hic operæ ſumam, ad multa con-
niue

niuebo. Nunq̃ em̃ dissuasi, ne quũ inciderit oppor
tunitas, ppl'us q̊q; audiat, eẽ liberꝝ arb. sed ineffi-
cax absq; dei gratia, ueꝝ illa q̃ nũc doces populũ,
nullũ eẽ liberꝝ arb. oĩa mera necessitate fieri, præ-
terq̃ qd̃ falsa sunt, ꝑniciose dicunt̃ apud imperitã
multitudinẽ, nec mihi uidet̃ cõsultũ, ut etiã q asse-
runt liberꝝ arb. cæteras huius q̃stionis difficulta-
tes tractẽt apud ppl'm. Quot sunt purissimi chr̃i-
anissimi uirgines q̃ sese totas diuinæ uolũtati cõse
crarũt, nec tñ intelligũt, qũo p̃sciat deus, & an ali-
qd p̃sciat qd̃ nolit, & qũo eadẽ uelit, & nõ uelit, &
qũo p̃sciat cõtingẽtia, q̃ pendẽt ab humana uolũ
tate. Corpus nostrũ nõ intelligit qũo uim suã in ip
so exerat aĩa, satis est, ꝙ aĩo se p̃bet morigeꝝ, ita
nõ est necesse ut aĩa sciat qbus modis ipsa operet̃
gr̃a, sufficit qd̃ se gr̃æ p̃bet obsequẽtẽ. Tu uero pu
tas nihil eẽ religiosum, si hæc a religione Christia
na semoueant̃, an nr̃a uolũtas agat aliqd cũ operã
te gr̃a, an deus p̃sciat aliqua cõtingẽter, sed hæc
occurrẽt suis locis. Nõdũ em̃ disputamus, sed tu-
as calũnias qbus liber tuꝰ undiq; scatet, refellimꝰ
Quaꝝ hæc una nõ multũ habet frontis, q̃tũ men
tis, nescio. Formã hãc dãnas ut Ethnicã ac Iudai-
cã, qd̃ ne iota qdẽ fecerim mentionẽ Chr̃i, quasi
doceã eẽ pietatẽ Chr̃ianã sine Christo, tantũ si de-
us natura clemẽtissimus totis uiribus colat̃, quãq̃
hæc uerba, tantũ si deus, &c. de tuo affinxisti, ne
nõ haberet aliquẽ fucũ tua calũnia. Hic iteꝝ ap-
pello tuã cõsciẽtiã Luthere, nõ te pudet tales næ-
nias miseris chartis illinere? Tu huc torques mea
uerba, q̃si formã totius Christianismi p̃scipserim

oĩbus. Immo præscripsi qđ satis esset simplicibus aduersus cõtentiosas difficultates, & propemodũ inexplicabiles, quæ tractantur circa materiam liberi arbitrij. Cedo mihi, ubi nominatur deus, utiq; Christianorum, an illic abest Christus? nisi Christũ nõ habes pro deo. Et ubi Christianus nominat an ibidẽ non intelligit Chrũs? In cuius libris frequentius inculcat nomen Iesu Christi, q̃ in meis? Et post tã euidentẽ calumniã, de nihilo suscitatã, infers hęc tragica. Quid hic dicã Erasme? Totus Lucianũ spiras, & inhalas mihi grãdẽ Epicuri crapulã. Nunq̃ tibi deest qđ dicas, sed puto cordato lectori nõ eẽ obscurũ, qd hic de te cogitẽ. Iã illud mihi uide q̃ tibi nõ constes, homo adamantinus, cui Erasmus est Proteus. Id accidere solet, quoties qs nõ ex animo loquit. Admoneo ut Christianus se totũ mancipet uolũtati diuinæ, & totus spiro Lucianũ, & inhalo crapulã Epicuri. An hoc est negãtis eẽ ullũ deũ? Nũ hoc est spirare Lucianum, qui ἄθεον dictus est, qui in libris suis derideat oẽs gentiũ deos, hactenus pĳ uocabulo dignus, si uerũ deum agnouisset? An hoc est inhalare crapulã Epicuri? Quo modo quis cõmittet se totũ deo, quem aut credat nõ esse, aut si est, nõ tangi cura rerũ humanarũ. Rursum qui credit oĩa, tũ læta, tũ tristia, pĳs immitti a propitio deo ad salutẽ nostrã, an is existimat res hoĩm nõ q̃ẽ curæ deo? Etiã atq; etiã uide Luthere, quo te rapit impetus animi tui, cui nimiũ obsequeris, cõtra q̃ decorum est personæ, quã ipse tibi imposuisti. Et tñ quasi iã argumentis irrefutabilibus euiceris qđ intendis, adornas glorio-

gloriosum, prolixũ ac magnificũ triumphũ, quẽ agis aliquot capitibus.

Iz Hæc uerba Luthere, totis uiribus enitamur, adeamus remediũ pœnitẽtiæ, ac dñi misericordiã oĩbus modis ãbiamus, sine qua nec uoluntas humana efficax &c. non miror tibi uideri sine Chr̃o, sine spũ dicta, & quauis glacie frigidiora, quũ dissentiãt a tuis dogmatibus, a q̃bus quicq̃d discrepat, impiũ est tuo sane iudicio, & hęc ipsa tñ uident̃ tibi nõ ex aĩo dicta, sed metu põtificũ ac tyrannoꝝ extorta, ne prorsus uiderer ἄθεος. Dic mihi καρδιογνώστα, est ne ullus locus in tot meis lucubrationibus q̃ aliter loquit̃ de libero arb. q̃ hic loquor, iuxta definitionẽ ecclesiæ, & orthodoxorũ sniam? Aut audiuit me quisq̃ approbantẽ tuã de libero arb. sentẽtiã? Qua igit̃ fronte fingis metu principũ nunc demũ hæc uerba a me extorta? Maluerã tecũ in harena gladiatoria non cõmitti, uel q̃a p̃uidebã me nihil profectuꝝ, nisi ut equũ in campũ (qđ aiunt) prouocarẽ, uel q̃a malueram alijs uacare studijs. Proinde si me dicas aduersus animi sniam prodisse ĩ harenã, nõ aberras a uero. Sin existimas me tecũ sẽtire. quũ aliđ apđ me celẽ aut erras tota uia, aut impudentissime confingis hoc, ut alia multa. Inuitus ac detrectãs accessi ad cõflictũ, sed in ipso cõflictu nihil aliud defendi, q̃ et sensi semper & hodie sentio. Id qđ testificatus sũ & in mea diatriba. Et tu iã olim in me stomachabaris, (id arguunt literæ tuæ a tuis excusæ) quod in causa liberi arbitrij abs te dissentirẽ. Vnde igitur nouus ille tyrannorum metus q̃ has uoculas

expressit

exp̄ssit aduersus animi mei sn̄iam? Illud scito Lu-
there nullū eē dogma tuū, de dānatis loquor, in q̄
tecū ꝑ oīa sentiā, nisi qđ q̄ scribis in mores ecclīæ
corruptos, ueriora sunt q̄ uellē. Tātū abest, ut hac
una in parte abs te dissentiā. Quare posthac omit
te illas blādas appellationes, mi Erasme, mi Eras-
me, & istis palpis tibi iuratis caput demulce. Atq;
hic mirꝝ q̄ tibi fluant uerba tragica, salso multūq;
fluenti expressa arbusto, quasi oībus interdixe-
rim ne uestigent qd possit uolūtas nr̄a, qd agat in
nobis gr̄a dei. Immo q̄ curiosius circa hæc dispu
tant̄, nō requiro ab oībus Chr̄ianis, & nego eē uē
tilanda apud ppl'm. Et legis in mea diatriba taxa
tos eos, q irreligiosa curiositate in hęc irrūpunt, si-
gnificāte aliquā piā eē curiositatē. qua hæc aliquo
usq; sobrie citraq; cōtentionē possint inuestigari.
Et uis nullū haberi pro Christiano, q ignoret, qd
sit in nobis illud qđ uocat̄ liberꝝ arb. & utrū sit in
uolūtate tantū an etiā in intellectu, Et an tantū pa
tiatur agere ab agente gratia &c.

Supiores illæ q̄stiones, & illis sil'es possunt a sim
pliciter christianis simpl'r credi, etiāsi nō excutian
tur subtilitate scholastica. Proinde qm̄ a scopo no
stri sermonis aberrasti, quicqd hic atrocibus uer-
bis exaggeras, irrel giosum, impiū, supuacaneum
frustra tibi dictū est Deinde qd opus est simplices
Christianos disputare de cōtingentibus, deq; uo-
luntate tantū patiēte, quū iā ecclesia magistra per
suasum habeāt, aliqd agere uolūtatē, ueꝝ id inef
ficax eē, nisi ꝑpetuo adsit opitulatrix gr̄a Hoc do
gma iā annis mille qngentis tenuit ꝑpl'us Christi-
anus.

anus Nec de hoc disputare fas est, nisi si q̄ moderate in hoc disputēt, ut magis cōfirmet̄ qd̄ tradidit eccl̄ia. Cæterꝝ qd̄ in cōgressu profiteor me diputatorē, non iudicē, ciuilitas erat quā tibi tuisq̄ tribui, qua simul & autoritate cōciliorꝝ, pontificū & academiarꝝ memet exarmaui. Quid em̄ attinebat me pronūciare, de quo iā olim pronūciauit ecclesia catholica? Proinde quū hoc agā tota mea diatriba, ut euincā eē uerꝝ qd̄ definiuit eccl̄ia, esse in hoīe uim liberi arb. q̄ operāti in nobis gr̄æ cooperet̄ sed sic ut ip̄m nō assequat̄ salutē absq̄ gratia, q̄d attinet mihi ingerere mea uerba, q̄bus assero uolūtatē aliquid agere, in his q̄ ꝑtinēt ad æternā salutē, & hāc rursus inefficacē eē, sine misericordia dei? Sed hic mecū pugno (ut ais) q̄ p̄fatus sim, eē curiosum his de rebus disputare. Nō solū curiosum, uerūetiā impiū est illa uocare in dubiū, quę tanto cōsensu recepit ecclesia, id qd̄ tu facis. Et addo multas alias q̄stiones q̄ huic adhærent, quas tu prudens retices. At in forma nō definio, q̄d ualeat nr̄a uolūtas, q̄d misericordia, & qūo intelligēdū sit agere & pati, q̊ uidelicet prudēs, ut scribis, faciā ignaros. Graue flagitiū, si hæc nō explico in forma quā p̄scribo simplicibus, at explico satis opinor, in ipsa disputatiōe, & forte melius q̄ tu ferre possis. Nā qd̄ tu diatribā meā sic eleuas, sic deijcis, sic cōspuis, hoc ip̄m arguit illā nō tā asperna bilē eē, q̄ tu uideri uis. Si nō urgeret te, nō tot conuicijs in illius autorē debaccharet̄ tuus calamus. Rursum illa uide, q̄ nō in loco tibi dicunt̄, qd̄ neutri parti adhærere statui, & inter Scyllā & Cha-

rybdim

rybdim tuto euadere, ut medio mari fluctib⁹ ob
rutus & confusus oia asserā quæ nego, & negem
quæ assero. An omnes defecerūt ad tuā Charyb/
dim qui nō stringunt calamū pro ecclesia? An de
fecit ab ecclesia, quisquis maluit aliud agere, q̄m te
cū cōgredi? Auestro fœdere me alienū esse semp
professus sum, cū ecclesia catholica pacē habeo,
cui & censurā scriptor⁹ meor⁹ detuli, si qd ineſter
roris humani, nā malicia aut impietatē procul ab
illis abesse scio. In nullius grām unq̄ impugnaui
cognitā ueritatē, nec ullius tyrannidē meis scrip/
tis foui. Mihi in pontificū & episcopor⁹ uitam cē
soria uirgula data nō est. Et siqd monitis proficit
uideor mihi hic fuisse liberior, q̄p huic personę cō
gruebat. An ideo seiūctus sum ab ecclesia, quod
mihi cum duobus aut tribus theologis, quos tu
sophistas uocas, parū conuenit? Hæc quum tot e/
pistolis & priuatim scriptis, & per typographos
euulgatis ante tot annos declararim, tibi adhuc
nauigo inter Scyllā & Charybdim (nā hoc tā le/
pido dicto uideris mire delectatus, toties inculcas
nobis) & neutri parti adhæreo. Si p̄suasisses nobis
re eē uirum illū diuinitus orbi datū, qui gladio ✝/
bi Euangelici, renouares ecclesiā, q̄ ducereris spi/
ritu dei, cui soli nihil esset obscur⁹ in sacris literis,
ultro isthuc adrepsissemus, etiā pedes tuos exos/
culaturi. Verū hoc, quantumuis arrogas tibi, mihi
nōdum persuasisti. Permulta quidem obstiterūt,
sed inter præcipua fuit ista tui calami amarulētia,
& effrenis conuiciandi libido, ac plusquā scurri/
lis dicteriorum sannarū q̄p petulantia, qua uteris

in oēs

in omnes, qui audent aduersus tua dogmata hiſ-
cere. Hic em̄ non ſolū deſiderare cogimur ſpiritū
illum Chriſti, quē tibi fortiter arrogas, uerūetiā
ſentimus longe aliū ſpm̄, uidelicet Lucianicū aut
Ariſtophanicū, niſi mauis Archilochiū. Et tu ne-
gas animā hoīs ferre duos ſeſſores, quor̄ alter al-
ter̄ uiciſſim depellat, at q̄ tua legit, ſentire uidet̄
ambos ſimul eidē aīæ inequitātes. Quū em̄ nobis
cōmendas fiduciā erga deū, quū extenuas uires
hoīs, quū diuinæ ſcripturæ maieſtatē & autorita-
tē extollis, oīaq̄ hūana p̄ hac deīcis, multa ſic di-
cis, ut uideri poſſint ab euāgelico ſpū ꝓficiſci, rur
ſus ubi tuis Vuilheylis & applauſoribus incipis a-
gere fabulā, tāta eſt petulātia, ſubſannādi, cōuici-
andiq̄, tāta uafricies, & adeo nullus in his modus
quū in argumētādo ſis aſtrictus, ut nullus q̄uis æ-
quiſſimus tibi, poſſit excuſare ſpm̄ tuū. Iā q̄ graui
us uulneres, uafricie q̄dā addis maledicētiæ ſtro
phas, & obliq̄s figuras, hoc ē, gladio uenenū illi-
nis. Quēadmodū & hic facis, quum nihil omiſeris
q̄d in hoīem deploratiſſimū dici poſſit, quū ſim ti
bi Lucian⁹ atheos, quū Epicuri de grege porcus,
quū tā ipius, ut nec ipiſſimis Sophiſtis ſim tolera-
bilis, quū hoſtis totius Chriſianiſmi, q̄ nolim apud
pplm̄ diſputari, an de futuris cōtingētib⁹ ſit certa
ꝟitas, tñ adhuc aliq̄d p̄miſ in pectore, & cōcedis
de tuo more, & uela cōrrahis, & ni Eraſm⁹ eſſem
tuo more ferreris i me, q̄ſi tibi poſtules & grās a-
gi ꝓ tā clemēti modeſtia. Hæc i te quū ſint euidē
tia, tñ poſtulas ut credamus te nihil facere ex lib.
arb. ſed ex moderatiōe ſpūs Chriſti, & ind gnaris

quod

qđ nõ protinus deserta doctrina, quã tot retro se-
culis amplexa est, ac tenuit ecclesia catholica, iure
mus in tua uerba. Mihi nunq̃ fuit aĩus admisceri
uestræ cõspirationi. Et tñ si me tæderet huius ec-
clesiæ, q̃so te ꝑ Euangeliũ, quo me uacillantẽ ac ꝑ
plexũ uocares? ad istã uestrã disgregatã cõgrega
tionẽ, & undiq; dissectã sectã? Carolstadius in te
debacchatus est, tu uicissim in illũ. Nec dissidium
fuit de lana caprina, sed de re grauissima. Zuingli
us & Oecolampadius multis uoluminibus oppu
gnãt tuã sniam. Et his cõsentiũt aliquot proceres
tuæ cõgregationis, quoꝝ est Capito. Rursum Bal
thazarus quãta cõtẽtiõe pugnauit cũ Zuinglio?
Et haud scio an istic in exigua ciuitatula, satis in-
ter uos cõueniat. Hic tui discipuli palã docebant
disciplinas hũanas eẽ uenenũ pietatis, nõ eẽ discen
das linguas, nisi Hebraicã & Græcã ex aliquãtu-
la parte, Latinã prorsus negligendã. Extiterunt q
tollerent baptismũ, tũ q nouarẽt, nec defuerunt q
hos opprimerent. Alicubi diuoꝝ imagines dira
passæ sunt, tu illis tulisti suppetias, Vbi prodisset
libellus tuus de instaurandis studijs, aiebant te de-
stitutũ tuo spũ, iã humano spũ cœpisse scribere, q
pugnaret cũ Euangelio, idq; dictitabant te facere
in grãm Melanchthonis. Exortũ est isthic prophe
ticũ genus, qui cũ tibi fuit acerrima conflictatio.
Deniq; quẽadmodũ quotidie inter uos existũt no
ua dogmata, ita simul exoriunt̃ noua dissidia, &
postulas ne qs a uobis dissentiat, quũ ipsi intes uos
de rebus grauissimis sic dissentiatis? Finge igit̃ ue
rũ eẽ qđ toties sine fronte repetis, me miseꝝ flui-
tare in-

tare inter Scyllã & Charybdim, in qđ littus, in quẽ portũ me uocas? Si qñ dediſſem nomẽ ueſtro fœderi, & in ueterẽ eccl̃iam reuolutus eẽm, uos poteratis defectõis & inconſtantiæ crimẽ impingere, alĩ uocarent reſipiſcentiam. Si ueſtrã doctrinã cõprobaſſet orbis Chriſtianus, uel pertinax uel impius uideri poſſem, qui ſolus nõ accederẽ. Si uos inter uos conſentiretis in dogmatibus, faſtidiũ obĵcere poteras, q nollem auſcultare qđ tanto conſenſu doceret homines eruditi. Nunc quum eccl̃iæ Catholicę ſemp adhæſerim, a ueſtro cõſortio ſemp abſtinuerim, quum uŕa doctrina dãnata ſit p eccleſiæ principes & orbis monarchas, ne qđ dicam de cenſuris Academiarz, quũ uos ſic inter uos digladiemini, et nemo interim ſibi nõ uindicet ſpm̃ Chr̃i, ſacrarũq; literarz certiſſimã cognitionẽ, quõ tibi adhuc inter Scyllã & Charybdim nauigo, & indignaris qđ homo ſenex & rei Theologicæ rudis malim ſeq cõſentientẽ autoritatẽ eccl̃iæ, q̃ uos ſic diſſentientes ab eccleſia, ut nihilo ſecius inter uos diſſentiatis? Hæc pluribus inculcare uiſum eſt, qđ te nõ pudeat toties occinere nobis Scyllã & Charybdim, & animũ ancipitẽ in medio fluctuantẽ. Ego Luthere tm̃ habeo fidei diuinis literis, & eccl̃iæ decretis, ut etiam abſq; uŕæ fidei p̃ſidio ſperẽ mihi ſalutẽ a miſericordia dñi. Quare noli poſthac tibi uindicare qđ eſt dei, noli ꝓnunciare de ſpũ homĩs, ſed tuũ ipſius ſpm̃ excute, ne forte aliũ habeas ſeſſorẽ q̃ prædicas. Ego quũ ex alioꝝ autoritate poſſem, de tuo ſpiritu non auſus ſum pronunciare, tantum diximi hi ſuſpectum eſſe, & optaui ut mea me ſuſpiciofal

leret, quod idem & hodie opto. Hoc de te ſuſpica
tus ſum iam inde ab initio, quum tu fabulam hãc
magno orbis applauſu ſaltare inſtituiſſes. Hũc ani
mũ conſtanter prę me tuli, multo anteq̃ in me ſtrin
geres calami tui cuſpidẽ, idq; factum gaudeo, ne ſi
quid nunc de tuo animo iudicarẽ, cauſari poſſes,
non eſſe iudicij, ſed doloris & odij. Promittis alicui
te effecturũ ut me pudeat æditæ ſpongiæ. Ego cõ
tra non auſim polliceri me effecturũ, ut ullius rei te
pudeat, ea ẽ animi tui præſentia, attamen efficiã,
ut omnes intelligant, quantus ſis artifex, detor
quẽdi, deprauandi, calumniandi, exaggerandi q̃d
libet, quanq̃ iſtuc iam pridẽ agnoſcit mundus. Sũt
q libris æditis ingerant tibi tuã incõſtantiam, & ua
fre diſſimulas, mihi occinis, aiunt aio, negãt nego,
& hic aſſero quæ nego, nego quæ aſſero, quum tu
tantus Protei capiendi artifex, adhuc ne unum q̃
dem locum proferre potueris, in quo mihi non co
ſtem, niſi forte aiunt aio, & negant nego, putes in
eos competere, qui aiunt quod affirmat eccleſia, &
negant quod reiicit eccleſia, ut iam dictum hoc ita
uerſum uideat in te torquendũ, aiunt nego, negãt
aio, adeo lubens diſſentis ab oĩbus quæ recepit ec
cleſia, nec aſſero quæ nego, negans quæ aſſero, ſed
ea tibi uafrices eſt, ut recte dicta depraues quoties
eſt commodũ, ut quod album eſt uertas in nigrũ,
quod lucidũ uertas in tenebras. Pertinet & hoc ad
artem, quod ſubinde mones, ut metuã ſpm̃ Chri,
deum non irrideri. Ita ne periculũ eſt ne offendam
ſpiritum dei, ſi metuam diſſentire ab eccſia Chriſti.
Immo hoc eſt, quur non audeo me uobis credere,
quod

quod metuam offendere ſpm̃ dei. Et poſtea nobis excuſas tuã iſtã admirabilẽ infantiã, quũ ad maledicendũ & calumniandũ ſuppeditet tibi tãta copia ſermonis amari, ut q̃is ociosum & patientẽ delaſſare q̃as, rurſus tm̃ adſit artis, ut nihil tã circũſpecte dici poſſit, quin tu uertas in atrocem tragediã.

Primũ quod dixeram obiter in præfatõe, ſatius eſſe ſi de difficultatibus quæ incidunt circa materiã liberi arbitrij̃ non diſputet̃ ab idiotis, aut apud idiotas, id quod nunc fit libris in linguã uulgatam uerſis, adeo ut paſſim a militibus audiamus. Quid refert? nõ eſt liberæ arbitriũ, deus oĩa operat̃ in nobis & bona & mala. Sinamus illum operari, ſcit q̃d agat, & eius uolũtati nemo reſiſtit, ſic interp̃taris, q̃ſi nolim quenq̃ uſquã loq̃ de libero arbitrio. Simili arte quũ ego multas quæſtiones recẽſeam, tu unæ aut alteri urges, quũ a ſobrijs q̃ſtionibus pueniat̃ ad curioſas, & poſtq̃ oĩa detorſiſti, tum præſto ſunt illa tragica, curioſum, uanum, ſupuacaneũ, irreligioſum, quo lectori talẽ offundẽs ob oculos puluerẽ, exocules. Prodeo in mediũ dirempturus uos, p̃fatus de his rebus nõ eẽ diſputandũ & rẽ eẽ ſupra captũ humani ingenij̃, & interim facio q̃d improbo. Primũ nõ dirimo uãm litẽ, q̃ me diſputatorẽ tm̃ profiteor. Ea teſtificatio erga te ciuilitas erat, erga catholicã eccl̃iam dep̃catio malitioſi erroris, deinde nõ tecũ luctat̃ eccl̃ia, imo aduerſus tuũ dogma q̃d iam olim p̃ſtratum eſt ab eccl̃ia, ea diſputo, ſed ſobrie, ſed coactus. Si rem tam arduam mea ſponte ſuſcepiſſem, poteras impingere crimen temeritatis, nunc quum detrectans, & nihil non ex-

cusans ſuſceperim, temeritas obiici nō pōt, ſed obe
dientia laudari debet. Poſtremo nō diſputo q̄ te ſu
perē, ſciebam em̄ me nihil ꝓfecturū, ſed ut oībus te
ſtatiſſimū facerē, me nō ſentire tecū, & tuorū q̄buſ
dā fucū detraherē, q̄ p̄dicabāt & plerīſq; ꝑſuaſerāt,
me tecū ſentire. Quā ſuſpicionē, ut capitalē ita fal
ſiſſimā, tu q̄q; fouere conaris tāetſi fruſtra, ni pla
ne, plapide habes Eraſmū. Rurſus iꝑe mihi cōtradi
co, q̄ in eadē formula iubeā anniti totis uiribus,
& aſſerā nr̄os conatus eē inefficaces ſine dei miſeri
cordia. Si arguis, Qui niſus & uiriū meminit, ſentit
aliq̄d agere uolūtatē nr̄am, q̄ fatet̄ inefficacē eē ſi
ne dei miſericordia, docet eā nihil aliū q̄ pati. O in
cōſtātiā. Quid ego audio? q̄cūq; ꝓfeſſi ſunt homi
uires nō ſufficere ad parādā ſalutē abſq; dei miſeri
cordia, fatent̄ uolūtatē nr̄am nihil agere, ſed tm̄ pa
ti? Atq; iſtud nemo neq; uetet̄ neq; recētiū Orthe
doxorū negat, q̄ tm̄ docēt nr̄am uolūtatē aliq̄d age
re ſil' cū agēte gr̄a. An abſurdū uidet̄, eandē uolū
tatem iuxta diuerſam rōnem ſil' & agere & pati?
Quin iſtā incōſtantiā impingis diuinis lr̄is, ubi to
ties legis miſericordiā dei cui debemus oīa, rurſum
toties illa, inſta, uigila, labora, legis apud Paulum,
plus oībus laboraui, & rurſus, certa bonū certamē,
& curſum cōſummaui. At apud eundē legis, gr̄a
dei ſum id q̄d ſum, q̄n huic ipingis incōſtantiā, quā
mihi ipingis e duabus uocibus, nitēdi & miſericor
diæ? Sed nō definio quō illud agere & pati ſit intel
ligendū. Hoc ſcilicet explicādū erat in formula, q̄u
nō ſatis fuerit in diſputatiōe ubi oportebat id eſſe
factū. Poſtremo an Chr̄ianus ſit impius futurus, ſi

tantum

tantũ didicerit, qcquid in nobis est boni, id totũ diuinæ benignitati ascribendũ, nisi pollice metiatur etiã, quantũ debeat̃ illius misericordiæ, quantũ nostris uiribus? Sed hãc quæstionẽ paulopost, magnifica pollicitus tractas. Illic igit̃ audies q̃ nõ respondeat tua probatio pollicitis.

13 Hisce rebus tam fęliciter gestis adornas triũphũ, & ani gr̃a expatiaris in locũ rhetoricũ ut cũ rhetore par̃ rhetoriceris, sic em̃ loqueris uere par̃ rhetorice. Ac mire urges me similitudinibus scribẽdi poematis, agricolãdi, belligerãdi, & turris ędificãdæ, ex rhetorica Quintiliani, ex poetica Horatij, & hic si superis placet citant̃ Vergilij georgica & Sallustij snia, quasi quicq̃ simile inter agricolam humana industria colentẽ agrũ, & deum operantẽ in nobis. Nam qd̃ adducis ex Euangelio de turri, aut frustra huc adducis, aut cõtra te facit. Quid supputabit ille, q nihil habet quod impendat.

16 Eadẽ fęlicitate post adducis similitudinẽ exẽdia arte rhetorices, de oratore & præceptis. Deum immortalẽ, nõ puduit tuũ logodædalũ huius modi nugas infulcire disputationi, in qua tu ꝓfiteris esse cardinẽ totius doctrinæ Christianæ? An q sic doceat simplicẽ Chr̃ianũ, ne te torqueas quæstionibus q̃ superẽt ingenij tui modulũ, sed iuxta dei p̃cepta cõnitere ut fugias qd̃ uetitũ est, & p̃stes qd̃ p̃ceptũ est, at ita ut ne qd tuis fidas uiribus, neu q̃d ex benefactis tibi arroges, sed totũ ascribas benignitati diuinæ, cui debes nõ solũ qd̃ recte facis, uerumetiã hoc ip̃m qd̃ naturæ uiribus potes aut es, docet socordiã, & dicit oraturo, ne labores, de p̃ce-

ptis,tm̃ scribito? Tam insulsis iocis mecum agis q̃ uindicas tibi cũ Paulo scĩam,mihi uix sensum re/ linquens cõmunẽ. Paulo minus inepte contulisses tua similia,si Chr̃ianum comparasses agricolæ,co lendi rationem dei pr̃ceptis,cœli fauorem gratiæ diuinæ. Huic opinor,non absurde quis diceret. Tu gnauiter labora iuxta præcepta agricolatõis,ue/ hoc scito,te frustra facturũ oĩa,nisi cœlum fauerit. Nam illud fructificat potius q̃ ager. Sed cœli fa/ uor tibi in manu non est,nec semper scis quomõ fa ueat. Nam fauet aliquando, quum credas inimi/ cum. Similia sunt quę præscribo simplici Christia/ no. Itidem sentiendum de eo qui dicturus sit de re Christiana. Exerce te in literis sacris,meditare quid sis dicturus,sed inuocato illius spiritu,sine cuius au xilio sterilis est hominis sermo. Nec est tuũ illi præ/ scribere,quomodo sit moderaturus organum lin/ guæ tuæ. Scit ille quid expediat. Hic tu dicturũ uo les lancibus expendere,hoc ego præstabo,tm̃ de/ us,sic ego dicã,sed deus sic afficiet animos hoim. Opinor et martyrẽ iam apparatis cruciatibus & mortibus,iubebis expẽdere qd ipse possit suis uiri bus,& qd misericordia dei,simulq; cogitare,quo/ modo patiatur aut agat liberũ arbitrium,quomõ operet misericordia dei. Quanto Christianius mo nueris illum,ut suis uiribus diffisus, totum se tra/ dat misericordiæ dei, ipse tantum ne se subducat gratiæ,respiciẽs carnis pr̃sidia. Sed ualeant stulti/ simæ logodædali tui collationes Qui docet dei mi sericordiam in nobis operari prĩcipium incremẽ tum, & consummationem, sed simul cum illa cona

ri no

ri nostrã uoluntatẽ,pie docet,qui uocat in dubium an sola gratia operetur,uoluntas nihil aliud q̃ patiatur,non pie disputat. Quot autem censes fuisse pios homines,qui nunquam uestigarunt quomodo Deus necessario præsciat,ea quæ pendent a libero arbitrio,& an ipse deus,quando uoluntatem habet immutabilem,necessitate faciat oĩa, quemadmodum nos omĩa necessitate quadam facimus q̃d illius oĩpotẽti uolũtati nemo possit resistere, & q̃re traxerit Petrũcũ Iudã nõ traxerit,aliaq; huius generis innumera,neq; em̃ tantum loquor de hac quæstione,an gratia totum peragat in nobis,& uoluntas nihil agat,sed de omnibus quæ scholæ philosophicæ huc inuehunt. Nec,quod mihi sæpe repetendum est aduersus tuam importunitatem, loquor de sobrijs eruditorũ inquisitionibus,sed de rixosis contentionibus apud populum.

¶ Hæc quum sic habeant, expẽdito q̃ non in loco dicunt̃ illa. Qui hoc non sentit,fateat̃ se non cẽ Christianum,qui uero reprehendit uel contemnit, sciat se eẽ summũ Christianorũ hostẽ. Nam si ignorauero,quid,quatenus,& quantũ ego possim & faciam erga deũ,pariter incertũ & ignotũ mihi erit, quid,quatenus,& quantũ deus in me potest &faciat,quum deus operetur omnia in omnibus. Ignoratis uero operibus & potentia dei, deum ipsum ignoro. Ignorato deo deum colere & gratias agere,seruire Deo non possum,dum nescio quantum mihi tribuere,quantum deo debeo. Hic ẽ tuus syllogismus scalaris,in q̃ quũ nobis egregie sophistã agas,tibi tamẽ mirus uideris theologus. Nõ est ne

ceſſe ut Chriſtianus ad trutinã expendat, qd ipſe poſſit, qd deus, & quantũ ipſe faciat, quantũ deus, mõ ſciat, quicqd boni facit id diuinæ benignitati acceptũ ferri oportere. Nec potẽtia ſcitur, ſed creditur, nec protinus deũ ignorat q per imbecillitatẽ humani ingenij non aſſequit, qũo operet oĩa in oĩbus Quẽadmodũ non aſſequimur ingenio qũo cõdiderit mundũ, & tñ conditũ ab illo credimus. Et multi pij credũt Chriſtũ fuiſſe deũ & hominẽ, q tñ neſciunt, qũo & quatenus qbuſcq modis adglutinarit ſibi natura diuina humanã, nec reſpondere poſſint, an eo tpe quo corpus exanime iacebat in ſepulchro, Chrs potuerit dici hõ. Nec male gratias agit deo, q ſibi nihil tribuẽs, ſummã boni operis, illius grã fert acceptã, etiãſi non dimetiat pollice, quantũ debeat ſibi tribuere, quantũ deo. Egit Auguſtinus grãs deo, coluitcq deũ, & tñ aliq̃ ignorauit, illud tuũ, qd, quantũ & quatenus. Coluit, egitcq grãs diuus Bernardus, q tñ hæret in his q̃ſtionibus. Egit Thomas (opinor) & Scotꝰ, q inter ſeſe diſſentiunt. Agunt & hodie plurimi gratias deo, q cõtenti patrũ definitione, nõ expẽdunt ad trutinã, qd, quatenus & quãtũ. An Chriſtianus nõ eſt, nec deũ colit, nec illi ſeruire poteſt, aut agere grãs, qui quũ toto pectore credat articulũ de carnis reſurrectione, tñ nõ diſputat, nec aſſequitur illa tã multa, q̃ theologi circa hãc materiam diſputant? An totũ deũ neſcit, q certa fiducia ſperans uitã æternã, nõ excutit innumeras difficultates, q̃ de uidendo deũ facie ad faciẽ ſicuti eſt tractant a theologis? Ipſa uirgo ſacratiſſima non

aliud

quæsiuit ab angelo,q̄ q̄o sine uiri cōtractu esset paritura,simul atq; audiuit,Spūs sanctus supue⸗niet,& uirtus altissimi obumbrabit tibi,nihil ul⸗tra sciscitata,ancillā professa est cœlestis opificij, & fieri p̄t,ut uel ignorarit,uel nō inquisierit mul⸗ta,q̄ theologi disputant,de orationibus,q̄bus in corpusculo uirginis illud opificiū spūs fuerit pa⸗ctū Intelligis quot exēpla queā hic cōgerere,in q̄ bus ridiculus & impius erit tuus scalaris. Quot sunt Christianoꝝ milia,q̄ deū syncere diligūt co⸗lūtq;,quos tñ si interroges,q̄d sit gr̄a,utrū creatū quiddā,an increatū,& an sit eadē gratia qua nos attrahit deus,& qua nos illū redamamus,respon suri sint.Deus nouit. An pronūciabis de talibus in uniuersum q̄d deū nesciant,ignari q̄d, quantū & quatenus in ipsis operet? Nā huc p̄ducent il⸗los tui gradus. Et impius erit indignusq; Christia ni noīe,q̄ cōtētus tenere q̄d traditū est, uerū Chr̄i corpus & sanguinē esse in Eucharistia,nisi q̄sierit, & assequat,qūo corpus solidū sit absq; dimensio nibus,qūo corpus hoīs sit absq; distinctione mem broꝝ,hoc est,ut nō alibi sit pes, alibi caput, alibi pectus,sed ubiq; totū sit, itē qūo solidum corpus possit in cœlo sedere ad dextrā patris, & idē tot locis in terra comedi ab hoībus.Equidē arbitror, nec tu(ni fallor) inficiaberis,milies centū milia re gnatura cū Chr̄o,q̄ dū uiuerent, nunq̄ exquisie⸗runt,an in oībus tantū patiat uolūtas hoīs,an si⸗mul & agat aliq̄d,& si q̄d agat, qūo unius operis possint esse plures causæ, & utra causa sit princi⸗palis,utra secūdaria,deus an uolūtas hoīs, deīde

qūo utraq; possit esse principalis & secundaria, si distinguas esse substantiæ, & esse meritoriū. Nam hæc aliaq; multa uis apud oēs excuti, ni fiat, neg; ligi Christianismū & articulos ecclīæ. Hęc si a me dicta fuissent, exclamasses impiū sophistā, nūc qm uisa sunt facere ad calumniā, uis erudite pariter ac pie dicta uideri. Nec minus olet sophistā alteril le scalaris, q pcessit. Nescient em qd faciant, dū ig norant qd & q̄tū possint. Ignorātes aūt qd faciāt pœnitere si errent, nō possunt. Impœnitētia autē peccatū irremissibile est. Istiusmodi gradibus nō ascendit ad ueritatē, sed descendit ad insaniā. An ille nescit qd possit, q doctus est se nihil posse abs q; grā dei, p illā nihil nō posse. Sed finge eē simpli cē Christianū q nesciat expēdere ad lancē, q̄ta sit uis liberi arb. q̄ta uis agētis grāe, nū ille peccās ad uersus pcepta dei, nescit qd faciat, nec poterit un q; pœnitere? Hæc plusq; sophistica obtrudis nobis simplicibus, dū ostētas orbi rantā rei diuinæ scien tiā, quātā haud scio an quisq; apl'or; sit unq; pro fessus. Certe post apl'os nemo sibi uindicauit, ni hil eē in libris arcanis, qđ ipsi nō eēt dilucidū. Rur sus inculcas me idē asserere, qđ tu asseris, q in for mula doceā totū bonū nostrū deo ascribendū esse nā ex eo cōsequi, dei misericordiā solā oia agere & uolūtatē nostrā nihil agere, sed potius pati, ali oqui nō totū deo tribueret. Non tu desines hisce tā cōfessæ tāq; pudēdæ uanitatis asseuerationib⁹ miser; lectorē obtūdere, quū in diatriba mea, tam explanate tāq; dilucide docuerim, hūc sermonē nō pugnare secū, si qs summā opis boni tribuat

gratiæ

gr̃æ diuinæ, & tñ asserat hoĩs uolũtatem pro sua portiũcula aliq̃d agere. Porro quũ iã dudũ sic ineptias, ut me q̃q̃ tui puduerit, tñ adiecto epiphonemate, tibi ipsi plausum das, idẽ & actor & applausor. Sed sic (inq̃s) loqui cogitur mens sibi ipsi nõ cõstans, in rebus pietatis incerta, & imperita. Quid supest, nisi ut tibi dei nomẽ usurpes, postea q̃ tã asseuerãter pronũcias de mẽte aliena? Toties inculcas incõstantiã, quũ nondũ potueris uel unũ locũ euincere, in quo mihi nõ constẽ, & si id fecisses, nihil aliud probasses, q̃ hoc usu uenisse Erasmo, q̃d accidit Augustino & Hieronymo. Nã nusq̃ errare, nihil nescire, nullius dicti pœnitere, tibi Stoico, & gnostico peculiare est. Sed age dic q̃ tibi cõstas, q̃ quũ mihi tribuas summã imperitiã ueri, tñ impingis peccatũ irremissibile. At nemo per imperitiã labẽs tenet̃ isto crimine, nã & Paulus blasphemus fuit aduersus euãgeliũ, sed q̃m ignorãs fecit, misericordiã cõsequutus est. Ab hoc igit̃ crimine me mea liberat impitia, sed tibi metuendũ est, q̃ nihil nescis, ne in hoc crimen incurras, dũ fortiter rescindis eccl'iæ placita, nihilq̃ nõ asseris. Rursus q̃ cõuenit, ut quũ nihil sciã, tñ tecũ sentiẽs in grãm principũ diuersa defendã? Vis me uideri pessimũ, q̃ sciẽs ueꝝ impugnẽ metu principum at eundẽ uis uideri ueri ignorãtissimũ. Sic tu uir cõstantissime ignẽ aquæ misces, & impotẽti om̃ia calũniandi libidine, dũ nũc huic, nũc illi cupiditati obseq̃ris, pugnãtia loq̃ris. Quoties excusas aĩm meũ, quoties eundẽ accusas? Nunc laudatur animus bonus & pacis amans, mox cõtra cõscientiã

ſcribo in grām tyrannoꝝ, & Lucianū Epicurūq; gero in pectore. Quā uero quadrāt iſta cū ſpiritu Chri quē tibi reclamāte mūdo uindicas?

16 His feliciter abſolutis, accedis ad alterum exēpli gratia propoſitū, an deus aliqd p̄ſciat contingenter, aliaq; q̄ huic adhærent q̄ſtioni. Et hæc Lutherus uult diſcuti a q̄buſlibet Chriſtianis, & apud promiſcuā multitudinē tractari. Et rurſus hic inculcas uoces atroces, irreligioſum, curioſum & uanū. At mea uerba ſic habēt, libens p̄ſuaſerim mediocribus ingenijs, in huius generis q̄ſtionib⁹ nō adeo p̄tinaciter cōtendere. Doctis felicibus & exercitatis ingenijs nō diſſuadeo ſobriā ac religioſam inquiſitionē, nec ultra tm̄ q̄ ſat eſt. Hæccine tibi uident uſq; adeo nō ferenda? At quoties Hilarius diſputaturus de myſterijs ſacræ triadis, deprecatur crimē irreligioſitatis, qđ res ſupra uires humanæ mentis audeat humanis uerbis attrectare? Nec diſſimilia p̄fatur Auguſtinus, in libros eiuſdē tituli. Iā mihi cōfer, quas argutias ex philoſophis in hāc q̄ſtionem cōuehūt, q̄bus placet Scoti ſubtilitas, & aſſeuera de ijſdē rebus ſic eſſe diſputādū apud promiſcuā multitudinē, quēad modū illi diſputant. Atq; hic rurſus ex tua rhetorica, cuius inſcitiā p̄texis, quo magis deſpicabilē reddas meā Diatribā, hyperbolen & epitaſin uenaris ex collatione ſophiſtarū, de q̄bus quū peſſime ſentias id qđ tui libri declarant, tm̄ eos propemodū incipis p̄dicare in odiū mei, adeo ut q̄ tua uafricies eſt credā futurū, ut quēad modū nō iniuſto quidē illo ſed immodice ſæuo libello in ruſticos utcūq; pla-

Gallū

casti principũ indignationẽ, ita debacchando in me recolligas recõciliesq; tibi theologoꝝ animos quos interim tñ non alio noĩe dignaris, q̃ sophistarũ. Immo iã agnoscere mihi uideor tela quædã, q̃ ex Lei, Latomi Stunicæq; libris deprõpta in me torseris. Sophistæ inqs sane melius hic dialecticantur, qñ rhetoricari nesciũt, q liberꝝ arb. aggressi definiunt oẽs q̃stiones eius. An sit, qd sit, qd faciat, qũo habeat, &c. Aequũ Luthere postulas, ut in libello, quẽ aduersus animi sniam suscepi, & in quo uix totos octo dies collocaui, q quidẽ sumptꝰ mihi uisus est immodicus, quẽq; in hoc, ut dixi, potissimũ scripserã, ut ostenderẽ me nõ idẽ sentire qđ tu, quicqd est q̃stionũ apud sophistas, de p̃destinatione, de uolũtate, de p̃scientia dei, de bono opere de meritis humanis in unã disputationẽ cõuerrerẽ. Id si conatus fuissem, qũo cõspuisses sophisticãtẽ Erasmũ? Sed qd egissem illis sophistaꝝ argutijs etiãsi maxime callerẽ, quas tu pili nõ facis? Et tamen qđ me scribis nihil aliud agere in Diatriba, q̃ an sit liberꝝ arb. similis uerecũdiæ est, qua ut partim ostendi, sed post euidentius ostensurus sum, multa alia nõ ex re, sed ex causæ tuæ cõmodo in me iacularis. Relege meã Diatribã, & p̃fricta frõte aude negare, qđ illic definiã liberꝝ ar. qđ distinctis gratiaꝝ generibus, digestis uarijs opinionibꝰ ostendã cũ qbus opinionibus mihi potissimũ congredi fuerit propositũ deinde quousq; uelim hãc tractare materiã, postremo qđ illic declarẽ, in qua animi parte potissimũ sit liberꝝ arb. & quid possit ante grãm & qd agat cũ agẽte in nobis gratia. &

qũo

qũo se habeat erga deũ, & laudẽ boni operis, alia-
q; ꝑmulta. I nunc & iacta me nihil aliud attulisse
ad disputationẽ, nisi tantũ hoc, an sit liberꝝ arbitri
um. Immo notari merebar potius, q transiliens se
pta propositę disputationis excurro usq; ad Adã
nondũ lapsum, & ipsum deũ attingens, nõ nihil de
necessaria illius & uolũtate & actione. Quanquã
hoc loco, aut ego fallor, aut tu tibi parũ constas.
Sic igitur dicis, urgebo igitur hoc libello te, & so
phistas omnes, donec liberi arbitrij uires & opera
mihi definiatis. At paulo ante dicebas, omnes de
libero arbitrio quæstiones a sophistis fuisse defi-
nitas. Quid exigis ab illis quod fateris ab illis ab-
unde factum? Quur me negas fecisse, quod ipsa
Diatriba clamitat me fecisse copiosius q̃ tu præ-
scribis? Et hic incandescit spiritus tuus, teq; polli-
ceris adacturum me ad pœnitentiam æditæ Dia-
tribes Isthuc Luthere præstandum erat, nõ toties
iactãdũ, ne fiat qđ aiunt Græci πρὸ τῆς νίκης ἐγκώ-
μιον. Nam hac tota priore libri tui parte quæso,
quid aliud q̃ triumphas, insultas uicto, ostẽtas tro-
phæa, canis pæana, quum nondum ad aciem no-
stram perueneris. Moxq; post hanc egregiam pol
licitationem, uelut aggressurus rem, doces nos
dei pręscientiam deiq; uoluntatem non minus in-
commutabilem esse, q̃ sit ipse deus, nec ullo impru
dente aut nolente quicquam omnino rerum acci
dere, neq; enim præscientiam illius falli posse, nec
uoluntatem impediri, quemadmodum fit in no
bis, nec opere perfecto desinere illius uoluntatẽ,
quemadmodum homini posteaquam extructa
est do

est domus, uoluntas struendi desiit, quū opus ma
neat. Sunt ista retrusa mysteria quæ nos doces?
Quis ista qui uel sex paginas legerit in theologia
nescit, aut quis tam insanus qui neget? Sed inte-
rim non distinguis uoluntatē signi & uoluntatē
efficacem, quarum hæc prorsus immutabilis est,
altera quodammodo mutabilis, quum sæpe non
fiat quod ille iubet fieri, & fiat, quod ille uetuit.
Nec distinguis uelle dei, collatum ad res externas
ad uoluntatem dei naturalem, siue collatum ad
actiones internas. Item dei uoluntatem absolutā
& conditionalem. Denicq; non distinguis uolunta-
tem a uelle Deus qui uoluit condere mundum an
nondū desiit uelle condere mundum? Voluit fili-
um suum assumere corpus hominis, an nondum
desiit uelle? Quam uero scite nobis definis quid
sit contingens, qđ (inquis) nobis cōtingenter & ue
lut casu imprudēribusq; nobis fit. Hic primū dis-
co rē abstrusam, cōtingēs esse qđ cōtingēter fit, q̄
si dicas artificiosum opus, qđ arte fit. Deinde qđ
est ueluti casus? Est aliqđ qđ nō sit casus, sed ueluti
casus? deinde addis imprudēribus nobis. Atqui
hæc uox lōge aliud declarat Aristoteli, q̄ distinx-
uit cōtingēs, fortunā & casum, Cōtingens em̄ op
ponit necessario, fortunā tribuit rebus animatis,
casum inanimatis. Cōtingēter igit̄ facimus nō tm̄
qđ casu, & iprudēres facimus, uer& illud q̄q; qđ sci
entes ac uolentes facimus, sed qđ in nostro arbi-
trio erat non facere. Quēadmodū hæc scribo, nec
imprudens, nec necessario, sed uolūtatis arbitrio,
quæ potuerit non scribere, si sic uisum fuisset.

Quid

Quid igit̃ hic nos doces, nisi ꝙ affectas sophisticã argutiã, sed paꝝ feliciter.

19 Sophistæ in hoc quoꝙ torquent̃, an deus quũ p̃sciat res natura cõtingentes, hoc est, q̃ pendent ab hoĩs arbitrio, ueluti quũ sedet, cui in prõptu est stare, si uelit, q̃runt an deus aliquo mõ prę sciat cõtingenter, nõ qđ illius p̃scientia falli possit sed qđ obiectũ p̃scientiæ sit cõtingens. Demiror aũt q̃re locũ e media Diatriba decerptũ hic putaris nõ suo loco tractãdũ, de nec̃itate cõsequẽtis & cõseq̃ntię, qđ tu ꝓfessus te uelle crassiꝰ explicare, sic ĩuoluis ꝑplexo sermõe, ut uideare nõ solũ nõ intellexisse, qđ ego scripsi, ueꝝ nec tuã ipsius orationẽ intelligere. Sed qm̃ urget temporis breuitas, nec hoc paucis uerbis posset absolui, p̃stat suo loco diligentius tractandum reseruari.

20 Ad reliqua properandũ, ut undequaꝙ ꝓbes te doctissimũ, quẽadmodum ante ex Horatio & Quintiliano docuisti me, tractandũ esse an sit, qd sit, quale sit, &c. Ita nunc ex poetis doces me, res oẽs mera necessitate geri, quã illi fatũ uocant. Id tantã habet uim, ut ipsos etiã immortales deos atꝙ adeo summũ Iouẽ inuoluat ineuitabili necessitate. Atꝙ nũc demũ poetæ sapientes uiri sint ipsis etiã philosophis ꝑspicaciores. Tantũ laudis merent̃ q tecũ sentiunt, hic Vergilius certissimus autor ueri subinde ingerit̃, q docuerit conatꝰ hominũ, fato Parcisꝙ uolentibus, frequenter alio cadere q̃ expectarant. Atqui nos hic de euentis non disputamus, sed an nostra uoluntas aliquid agat in his, q̃ sunt salutis æternæ. Credo tibi hoc caput

de in

de iuduſtria admixtū fuiſſe, quo ſtomachū lectoris iam dudū ad reliqua tam inſipida nauſeantē, aliq; uoluptate recreares. Verū quid hæc ad rumbū? Inſtitueras probare pium & ſanctū eſſe, de huiuſmodi quæſtionbus quæ nō habent exitū, & apud quoſlibet, & a qbuslibet, in utranq; partē diſputare, & iam omiſſo quod cœperas, aſſeris oīa mera neceſſitate geri. Id ſicōſtat ſi ueriſſimū ē q̄rſum attinet torqueri diſputationibus? Sin uerum & indubitatum eſt, quod decreuit eccleſia, non tutum eſt imperitā multitudinē audire rationes, aſſeuerationes, ac deieratiōes diuerſæ partis. Atqui hoc erat, quod ego ſuadebam, ut ſimplices ſententia catholica contenti, credant teneantq; quod acceperunt, hoc eſt, q̄d tu impugnandum ſuſcepiſti. Hoc argumētum q̄d inter eruditos ſobrie tractari poterat, tu cogis propalam in promiſcuo mortalium theatro, uelut anceps, uocare in diſquiſitionem. Solent concionatores in Italia fere ſingulis annis renouare quæſtionem de reſurrectione mortuorū, de qua ſobriam in ſcholis diſputationem nemo damnat, ſed ea res tantum attulit fructum ac pietatem, ut Romanus Pontifex uetuerit illa uentilari apud plębem. Sed deliabo reliqua.

Doces nos admodū religioſe, dei uoluntatē ēē omīpotentem, dei præſciētiā eſſe certiſſimam, quā de re qui dubitet, eum prorſus ignorare deum, nec certo poſſe fidere ꝓmiſſis illius q̄ falli poſſit ac mēti. Fateor iſta pie dici, necq; raro mihi dicta ſunt in meis lucubrationibus. Sed quid hæc ad me, q̄ moneo ne talia diſputentur, p̄ſertim apud ſimpliciores?

Quod si tu certum & indubitatū esse credis, Deum necessario scire omnia, nihil autē contingēter, siquidem auscultemus tuis ratiōibus, oportebit omino disputare, ne putemus Deū esse insciū aut mēdacē. Quēadmodum enim de libero arbitrio disputandum putas, quod impius sit q nesciat nostram uolutatē tantū pati, gratiam solam agere, eadem ratio suadebit ut hoc quoq; uocetur in disputationē. Et tamen theologi qui disputant, an Deus aliquid præsciat contingēter, constanter asseuerant quæ tu asseueras, Dei præsciētiam falli non posse, Deū nō eē mēdacē, dei promissis certissime fidendū, nec putāt ob rē quæ contingēter fit, piclitari certitudinē p ciētiæ diuinæ, quod eleganter explicuit Laurentius Valla. Sed illi paulo rectius definiunt contingens, quam tu.

zz Hic perinde quasi dixeris aliquid proximo capite torques fulmen tuæ maledicētiæ in me, qui doceam ignorantiam dei, contēnendam fidē, ut promissa dei deseramus, aliaq; multa, q̄ uix Epicurus præscriberet, nec his contentus, damno, conculco Christianos & Christianismum uniuersum. Quid me qui suadeam mediocribus ingenijs, ne de talibus argumentis contētiose disputēt, sed teneant id quod tradidit ecclesia. Et hinc concludis homo dialecticus, meum libellum adeo cē impium, blasphemum, ac sacrilegum, ut nusquam habeat similem. An te horum pudeat nescio, certe puderet, si quid haberes frontis.

zz Sed proximo capite mitigas atrocissima dicta, Talia, inquit, portēta cogunt effutire, q malam causam

causam susceperunt agẽdam, quicꝙ inuita conscię-
tia, alienæ scęnæ seruiũt. Quam tu malam causam
appellas, ego cum Ecclesia, puto optimã, eam licet
animo detractante susceperim, synceriſſima tamẽ
conscientia egi, siue fœliciter id feci, siue infęliciter
nec ullorꝝ principũ uł fauor, uł terror tantũ apud
me potuit aut poterit unq̃, ne tua qdem sæuitia, ut
in his quæ sunt pietatis scies oppugnẽ quod uerũ ẽ,
aut defendam, qđ sciam eẽ falsum. Proinde quo tu
sæpius inculcas me præter cõscìam, fauoribus aut
terroribus seruire toties declarasse, aut misere falli
aut malicioſiſſime fingere. Iam qđ admones quan
tum sit periculi docere pietatẽ, mihiꝙ precaris Dei
misericordiam, adeo nõ offendor, ut ne uidear in-
gratus, officiũ referam, te totidẽ uerbis admonens
tibiꝙ Dei misericordiam precans. Cæterꝝ qđ fa-
teris a me moueri, quæstiones aliquot uere sophi-
sticas ac supuacaneas, & tñ illos eẽ tolerabiliores. q
conspurcarũt aurꝝ, me q simul aurꝝ abĵcio cũ ster-
core. Vide quantũ abs te dissentiam. Arbitror em̃
tolerabiliꝰ peccare q disputãt de friuolis q̃stiõibus,
q̃ q disputatõibus suis ea reuocãt in cõtentionẽ, de
qbus iã olim ex Ecclię decreto dirẽpta ẽ altercatio,
dãnato eo qđ falsũ erat, & approbato qđ erat uerꝝ.
24 Eximis teipm e nũero causaꝙ sophistarꝝ, sed
frustra, quũ oẽs q tecũ decertãt, clamitẽt sibi rẽ esse
cum sophista uaferrimo, necꝙ tu sophisticam theo-
giã sustuliſti, sꝫ mutasti. Cõtra me, inqs, tibi dicẽdũ
erat, nisi maluisses chartas & tempus perdere,
quasi cum uno te illic congrediar, congredior
cum ĵs qui tecum, sed non eodem modo, tol-

lunt liberꝫ arbitrium. Et ſi in te proprie ſcripſſem, nõ erat fas quicq̃ admiſcere, quod ad te non ꝑtineret. Sunt illic quædam quæ ꝑtinent ad Carolſtadium, quædam quæ ad Melanchthonem quędam quæ ad Scotum. Et quodam in loco moneo lectorem, ne putet in te dicta, quẽ non noui, ſed in alios potius mihi notos. In hoc libro, quẽ proprie ac nominatim in me ſcribis, q̃ multa ſunt, quæ nihil ad me pertinent, id quod iam ex parte demonſtratum eſt, ac poſthac plenius demonſtrabitur.

Vnde hoc habes, quod in te ꝑprie ſcripſerim Diatribam? Nõ hoc promittit titulus, & aliud clamat ipm opus, ſed hoc tibi ꝑſuaſeras, aut fingebas potius, quo iuſtius uidereris in me debacchari Hicẽ quod in diſputatione ſemel atcꝫ iterum mecũ expoſtulas, quod falſo nomine te traducam, quaſi locum hunc. Extẽde manum tuam, ſic fueris interpretatus, id eſt, gratia extendet, & cætera. Atqui hęc Carolſtadius reſpondit Eccio, cuius uerba ſunt in prima reſponſiõe. Gratia enim agit manum, & extendit. Rurſus in tertia reſponſione. Satis enim dixi, quod gratia extẽdit manum conſilij noſtri ad bonum. Rurſus in eadem, Charitas omnia credit, omnia ſperat, &c̃. ſic interpretatur, gratia facit nos patiẽtes, credulos, & operatores. I nunc & quęrere te falſo traduci. Idem mihi ſatis procaciter impingit Franciſcus Lambertus, & impoſtorem appellat, in commẽtarijs quos ſcripſit in Oſeę, quaſi talia mẽdacia confingamus in fratres.

24 Scripſeram quędam eẽ uera, quę tñ aut nõ eẽnt inculcanda popularibus auribus, aut non quibuſlibet

buslibet uerbis essent efferēda Veluti quum q̄dam sophistæ sic nugant̄, deus est ubiq̧, hoc cōcesso, inferūt, ergo ē ibi, & nominant locum, quē ego præuerecundia nō ausus sum nominare, & pono antrū scarabęi, tu suspicaris de cloaca, quanq̄ hoc nihil ad rē. Hic mecum sentis, & fateris eē rectum quod moneo, de rebus diuinis, religiose sobrieq̧ loquēdum nec satis eē uera dicere, nisi dicas circūspecte, castisq̧ uerbis. Et tamē hic quoq̧ doceo Epicurꝝ, lapsus in sacræ scripturæ deiq̧ contēptum & iniuriā, blasphęmiam, ac sacrilegium. Nam hmōi blāditijs scatet undiq̧ tua chariras. Sed ad tuū dilemma. Si de his, inquis, quæ continētur in sacris lr̄is loqueris, ea oīa quoniā aperta sunt & salutaria, nusquam non debēt ī uulgari, sin de alijs, nihil ad nos. Non hic repetam, q̧ Iudæi quosdam libros sacros, in quibus est Genesis, non ꝑmittebant legi, nisi si quis trigesimū annum excessisset, sed agetur hoc alias. Nunc ad illud, nihil ad nos, audi. Si medicus dissuadens ęgroto, ne uescat̄ calidis ī febri, distīguat gn̄a febrium, indicans quid in unaquaq̧ fugiēdum, aut sequendū sit, num ægrotus dicet, q̄d ista ad me? Dic de mea febri. Nōne rn̄debit medicus, hæc ad te ꝑtinēt, ne putes tibi tutum eē uesci quibuslibet, quouis tēpore, quēadmodum tu Luthere doces, quicquid quæstionum e sacris lr̄is nascit̄, apud quosuis eē tractandū. Hoc ne fiat, distinguo gn̄a quæstionū Primū de ijs q̄ deꝰ uoluit nobis eē ignota, ueluti de die sup̄mo, nō est pium disputare. Deinde sunt quę uoluit nob̄ eē notissima ea iubeo etiā edisci Nōnlr̄a sunt, quæ fas est aliquousq̧ scrutari, sed non ultra

q̄ſ ſat eſt,qđ ſuperat intellectum humanum,ſeruetur illi tempori quum uidebimus Deum reuelata facieſicuti eſt,nunc per ſpeculum & in ænigmate. In hac claſſe pono quæſtiones de Libero arbitrio, & quæ huic adhærent,item de diſtinctione perſonarum, de diſcretione natiuitatis & proceſſionis. Poſtremo loco recenſeo quædam eē, quæ tameſi uera ſint,tamē non ſine periculo pietatis & concordiæ dicant̄ apđ quoſuis,ſed prudenter diſpenſanda ſunt. Et in his pono multa,quæ tu nunc lingua Germanica prodis idiotis,ueluti de libertate euangelica,quę ſuo loco,ſobriæq; prædicata,fructuō carent,ſic prædicata,quid fructus attulerint,uides. Eadem in claſſe ponerē tuum dogma de neceſſitate rer̄ omnium,etiam ſi ueriſſimū eſſet,nūc quum ſit falſum & impium, longe grauiore periclō uulgo iactat̄. I nunc,& dic hæc nihil ad te ptinere. Sed hac de re alias. Nunc hoc obiter indicaſſe ſufficit. Non igit̄ hominū culpam in rem confero, nec exconcionator̄ uitiꝭ ſcripturam damno, ſed eos reprehendo,qui ſcripturam ſecus tractant,q̄ oportet, inter quos te quoq; numero. Ver̄ hic rurſus opponis bicorne dilemma. Si recte diſputat̄ de libero arbitrio,quur damnas,ſin minus,quur profers tuā Diatribam? Reſpondeo qđ antea reſpondi,ut hiſce de rebus diſputaremus,tu nos coegiſti,qui quæſtionem hanc a ſcholis in compotationes ptraxiſti,& aliter diſputo,q̄ tu,nec diſputo dubitans,ſed aduerſus tuum dogma partem eam defendo,de qua dubitare pium nō eſt,tenere tuericq; ſanctū ac religioſum. Iam quū fatearis referre,qbus uerbis ſcriptu-

ræ ue

ræ ueritas tractet̃ apud ppl'm, ut interim largiar, ueꝝ eē qđ doces, tu ip̃e iudica, qd fructus adferant ad pietatē, q sic clamāt apud rudē plębeculā. Nullum est liberꝝ arbitriū, uolūtas nostra nihil agit, sed Deus operat̃ in nobis & bona & mala. Noui quosdam q ex Thoma cæterisq̧, atq̧ adeo ex Iuuenale depingebāt apud ꝓmiscuā multitudinē oīa libidinum gn̄a. Hi nō reprehendunt̃, qđ falsa doceant, sed uera sine fructu, quoniam intempestiue. Hoc certe ad tuos pertinet, neq̧ enim de te proprie scripsi. Ad eosdem ꝑtinet, qđ adijcio de tribus dijs, hoc ἀξίωμα, quum Petrus Aliacensis, assentientibus Theologis, putet in aliquo sensu uerum esse, tamē apud populum magno cum offendiculo dicetur, inter eruditos nihil habet offensæ, quibus cognitū est Dei uocabulum, non semꝑ sonare diuinam eēntiam, sed accipi nonnunq̃ pro persona, ut quū dicimus. Deus gignit Deū, & Iesum eē filium Dei. Nihil em̄ aliud intelligunt docti, q̃ esse tres personas, in quarum unamquamq̧ competat Dei uocabulum. Neq̧ prorsus negat Aliacensis posse dici tres om̄ipotētes, ac tres æternos, & si negaret, cōsequit̃ tamē ex his quæ cōcessit, posse dici tres Deos, licet nō simpliciter. Quēadmodū enim iuxta dialecticā non est absurdum dicere, tres sapiētes, una sapientia, tres bonos, eadem bonitate, tres om̄ipotentes, eadem omnipotentia, tres esse, sꝫ eadē eēntia, tres uolentes eadem uoluntate, ita non arbitror impiū dicere, tres deos eadem deitate. Non enim minus ad substantiam dei pertinet Deum esse, q̃ sapientem esse. Verum ut hæc non asserit Aliacensis, ita

nec ego asserо. In hoc tantū adduxi, ut docerē fieri posse, ut quædam sint uera, iuxta sensum aliquem, quæ tamen apud imperitos efferri nō expediat. Iā q̄ tenēt lr̄as hebraicas docent nos in Genesi. Deus fecit cœlū & terram, apud Hebræos esse uocē pluralis numeri, putantes hoc modo declarari, in tribus p̄sonis eandē naturā & operationē. Hæc extra causam inīcere uolui, q̄d tu, pnūcias simpliciter ē falsum ἀξίωμα & prorsus alienum a sacris lr̄is.

29 Nunc ad articulū de cōfessione & satisfactione, quā ego duntaxat exempli gr̄a, produxi, nec asserēs, nec refellens, q̄ de hac dispūtātur, uidelicet quum aliud agam. Et ne usquā nō sis maledicus in Erasmū, qui tuum dogma ciuilius tractauit, tenullo modo læsit, impingis, q̄d metuēs tyrannidē Pontificis nō ausim dānare cōfessionē. Non adeo metuo Pontificē, ut si mihi constaret esse damnādam confessionem, nō ausim inter eruditos proferre meam sn̄iam, & anxīs amicis hoc in aurem instillare, denicq; dare operam, ut citra grauem tumultum, autoritate principum tollatur. Nunc ipse seruo nec aliud doceo q̄ facio, non tantum ob id, quia præcepit Romanus Pontifex, sed multo magis quod recepit ppl̄s Chr̄anus. Vt em̄ non om̄es cōstitutōes approbo, ita procul absum ab illorū sententia, qui putant om̄es humanas cōst.tutiones aut consuetudines esse reīciēdas, succedturis alīs, fortasse durioribus his, de quibus uulgus nunc queritur. Quanq̄ uideo & inter ipsos q̄ confessionē asserūt, cordatiores, nō audere pronunciare an sit instituta a Christo an sumpta ex diuinis lr̄is, an ex generali Eccle-

sīæ cōn

liæ cõstitutione profecta. An hoc est p̃ summas a-
ristas ingredi, nõ pronunciare de his, de q̃bus nõ-
dũ clara uocc pronunciauit ecclesia? Nec hic ac-
cuso uel te, uel tuos, sed meũ ipsius animũ qualis
sit, profiteor. Quare uide Luthere, nisi te prorsus
exoc̃auit odiũ Erasmi q̃ sine cã tibi dicta sint illa tã
uirulẽta. Ita q̃, inqs, sepositis iterim deo & cõscia,
q̃d em̃ ad Erasmũ, q̃d ille ĩ his reb⁹ uelit, & q̃d huic
expediat, in laruã externã ruis, & uulgus accusas
&c. Hmõi cõuitia si fũderes aliq̃n ĩ re atroci, iã eui-
cta, posset appellari uehemẽtia, nũc cũ tu nusq̃ nõ
crepes ejusmõi, nec ullũ facias finẽ, quũ nihil sit di-
gnũ ullo cõuicio, nec, p̃baris q̃d assumis, nemo Lu-
there nõ p̃spicit istã tã ĩpotẽtẽ maledicẽtiã tuã ani-
mi tui morbũ eẽ, quẽ ego malo cõtẽnere, q̃ imitari

30. Post hæc aggrederis meã sniam, sane p̃q̃
festiuiter ridẽs, & irridẽs meã similitudinẽ, q̃ sche-
mate uideri uolo abũdare copiosus quidẽ orator
sed nihil intelligẽs eor̃ q̃ loquor. His cõuicẽs sic as-
sueui, ut propemodũ etiã delecter, nisi q̃d uerear,
ne animus iste tuus tã ferox, mundũ maximis in-
uoluat malis. Nã Erasmi leuissima sit iactura, mõ
regnet Euangeliũ. Snia hæc erat, ut sunt morbi q̃-
dã q̃ minore malo tolerant̃ q̃ tollunt̃, ita q̃dã irre
pserunt in populũ Christianũ, q̃ satius est ferre, q̃
dũ conaris submouere, malũ exasperes. Hic exem
plis tecũ nõ agã, q̃m̃ nec tutũ est, nec admodũ ad
causam p̃tinet. Tantũ illud ex te scire cupio. Fin-
ge in principibus multũ fuisse tyrannidis erga ru
sticos, q̃d mihi nõ cõstat, utrũ conducibilius erat
rusticis, ferre dños iniquiores, an hos experiri tu-

multus: in quibus tot milia perierunt, & adeo ca lamitas depulsa non est, ut iugū conduplicatū sit, asperiusq; redditū. Hæc uerba mea non tam accu sant tuos, q̄ me excusant, cui frequenter impingi tur, quod non acriter stringā calamū in uitia Pon tificū & Episcoporum. Et tamen hæc ad te quo q̄ pertinent, quandoquidē ad te rapis. Sit em̄ ista causa tanti momenti, quanti uis esse, tamen ipor tuna tua maledicentia nulli omnino mortalium parcens, facit ut nō solū nihil proficias, uerū etiā conduplices & exacerbes tyrannidē, quam extin ctam tendis, & eos prouchas, quos cupis oppres sos. Est aliqua ratio tollendi malū, quod inueter tū longe lateq; radices egit. Exaggera hic causam tuā quantum libet, quo melior est, hoc tu magis accusandus, qui tā malū agas medicū. Neq; cuiq̄ pugna est cum uerbo dei, quod toties intonas, sed cum tuis interpretatiōibus. Iam & illud uide, nū istis rationibus apostoli doctrinā euangelicā inue xerint in mundum, quibus tu restituis, sicut ais. Nuncubi calumniantur immerentes, num scurri libus dictis debacchant in quēlibet? Num quem suspendunt naso, nū strophis calumnijs ac mimis agunt Euangelij negociū? Num utūtur tanta lin guæ petulantia? Poterā hic alia multa cōmemo rare, quæ premo, tua prudētia fortasse diuinat qd sentiā. Si tu scis hos tumultus diuinitus ortos, ego nescio nec futurus sum illoꝝ, uel autor uel adiu tor, nō desino tñ orare Christū, ut undecūq; ortos & quomōcunq; progressos, omipotēs artifex uer at in gloriam suam, & in ecclesiæ salutem.

Vehe

36 Vehementer offendit te hæc mea sententia, licet uerum dicere, sed non expedit apud quoslibet, nec quouis tempore, nec quouis mõ. Et inepte cito Paulũ, Omnia mihi licent, sed nõ omnia expediunt, quod Paulus illic nõ agat de p̃dicanda ueritate, quã uult apud quosuis, quouis tempore, quouis loco, quouis modo prędicari, sed deuitando scandalo infirmoꝝ. Esto, ut dicis, sed hæc sentẽtia latius patet suapte natura. Siquidẽ charitas quæ Paulo suadebat ut abstineret ab alioqui licitis, eadẽ suadebat, ut doctrinã Euangelicã ad utilitatẽ hominũ dispensaret. Iam illud mihi uide quãto minus ad rẽ faciant quæ tu refers, prædica uerbũ, insta, opportune, importune. Et, mõ uerbũ dei annũcietur, Rursus uerbũ dei nõ est alligatũ, &, Ite prædicate Euãgelium om̃i creaturæ. Nã in his uerbis opportune importune tropus est, q nõ indicat uerbũ esse p̃dicandũ ubi non oportet, sed instantiã euangelij prædicãdi cõmendat, quãq̃ adijcere debueras qd̃ illic additur, argue. obsecra cũ omni lenitate & doctrina, lenitatẽ em̃ in te requirũt etiã tui. Cæteꝝ scribẽs Philippeñ. non laudat eos q insyncere p̃dicabãt euãgeliũ, sꝫ gaudebat illoꝝ insyncerã operã, tñ cedere in euãgelij ꝓfectũ. Ad hęc Paulꝰ alligatꝰ, tñ gaudet ꝟbũ dei nõ eẽ alligatũ, sed ĩdies latiꝰ spargi. Obsecro te, an Paulꝰ docuit eadẽ apud oẽs q̃ tu doces? An quũ admoneo doctrinã eẽ tẽperãdã ad utilitatẽ auditoꝝ, alligo uerbũ dei? Nã hoc ĩpingis, & interim assumis, quicqd doces esse uerbũ dei, ut nihil iã supsit, nisi ut fias Chr̃s, denuo prædicans euangeliũ

Atqu

Atqui quēadmodū nobis nō cōstat quo spū duca
ris, ita nobis nōdū ꝑsuasum est quicqd doces esse
uerbū dei. Quid alij sapiāt nescio, ego certe profi
teor me esse de eoꝝ numero, q̄ mallēt mori decies
q̄ semel impedire cursum uerbi diuini. Neq; nos
de eo loquebamur, sed de q̄stionibus q̄ nūc orbē
cōcutiunt. Et tñ apostoli primū iussi sunt ꝑdicare
regnū dei, celantes Iesum esse Christū. Et Petrus
initio ꝑdicationis Iesum uirū appellat, tacēs de di
uina natura Nec aliud Paulus facit apud Athe
nieñ. Idē habet lac quo fouet imbecilles, habet so
lidū cibū quo uegetat fortes, & habet sapientiam
quā nō apud quoslibet, nec in propatulo, sed apd
ꝑfectos in occulto profert, quē locū tu nō recte ci
tas, sapiētiā in mysterio absconditā, quū sit apud
Græcos, loquit̄ in occulto sapientiā, q̄ est recōdita
Quin & ipsi apostoli iussu dñi excutiunt puluerē
pedū in eos q̄ reijciunt sermonē euangilicū, & in
Actis imponūt gentibus, ut abstineant ab Idolo
thytis, suffocato sanguine & scortatiōe, nec statim
docent legē prorsus abrogādā. Postremo sunt ru
dimēta philosophiæ Christianæ, q̄ tradunt̄ cate
chumenis, donec proficiant ad magis recondita.
Heb. 6. Quapropter intermittētes inchoationis
Chr̄i sermonē, ad ꝑfectiora feramur, &c. Ecclesia
uero ne hæc quidē solet temere cōmittere postu
lantibus initiari, nisi fideiussores spopōdissent ab
esse dolū malū, & mysteria uocant̄, id est, sacramē
ta. Nū ideo uocant̄ mysteria, id est arcana, qd apd
quoslibet essent euulganda? An tu putas Christi
anos olim arcanū eucharistiæ, uulgo prodidisse

Iudæis

Iudæis ac gentibus irrisuris? Quin ipse dñs, aliter
respondet Pharisæis malicioſe tentantibus, aliter
Sadducæis p imperitiã, ſtultã proponentibus q̃ſ
ſtionẽ, cuius etiã illa uox eſt, Nolite ſanctũ dare ca
nibus, & ne proĩciatis margaritas ueſtras añ por
cos. Idẽ p̃cipit apl̃is, ut ingreſſi uicũ aut oppidũ
explorent ſi qui digni ſint, mox ĩs annũcient euan
geliũ, ſin minus excuſſo puluere alio ſe cõferant.
Rurſus dñs q dixit p ecclesiaſten, Eſt tẽpus loquen
di, & eſt tempus tacẽdi, ad Herodis p̃contationes
prorſus obticuit, Pilato pauca rñdet, in monte cõ
pioſe docet diſcipulos arcana euãgelicæ philoſo
phiæ. Nec eodẽ mõ Paulus agit cũ Athenienſib⁹
quo cũ Hebræis, illis ordit euangeliũ a quibuſdã
apud ipſos notis ac receptis, Hebræos incredulos
legis Moſaicæ p̃ſidiis oppugnat. Apud Feſtum &
Agrippã quanta ciuilitate tẽperat ſermonẽ ſuum
hoc eſt, q̃ tui diſſimilis eſt. Idẽ aliqñ mutat uocem
ſuã, inſeruiens auditor̃ utilitati. Carolſtadii ſentẽ
tiã de ſynaxi recte impugnas, ſed ſingamus eã eẽ
uerã, nõne diceres nõ in tp̃e proditã, primũ hoc re
rũ ſtatu, quũ plus ſatis exulcerata ſunt oĩa, deinde
q̃a non tradidit doctis uentilandã, ſed germanica
lingua uulgo proſtituit, magno Chriſtianæ con
cordiæ detrimento. Ipſe in ſpectris tuis doces, q̃d
ſit inculcandũ morientibus, reprehẽdens eos qui
grauant illos intẽpeſtiuis ſermonibus, & nũc dicis
nihil referre, q̃d apud quos, quo tp̃e, quo mõ dica
tur. At reclamat tibi Sapiẽs Hebræus, muſicã in
luctu, narrationẽ eſſe intẽpeſtiuã. Paulus (inq̃s) co
rã toto mundo dixit, Deus quos uult indurat &c.

At Pau

At Paulus nusquã scribit,qđ tu mundo ingeris,li
berũ arbitriũ nihil esse,nisi nomen inane,necꝫ no
stros conatus quicq̃ ad rẽ facere,sed mera necessi
tate fieri oĩa.Deũ in nobis operari & bona & ma
la.Hæc sunt quæ nolebã euulgari.Hæc satis ar
guunt nc ipm quidẽ euangeliũ apud quosuis q̃uis
tꝫe,quouis loco,qũo libet esse prædicandũ,sed ex
audientiũ utilitate dispensandũ.Quãto minus id
fieri cõuenit in q̃stionibus q̃ trahunt̃ e sacris libris
quædã etiã ex humana philosophia,ueluti quum
disputamus de eucharistia,quõ corpus possit esse
sine dimẽsionibus,& qũo idẽ corpus sit in diuer
sis locis?Q; si cõtendis nihil omnino referre,qũo
prædicet̃ Euangeliũ,quin ipse simili sæuitia de
baccharis in Cæsarẽ,qua in põtificẽ & epõs,Cæ
sar em̃ magis obstat euangelio tuo,q̃ pontifex.
Hic nimirũ cogeris adferre Paulinũ illud,Oĩa mi
hi licẽt,sed nõ oĩa expediunt,& abs te dicet̃ apte
qđ a me inepte fuerat citatũ.Hæc quũ sint pse di
lucida,nimirũ euidẽs est,quãtũ tu uerborũ incaſ
sum fuderis,& q̃ nihil ad rẽ citaris sacræ scripturę
testimonia,& q̃ parũ tẽpestiue fumos illos tuos ꝓ
tuleris.Paulus dicit,uerbũ dei non est alligatũ,&
Erasmus alligabit?Et dñs dicit,Ite in uniuersum
mundũ,Erasmus dicit,Ite aliquo,aliquo nõ.Rur
sum,pdicate euangeliũ omni creaturæ,Erasmus
dicit,apud aliquos,apud aliquos nõ.Deniq; quas
si hæc tam insulsa nõ fuerint satis,addis nouã face
tiam,Græcas aliquot uoces occinens,prosopole
psias,tropolepsias,chreolepsias,his q̃n tua sunt,
miror te non etiam addidisse œnolepsias.Hæc em̃

tam

tam stulta,aut alius addidit tuo libro,aut nõ eras sobrius quũ scriberes. Mirũ uero q̃ in loco nobis hic adducis,deus p̃sonas nõ respicit,hoc est, deus ex omni gente,ex omniũ mortaliũ genere p̃ fidẽ admittit ad euãgeliũ grãm,ergo nihil refert q̃d a pud quos aut quõ disputes Nec his cõtentus adiicis epiphonema,uides(inquiẽs)iterũ q̃ temere irruis in uerbũ dei,quasi tuas cogitationes & consilia longissime illi p̃feras. Si hæc a febricitãte dicerẽt,q̃d dici poterat insani? Ego toto pectore ueneror uerbũ dei,sed nõ arbitror q̃q̃d assueueras eẽ uerbũ dei. Et si dei uerbũ nõ tractes meliore fide q̃ tractas nr̃a,p̃spicuũ est q̃tũ optcat tribuere tuo euãgelio. Ego si min⁹ erudite,saltẽ timide,cũq̃ reuerẽtia tracto sacras l̃ras, inhærẽs orthodoxorũ uestigiis,ac metuẽs ab ecclesiæ decretis recedere. Tu uiolẽtus irrũpis,ac submotis oĩbus, contendis hoc sentire scripturã,q̃d uis, q̃d q̃ tuis dogmatibus cõmodũ est. Breuiter sic rẽ geris,quasi tuam uelis eẽ uictoriã nõ euãgeliũ,& quasi sacræ scripturæ dominus esse postules non dispensator.

37 Efflagitas a me ut præscribã oportunitatẽ docẽdæ ueritatis. Impudẽter hoc flagitas ab Erasmo,q̃ nihil oĩno scit,nec nouit p̃sonas, tẽpora, modos,certe nescit corda hominũ, quæ solus oĩa nouit Lutherus. Atq̃ in hoc triũpho camelũ saltantẽ nobis exhibens lasciuis inuerso Vergiliũ carmine,Ante suũ clauso cõponet tpe finẽ mundus, Vidisti quicquam istiusmodi inficetiarum in mea Diatriba? Mox facis me præscribentem formulam,ne papa indignetur,ne Cæsar irascatur,&c.

Quanq̃

Quanq̃ nec ista q̃ uelut absurda fingis, tã sunt, q̃ uideri uis, Quid eñ peccat, si ueri p̃dicator sic oratione moderet̃, ut quoad fieri potest, nõ exasperẽtur potẽtes, sed alliciant̃ potius q̃ prouocent̃, & si spes nulla est, saltẽ ne sine fructu irritent̃. Et tñ qđ exigis iã ex parte p̃stiti, nõ ex me, sed ex sacris literis. Qui canib⁹ obiicit sanctũ, q̃ margaritas porcis, peccat, & in cõtemptores excutit puluerem. Habes psonas. Quũ nulla spes est fructus, sed nihil aliud q̃ tumultus excitat̃, cedendũ est, donec se offerat melior oportunitas. Habes tẽpus. Caꝛ terꝝ docendi modus ex his oĩbus circũstantiis sumitur, nec oẽs certo p̃scribi possunt, quãdoquidẽ ex re nascunt̃ ac uariant̃, sed hoc dispẽsatoris prudentiæ relinquit̃, qđ cuiq̃ cõueniat. Paulus maluit cõsuere coria, q̃ ali beneficentia Corinthiorũ qđ tñ suo iure poterat, nec circũducit sororẽ mulierculã, sed oĩa sustinet, ne qđ offendiculũ det euãgelio. Apostoli ductas uxores relinquũt euangelii studio, nec ducunt, quũ nulli fuerit interdictum, nunc q̃ iactant pro euangelio milies esse moriendũ, ea faciunt, q̃ plurimos alienant ab Euangelio. Si bonus medicus est q̃ quibuslibet quælibet porrigit pharmaca, sit bonus Theologus q̃ nulla uel psonaꝝ uel tẽporis, habita ratione quomodocunq̃ prouulgat uerbũ dei. Oĩs scriptura diuinit⁹ inspirata, utilis est ad docendũ, ad arguendũ, ad corripiendũ, ad erudiendũ. Nihil igit̃ tua refert, qđ apud quos, qũo proferas aliquid e sacris lr̃is? Eas dẽ docebis catechumenũ, q̃ iã futuꝝ episcopum? Iisdẽ locis ages cũ Ethnico philosopho, q̃bus cum Iudæo?

Iudæo? Eadē mysteria proferes apud irrisurū, & discendi cupidū? Nec deliges e sacris literis q̄ dicas apud sacras uirgines, & leones scortaq; publica, nec referre putabis, utrū priuatim comiter moneas principē aut episcopū, an apud populū sedicioſe uocifereris in illos, nec aliter obiurgabis ingeniū putidulū, & ad desperationē procliue, q̄ erectū, ferox, & cōtumax? Atq; hic mihi ingerit mea paraclesis, in qua uolo neminē secludi a lectione sacroꝝ uoluminū. Idē multo diligentius ago in appendice, q̄ p̄cedit paraphrasim in Euangeliū Matthæi, ueꝝ p̄scribo, qualē esse uelim q̄ legat libros sacros, & rationē indico qua legi debeant. Si permitto oībus ut legant sacros libros, ideo ne de q̄buslibet difficultatibus, apud q̄suis, & quouis mō disputandū est in utranq; partē? Et huic capiti additū est uirulentū epiphonema, Quoꝝ (inqs) furori tu Erasme, hoc cōsilio tuo pernicioſe inseruis.

32 Taxans quorundā inciuilitatē, monuerā, si qd forte perperā esset cōstitutū in cōciliis, ita corrigendū, ut tn̄ parceret, quantū fieri posset, auctoritati Pontificū & cōcilioꝝ, quā non expedit uulgo cōtemni. Si idē efficit ciuilitas, qd tumultus, nō ne qd tranquillius est, p̄ferendū est? Si tu mauis seditioſam maledicentiā, ego plurimū abs te dissentio. Immo tuæ sn̄iæ reclamant & literæ & uita apl̄oꝝ. Quorsum igit attinebat hoc scōma, nisi q̄ nunq̄ maledicendo satiaris. Hoc scilicet Papa uoluit a te dici, & audit libentius q̄ Euangeliū, īgratissimus si te Cardinali pileo cū censibus non ruſsus honorarit. Nō te pudet Luthere manifeſtę uanitatis?

nitatis? Mihi ne datur ullus census a Pōtifice? Im-
mo quod Adrianus obtulit recusaui. Galerum Car
dinalicium aut dedit aliquis, aut ambij, qui dignita
tes multo etiam inferiores manibus pedibusq; re-
cusaui? Sed quid faceres? huiusmodi fabulę iactan-
tur inter fr̄es fideles, quibus diffidere nefas ē. Quā
tibi nihil est pēsi quid in quem dicas. Sed haud scio
an tu rursum pouseris pro uicissim, ne uidearis in-
fantiam om̄ino sil̄are. At interim nō desinis impin
gere, quod contra conscientiam, ea defendam quæ
non oportet, in gratiam pontificum ac spe pręmi-
orum quo nihil ē falsius, id quod te quoq; scire cre
do, quantumuis dissimules.

Iam quod toties inculcas fieri non posse, ut ho-
minum constitutiones seruentur cum Euāgelio, pr
sus abs te dissentio, qui uideo quasdam hoīm consti
tutiones eē necessarias, quasdam utiles, tametsi di-
splicet īmodica turba, in qua nōnullæ sunt quæ re-
ctius tollerentur. Et hic si uellem ingererē, q̄ tibi nō
cōstes, quū alicubi pronūcies ceremonias infirmis
esse necessarias. Nam certū est hoīm cōstōes fere in
ceremonijs uersari. Sed interim hic aliđ agim⁹, nec
est animus ab argumento digredi, ne nimium opæ
in his rixis ponamus. Tandem & hoc caput clau-
dis dilemmate. Si de uerbo dei sic sentis, impie sen-
tis, si de alijs, nihil ad nos uerbosa disputatio consili-
tui. Iam ostēdi referre, sacras literas apud quos do-
ceas, deinde demonstratum est, me non tantum lo-
qui de sacris lr̄is, sed de quæstionibus hinc existen-
tibus, quibus tandē & admiscet sese humana Phia.
An hoc ē dei uerbū, oīa ex mera necessitate fieri, &
nr̄os conatus nihil ad rē facere? Hoc paradoxon tu-

tum interim fingo uerũ in aliquo sensu. De quo si p̄conteris alios, dicẽt esse hęreticũ. Nec iõ taceri uolui quia durũ est, ut ais, sed qđ hoĩes ad malũ pronos, & imbecilles inuitet ad licentius peccandũ. Tuum paradoxon elicis e sacris literis, sed opinionẽ suam ecclesia quoq; sumpsit e sacris literis, ut iam respẽdeat, nõ a uerbis scripturę, sed ab ĩterpretatione Cæterum in hoc peccas, quod, nobis perpetuo tuam interp̄tatiõem obtrudis pro uõ dei. Itaq; nec ĩpie sentio de sacris lr̄is, in q̄ꝝ interp̄tatõe malo seq̄ sententiam tot orthodoxorum & ecclesię q̄ tuã unius & paucoꝝ tibi iuratorum, & tñ ad te p̄tinet mea disputatio, qui tale dogma inculcas auribus imperitorum, quale si citra controuersiam uerum esset, non absq; periculo euulgaretur apud q̊slibet.

39 Eniterum syllogismus cornutus opponitur. Si hæc paradoxa dicis esse hominum inuenta, quid ęstuas, contra quẽ dicis? &c̄. Sin aũt dei ꝟba eẽ credis illa p̄adoxa, ubiẽ frõs tua? &c̄. Audi contra nobis uidentur esse commenta hæreticorum, diuinas litteras ad suum sensum detorquentium Et tamen hic fingo esse humanam opinionem e sacris literis fortasse perperam intellectis, conceptam, quam paciar inter eruditos sobrie disputari, apud promiscuam multitudinem iactari nolim. Aufer igitur ista, uerbum dei, uerbum dei. Non est nobis bellum cum uerbo dei, sed cum tua asseueratione, neque enim secum pugnat Dei uerbum, sed hominum interpretatio cum interpretatione colliditur. Si iudicium Ecclesiæ te mouet, quod asseueras commentum est hominum, quod impugnas uerbum

est dei. Si nihil te mouet, tamē euidētissimis rōibus
euincas oportet quod asseris, priusquā iubeas nos
in tuam ire sententiam, pugnantē cum tot Ecclesiæ
luminibus, atq; adeo cum publico Ecclesię iudicio
Nunc quum antequam cōgressus sis cū mea Dia-
triba, sic exultes, insultes, gestias, qd aliud q̄ trium-
phum agis ante uictoriā? Ista rhetores seruantiā p̄-
batæ rei, si libeat ad singulas causæ partes agere
triumphū, aut porationi, si sint unico triūpho con-
tēti. Sed indecētius est quod non tm exilis, gestis, ac
ludis, sed ostētas trophęa nōdum erepta, circūfers
hostis prostrati simulacrum, quem nondum ag-
gressus es. Quā em ineptis tuo schemate ἐτεροσχέτως
qui me non pateris similibus, hoc est, uulgatissimo
schemate uti. Scilicet creator tuus a te creatura di-
scet, qd utile & inutile sit prædicari, ac stultus ille ut
imprudēs deus hactenus nescierit, qd doceri opor-
teat, donec tu magister eius, modū ei p̄scriberes sa-
piēdi & mandādi, quasi ipse ignoraret &c. Scilicet
ista tā stolida uident tibi falsę dicta, quasi iā euice-
ris tuū de lib. arb. dogma, sine cōtrouersia ęē uerbū
dei et q̄si dispēsator ubi diuini nō debeat circūspice-
re, qd apud q̄s, quo tpe, quoue modo depromare
duplici penu sacrarū lrārū, qđ accōmodū sit audito-
rum saluti. Dic te q̄so. Nullū ne uidisti unq̄ cōcionā-
tem, q tibi displicuerit, qđ parū tēpestiua loq̄retur?
Nōne recte facit q in quadragesima ea p̄ponit po-
pulo, quæ faciūt ad pœnitētiā, uitæq; correctionē?
ferijs paschalibus lætiora depromptur us? Opinor
& te dicturū apud populū reputare nonnunq̄, quid
dicendū, qd reticendū, & q̄bus modis tractandū sit
quod

quod assumis. Et hæc q̃ monet præit creatura creatori, Deoq; præscribit sapiẽdi mandãdiq; modũ & deũ uiuũ, nihil aliud imaginat eẽ, nisi leuẽ aliquẽ & impudentẽ rabulam in aliquo suggesto declamantẽ, aliaq; tam stulta ut uix credam ex tuo ingenio profecta fuisse.

40 Ex hac admonitõe mea cõsequit̃ qđ infers Planehic prodis mi Erasme, q̃ ex animo superius uenerandam diuinor̃ iudicior̃ maiestatẽ suaseris. Quis Luthere fuit ille p̃ditus sycophanta, q̃ hæc libro tuo admiscuit? An ille q̃ monet sacram doctrinam, ad utilitatẽ audiẽtium esse tẽperandam, ficte docet, in sacris lr̃is reuertẽda mysteria, quæ superãt intellectus humani modum? An ille blasphẽmus ẽ in Deum? Nam hoc subjicis in proximo capite, q̃ nõ uult altius penetrari in quẽstionum adyta, q̃ cõducit ad salutẽ & Christiani gregis concordiam? q̃ uerbi diuini dispensatorẽ, uult eẽ sobrium, ac circũspectum, ut sciat quid cuiq; cõueniat? Nullus igitur nõ uidet, quantũ hic fundas tragicæ facundiæ, hoc magis ridiculus, quo uehemẽtius & impotẽtius, præter causam uerbis debaccharis. An docet deũ nõ esse timẽdum, qui docet nulli salutẽ contingere, nisi ex misericordia Dei? q̃ fatetur deũ quosdã attrahere, q̃sdã suo aĩo relinquere cõsilio arcano & inscrutabili? An q̃squis nõ accedit tuis assertionibus & interpretatiõibus pensat diuinam scripturam ad sensum impijssimor̃ hominũ? Et qui uł ob imperitiam quam tu mihi tribuis affatim, uł ob imbecillitatẽ animi, non audet sese tuæ fidei committere, iam publico Ecclesiæ iudicio damnatæ, ma-

uultq; tot insignium uiroꝝ sententiam, mauult ec
clesiæ decretũ sequi, q̃ tuũ & Vuycleui dogma, is
ĩpiã ĩdignationẽ suã declarat aduersus deũ? Hmõi
cõclusiões hõ dialecticus colligis ex meis uerbis, &
cũ his mira sedulitate σκιομαχεῖς aut si qd umbra
inanius? Hæc igit̃ quũ sint alienissima a re, deinde
manifesto falsa debebãt oĩo taceri ab eo q̃ p̃ter sum
mã eruditionẽ, etiã spm̃ dei sibi uindicat, mltomi-
nꝰ cõueniebat tot ꝟbis ĩculcari, repeti, ĩfigi. Quæ si
uera eẽnt, & ad rẽ ꝑtinẽtia, tñ erãt, ut dixi, post par-
tam uictoriam in triumpho decantanda.

41 Mox ita rñdes q̃stõibꝰ meis, q̃si ego docueri, ho
mĩes absq; spũ posse uitã corrigere, aut q̃si spũs ꝑil
lũ nõ opet̃ in anĩs hoĩm, q circũspecte dispẽsat ser
monẽ euãgelicũ. Nisi forte sentis solã electionẽ dei
satis eẽ, nec opus eẽ doctoris officio. Quidẽ igit̃, qd
apud Ezechielẽ dñs sic litigat cũ malꝰ pastoribꝰ? Ad
scdam sic rñdes, q̃si doceã a q̊q̃ amari posse deũ, ni
si fuerit attractꝰ ab eo. Quur obiurgant̃ apud Esaiã
muti pastores? qa tacuerũt ubi ꝓferendũ erat uer-
bũ dei. Eadẽ rõne sunt obiurgandi, q uel aliud p̃di
cãt, q̃ uerbũ Dei, uꝰ aliter p̃dicant q̃ oportet. Et hic
rursus blasphęmũ facis Erasmũ, hõ blasphęmijs un
diq; scatẽs, agnosce tuas uoces, uere inq̃ tuas Luthe
re. Sic habẽt. Quũ ego fecissem impios murmurã
tes aduersus bonitatẽ ac iustitiã Dei, sic loqueris.
Nullus hoĩm credet, neq; poterit, electi uero cre-
dẽt, cęteri nõ credẽtes peribũt, ĩdignãtes & blasphę
mãtes sicut tu hic facis. Quã hic uides meã blasphę
miã? an qa recito qd ĩpij dicturi sint? ac ne qs suspi-
cet̃ hæc sub mea ꝑsona dici addo. Sic em̃ interp̃ta
bunt̃

bunt plerique, sunt enim ferme mortalium ingenia crassa & carnalia, prona ad incredulitatem, proclivia ad scelera, propensa ad blasphemiam, ut non sit opus oleum addere camino. Hactenus Diatribe. An haec verba non satis declarant, quorsum murmura recitet? An ideo blasphemus sum, quod nolim occasionem dari propheticis ad blasphemiam? Talia scilicet effundit spiritus iste cuius arbitrio regeris. Sed ad reliqua properandum.

42 Bene habet, tandem satiatus opinor convitijs permittes aliquantisper respirare, uertis enim te ia ad docendum, quod utinam solum egisses. Adducis autem duas causas, quare tuum dogma debuerit apud oes innulgari, quarum una est, ut homo, sui desperans ac deiectus, non aliunde speret salutem, quam a solo Deo, cuius misericordiae proximus est, q intelligit se suis uiribus ne tantillum quidem posse ad assequendam salutem. Altera est, ut per hoc dogma det locus fidei, cui non esset locus, nisi Deus quum sit iustus, uideretur iniustus, & quum sit misericors, uideret crudelis, & nisi uideretur occidere, quum uiuificat. Obijcerem nec ista suo loco dici, nisi tuum esset dogma, nihil referre, quo loco dicatur. Quum enim haec tractent in disputatione nostra, ubi pugnas cum argumentis meis, dixisse tepestiuius. Sed tamen quoniam rem seriam aggrederis, non grauabor, tum audire rndere. Necessarias autem grauissimasque causas nobis adferas oportet, si persuadere uelis, hoc quod iam seculis tenuit populus Christianus cum suis doctoribus, & in hunc usque diem tenet ecclia, pernicio sum ee dogma, impium haereticum & blasphemum, tum ue ro ee praecipuum articulum Christianae fidei, sine

quo nemo possit esse saluus. Ne dixeris igit, qđ ex abūdāti deprompseris duas causas, nam primā qua nobis imponis silentiū, dicens. Satis est, qđ deus uoluit hæc in uulgari, nec est hominis quęrere quur ita uelit, nihil aduersum nos facit, propterea quod assumit pro confesso, qđ est controuersum, uidelicet tuū dogma eē uerbum dei. Quare ne post hac nos urgeas ista responsione, nisi prius euiceris qđ assumis, ut certissimū, quum nō solū sit anceps, uerūetiā a scholis & ecclīæ primoribus damnatū. Excutiamus igit Achilleas tuas & inuictas ratiōes. Mihi quidem per se neutra uidet impia. Quis enim nō fateatur eē pium, ut homo sibi diffisus, totus pē deat a misericordia dei? Et pie docet, qui docet fa ēta dei nō eē dijudicanda, sed certo credēdū, deum semp esse iustissimū, etiamsi quando sensibus humanis uideat iniustus, esse misericordissimū, etiam si quando uideatur crudel. Hæc, inquam, omnia pie sancteq; docent, sed tamē multū absunt a eo ut nobis approbent tantam necessitatem tui dogmatis, quantam uideri uis. Ais enim alicubi, citius optandum ut totus mundus pessum eat in chaos, q̄ ut hoc dogma reijciatur. Imo fructus utriusque tuæ rationis sequitur ex opinione, quam hactenus ut piam sequitur Ecclesia, ut nouo dogmate tam seditioso nihil sit opus, ne commemorem interim uitata pericula, quę tuum dogma secum trahit, rur susq; commoda, quæ secum nostra ducit opinio. Nam quod ad priorem attinet causam, in Diatri ba demōstro, eundem deiectionis fructum seq ex opinione quā defendo, q̄ sequitur ex tua. Quur em sibi fid

sibi fidat, q̃ scit se nihil posse nec incipere nec finire, nisi auxiliante gratia dei, cui fateor summã omniũ q̃ recte fiunt acceptũ ferri oportere. Nec̃ quicq̃ interest inter te & me, nisi qđ ego facio nostrã uoluntatẽ cooperantẽ gratiæ dei, tu facis nihil aliud q̃ patiẽtẽ. Nã qđ addis, q̃ diu p̃suasus fuerit homo sese uel tantulũ posse pro salute sua, manet in fiducia sui, nec de se penitus desperat, & ideo non humiliat̃ corã deo, &c. & occulte manet sup̃bus, & gratiæ dei aduersarius. Hæc ut fortiter abs te dicunt̃, ita dicunt̃ absq̃ ulla probatione, & reclamante scriptura, nec omnino quicq̃ habẽt noui p̃ter hyp̃bolen. Dicis, q nihil dubitat a uoluntate dei pendere, is prorsus de se desperat, nihil eligit, sed expectat operantẽ deũ. Is proximus est gratiæ, ut saluus fiat. Eadẽ nos dicimus, nisi qđ nõ satis intelligimus q̃d sibi uelit illa particula, nihil eligit, nisi forte sentis eũ diffidere deo. q sibi uitæ genus elegit, qđ uel aptius iudicat uel tutius. Cæterũ qđ in immensum exaggeras desperationẽ sui, & redactionẽ in nihilũ, tuæ sunt hyp̃bolæ. Alioqui cõclusio tui sermonis, nõ minus quadrat nr̃o dogmati q̃ tuo. Ea sic habet, Hæc est (inquã) una ratio, ut p̃ promissionẽ gr̃æ humilitati cognoscant, inuocent & accipiant. Qũo se eriget aduersus deũ, q̃ nouit sibi nullã esse salutis spem absq̃ singulari dei gr̃a, q p̃suasum habet uires hominis uniuersas nihil prouehere ad salutẽ, nisi adsit gratiæ p̃sidiũ, p̃sertim quũ nõ ignoret, hoc totum qđ potest naturæ uiribus, esse gratuitũ dei donũ. An q cupiat oceanũ transmittere, confidit se hoc

posse assequi, nisi cõtingat nauis & uenti? Et tamẽ inter nauigandũ non erit ociosus. Neq; em̃ liberi arbitrij professio huc tendit, ut homo minus tribuat dei misericordiæ, sed ne desit operanti gratiæ, & habeat qđ sibi ĩputet si pereat. Ego sic exaggero dei misericordiã, sic extenuo uires hominis, ut in negocio salutis nihil sibi possit arrogare qñ quidẽ hoc ipsum qđ est aut ualet naturæ dotibus dei munus est. Tu sic attollis grãm ac deijcis hominẽ, ut alterã aperias foueã, quã occlusimus, paululũ quiddã tribuẽtes libero arb. uidelicet qđ se accõmodet gr̃æ, uel auertat a gr̃a. Altera ratio non impia quidẽ est, sed aduersus me nihil facit. Hoc ip̃m doceo qđ tu, ut homo diffisus suis uiribus totũ se p̃beat operãti gratiæ diuinæ, credatq; deum iustũ, etiãsi uideatur humano sensui iniustus, clementẽ, etiãsi uideat̃ crudelis. Quanq̃ ne id quidẽ ꝑpetuo uerũ est. Et em̃ apud Esaiã deus prouocat Israelitas, ut ueniant & arguãt ip̃m si possint. Et Ezechielis. ĩ8. uelut ex æquo disputat cũ populo, coarguẽs illoꝝ iniustitiã & suã euincẽs iustitiam. Nec deus semꝑ abscõdit suã erga nos misericordiã, ut sit locus fidei, sed multis argumẽtis approbat nobis suã misericordiã. Nec abscõdit suã ueritatẽ, q̊ maiore merito credat̃ uerax, sed tot prophetaꝝ oraculis, tot figuris, tot miraculis, deniq; p̃stando ꝑ filiũ & apl̃os q̃ promiserat, declarauit se ueracẽ eẽ. Quin ipse dñs, q̃q̃ ad tẽpus dissimulauit naturã diuinã, tñ ueritatẽ nõ abscondit, sed oĩbus modis illustrauit, ne quid haberent increduli, quod suæ culpæ prætexerẽt. Itaq; qđ addis

ὑπερβολικῶς, si posset ulla ratione cõprehendi, q̃modo is deus sit misericors & iustus qui tantã irã & iniquitatẽ ostendit, nõ esset opus fide, nemo tibi cõcedet, sed dei benignitas sic alit fidẽ nostram, ut ex qbusdã argumẽtis, q̃ sensu ac ratione cõprehẽdimus, credamus & illa q̃ cõprehẽdi nõ possunt. Tantum de his hoc loco dixisse satis est.

48 Videbar euasisse, sed ecce paratũ est aliud cornutũ dilemma. Si credis (inqs) eẽ uera paradoxa, quũ sint maximi momẽti, nõ alia re magis irritabis curiositatẽ hoĩm ad inuestigandũ, q̃ dũ doces nõ eẽ euulgãda, Si uero credis nõ esse uera, doce occultãda, nõ ꝙ inutilia sint, sed ꝙ falsa. Audi paucis ad hæc, Si credidissem tuũ paradoxũ eẽ uerũ, nõ opposuissem meã diatribã. Et si te tãtopere offendit mea ciuilitas, qđ disputãdi gr̃a finxerim aliq̊ sensu ueꝝ eẽ, cõtentus uocare paradoxũ, utere uocabulis & iudicijs alioꝝ, q pugnãt cũ tuis paradoxis. Sũt em̃ in prõptu. Illic repies nõ Scepticas ambiguitates, q̃s execraris, sed meras assertiones Stoicas, qbus delectaris. Tantũ ne mihi fraudi sit, qđ comiter res asperas uerbis mollioribus tractaui, q̊ min⁹ cõcitaret̃ tumult⁹, reb⁹ plus satis exasperatis, & ꝟitas certi⁹ elucesceret. Et ridicule me iubes tacere priorẽ, cũ ꝑ te iã sit euulgatũ problema, cui⁹ ea ꝑs quã tu ꝓpugnas ꝑiculose ĩgerit̃ aurib⁹ ppl̃i Veꝝ illđ urit aĩm tuũ qđ adamatã tuã opinionẽ ausus sim attingere, secus q̃ uelles. 49

Cui⁹ studio añ tp̃s ĩcipis nobis ꝓbare reꝝ oĩm necessitatẽ, assumẽs ueluti tuo iure, qđ nõdũ euicisti, uidelicet nos nihil oꝑari, sed solũ deũ operari

in no-

in nob̄ & bona & mala, & tñ mox duos facis deos
q uicissim insideāt uoluntati nr̄æ, agantq; quo ue
lint. Et sic distinguis necessitatē coactionis & im-
mutabilitatis, quasi nos ista confuderimus. Q, ais
hoīem peccato captiuū, non posse suis uiribus uo
luntatē suā ad bonū flectere, nisi affleť gratiæ sibi
lo, fatemur & nos, p̄sertim si de flexu efficaci sen-
tias. Cæteꝝ illud mihi tecū nō cōuenit, qđ ais, ho-
minē in quo operať gratia, non posse sese auerte-
re a gratia, quēadmodū q in sole est non posset oc
cludere oculos. Alioqui quur arguunť apđ Pau-
lū, qui semel illuminati gustato dono cœlesti, ac p-
ticipes facti sancti spūs, prolapsi sunt ad maliciā?
Nec similitudo tua probat nostrā uoluntatē om-
nino nihil agere. Nā iumentū regiť quidē a sesso
re, tñ obtēperans illi, agit aliquid cū illo. Nōnun
q̄ obnitiť freno, calcitrat, resistit, interim & excu-
tit sessorē, non qđ deus possit excuti, sed qđ offen
sus inobedientia nr̄a, relinquat nos nr̄is cupidita
tibus. Porro illud e psalmis, Vt iumentum factus
sum apud te, & ego semp̄ tecū, legerant & illi, q
bus non placet ista reꝝ oīm necessitas, legerant &
Chr̄m asino insedisse, ueꝝ nihil aliud arguunt, q
rectricē ac moderatricē grām, admonentq; ne gra
tiæ repugnemus. Sed (ut dictū est) ante tēpus ab
te dicta, suo loco tractabuntur accuratius.

47 Hæc quidē abs te triūphaliter dicta sunt,
sed ante tēpus, sed nondū euicto cui niteris. Nunc
elatus rebus secundis audes maius quiddā pollice
ri qđ est in uictoria pulcher rimū, te me iugulatu-
rū gladio, planeq; conuictuꝝ, me imprudentē ne-
gare,

gare,qđ tanta prudentia conor asserere. Quod ni strenue p̄stiteris,interposito sacramento,uis oīa, q̄ in hoc libro aduersum me scribis esse reuocata, rursus oīa confirmata q̄ mea Diatriba in te,uel as serit, uel quærit. Age Luthere,accipimus condi tionē,tu uide ne recedas a iureiurādo. Iādudū ex pectamus istā uiolentā argumentationē. Fateris, inqs,liber arb. citra gratiā inefficax esse ad salutē Agnosco Ergo submota gratia nihil faciet boni. Nihil. Igit̄ non liber est,sed captiuū. Fateor. Hic mihi concedis ut liberi arb. uim,quā extenuaui, faciā si libet angelicā,tn̄ euincis nullā esse,si p se ni hil efficiat. Et obiter admisces,liber arb. sine grā, nihilo rectius dici liber,q̄ si dicas ignē frigidum, aut terrā calidā,qđ scholæ uocant oppositū ī ad iecto. Audi nunc contra. Primū tu semoues gra tiā a libero arb. at ego quū dico liber arbi. aliqd agere boni, coniungo cū gratia, cui dū obtēperat feliciter agitur,& agit, dū resistit,meret a grā de seri,desertū nihil agit nisi malū, qđ hic tu fateris. Est igit̄ aliquid qđ agit aliqd, Nec est oppositū in adiecto. Quēadmodū em̄ liberos hoīes distingui mus a seruis,q̄ pariter bello capti sunt,nō qđ iam sint suæ potestatis, sed qđ nati sint ingenui, & si possint uictor manus effugere,redeant in natura lē libertatē. Sic homo cōditus est,ut haberet liber arb. Id tyrannus sathanas captiuū abduxit, grā re stituit,& auget. Nec reiicio sophisticā distinctio nē de qualitate hoīs naturali,qua aptus est rapi a spū,mō illud addas,qua aptus est & agere cū agē te spū. Ea qualitas si(ut dicis)nō est ī bestijs,sed tm

in hoibus & angelis, agamus gratias deo, q nos
hic a beſtijs ſegregatos, angelis ęquarit. Vides hic
non eſſe oppoſitū in adiecto. Poterā aūt tibi obij
cere titulos ſepulchrorꝝ, hic ſitus eſt Annibal, quū
illic non ſit Annibal. Hoc ſatis erat ad excuſandū
abuſum uocabuli. Nunc uide quomodo me ſtrin
gis, Nihil efficit ſine gratia, igit nihil omnino facit
cū gratia. Hiccine laqueus eſt, quo me capis? An
latinis inefficax ſonat, qđ prorſus nihil agit? An
idē declarāt facere & efficere? Pharmacū efficax
dicimus, nō qđ aliquo mō mouet corpus, ſed q̊d p
ficit id, cui fuerat deſtinatū, rurſus inefficax, non
qđ nihil egerit in corpore, ſed qđ impar fuerit pel
lendo morbo. Audis uulgo cōquerentes, qđ quū
omnia fecerint, non effecerint tamen quod uole
bant. Proinde non eſt noua ſignificatio uocis hu
ius, ſed a priſcis hucuſq; obſeruata. Quid (inquis)
eſt uis inefficax, niſi prorſus nulla uis? Vt hic nos
doces latine loqui, ita in diſputatione ſatis cū ſup
cilio negas latine dici, nihil agere qui ſumit ope
rā inanē, qa ſic expediebat tuæ cauſæ. Quid igit
ſibi uult apophthegma Catonis, qui dixit ſatius
eſſe ocioſum eſſe q̄ nihil agere? quid Seneca, quū
ſcribit maximā uitæ partē elabi nihil agentibus?
Ita ne nulla uis eſt pueri trahentis magnā nauem,
quā citra auxilium robuſtioris mouere non poſ
ſet? Omnino uis eſt aliqua, ſed inefficax, ſimul ac
gens cū robuſto trahente, quū ſola non poſſit effi
cere quod uult. Hic ſcilicet uiceris, ſi tibi largiar, li
berum arbitriū abſq; gratia non poſſe dici liberū
[illegible]berium, ſi largiar liberum arbitrium non poſſe
accipi

accipi pro naturæ habitu, capaci gratię diuinæ
deniq; si largiar, inefficax nihil aliud sonare, q̃ q̃,
oĩno nihil facit. Hęc ē illa tua uiolēta uictoria. Mi
hi magis uidet̃ p̃caria, ꝑinde quasi qs dicat hosti,
Iugulabo te tuo gladio, mõ abijcias clypeũ, & ne
punctim ferias. Res ipsa loquit̃ Luthere, quãtum
absis ab illa tua pollicitatiõe. Quid superest, nisi ut
canas omniũ palinodiã, desinasq; meæ Diatribæ
contra iusiurandũ facessere negocium? Si me sic
teneres, ut hic te teneo, qs ferret tuos triumphos?
Sed alias uacabit triumphũ agere. Nunc curren-
dũ ad reliqua. Quod contendis soli deo tribuen-
dũ liberum arbitrium, eo quod solus efficiat quæ
cunq; uult, fateor in aliquo sensu uerum esse, & ta
men non dubitamus angelis tribuere immortali-
tatem, quod solus deus dictus sit immortalis, nec
ueremur hominẽ appellare bonũ aut sapientẽ, qđ
solus deus dicat̃ bonus aut sapiens. Nõ em̃ libet
hic tecũ argutari, si pugnant inter sese liberꝝ arbi.
& necessitate duci, quũ dei uoluntas nihilo magis
sit mutabilis q̃ ipse deus, nemo magis agit omnia
necessario q̃ deus, qui si potest aliud esse q̃ est, po-
terit & aliud uelle q̃ uult. Rursum si huius uolun-
tate metiris omnes hominũ actiones, facis om̃es
æque necessarias, quas nunc uis esse cõtingentes.
Deinde si liberꝝ arbitriũ dici non potest, qđ ex su-
is uiribus nihil efficit, ne arbitriũ quidẽ dicet̃, quã
do pro suo arbitrio dicitur agere qui libere facit
quod uult, neq; minus erit oppositum in adiecto,
quũ dicit̃ liberꝝ arbitriũ inefficax, q̃ quũ tu uocas
captiuum arbitriũ. Vbi seruitus est, & captiuitas

ibi nec arbitriū est. Quid ꝙ ne uoluntas quidē ꝓ
prie dicet, quæ nihil eligit, nihil expetit, nihil agit.
Quanꝯ ꝓ me quidē licebit aliā uocē huic rei tri
buere. Nec ad me ꝓtinent, q̄ hic congeris de lapi
datione, si nominemus liberꝝ arb. quū illi tantillū
uiriū tribuamus. Qui bene docet apud populū eē
liberꝝ arb. sed inefficax absqꝫ dei gratia, nō meret
lapidari. Sed sic est tuū ingeniū, nihil loqueris abs
qꝫ tragicis hyꝑbolis, q̄d genus sunt & illa, de uehe
mentia ignis tartarei, & de ui angelica siue diuina
Nec alia re magis studes uideri solus doctus q̄ pa
radoxis & hyꝑbolis, quū nihil sit accōmodatius
ad seditionem.

49 Nec uideo tm̄ quid fuerit opus frigidis ilꝭ
lis similibus de mendico, q̄ dicat locupletissimus
q̄d rex illū possit locupletare, & de homūculo im
becillo, aut si mauis lūbrico, qui dicat dns cœli &
terræ, si deus illi donare uelit, ita tu, ne recedas a
tragicis, nos de habitu naturali loquimur, q̄ tāetsi
fuerit oppressus ui, tm̄ cōditionis uocabulū retinet
Deniqꝫ si te tātopere offendit, liberi arb. nomē, q̄d
nihil efficiat ex sese, tolle simul & arbitrij & uolū
tatis uocabulū, quando quidē nō est arbitriū, ubi
nihil potes tuo arbitratu, nec est uolūtas, q̄ ꝑ se ni
hil efficit, ut tu argumentaris. Et multo frigidius
est q̄d adfers de titulis principū, q̄ stulte titulos ili
bi uindicant eaꝝ regionū quas alius possidet. Hęc
collatio si q̄d ualet, aduersum te ualet. Omnino
Luthere in hoc capite friges totus, etiamsi tibi
μάλα ὑπερβολικὴν ὑπερβολὴν uideris induxisse uim
ignis tartarei. Hæc cōparatio magis quadrabit,

Hic ha

Hic habet ingeniũ felicissimũ si careret febri. Quã q̃ quod ais de igni quem non pateris ignem dici si non urat, non tam uerũ est q̃ asseris. Nisi forte ignis no erat quo refocillabantur tres pueri in fornace Babylonica, & nisi uana est illorũ opinio, qui putant primã causam in omnibus naturæ rebus principaliter agere, adeo ut miraculũ esse negent si nõ urat ignis, aut si non luceat sol, nisi quod præter solitum accidat.

50 Tandẽ factus ciuilior permittis nobis ut utamur liberi arbitrij uocabulo in rebus ĩferiorib⁹, quæq; nõ pertinẽt ad salutem, uelut in possessionibus. Atqui in tua assertione doces adeo nullum esse liberum arbitrium, ut ne festucam quidem moueamus e terra, nisi absoluta necessitate, & hic q̊q; cõfirmas arbitriũ quod habemus in rebus inferiorib⁹ dei nutu regi. Nimiꝝ eadẽ temeritate, cõcedis dici liberꝝ, qđ pẽdet ab alieno nutu. Si liberꝝ arbitriũ ꝓrsus est nomẽ inane, & si necessitate absoluta gerunt̃ oĩa, quur hic ĩmutabile dei uolũtatẽ subijcis hoĩm arbitrio? sed hæc alias. Tandẽ post lõgas ambages disputationẽ tuã redigis in cõpendiũ. Si tua, inq̃s, p̃fatio de ꝟbis dei loq̃t̃, tota ĩpia ẽ, si de ꝟbis hoĩm, tota frustra scripta ẽ. Ad hoc ita rñsum ẽ, ut oñderẽ uitiosum eẽ tuũ dilẽma, quũ sint q̃ neq; prorsus sint uerba hoĩm, neq; uerba dei, sed interp̃tatões uerbi Dei, de q̃bus aliqñ dubitare fas ẽ, aut q̃stiões ex dei ꝟbis erutæ, in q̃b⁹ mł̃tis modis peccat̃, uł quia scrutatio ꝓgredit̃ altius q̃ opus ẽ, uł quia natura q̃stionis ẽ eiusmodi, ut plus cõducat ad discordiã q̃ ad pietatẽ, qualis est illa, in op̃e bono qđ ẽ libero arbitrio

commune, utra causa sit principalis aut secūdaria, gratia an liberꝫ arbitriū, & pronunciat̄ quantū ad esse substantiale, principale est liberꝫ arbitrium, q̄n tum ad eē meritoriū, principalis est gratia, uł quia uocatur in dubium, quod iam Ecclesiæ consensu receptum est, uł quia disputant̄ ubi non oportet, ne que quemadmodum oportet. Necꝫ enim damno disquisitiones moderatas hmōi quæstionum inter eruditos, sed uulgus arceo ab hmōi conflictationi bus. Veluti non expediret apud populum dispura ri quæ disputat Thomas de simplici stupro, an sit peccatū capitale, differens argumētis ad utrāqꝫ ptē facientibus. Hæc ita habere declarat mea clausula, qua finio totam hanc disputationem. Proinde ta/ les materias fortasse tractare licuerit, in colloquijs eruditorꝫ, aut etiam in scholis Theologicis, quan/ q̄ ne hic quidem expedire putarim, ni sobrie fi/ at. Cæterꝫ hoc genus fabulas agere in theatro pro/ miscuæ multitudinis mihi uidet̄ nō solū inutile, ue rumetiā pnicioſum. Malim igit̄ hoc esse pſuasum, in hmōi labyrinthis non esse terendā ætatē aut in/ genium, q̄ Lutheri dogma uł refellere uł asserere. Audis Luthere, theatrū promiscuæ multitudinis, audis non eē terendā ætatē, & dubitas quid sentiā? Nec interim impingo tibi qđ tu rem ab Eccl'ia de finitam, reuocas in contentionem. Et si maxime lo quutus eēm de uerbo Dei, respondi & in hoc pec/ cari, si secus q̄ oportet dispensęt̄, Quanq̄ nobis non cum uerbo dei res est, sed cū tuis interp̄tatiōibus & assertōibus. Nec hic habes quicq̄ qđ mihi iure obij̄cias, nisi quod ciuilius tecū agoq̄ res postulabat.

Hæc

Hæc quum sint euidentiora q̄ ut negari possint, nisi mirꝫ intelligis quantum uerborꝫ, quantum dilemmatum, quantum dicteriorꝫ, quantum impietatis & blasphemiarꝫ incassum effuderis. Ego uero tua dogmata non appello fabulas, sicuti calumniaris, sed aio eos qui tales quæstiones ancipitibus argumentis tractant apud imperitam mltitudinem, eē similes histriōibus, qui fabulam saltāt apud ppīm promiscuum, non oīibus accommodam. Nec es tā rudis Latini sermonis, ut non intellexeris quid sentiam, sed ita tibi propositum erat, quemadmodum Midæ quicquid attigisset uertebat in aurum, quicquid nanciscī posses uertere in calumniam. Sperabam iam animū istū tuum saltem exaturatum conuicijs, sed modus nullus, oīa loqr inepte & ignoranter, quod meminerim linguæ quam habet peculiarē sacra scriptura simul cum tropis. Et tu qui nihil nō apte dicis, sed sciēter oīa, sic iterp̄taris mea dicta, quasi coner ostendere scripturarum obscuritatem ex tropis, quum longe aliud agam, uidelicet quemadmodum diuina sapientia sermonē suū attemperat ad affectus captūq; nostrū, itidē dispensator diuinæ scripturæ, suam linguam accommodet ad utilitatem auditorꝫ. Si clamas hoc esse rhetorꝫ commentum, audi mea uerba, sic habent. Non q̄ huiusmodi mutationes cadant in naturā Dei, sed quod sic loqui conueniebat infirmitati tarditatiq; nostræ. Eadem prudentia decet illos, opinor, qui dispensandi sermonis diuini partes susceperunt. Quædam ob hoc ipsum noxia sunt, quod apta non sint. Hæc uerba tam dilucida quum habet mea Diatri-

ba, uide q̃ apte q̃ scite nobis hic integris calumniam de scripturarum obscuritate.

Quanq̃ qs hoc cõcesserit, tropos in lr̃is diuinis nihil habere obscuritatis, si mõ adsit grãmatica, quum in Genesi passim torqueant tropi, & in allegorijs ꝓphetarum tantopere sudent eruditissimi uiri?

Exagitas & illud, qđ scripsi satius esse, si apud imperitam multitudinẽ cum Paulo nihil sciremus nisi Iesum Christũ, & hũc crucifixũ, ridesq; nos si credamus Paulum apud Corinthios nihil aliud docuisse, nisi has syllabas, Christus est crucifixus, quæ si alius Luthere diceret, merito cauillator uocaret. Sed q̃ es hic inepte salsus, tam in altero es impudẽs assertor, contẽdẽs Christũ crucifixum, om̃ia retrusa, oẽs quæstiones, omnia tua dogmata complecti, omnes Christianos esse perfectos, quos non oporteat quicq̃ celari mysterioꝝ, sed Iudæos esse pueros, ab his recondenda mysteria.

Si Christianis ueluti ꝑfectis nihil est cælandũ, quur Paulus ait se habere sapiẽtiam quam loquit̃ interꝑfectos occulte, cuius nõ putet Corinthios esse idoneos auditores, qđ adhuc essent carnales, qnur non oĩbus Christianis cõmunicauit ea quæ audiuit raptus in tertiũ cœlũ? Quur Galatas fouet lacte, differens solidũ cibũ? Atq; hic rursus oblitus es, qđ ante docuisti, uerbũ Dei esse prædicandũ om̃i creaturæ nunc fateris Iudæos non eẽ capaces huius sapiẽtiæ, nec prædicandũ nisi inter Christianos. In altero tibi repugnas, in altero fortiter asseueras qđ nemo crediturus est uidelicet qđ quicũq; docet Iesum crucifixum, simul doceat, qcqd de libero arbitrio, de p̃scientia

scientia, de futuris cõtingentibus, de necessitate rerũ omnium differitur. Similiter & in tertio reclamabit tibi, quũ ais oẽs Christianos esse perfectos.

¶ Posthæc in ipso disputationis uestibulo, mira copia pariq; uehementia, tractas qđ a uobis cupiebã doceri, quibus argumentis nobis possit fieri certa fides, te cũ paucis uera docere, quũ cæcutierint tot ecclesiæ doctores, tot academiæ, tot concilia, & tot Pontifices &c. quũ scriptura sit utriq; parti coĩs. Hunc nodũ utinã possis recte dissoluere. Nã id sæpenumero tẽtaui cũ tuis, neq; quẽq; adhuc inueni qui potuerit. Fateor ingenue torsit hic scrupus serio aim meũ, & si cupis, ut dicis, chariſſimũ frem lucrifacere, nihil prius est faciendũ, q̃ ut hanc remorã amoliaris, patar cõuiciorũ tuorũ colaphos & alapas, modo pręstes quod cupio. Longũ sit hic repetere meã orationem super hac re, relegat qui uolet locum in diatriba. Nũc uide q̃ non absoluas quod miro calore suscepisti. Statim calũniaris qđ prefatus me in hac disputatõe non usurũ orthodoxorũ, aut conciliorũ præsidijs, sed tãtũ autoritate diuinæ scripturę, quo uitẽ frustraneum laborem apud eos qui nihil admittunt p̃ter sacras lr̃as, ingenue fateor esse uerũ. Nec utor illis, nisi forte alicubi in enarratione scripturarum. Nam meã expositionẽ protinus reiecisses priusq̃ audisses totã. Præterea qđ non iudicem eos scriptores prorsum inutiles ad iudicandã causam, non inficior. Vt enim primam autoritatẽ tribuo literis diuinis, ita non aspernor si quid tanti uiri contulerunt ad intelligentiam sacrorum uoluminum, etiam si non nesciam, illos ut homines ali-

cubi labi. Nec uideo cur ista putaris dicēda, nisi fortē quoq; hoc credis impiū ac blasphemū aliqd tribuere doctoribus, qbus tantū autoritatis tot iā seculis detulit ecclesia catholica, quorū testimonia nē tu quidē grauaris citare quoties commodū est. Cæterū qđ eam collationem ad te totam proprie trahis, inique facis, quū ego te noīatim exceperim, ne uiderentur in te oīa dici, quæ dicebātur in quosdā mihi propius notos. Numero, dignitate, & autoritate, atq; etiam tpe uos inferiores esse, res ipsa loquitur. Eruditionem, ingenium, spm̄, sanctimoniam, sic illis tribui, ut uobis non detraxerim, & odiosam morū uitæq; cōparationem uitaui, ne quē offenderē. Quare nihil ad rem attinebat hic te meminisse uitæ tuæ, quū ego uitā tuā ne uerbo qdē unq̄ attigerim. Nec sum tā impudens, ut hoīs ignoti uitā insecter, nec tam inciuilis ut ubi de dogmatibus est cōtentio, uitæ sordes ac domus latebras in medium adferā, etiā si qua scirē reph̄ēdēda. Sic & alias dēprecaris auaritiæ, glię q̄ suspicionem ἀπολογούμενος quum nullus accuset. In istis enim patiar te Deo causam dicere, cui stas aut cadis. Quod si nominis splendor, sanctimonia, dignitas, autoritas eorū quos tibi oppono sic aliqū mouit aīm tuum, ut itidem esses affectus atq; ego nūc sum, planeq; desperares posse labefactari tot modis cōmunitā autoritatē, tāto debes ęqor esse mihi, q ut min⁹ sapio, ita minus audeo. Teq; obsecro, ut oñdas nobis, qbus rationibus, istū scrupū tibi ipsi ex aīo excusseris, tāq; cōcepis fiduciā. Tu qdē appellas iudicē deum testat⁹ synceritatē tuę cōscię. Verū hoc agebā, ut in dicam

dicares uñ nobis cõstare posset, esse ꝟa q̃ tui sibi arrogant, præsertim quũ uideamus eos qui pari contentione sibi uindicant spiritum, tantis de rebus tã atrociter inter se se dissentire. Qui facile credit, leuis est corde, meritoq; in nobis desiderares uirilem constantiam, si temere deficeremus ab uniuersa Ecclesia Catholica, nisi res esset nobis certissimis argumentis comprobata. Alioqui metuere debebas ne parum firmos haberes discipulos, si tam facile relictis doctoribus priscis, in tuam sententiam iremus, Nec enim hisce commoueor conuicijs. Nihil es nisi uox, & quid autem sit ostensio spiritus, quid miracula, quid sanctimonia, hæc tria si a te requiram, quantum ex literis & libris te noui, imperitior & ignorãtior uideris. q̃ ut una syllaba queas ostẽdere, modo tu scientissimus omnium doceas nos quod scire cupimus. Sed uideris mihi Luthere similis plagosis quibusdam literatoribus, qui quum teneram ætatem erudiendam susceperint, cedendo, iurgando, conuiciando bonam temporis partem consumunt. Per tuam omni scientiam, ut uidetur, non licebit uti receptissimis uocabulis, adeo ut nec ficus liceat appellare ficus, nec ligonem ligonem. Et arbitror te tam scite definiturum, quid sit spiritus, sanctimonia miracula, ut declares in Ecclesia nec esse spm̃, nec sanctimoniam, nec miracl'a.

Quõ apl'i declararint spm̃ suũ, non cognoui nisi ex actis apl'oꝝ & ex Euãgelio, nisi qd̃ in illoꝝ lr̃is uidet̃ mihi spirare fragrãtia quædã sancti spũs, quã in multoꝝ scriptis non inuenio. Ex ijsdẽ literis cognoui miracl'a ab apostolis ædita, & lego sequen-

tibus signis a Deo confirmato illorꝝ sermonẽ. Nec
alijs uestigijs deprehẽdo spiritũ, sanctimoniã & mi
racula, in alijs probatis uiris. Spirat qdam in illo
rum libris, licet longe infra apostolos, qd spiritum
& sanctimoniã illorꝝ declarat. Deinde uitam & mi
racula didici ex historiis, quarꝝ autoritatẽ apud me
confirmat Ecclesiæ consensus, qui memoriam illo
rum tam religiose colit. Aduersus tot argumẽta,
non multum habet ponderis prouerbium in scho
lis iactatũ. Multos in terra pro sanctis haberi, quo
rum animæ sunt in inferno. Hoc dictum quum tu
e triuio hauseris, tamen mihi pauloante exprobra
ras, qd mꝛta loquar ex usu & publicis sermonibus
accepta, quæ mire frigeant, si ad iudiciũ conscientiæ
uocentur. Atqui illud agebat, ut quoniam nobis q
bus non est donata discretio spirituum, non constat
de uestra conscia, ratio quædam oñderetur, q̃ possi
mus tuto fidere uestræ doctrinæ, reiecta ea quã tam
to cõsensu sequut⁹ est orbis Christianus, a tam mul
tis, tam doctis, tam celebribus uiris traditã. Ex hoc
nodo mꝛtis modis conaris elabi. Primũ negas qui
q̃ uetery ædidisse miracꝛa in nomine liberi arbitrii,
sed in nomĩe Iesu Christi. Atqui pauloante nos do
cueras, hoc nomẽ Iesu Chri complecti etiam hęc do
gmata quæ tu nunc doces. Vnde consequitur ut q
quis ædidit miraculum in nomine IESV, credens
cum illius gratia simul operari liberum arbitrium,
in nomine liberi arbitrii miraculum ædiderit. Nec
ego doceo liberum arbitrium non esse spiritus, sed
humanum quiddam, quin potius arbitror Apostó
los inter perfectos docuisse esse liberum arbitrium
quod

quod in nobis simul operet̃ cũ gratia dei, p̃sertim quũ hanc sententiã ex ipsoꝝ scriptis asserãt eruditissimi uiri. Aperis aliã rimã ad elabendũ. Ais illos quantũuis spũales, aliquando ut hoĩes iuxta carnẽ sensisse. Nõ repugnamus, sed qd̃ obiicis est uobis cũ illis cõmune, & redit cõparatio, utris potius tribuendus sit spũs, uobis an illis. Nec exigo a uobis miracula, sed cæteris paribus, argumentor illis potius habendã fidẽ q miraculis claruerũt q̃ qui nullis miraculis cõmendant̃. Proinde non æquũ facis, ꝙ uicissim a nobis exigis miracula. Neq; em̃ nos sumus huius noui dogmatis autores, sed eoꝝ autoritatẽ sequimur q sanctimonia, miraculisq; celebres sunt. Proinde nihilo uerecundius a nobis exigis ut miraculis asseramus liberꝝ arb. q̃ si qs exigat a theologis, ut miraculis approbẽt Euãgelii ueritatẽ. Satis em̃ est hoc sel' miraculis, & orbis cõsensu fuisse cõprobatũ. Cæteꝝ qd' ludens ais, ab his q asserũt exigi probationẽ nõ ab his q negãt, & rursus adfers e sophistaꝝ, aut iurisperitoꝝ scholis prouerbiũ, negatiua nihil probat Primũ respondeo legẽ istã sophisticã in decretis ecclesiæ nullũ habere locũ, nisi forte nõ cõpelleretur ad probationẽ q negaret Christum natum ex Maria uirgine, aut negaret matrem eius fuisse perpetuo uirginem. Ad hæc tu non solũ negas receptum dogma, sed asseris tuũ. Periñ quasi quis ingressus fundũ alienũ, ui deiiciat eũ qui a tritauo possedit, sic negans eẽ illius, ut asserat eẽ suũ, an ab hoc nõ exiget̃ probatio? Immo iura fauebãt possessori titulo p̃scriptionis, etiãsi qd defecerit in p̃

lato

batione. Si præscriptio quinquaginta annorũ re-
pellit uindicatorẽ & cõstabilit ius possessoris, nos
plusq̃ mille annis tenemus hoc dogma. Repellen-
dus igitur eras, etiã si tãtũ negares nostr̃ dogma,
nunc tuũ nouũ sic asseris, ut uelis nos a tã uetusta
possessione depellere. Et quãdo uideo uersari in
rhetoricis, opinor te scire, in Anticategorijs quo-
niam intentio coniecturalis a reo retorquet in ac-
torẽ, ab utroq; pariter requiri probationẽ, qua-
lis est illa controuersia inter cæcũ & nouercam oc
cidisti patrẽ. Non ego, sed tu. Hic fit uterq;, reus
simul & actor, & ab utroq; iudex expectat pbati
onẽ. Itidem uos dicitis meũ dogma pium est, ue-
strũ aũt hæreticum, nos totidẽ uerbis regerimus
intentionẽ. Vides q̃ inepte tibi arriserit prouer-
bium illud, negatiua nihil probat. Denicq; sic lo-
queris, quasi nullus uetern̄ unquam probarit libe
rum arbitrium, quũ ea res tot libris agitet & ho-
die, nec ab uno. Variant, esto, sed in hoc consenti-
unt, qđ liber̄ arb. sit aliquid, quod opitulante gra
tia nonnihil conferat ad salutẽ. At non admittis
humanam probationẽ sine miraculis & autorita-
te sacrar̄ literar̄ De miraculis iam dixi, testimo
nio scripturar̄ & illi confirmant suã opinionẽ, sed
illor̄ interpretationẽ reijcis. Ver̄ eodem iure non
possumus reijcere tuã absq; miraculis. Proinde,
quod reuolutus ad cõuiica iocosq;, neq; personæ
quam geris, neq; disputationi tam seriæ congru-
entes, prouocas nostrum Baal, ut p liber̄ arbi. uel
unam ranam creemus, uel unum pediculum occi
damus, Primũ satis procaciter deũ ecclesiæ, quẽ
gor mi-

tot milia sanctorꝫ adorant, qui statuerunt ac statuunt liberꝫ arb. Baal appellas, & tuæ congregationi ueꝫ deum uindicas. Nec interim tamen quicquam adfers ad soluendam quæstionem.

ff Nihilo magis ad rem faciũt q̃ cõgeris capite proximo. Flagitas em̃ ut doceamus, qđ nam opus bonũ sancti fecerint ui liberi arb. Et hic putas oẽs nos futuros ranis & piscibus magis mutos. Cui nõ erit in promptu uicissim rogare, q̃ opus bonũ in nobis agat gratia? si nominaris, idẽ dicet fieri a libero arb. Q̃ si mauis responsionẽ magis accõmodã rei, nullus erit tam rudis aut infans, qui ilico responsurus sit, nõ hic agitur de libero arbi. miraculis asserendo aut abrogãdo, nobis em̃ pro miraculo est scripturaꝫ autoritas, cũ definitione ecclesiæ. Quid igit̃ agit̃? Hoc agitur, an constãtis animi sit, deficere ab opinione, quã tot uiri sanctimonia miraculisq̃ celebres tradiderunt, deficere ab ecclĩæ decreto, & aĩas nr̃as tuæ fidei cõmittere, q̃ nuper cũ paucis exortus es, quũ nec tuæ congregationis proceres uel tecũ, uel inter ipsos consentiãt, imo quũ ne ipse q̃dẽ tecũ cõsentias, qui in hac ipsa assertione aliud dicas in principio, aliud in progressu, παλινῳδῶν q̃d prius dixeras. Nam q̃d obiter arguis liberꝫ arb. nõ eẽ rem spũs, sed humanũ inuentũ, ex eo q̃ initio cõfessus sum hãc q̃stionẽ & añ Chr̃m fuisse iactatam inter philosophos, uides opinor, q̃ frigida sit tua ratiocinatio. Mũdũ fuisse cõditũ docet Plato cũ poetis an ideo chr̃iani nõ recte asserũt mũdũ eẽ conditũ, refellẽtes eos qui docent mundum non habuisse initiũ?

Plato

Plato docet aias ſupeſſe a morte corporis, an ideo nobis nõ eſt idẽ aſſerendũ? Philoſophi docuerunt deũ eſſe mentẽ, ſumme potentẽ, ac ſumme bonã, q̃ nusq̃ nõ adſit, quũ nullo loco poſſit cõprehendi an nõ eadem pie aſſerũt Chriſtiani? Ariſtoteles in œconomicis docet inter maritũ & uxorẽ oportere mutuã eſſe charitatẽ ac ꝑpetuam amicitiã, qua arctior inter hoies eſſe nõ poſſit, an ideo Paulus male ꝑcipit, uiri diligite uxores ueſtras? &c. Alias q̃ ſunt innumera, q̃ nobis ſunt cõmunia cũ Ethnicis philoſophis, nec id eleuat autoritatẽ dogmatũ nr̃oꝝ, ſed cõfirmat, qd illi ꝑ lumen naturæ nonnihil uiderunt eaꝝ reꝝ, quas nobis tradit ſcriptura diuina. Sed non credimus philoſophis, niſi cũ ſcriptura cõſentiant, fateor, & liberũ arb. ex ſcripturis aſſerimus, perperã inges intellectis. Ergo de interpretatione cõtentio eſt. Tu neceſſitatẽ rerum olim paulo ante probabas ex Vergilio, & librum arb. ideo nõ putas aſſerendũ, qd a philoſophis tractatum ſit.

56 Reliqua quãto copioſius proſequeris, q̃ nihil faciunt ad id qd̃ propoſuerã, tanto plus uoborꝝ perdis. Exigis ut tibi deſcribamus formã ac uim liberi arbi. qd ſit, qd poſſit, qd agat. Atqui ã ante cõfeſſus es oĩa fuiſſe prodita ſophiſtis, qd ſit, qd ualeat, qd agat, quo habeat, &c. Videlicet ita poſtulabat tua rhetorica, ut ibi in odiũ mei laudares ſophiſtas, quos cũ nusq̃ nõ appelles impios ac blaſphemos, ibi negas illos βλασφημεῖν, quẽadmodũ ego facio. Si blaſphemi ſunt, ſi impĩ, ſi hoſtes Chriſtianiſmi, ſi cæci, quũ dogma ſit mihi cũ illis com

illis cõmune, qũo liberas illos blasphemia, quã in me criminaris? Nos cũ ecclesia descripsimus uobis liberi arb. naturã, uim & actionẽ, sed ea descriptio q̃ placet ecclesiæ catholicæ tibi tuisq; displicet. probamus ex literis sacris, sed nr̃a interpretatio tibi nõ placet. Tu necessitatẽ probas ex Vergilio, & sacris literis, sed tua interpretatio nõ placet ecclesiæ. Qũo igit̃ nobis cõprobabis tuũ dogma? Stipulaberis a nobis, ne qd requiramus aut recipiamus, p̃ter literas sacras, sed sic ut tibi cõcedamus, ut eas tu solus interpreteris, submotis omnibus. Sic uictoria penes te fuerit, si patiamur te nõ dispensatorẽ, sed dñm fieri diuinæ scripturę. Porro qd hic uiris sanctis & orthodoxis a me laudatis insultas, haud p̃ter morẽ tuũ facis.

57 Piget tantæ loquacitati rñdere, quũ extra causam dicant̃ oĩa. Qñ incipies aliqd dicere de tribus capellis? Absolue collationẽ nostrã, & indica, utris potius debeam⁹ fidere, tibi, an tã augusto senatui. Nostrã orationẽ ferre nõ potes, q̃ nihil sim nisi uox, & nos Archytæ crepitaculũ sine fine feremus, tot superuacaneis, tot cõuitijs & insultationibus radens aures nr̃as? Rursus hic mihi impingunt̃ mea scripta. Admonui ut relictis humanis inuentiunculis adeant fontes diuinor̃ uoluminũ & nunc mihi cõtrarius, aliud facio q̃ doceo. Quid sic? Quia scribo diatribas, celebro decreta pontificũ, autoritatẽ hoĩm iacto. In diatriba nõ utor, uel pontificũ, uel concilior̃, uel orthodoxor̃ autoritate ad asserẽdũ liber̃ arb. & si feciſſem, aliquanto tolerabilius feciſſem, q̃ ꝙ tu mihi libellũ Melanchtonis

lanchtonis citas,uelut eiusdē autoritatis cuius sint scripturæ canonicæ. Sed in hoc dūtaxat induco collationem istā,ut nobis aperias,quur tibi potius credere debemus q̄ illis. Proinde uides ipse q̄ sit impudenter uanū quod addis,me nihil intentatū relinquere, quo uos auocem a simplicitate pietatis Christianæ. In Diatriba non meū,sed ecclesiæ dogma defendo,uerū absq; præsidijs ecclesiæ,& defendo e sacris literis,nō ut cōmentū hominū,sed ut sententiā diuinæ scripturæ. Et huius uanitatis manifestissimæ adeo te nō pudet,ut prioribus semp addas īpudētiora. Sic em̄ ex assumptis falsis elicis cōclusionē falsissimā. Ex q̄ facile intelligimus(inq̄s)nec ex aīo te ista nobis cōsuluisse nec quicq̄ serio te scribere,sed inanibus bullis uerborū tuorū cōfidis te orbē posse ducere quocunq; uis. Et tñ nusq̄ ducis,cū nihil prorsus dicas,nisi meras cōtradictiōes p̄ omia & ubiq;. Hæc uere tua sunt Luthere,ante cōstitueras excusare animū meum,nūc de animo mea pronūcias. qđ ne illa quidē ex animo scripsi,q̄ iuxta tuam q̄q; sn̄iam recte scripsi. Quid aūt impudentius, q̄ me uelle ducere orbē meis scriptis,q̄ semp solus eē uolui,nec passus sum ullā factiūculā mihi adiūgi,id qđ tu factis ambitiosissime. Nec huius animi me pœniteat,malo eē ouis gregaria, q̄ dux suilli aut hircini pecoris. Iā quū nihil dicā,nisi meras cōtradictiōes p̄ omnia secula seculorū & ubiq;,tñ tu nondū uel unū locū proferre potuisti,in q̄ mihi nō constem. Hoc crimē nō prius obīcere debebas Erasmo,q̄ tu respōdisses ijs,q̄ tuas cōtradictiōes plurimas e

cuiā

quis scriptis decerptas, tibi libris æditis ingerunt. Addis, ut rectissime dixerit q te ipsissimũ Proteũ, aut Vertũnũ appellauit. Nonne sciebã futurũ, ut ex maledicis libellis aliqd mutuaueris in me iacu lãdũ? Et tñ is quẽ tu ut cõñcio, dicis rectissime di xisse, tuo Philippo uisus ẽ furere, quũ illa scriberet q̃ lr̃is q̃q̃ suis testatus ẽ. Et si rectissime dixit ille, tu pessime dicebas, quũ me summũ in theologia faceres. Sed nihil ẽ miri, si tibi ex sum̃o theologo nũc factus sum Vertũnus, quũ idẽ q tũ tibi scribe bar hircus insignis hærens in uepribus, nunc fa ctus sim porcus de grege Epicuri.

58 Post hęc ridicule repetis nobis nostrã affir matiuã, & uestrã negatiuã, de q̃ iã añ dictũ est, nos q̃ uocas ĩsaniss̃imos, q dogma de lib. arb. postule mus a uobis admitti, nõ ob aliud, nisi qa a multis magnis & antiqs sit assertũ. Quid fingi potuit im pudẽtius, quũ ego profitear me in diatribæ cõflic tu cessurũ, nisi testimoñs scripturarũ ꝓbaro qd̃ assero. Ac rursus hic satis ꝓcaciter insultas Grę cis orthodoxis, qbus miro lẽmate adimis oẽm auto ritatẽ, uidelicet, q̃ sancti nõnunq̃ errarint ut hoies, & ostẽdis periculũ, ne qm̃ Petrus fuit sanctus, cre damus illũ recte monuisse dn̄m ne pateret. Sic dis putat, qui nihil nõ scite, nihil nõ aptè dicit. Pulchre scilicet Petrus adhuc Iudæus cõferẽ cũ Petro iam spũ sc̃tõ afflato. Et qũo uideri possit hoc recte di xisse Petrũ, absit hoc a te dn̄e, quũ mox reprehen sus sit a domino: Vade retro, &c.

59 Et uelut hæc tam scite dicta non suffi ciat proposuisse semel, addis proximo capite,

qui cũ

qui citant ueterꝝ sanctorꝝ opiniones similes eē his
q ridiculi gr̄a, garriunt nō oīa eē uera q̄ sunt ī e-
uangelio, adferentes illud ex Ioanne, nōne bn̄di-
cimus nos, qđ Samaritan⁹ es & dæmoniū habes?
& rursus, reus est mortis. Quo ruis Luthere, aut
qd tibi uis cū istis tuis uere blasphemis cōparati-
onibus? Qui citat aliquid ex eorꝝ libris, quorꝝ me-
moria tot seculis sacrosancta est ecclesiæ, quorum
scripta publicitus legunt̄ in tēplis, nihilo recti⁹ fa-
cit q̄ qui scurrant̄, Iudæorꝝ impiorꝝ dicta citātes
ex euangelio? Quoties aūt tu quoqꝫ citas Augu-
stini Gregorijqꝫ testimonia? Qui min⁹ hæc tua cō-
paratio quadrat in te q̄ in nos? An in his q̄ pro te
faciunt, loquuti sunt ex spū, in his, q̄ cōtra te faci-
unt, secundū carnē? Ne postula igit̄, ut in causa li-
beri arbit. prosit tibi qđ Augustinus toties abs te
stat (ut iactas, quanq̄ hoc mox falsissimū eē doce-
bimus) ne tuā cōparationē in te retorqueamus,
aut si in totū adimis illis autoritatē, desine abuti
illorꝝ testimonijs, si multa pie, si multa p̄clare dixe-
runt, tāetsi lapsi in nōnullis, ꝑmitte nobis, ut q̄ bn̄
dicta sunt utamur, qđ iuris & uobis sumitis. Sed
iubes ex illorꝝ libris eligi meliora, p̄ter missis his, q̄
iuxta carnē loquuti sunt. Elegim⁹ meliora uos itē
elegistis meliora, sed nos ea dicimus meliora, q̄ cō-
sentiunt cū dogmatibus ecclesiæ, uos q̄ faciūt ꝓ
uestris dogmatibus. Quis hic litē dirimat, utri me-
lius eligant? At hoc inquirebat mea cōparatio, ad
quā tu nondū quicq̄ respondes, nec uideris oīno
responsurus. Nec tibi uideris hactenus satis de-
bacchatus in doctores ecclesiæ probatissimos, nisi

diuo-

diuo Hieronymo impietatem,sacrilegium,&blas-
phemiã impingeres,eo quod scripsit,uirginitas cę
lum,coniugiũ replet terrã.Plane impiũ sacrilegum
& blasphemũ est dictũ,te deprauante. Quasi inquis
patriarchis,aplis,& Chrianis cõiugibus terra, non
cœlũ debeat,aut quasi uirginibus uestalibus in gẽ-
tibus sine Chro cœlũ debeat. Quã nihil tibi frontis
in detorquẽdo. An Hieronymus ibi loqtur de uir-
ginitate,quę celebs ẽ absq; Chro? An sic insanit ut
talibus promittat cœlũ? Rursus an patriarchas ex-
cludit cœlo,qđ habuerit uxores? Quid igitur dicit
In hoc pfert sanctã uirginitatẽ sancto coniugio, qđ
cõiugiũ in hoc institutũ est, ut mortale genꝰ cresce
ret & propagaret, iuxta illud. Crescite & multipli-
camini,& replete terrã,uirginitas aũt q̃is non au-
geat in terris hoim numerũ,tamen doctrina castissi
maq; uita, plimos attrahit, ac ut ita dixerim,gig-
nit cœlo. Vnde & dominus beatos pronunciat,qui
se castrarũt propter regnũ dei. Ex hoc numero fue-
runt apli, quorum ut aliqt legimus fuisse uxores,
ita non legimus eos post susceptũ Euãgelij negoti-
um, uxoribus usos fuisse. Eũdẽ in tua disceptatiõe
q̃ irreuerenter tractas,eo qđ scripserit q̃dã scriptu-
ræ testimonia apud Paulum pugnare, quæ suis lo-
cis non pugnant,Hic non satis est illum uocasse lus-
ciosum,ineptum nugonem,nisi tandem execrare-
ris illius os sacrilegum. Etiam si qd lapsus esset Hie
ronymus,poterat excusari ciuiliter,& si non esset lo
cus excusationi,conueniebat errorem modeste cor-
rigi. Hoc opinor officiũ uelles tibi pstari si quid ac-
cidisset simile. Nunc sciebas Hieronymum optime

ſentire de Paulo, nec illud in eo criminari qđ abute
retur teſtimonijs ſcripturarꝝ, ſed qđ nihil eſſet recon
ditũ in ſcripturis, quod ille nõ accõmodaret ad euã
gelij cõpbatiõem. Qui ſic debaccharis in Hierony
mum, non pateris alios, quamuis ciuiliter abste
diſſentientes.

60 Iam quod dixeram non eſſe credibile, de
um tot ſeculis diſſimulaſſe tam perniciosum Eccle
ſiæ ſuæ errorem, ut nulli ſanctorũ ſuorũ reuelarit,
quod uos euangelicæ doctrinæ caput eſſe conten
ditis, hoc modo refellis, ſophiſtam agẽs, ut dicas in
nullo ſanctorum, aut in eccleſia quicquã erroris fu
iſſe diſſimulatum, quũ ſancti non ſint niſi qui agun
tur ſpiritu dei, ſpiritus aũt non errat, quumq; Chri
ſtus cum Eccleſia ſua maneat uſq; ad cõſummatio
nem ſeculi, ſed huc tendit tua ratiocinatio, ut intel
ligi uelis, incognitum eſſe qui ſint ſancti, quæ ſit ec
cleſia, quin inſuper illud conaris perſuadere, ſic De
um moderari res mortalium, ut ibi uideat eſſe ſanc
torum eccleſia, ubi non eſt, contra ibi ſit, ubi non
uidetur, Item ſemper habitos pro ſanctis, qui fue
rũt impij, pro impijs habitos qui fuerũt ſancti. Sed
hæc dum copioſe declamas, quid aliud q̃ confundis
ac ſubuertis oẽ prſus iudiciũ Eccliæ, & autoritatẽ
arrogas oĩb⁹ hæreticorum conuenticulis? Negas
conſequi, ſi deus paſſus eſt uiros eruditiſſimos lon
ga ſerie ſeculorum errare, ſtatim & eccliam erraſſe
illam inquam Eccleſiam, quam tu dicis occultam
eſſe nec oſtendi poſſe. Vnde igitur tibi conſtat,
quod Vuicleuus fuerit uir ſanctus, & Ariani fuerũt
hęretici? An ideo ſanctus eſt Vuicleuus qđ dãnatus
eſt ab

sit ab ecclesia, quam tu papisticam uocas? Eadem ratõe dices & Ariũ fuisse sanctũ, qđ ab eadẽ ecclesia dãnat⁹ sit. Hic si prouocabis ad scripturas, quæro nũ defuerint Arianis scripturæ. Nõ defuerũt, iqes, sed eas perperã interp̃tabãt. Sed uñ nobis constat nisi quod illorũ interp̃tatoẽm reiecit ecclia, diuersę partis approbauit. Idem dici poterat de Pelagio, q̃ tibi quoq; est impius hæreticus, nõ pinde, opinor, qđ damnatus sit ab Ecclia Romana, q̃ qđ repugnet tuo dogmati. Verũ donem⁹ fieri posse, ut gñale cõ ciliũ sit ita corruptũ, ut aut nemo sit q̃ spũ Dei agatur, aut si qs est, nõ audiat, sed ex malorũ opinione fiat senatusconsultũ, tamen ꝓbabilius ẽ illic eẽ spm̃ Dei, q̃ in priuatis conuenticulis, in qbus fere dep̃hendit spiritus Satanę. Si non potest ostendi Ecclia Dei, & tamen oportet eẽ aliqua certa iudicia, tutius opinor publicam autoritatem sequi, q̃ huius aut illius opinionẽ, qui contemptis omnibus, iactet suam conscięntiam ac spiritum. Si satis est dicere, habeo spiritum, credendũ est igit̃ multis diuersa nobis ingerentibus, quum uera non possint eẽ, quæ dissonant. Quanq̃ ego non hoc agebam, an credẽdum esset, quicquid sancti docuissent, aut indubitatum esset quicquid Ecclesia definisset, sed æquatis cęteris, uolebã hoc ꝓbabili⁹ uideri, qđ a talib⁹ uiris ꝓbatũ eẽt, & publica Ecclię autoritate cõfirmatũ, q̃ qđ hic aut ille de suo proferret. Nec tu tamen audes dicere, ꝙ hic ab origine mũdi semp̃ fuerit Ecclesiæ status, ut dicerentur populus Dei q eẽnt, alĩ rursus eẽnt, qui neq; sancti dicerent̃, neq; populus Dei, sed sic ꝓponis, quis scit. Si fateris nesciri, quid

agit tua assertio, q̄ concilioꝝ & orthodoxoꝝ oīm autoritatē reijcit, ac rescindit oīa fere eccl'iæ decreta. Si nobis constaret in ur̄a eccl'ia eē spm̄ dei, merito hanc reijceremus cū uestra pugnantē. Nunc quū fatearis incertū eē ubi sint sancti, ubi sit uera Eccl'ia, quæ non errat, aut incerti fluctuabimus, aut sequemur ea q̄ ueris sūt ꝓpiora. Qđ āt me ꝓuocas ut ex Papæ regno ul' unū ꝓferam Ep̄m qui suo fungatur officio, aut unū conciliū, in quo sit aliquid decretū, qđ faciat ad Christianā religionē, ac non potius ad prophanas nugas de pallijs, dignitatibus ac censibus, qđ ad priorem partē attinet, ut fateor esse paucos Ep̄os, qui uere agant Ep̄os, ita quosdam proferre liceret, in quibus non desideres pij præsulis officiū, inter quos numero Io. Ep̄m Roffensem. Sed hūc protinus reiicies, qđ in te scribat, & ideo nihil habebit ponderis tua reiectio. Nec est qđ hic clames me in gratiam illius scribere, nihil ab illo census uel accipio ul' ambio, & in multis dissideta meis opinionibus, nec meis studiis ita ml'tum tribuit. Postremo quid illo tuo simili dissimilius. Ciceronem Deus ꝑmisit errare in causa liberi arbitrii, ideo non est dissimile ueri si quis dicat, qđ Deus permiserit doctissimos ac sanctissimos Ecclesiæ uiros similiter errare. Quid Deus reuelarit Ethnicis philosophis aut oratoribus, non excutitur in præsentia, sed quid fugeritillos, qui gustauerūt spiritū Dei, & in diuinis literis ml'tos annos diligentissime sunt uersati. An ideo non assequuti sunt, quia uariant sentētiis, aut quia disputant suspensa sn̄ia? Sic nec uos cōsentitis in uestris dogmatibus. Et hic dicis, qs scit? Veꝝ an ideo

Christia

Christiani non constantissime credũt resurrectionẽ corporũ, qđ philosophi summi uacillanter de ea disputant? Addis quod Deus sanctos suos abscondit, ceu nobile margaritũ nõ obiiciendũ porcis, neipse uideat gloriã dei, & tñ euãgeliũ đt, ex fructib⁹ eorũ cognoscetis eos. Si arbor bona iuxta atq; mala ex fructib⁹ cognoscit, est aliqđ de piis & impiis iudicium etiã in hoc seculo, licet certissima sint Dei iudicia. Et hic erat loc⁹ disputãdi de cõparatõe fructuũ nisi decretũ eẽt eã Camarinam non mouere.

62 Hic Luthere suspicor mihi rem esse cũ rhetore, cui⁹ modestiã utinã tu in oĩbus tuis scriptis fuisses imitatus, lõge pauciores abs te alienasses, aut si tibi credimus ab Euãgelio. Tu nullũ cõuiciãdi modũ nosti, neq; quicq; oĩno ꝓbare potes in eo q̃ refragat̃ tuæ sententiæ, hic tametsi in disputatõe satis scurriliter deliciat̃ in Diatribã. Quid agis mea Diatriba, & domina Diatriba, tamẽ te moderatior est, nisi qđ studuit obseruare decorũ ꝑsonæ quã sustinet. Quanq̃ quæ hic disputat de sanctis, de Ecclesia, nõ multũ faciũt aduersum me, q̃ nõ pugnẽ aduersus tuã sentẽtiã ex illorũ autoritate, sed ex diuinis literis. Cæterũ posita rerũ æqualitate, ex qbus tu iudicari uis, & hoĩm sñia in æquilibrio nutante, quæro an aliqd momenti debeat habere uterũ & Ecclesię autoritas. Hic erat scopus disputatõis meę ad quẽ oportebat argumẽta tua dirigere. Fateris eẽ eccl̃iam quã allego, fateris eẽ sanctos quos adduco, sed distinguis Canonẽ charitatis quæ fallit̃, & fidei quæ nõ fallit̃, quæ distinctio huc tẽdit, ne quem credamus sanctũ, nisi diuinitus declaratũ, Charitas

credit omnes sanctos qui baptizati sunt, fides non item. Vt hęc ita habeant, tamē quoniā charitas quę sperat omnia, mltis etiam argumentis confirmata credit orthodoxos patres fuisse sanctos, in ancipiti re tantū habere momenti debet, ut in eos simus p cliuiores, qui tot seculis publico orbis præiudicio commēdati sunt, q̄ in eos qui non alio nomine cō mendant, nisi quod baptizati sunt. Itaq; si uultis illorum autoritatem nihil ualere ad confirmandam opinionē, nec ūra, nec ullius omnino ualere debet. Ad electionē melior; iam respondi, quemadmodū ad scripturæ testimonia, quum & electio sit utriusq; partis, & interp̄tatio. Proinde nec illa cantilena ad me p̄tinet, qua dicis quosdam posthabito iudicio confusa uocare omnia, aut puerso iudicio melio ra respuere. Vt tales aliqui sint, tamen non est tam male suspicax charitas ut talem opinionē concipiat de p̄ceribus Ecclesiæ, nisi quod præscribunt manifestam præ se ferat impietatem.

63 Sed tandem accedis ad nodum quęstionis. Si, inquis, abscondita est Eccl'ia, si latent sancti, quid cui credemus? & ut tu argutissime disputas, qs nos certos faciet, unde explorabimus spm̄? si eruditionem spectes, utrinq; sunt Rabini, siuitā, utrinq; peccatores, si scripturā, utrinq; amplectūt, sin scripturā iudicē facimus, huius mltis in locis īcerta ē interp̄tatio, & utraq; pars scripturā ad suū trahit sensum. Vnde sequit ut hic Scepticos agam⁹, nisi qd tu, inqs, oīm optime facis, q sic te dubitare dicis, ut ueritatē q̄rere te & discere testeris. Interim in eā partē inclinās q̄ liber; arbitriū asserit, donec ueritas elu-

cescat

cescat. Finge mihi nullū eē sensum genij aut phra-
seos, an mihi Luthere putas obscurꝝ qs hæc scripse
rit? Nō tam dissimili uoce sunt psitacus & coturnix
An tu unq̄ dicere sustineres ut tu argutissime dispu
tas, cui ignorāter & nescieter dico oia? An tu sic loq̄
posses, nisi qđ tu oim optime facis, quū hactenus tā
petulāter debacchat? sis in Erasmū uelut in Scepti
cū & in Scepticis deteriorē, nimirꝝ totū Lucianicū,
& Epicureū. Rursus, posses dicere. Neq; nihil dicis
neq; oia, qui ubiq; iactas me nihil dicere, neq; qcq̄
adferre p̄ter bullas & ampullas uerborꝝ? Verꝝ hæc
quo mō se habeāt nō ita multum refert.

64 Tādē explicatur? nodū, facis qđ in sophisticis
soles calūniari, iducis duplicē claritatē scripturæ di
uinæ, itē duplex iudiciū ꝓbandorꝝ spūum. Alte-
rum est quo quisq; singulari dono Dei illustratus,
certissime iudicat & discernit om̄ia dogmata, de q̄
Paulus. j. Corꝝ. j. Spiritualis omnia iudicat & a ne-
mine iudicat̄. Et hanc appellas interiorē claritatem
scripturæ diuinæ. Hoc, inquis, forte uoluerūt q ti-
bi responderūt, om̄ia esse iudicio spūs decernenda.
Imo noui quendā, cui nō crediderim hūc adeē spm̄
quē sibi uindicabat, quum eum cōpererim certissi-
mis argumētis mendacissimū simul & glorioſissi-
mū ac maledicentiæ insatiabilis. Deinde nō hoc sen
sit quod inter p̄taris, quum enim illi fuissem hacte-
nus assensus, ut hunc aut illum suus spiritus redde
ret certum, perrexi quærere, unde hoc mihi consta
ret, qui nō haberem donum dñi udicandi spiritus
alienos. Ita fieri, ut quod tu quoq; fateris, illius cer
titudo meam dubitationem non eximeret, ille

reuocauit disputationē ad scripturas, rursus quum obiicerē uarias interptationes, nihil aliud rndit q̄ spiritus, spiritus. Quare si tu potes hoc qd aggressus es dissoluere, rem nō mediocrē peregeris. Facteris igit̄, hoc iudicium uihil prodesse alīs, sed tantum illi qui hoc spiritu præditus est. Alioqui phanaticis omnibus esset habenda fides, maiore contentione iactātibus se habere spiritum, q̄ illi q uere donum hoc singulare possident. Ostēdis igit̄ & aliam scripturæ claritatem, uidelicet externam. Ite externam spiritus declarationē, qua pro alior̄ etiam salute certissime iudicamus de spūalibus dec̄ dogmatib⁹ oīm. Ageiā inhiās expecto certitudinē istam. Addis hoc iudicium maxime ptinere ad duces ac prę̄cones uerbi, quos arbitror uel ep̄os esse, uł theologos, q̄ si inter sese concordarēt in explicandis sacris literis, haberemus qd certum seq̄remur, nūc nostri præcones aliud docent q̄ tu, & tui sic inter sese dissentiunt, atq̄ adeo tibi fortiter reclamāt. Vbi est igit̄ certū iudiciū quo etiā in Eccl̄ia probamus, aut improbamus dogmata ex sacris lr̄is, quę regula ē certissima, lux spūalis, sole clarior? At sentis ipse te nihil agere, nisi hoc qd assumis, quū sit cōtrouersum ꝓbaris, tec̄q̄ facturū polliceris.

65 Age seq̄mur, si forte p̄stes, qd ꝓmittis, certe cupim⁹. Moyses dicit Deute. j7. de iudicio deferendo ad sacerdotes, si qua difficultas inciderit, quam iudices inter se uariantes nō possint explicare &c. Quō, inquis, iudicabunt de re cōtrouersa scdm legem, nisi lex sit externe clarissima? Rn̄deo duobus modis, primū si lex fuerat externe clarissima, qbus libet

libet ſenſu cõmuni p̃ditis, quar ipſi iudices nõ explicabant nod ũ, quos probabile eſt nõ ignoraſſe legẽ, nec ideo dicunt̃ uariaſſe ſententijs, qđ legem nõ tenuerint, ſed qđ cauſa fuerit difficilis. Et ideo reijcit̃ ad ſacerdotes tã q̃ legis p̃itiores. Altero mõ ſic reſpondeo, Moſen nõ illic ſentire de difficultatibus q̃ exoriunt̃ circa q̃ſtionẽ liberi arb. aut ſimilibus, ſed de craſſioribus, quar̃ aliquot illic exprimit exẽpla, uidelicet inter ſanguinẽ & ſanguinem cauſam & cauſam, leprã & nõ leprã. Porro q̃ adducis ad cõfirmationẽ argumenti tui, de legibus prophanis, p̃ quas lites cõponi nõ poſſent, niſi eſſent clariſſimę, cõtra te facit. Nã ut nõ inficiamur pleges plurimas dirimi cõtrouerſias, ita manifeſtũ eſt in legibus principũ plurimas eẽ tenebras. Alioq quorſum attinebat tot annis cognitiõi legũ dare operã, ſi tã dilucidæ ſunt ut unicuiq̃ ſint clariſſimæ, q̃ linguã teneat, nec̃ careat ſenſu communi? Inanẽ igit̃ operã ſumpſerũt, q̃ tot uoluminibus conati ſunt legũ difficultates explicare. Inepti unt iudices & ſenatus, q̃ nõ nunq̃ annis aliquot fatigant̃ in unius cauſæ cognitione. Nõ recte dixit ille, q̃ iuris nodos & legum ænigmata ſoluat. Nec ualet tua collectio, ſi tanta lux eſt in legib⁹ p̃phanis, quãto maior eẽ debet in literis, q̃ p̃tinent ad æternã ſalutẽ. Primũ maior eſt rer̃ obſcuritas q̃ tractant̃ ſacris uoluminibus, deinde non impie dictũ eſt, quũ ab alijs orthodoxis, tũ ab Auguſtino, cui tu nõ ſine cauſa multũ tribuis, deũ obſcuritatẽ aliquã data opera reliquiſſe in ſacris literis, quo magis excitaret nobis ſcrutandi ſtudium.

66 Adducis ex psalmo. xviij. Præceptū dñi lucidū illuminans oculos. Sed p̄ceptū dicit lucidū nō uniuersam scripturā, q̄ etiā si lucida est Dauid aut aliis afflatis prophetico spū, nō statim dilucida est oībus qui tenent grāmaticā, & habent sensum cōmunem, qđ tu toties affirmas. Rursum adfers ex psalmo. jj8. Declaratio sermonū tuorū illuminat & intellectū dat paruulis. Accipio testimoniū, si tales paruulos sentias, qualis fuit Dauid, & sup̄ quos requiescit spūs dñi, sin de quouis q̄ sciat linguā, multo secus habet res. Rursus qđ citas ex Esaiæ cap. 8 Ad legē magis & testimoniū &c. Nō dicit propheta nihil eē obscuritatis in sacris uoluminibus, sed minitat̄ illis tenebras, q̄ cōsuunt Phytones ac uētriloquos. Nā eodē in loco addit̄, nunq̄ qđ nō populus a deo suo requirit uisionē? &c. Latebat Chr̄s in lege, & tñ uerba legis nō quibuslibet erant p̄spicua q̄ sciebant Hebraice, sed a scribis in lege exercitatis petebat̄ cōsiliū ex lege uelut quū Herodes cōsuluisset de puero Iesu, ubi foret nasciturus. Iterū Zachariæ cap. 2. iubet populū ex ore sacerdotis legē requirere. Pulcherrimus scilicet angelus (inqs) q̄ nunciet q̄ tū ipsi sunt ambigua, tū populo obscura. Quin igitur uos Zachariæ monitis obtēperantes, legē requiritis ex ore sacerdotū & pontificum? Ad hæc qđ erat necesse discere legē a sacerdote, quū quiuis e plebe, q̄ sciret linguā, & haberet sensum cōmunē, facile posset legē clarissimā intelligere? Ergo qui iubet legē requiri ex ore sacerdotis, significat eā non quibuslibet eē p̄spicuā, sed ostendit idoneū legis interpres

terpretē. Iterꝝ ex psalmo. ĩĩ8. Lucerna pedibꝰ meis uerbū tuū & lumen semitis meis, nō tractat de ꝑplexis quæstionibus, sed de p̄ceptis recte uiuendi, q̄ prelucent & indicant, quid expetere, quid fugere debeamus. Et si maxime torqueas ad totam legē, non quadrat in quemlibet grāmatices peritū, quod quadrat in Dauid. Hactenus ex ueteri testamento, sed qualia trecenta possis adducere, ꝑgis ad nouū ad Romanos secūdo Paulus dicit Euangeliū in sanctis scripturis promissum. Qualis autē (inquis) testificatio si obscura est? Si nihil erat obscurꝝ in prophetarum oraculis, & figuris legis, quur umbræ uocantur? Et quur lucē uocamus Euangelicā, nisi quod quæ figuraꝝ inuolucris tegebantur in lege, per euangeliū sunt in apertum prolata? An ibi nihil erat de Christo prædictū, qđ non omnibus esset clarissimū, modo scirent Hebraice? Immo nec discipuli domini post tot sermones auditos, post tot uisa miracula, post tot notas & indicia q̄ de Christo prophetę p̄dixerāt, intelligūt scripturas, donec Chrūs illis aperiret sensum, ut intelligerent scripturas. Iā Paulus ad Corinthios de claritate Moysi Christiq; disputās, tātū eminentis claritatis tribuit euāgelio, ut dicat id qđ claruit in hac parte, de lege loquit̄, ne glorificatū quidē fuisse. Quid ꝙ data opera deus uoluit uaticinia de Chr̄o nō q̄buslibet eē ꝑspicua, quē admodū etiā in terris prædicari noluit ante mortē, qđ esset Messyas, quod sic expediebat ad' peragendum humanæ salutis negocium. Cæterum ubi iam apostoli nunciarent ea esse peracta, quæ

ꝓphetæ

prophetæ p̄dixerant, tū & lex collata cū factis e-
rat dilucidior, factūq; est, ut & lex astrueret fidē
euangelio, & euangeliū illustraret legis ænigma-
ta. Nimirꝝ hoc sensit Petrus, qui propheticū ser-
monē similē facit lampadi lucenti in caliginoso lo
co, nec oīa reliqua facit tenebras, quū Paulus etiā
Ethnicis philosophis tantū tribuat lucis, ut deū &
huius sempiternā diuinitatē nosse potuerīt Oīs ue
ritas lux est. Et ab illis plurima uera ꝓdita sunt,
q̄ cū Christianorꝝ dogmatibus cōsentiunt. Ioānes
erat lucerna ardens, qđ p̄dicaret uerbū dei. Eadē
de causa Paulus Thessalonicenses mundi lumina-
ria uocat, qđ uerbū uitæ tenerent, atnon ideo q-
cunq; illorꝝ sciebat grammaticā intelligebat qc-
quid est difficultatis in sacris literis. Chrūs erat
lux mundi, sed tn̄ in eo latebat diuina natura, neq;
statim nos assequimur quicqd ē in Christo. Istius
modi testimonia sexcenta poteras uel ex indici-
bus congerere in quibus luminis mentio.

67 Sed his etiā frigidiora sunt q̄ sequuntur.
Quid faciunt apostoli, dū suas p̄dicationes ꝑ scri-
pturas probant, an ut nobis tenebras suas maio-
ribus tenebris obscurent? uel ut notius ꝑ ignoti-
us probent? Quando nobis hic desines ingerere ꝓ
phetas, baptistas, & apl̄os, de quorꝝ spū nemo du
bitat, & quorꝝ est sacrosancta autoritas. Illi quoni
am habebāt intus spm̄ magistrū, qđ erat obscurū
in literis prophetarꝝ explicabant. Nos de tuo tu-
orūq; spū loquebamur, q profiteris nihil esse in sa
cris literis, qđ tibi sit obscurꝝ, si mō grammaticā
teneas, exigebamusq; ut istius certitudinis tuæ fa-
ceres

ceres fidē, qđ adhuc frustra conaris. Chrs (inquis) apud Ioannē, iubet Iudæos scrutari scripturas, de ipso loquentes, q̄ si obscuræ sunt, reddit illos ambigos. Immo si nihil habent obscuritatis, quid libi uult illud uerbū, scrutamini? Nō em̄ dicimur scrutari solē q est expositus oīm oculis, sed qđ abditū est, scrutamur. Et tñ quū addit dns, illæ em̄ de me loquunt̄, multū lucis addidit, indicans scopū prophetiæ. Sic in Actis docti monitiq; p Paulū scripturas cū his q̄ gerebant̄ ac tradebant̄ conferebant, multa nō intellecturi, nisi lucē hanc addidisset apl̄us. Nos igit̄ non fecimus eas obscuras, sed ipse deus sic aliquā obscuritatē illis inesse uoluit, ut tamē eēt oībus satis lucis ad salutē æternā, si qs intendat oculos, nec desit adiutrix gr̄a. Nemo negat certissimā ueritatē in sacris libris, sed ea nonnunq̄ figuraq; & ænigmatū inuolucris obtecta ē, ut egeat scrutinio & interprete, siue qđ deus sic uoluerit exercere simul & excitare nostrā tarditatē, quēadmodū ait Augustinus, siue qđ iucundior ē ueritas & acrius afficit aīos hoīm, quū eruta fuerit, & p tenebras inuolucroq; nobis eluxerit, q̄ si fuisset oculis quorūlibet exposita, siue qđ thesaurū illū sapiētiæ noluerit quibuslibet prostitutū. Proinde nihil agis, unū aut alteq; locū proferens, q nihil habeat obscuritatis. Deus creauit cœlū & terrā Hunc locū proponis ut nihil habentē obscuritatis. Neq; em̄ in uerbis est quicq̄ tropi, uel ambiguitatis. Et tñ uides q̄ hic quoq; sudarint interpretes, qđ hic dicat cœlū qđ terrā, & an ordine crearit singula an simul uno nutu oīa. His explicatis re-

stat al-

ſtat allegoriæ nubilũ, ut uocat Hieronymus. Di-
ces, eiuſmodi difficultatũ cognitio nõ eſt neceſſa-
ria ad ſalutẽ, idẽ ſibi uolebat ſpecus coricius, q ti-
bi ſtomachũ mouit, quũ altius ſcrutamur diuinas
ſcripturas, q̃ neceſſe eſt, aut q̃ pro captu nr̃i inge-
nij, tũ humanæ mẽtis oculis occurrere tenebras in
q̃bus abſtruſa eſt æternæ ſapientiæ maieſtas, ad
oranda potius q̃ꝫ ꝑueſtiganda, qđ idẽ quũ ip̃e do-
ceas alijs uerbis, diſtinguens lumẽ gloriæ & gr̃æ,
me docente impiũ eſt, qđ te docente piũ. Verbũ ca-
ro factũ eſt. Quid apertius? Verꝫ nobis, q̃bus ex-
plicatũ eſt myſteriũ, legat eadẽ uerba Demoſthe-
nes ſi reuiuiſcat, nõ intelliget. Ac nos quidẽ filium
dei ſuſcepiſſe naturã humanã, ſcimus & profite-
mur oẽs. Et tamen multa tractant̃ circa hæc uer-
ba, quomodo ſolus filius ſuſceperit hominis na-
turã, & qũo diuina natura ꝑ animã humanã in ea-
dẽ hypoſtaſim adglutinarit ſibi corpus mortale,
& quomodo ex guttula puriſſimi ſanguinis ſpũs
ſanctus finxerit illud ſanctũ corpuſculũ, araneolũ
(ut aiũt) magnitudine, & an aĩa Chr̃i ſtatim ut cre-
ata infuſaq̃ eſt corpori, fuerit donata beatifica
uiſione, & an deus potuerit illi plus ĩpartire gr̃ę q̃
impartijt. Hæc aliaq̃ innũera exiſtũt circa hęc ver-
ba, uerbũ caro factũ eſt. Idẽ dicis de articulis fidei
q̃s quũ nemo nõ intelligat, hauſimus ex ſacris lite-
ris, utiq̃ clariſſimis, alioqui q poſſumus eos certo
uel credere uel docere? Addis, qd faciunt q ad-
huc hodie ſacras literas p̃dicant, eas interpretãtes
ac declarantes? Quæ ſi obſcuræ ſunt, quis nos cer-
tos facit, ipſam eorꝫ declarationẽ eſſe certã? Alio-
nou-

noua declaratio? Quis & illam declarabit? Ita fiet progressus in infinitum. Hæc tu Luthere satis declamatorie, uerũ si quod doces, ad sacrã scripturã non opus est, nisi grãmatica, quid necesse est audire prædicatorẽ declarantem, & interpretãtem? Satis erat populo qui sacros libros nõ habet, prophetam aut Euangeliũ prælegere, nec aliud quicq̃ explicare, q̃ si quid forte difficultatis lateat ĩ uocibus. Q. si urgeas, qd faciant p̃cones Euangeliĩ, Dicam, Frequenter ex ĩsdẽ uerbis, ut tu uis uideri, clarissimis, eliciunt diuersas sentẽtias, quasi ex eodẽ silice hic ignẽ excuteret, ille aquã. Nec est qd hic reclames, hoc a papistis & sophistis carnalib⁹ fieri, faciunt hoc tuæ cõmunionis præcones, q nõ minus cõstanter sibi spiritum uindicant q̃ tu. Si sacra scriptura est undiquaq; clarissima, unde hæ tenebræ inter uos, unde tanta de sensu scripturę digladiatio? Tu probas e literis arcanis, in Eucharistia esse corpus dñi naturaliter, Zuinglius, Oecolampadius & Capito, ex ĩsdẽ literis docent eẽ tantũ in signo. Hoc erat caput huius disputatiõis, ut nos faceres certos, te unum uerissima clarissimaq; docere, in qbus hactenus hallucinati sunt orthodoxi patres, hallucinati sunt ecclĩæ proceres, q̊ꝝ iudiciũ, si nõ pateris usq; quaq; certũ haberi, certe patieris taliũ uiroꝝ iudicio tantũ esse ponderis apud nos infirmos, simplices & imperitos, quantũ est tuo, aut Vuicleui. Q. si tibi ius sumis, ecclesiæ decreta q̊ties cõmodũ est rescindẽdi, permittes & illi uicissim ut par pari referẽs tua rescindat ac damnet. Et si putas æquũ ut cũ tot orthodoxis cedat

ecclesiæ

ecclesiæ senatus totus tibi nouo prophetæ surgẽ
ti, cedere debes & alijs q̃ post te surgũt. Hæc argu
mentando tantũ dicta sunto. Sed p̃sequar oratio
nis tuæ cursum. Si scriptura, inquis, obscura uel
ambigua est, q̃d illã opus fuit nobis diuinitus tra
di? An nõ satis sumus obscuri & ambigui, nisi de
cœlo nobis augeat obscuritas & ambiguitas et te
nebræ? Hæc ita dicunt, quasi dicã, omnẽ scriptu
rã eẽ obscurã aut ambiguã, quũ illic fatear eẽ the
saur̃ æternæ certissimæq; ueritatis, sed q̃ alicubi
retrusus sit, nec pateat q̃buslibet. Nec ideo sol ob
scurus est, si nubibus opertus nõ appareat, aut si
luscioſus in clara luce caliget. Quanq̃ hæc oĩa tibi
dicunt extra cõtrouersiam, agebã de q̃stionib⁹ p̃
plexis q̃ nascunt e sacris literis, aliter atq; aliter in
terpretatis. Hic erat proferẽda certissima tua lux,
q̃ coargueret, totius ecclesiæ cæcitatẽ. Nã q̃d ca
uillaris lucẽ hanc semp occultatã fuisse in eccleſia
q̃ latet nec habet pro ecclesia, ut hoc tibi donem⁹
q̃d probare nõ potes, probabilius est sanctissimos
pariter ac doctissimos uiros, ad illã occultã eccle
siam p̃tinuisse, q̃ te cũ paucis tuis. Nondũ igit p̃
stas, q̃d promiseras, sed pergis, Omnis (inq̃s) scrip
tura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum &
increpandũ & arguendũ. Atq; hic mire rhetorica
ris, aut alius potius tuo noĩe, tu em̃ non potes de
cem uerba differere, sine cõuitijs, Immo inutilis
est Paule prorsus, sed ex patribus longa seculorũ
serie receptis, & sede Romana talia petenda sunt,
q̃ tu scripturæ tribuis, quare tua sñia reuocanda
est, ubi ad Titũ scribis, episcopum oportere poten
tẽ esse

rem esse doctrina sana exhortari, & arguere con
tradicentes, &c. Quomõ, inqs, erit potens, quum tu
scripturas ei relinquas obscuras? hoc est, arma stu
pea, & pro gladio tenues stipulas? Nõ dubito quin
hæc tibi uideãtur admodũ scite dicta, quũ nec ex
plicẽt nodũ a me ꝓpoitũ, & alioq falsa sint. Omitte
hic Titos ac Timotheos, quoꝝ alter erat a puero
uersatus in sacris lr̃is, uterq; Paulũ hũit p̃ceptorem
ad hæc spm̃ de quo nullus ambigit. An hodie nll̃s
episcopus poterit uti scriptura diuinitus inspirata
ad docendũ aut increpãdũ, si quibusdã in locis hæ
ret? An medicus nihil habet qd cõsulat ęgroto, si qs
locus sit in medicorum libris de quo dubitet? An
non erit potens in sana doctrina, nisi qui uere sibi
possit arrogare, nullum esse locum in arcanis literis,
in quo hæreat? Hoc haud scio, an apostoli ausi fue
rint ꝓfiteri. Vñ post ãnos mille trecentos ecclesiæ
doctores obturarunt os hæreticis, toties alijs super
alios coorientibus aduersus scripturæ ueritatẽ? An
pugnarũt stupeis armis, & ꝓ gladio uerbi dei quẽ
tu uibras habebãt leues stipulas? Et tñ illi q tm̃ua
luerũt p̃sidio diuinę scripturę, fatẽtur in libris diui
nis esse quędã obscura, quædã hũanũ captũ excedẽ
tia. Et unde tã diu ecclesia suspendit sn̄iam de pro
cessione spiritus ab utroq;, si tãta lux ẽ diuinæ scri
pturæ, ut ad intelligendũ satis sit grãmatice spitia?
Quid ãt mõstri sit, si qũocũq; incidente in scripturis
ambiguitate, nos impiti malimus cõsulere sedẽ Ro
manã q̃ Vuittenbergensem, eãq; dissentiẽtẽ? Quis
aũt credit ecclesiæ Romanæ si sine scriptura pronũ
ciet? Nec illa scripturas interpretatur nisi ex eruditi

ꝝ concilio, tu pro tuo arbitratu interpretaris ex
tuo ſpū, nobis incognito, ne dicā cognito. Nec eſt
qđ Chr̄s cogatur ad palinodiā ſuæ uocis, Ego da
bo uobis os & ſapiētiam, cui non poterūt reſiſtere
oēs aduerſarij uri. Quid tu mihi apl̄os obij̄cis quū
de tuo agat ſpūs? Quod Chriſtus apl̄is pollicitus ē,
præſtitit. Tibi nō ē pollicit⁹ neq; quibuslibet, & ſi ti
bi q̄q; p̄ſtitit, doce certis argumentis, tibi uni datū
eſſe, qđ illis tā innūeris negatū ē. Hoc agebat, & hic
nodus erat explicādus, & interim ꝓlixis declama
tiōibus eximis tp̄s, nec præſtas qđ polliceris. Non
ego te cōfero cum Chr̄o aut cum apl̄is, ſed hoiem
incogniti ſpiritus cōfero cū tot orthodoxis, cū ec
cleſię primatibus, de quorū ſpū, ut dem⁹ nobis non
conſtare, tñ iuxta tuā regulā, tot retro ſeculis, bonā
de illis opinionē habuit charitas, licet fides nihil ap
probet, niſi quod diuinitus fuerit cōmēdatū. Et tu
exigis a nobis ut illoꝝ autoritatē reij̄cia⁹, tua dog
mata uelut articulos fidei teneamus. Saltē concede
nobis iuſq; quale ī illorū & tua dogmata ut de utri
que liceat ſuſpēdere ſententiā. Hæc nō ex aī mei ſen
tētia, ſed tui coarguēdi cauſa dicta ſunto. Tādēab
apoſtolis & Chr̄o tua decurrit oratio. Quur, inq;
tu præſcribis formā Chriſtianiſmi, ſi tibi ſcripturæ
ſunt obſcuræ? Pro me rñdebo, In diatriba nō p̄ſcri
bo formā Chriſtianiſmi, tātū oñdo, q̄uſq; ꝓcedere
debeat ſimpliciū inq̄ſitio. Nec plus tribui uolo mee
æ formæ, q̄ ſuis ſcriptis tribui uolūt orthodoxi ca
teri, q̄bus multa debemus, quæ ad pietatē attinēt
Hoc ſi tu quoq; fateris, quū illi fateant obſcuritat
in nō paucis ſcripturæ locis, aut recanta qđ tonie

cō

confessus es illos multa recte disseruisse, aut concede nobis aliqua pro uirili docere, quij tamen non negamus esse nobis nonnihil obscuritatis in sacris libris. Quod si his fidē omnem abrogas, quur tuis scriptis fidem haberi postulas, qui fateris te alicubi hærere, qui nonnunquam uariam adfers interpretationem, haud facturus, si nihil esset obscuritatis aut ambiguitatis. Idem accidit tuis, alicubi dubitans, & hæsitans loquitur Pomeranus, & Oecolampadius, denique ipse Philippus, cui nihil non tribuis. In hos atq; atq; adeo in teipsum recidunt hęc omnia quæ tanta uehementia copiaq; in eos detonuisti, qui putant in scripturis aliquid obscurum esse. Postremo fateris ipse, ī arcanis literis obscuritatem incidere ex imperitia uocum, & addes opinor ex deprauatione codicum, ex tropis, ex locis inter se pugnantibus. Hoc dato, redeunt huc omnia illa incommoda quæ commemorasti de obscuritate. Non enim refert, unde sit obscuritas, modo sit ulla. Hanc certe negare non potes. Quod si detrahis omnem fidem ijs qui hærent alicubi, hæres tu, hærent tui quibus uis nos certam habere fidem, nec hærent solum uerum etiam sic inter se dissident, ut tua quoq; fortiter reiiciant damnentque, nec alio præsidio, quām sacræ scripturæ. Hic proferonem eloquentiæ tuæ dissimulatæ copiam ac dinosim, dicturus in teipsum ac tuos, quicquid in nos dixeris. Quod addis enthymema, si scripturam negas dilucidam, fateris multo minus dilucidos esse sanctos quos adduco, aliqua probabili specie dicturos in me, si ex his impugnassem tuum dogma, nūc

e sacris literis tecū congredior. Nec in aliud ꝓfero dotes ac numerꝫ illorꝫ, nisi ut te adigam ad ꝓferendum argumētum euidēs, quo sciamus tibi tuto pōsse credi, & ab illis pie discedi. Id quum receperis, tamen post tot colaphos, alapas, & sputa, nihil nos doces quod ad rem pertinet.

67 Fateris me nō de tota scriptura sentire, sed de locis ex qbus oriunt hmōi quæstiones. Id si fateris, quorsum ꝑtinuit, tot uerbis ita loqui, quasi totā obscuram dixerim. Verꝫ illud, ut inquis, ad me ꝑtinet, qđ ego fatear aliqđeē obscurꝫ, tu nullā scripturæ ꝑtē uis obscurā eē. Audio, uolo, vbū ipiale, at ego malebā uocē doctoris Q, tu affirmas ego opto qđ tu dicis te scire, ego discere cupio, nec mihi satis est hoc asseuerari abs te certitudinē efflagito quam tu profiteris. Doce nos externā scripturæ claritatē, quandoquidē hanc adimis ipsi Ecclesię, Ecclesiæq; luminibus, summoq; cū orbis tumultu tibi uindicas. Nec uerum est qđ assumis, ecclīam ex obscuris scripturæ locis ꝓnunciasse delibero arb. licet huiꝰ quæstōis abyssum fatear esse impuestigabilē, eoq; nō altius penetrandū q̄ sat est, sed mihi ꝑsuasum habeo ueteres & Ecclīam ex ipsis ꝑ se qdem claris scripturæ locis asseruisse qđ asseruerūt. Nec tamē statim hac in re autoritas Ecclīæ interposuit suā sententiam, sed intentis aliquādiu oculis, in scripturæ lucē, tandē perspecta manifesta ueritate ꝓnunciauit. Fit em̄ frequēter, ut qui e tenebris ꝓdeunt, nihil uideant in media luce solis, nisi aliquādiu intenderint oculos, & ꝑ tenebras quædā nō statim uidemus, sed intēdentibus oculis paulatim incipiūt nobis esse

bis eē perſpicua, quæ prius erant ambigua, qđ idē
accidit in rebus quę ꝑcul abſunt a nobis. Sed ita ci
uilitatis cauſa finxi, interꝓtatōem utriuſqꝫ partis eē
ambiguā, ut rebus æquatis, oſtenderes aliquid qđ
nos in medio uacillantes in tuam partē inclinaret.
Simili modeſtia uocaui Diatribā nō aſſertionē, &
concludo me ſequi ꝓbabilē opinionē, nō qđ am-
bigerē de recepta ſnīa, ſed qđ tua periculoſe ꝓfer-
ret apud multitudinē, uł quia ſic ppł's diſcit diffi-
dere decretis Eccl'iæ, fiericꝫ poſſit, ut tandē incipi-
at dubitare de certiſſimis articul'is fidei, uł quia tu
tum non eſt de receptis artícl'is apud idiotas in utrā
qꝫ partē diſputare, uł quia quæſtio receſſus habet ꝓ
fundos, a qbus arcendi ſunt imperiti, cum his ſatis
ſit tenere dogma qđ tradidit Eccleſia. Nec in hoc
teeū ſentio, qđ æquas oēs artículos fidei. Sunt eñ
qdam tā euidētes, ut de his nefas ſit diſputare. Qđ
genus ſunt, Chriſtum eē natum ex uirgine, paſſum
ſub Pontio Pilato, qdam tales ut poſt diutinā diſq-
ſitionē, tandē fuerint publica autoritate compro-
bati, de qbuſdam ne nūc qdem ſatis conuenit. De
perpetua uirginitate Mariæ dubitatū eſt a nōnul-
lis, donec illis occluderetur os ex ſcripturis, rectius
enarratis. Dubitatū eſt a ueteribus, an Roman⁹ pō
tifex eēt uniuerſalis Eccl'ię paſtor, & licuit donec ac
cederet Eccl'iæ decretū, & adhuc controuerſum eſt
inter ſcholaſticos, an Romani Pōtificis autoritas ſit
grauior autoritate ſynodi gñalis. Proinde ſi tuum
dogma uis æque credi, atqꝫ credim⁹ ſymbolū apł'o
rū, ꝓfer teſtimonia ſcripturaꝝ æque dilucida, do-
ce tuum dogma, ſtatim ab apł'oꝝ ꝓpibus una cum

euãgelio ad nos decurrisse Igit̃ ut illa certissime cre
do, ita mihi dubiũ nõ erat dogma de li. ar. posteaq̃
de eo, pnunciauit Eccl̃a catholica Quur igit̃ disputas, inquis, tanq̃ rectiora sequuturus si quis doceat,
quur Diatribam appellare maluisti q̃ confutationem, quin hortaris omnes, ut meo reiecto dogmate, constanter teneant qđ tradidit Eccl̃a? Non deerãt mihi uocabula, qbus & meam disputationẽ,
& tuum dogma uocarẽ, quæ tibi iam noua nõ sunt
sed tentare libuit, an hac ciuilitate uel sanari posses,
uł ad mitius respondendũ inuitari. Deniq; uidebã
res hominum plus satis exulceratas, nolui mei cã
lami sæuitia oleum, ut aiunt, camino addere. Deniq; ne disputassem qdem, nisi tu fabulã hãc sic euul
gasses, ut in textrinis ac sutrinis nunc passim disputet̃, nullũ esse liber̃ arbitriũ, sed oĩa mera necessitate geri, & quasi par̃ hactenus pfeceris, narrãt hanc
tuam disputationẽ a Ionã uerti in linguã germanicã, quo textores & agricolas in me cõcites, qs concitatos placare non possim, linguæ ignarus.

69 Per oĩa circũactus, tandẽ huc euadis, ut cõmunẽ sensum facias arbitrũ de certantiũ de claritate scripturæ. Resistũt em̃, ut ais, & q clarissimis scripturæ testimonijs cõuicti sunt, sed cõis sensus indicat eos nihil habere qđ merito cõtradicãt. Sic cõfutati Sadducęi, obmutuer̃t qdẽ, at nõ discesserũt ab
errore. Ineptũ fuerit referre qđ Sadducęi potuerint
rñdere, nimir̃ aĩas defunctor̃ nõ recte dici hoies,
deinde nihil absurdi si deus dicat̃ Abrahã, Isaac &
Iacob, a qbus cult̃ fuerat dũ uiuerẽt, quẽadmodũ
pres supstites, filijs, nqmẽ patrũ retinẽt iuxta cõem
loquen

loquendi usum, at illic agebat de resurrectiõe corporũ, quę nõ euincit ex hisce uerbis. Dices, cur igit obmutuerũt, cũ tanta uirtus diuina erat in uerbis dñi, q̃ credẽtiũ animos attrahebat, impiorũ conscias pcellebat. Verũ hæc extra rem. Ergo si tu quoq; uis nobis os obturare, ut hiscere nõ audeamus, pfer sillia e scripturis testimonia, oñde nobis spiritũ in te loquentẽ, cui si tentemus repugnare, sensus oĩm communis dãnet nos, te pbet. Atqui plurimi & hodie tibi reclamãt qui uidẽt habere sensum cõem, & orthodoxis illis pribus, totiq; populo Christiano, qs neget fuisse sensum cõem? Tibi tuisq; pbabilius ẽ deeẽ sensũ coẽm, tibi qui tanta maledicẽdi impotentia debaccharis in eos, qui uł communicãdi gra dogmatibus tuis contradicũt, tuis, q addicti factioni immodico tui studio, pbant quicquid docueris, αὐτὸς ἔφα. Si puoces ad spiritum, rursus exigo signum euidens. Reliqua quæ adducis transilio, quã do nihil faciunt aduersum me. Nec de Iohãne Huss omeum est iudicare, habuit suos iudices apud homines, utinã miti⁹ inueuerit iudiciũ apd deũ. Illud tm̃ dicam, me minus male sensisse de hoie, priusq; quam degustassem librum quem conscripsit in Põtificẽ romanũ. Qui cõuenit tã operosa maledicẽtia cũ spũ Chri? Nec hic ad rẽ facit, q̃lis fuerit Papa q dãnauit Hussũ, mihi ignot⁹ est, & hñt Papę suũ iudicẽ, cui stãt aut cadũt. Illi mei iudices sunt, nõ ego illorũ. Porro qd̃ ais q̃sdã fingere simplicitatẽ, q̃ excusatius resistant cognitæ ueritati, dicẽtes. Homo sum errare possum, doceri cupio, moxq; subĵciũt, non est mihi satisfactum. Vim facit scripturis, &c̃.

siue hoc in me dictum est siue in alios, ego me certe ex illorū numero eximo q̄ sciētes ac uolētes repugnāt cognitæ ueritati, p̄sertim in articulis fidei. Tu quō qd̄ facis excuses uidero. Sed nihil adhuc audio qd̄ nodū dissecet, q̄ nobis euidēter tuum p̄bes spiritum. Verū ita mecū pugnare uideris, quēadmodum canis ille, ab Albaniæ rege dono missus Alexándro, pugnauit cū elephāto. Is em̄ arte circūsiliens & allatrās hac atq; hac delassauit beluā, crebro rotatu adigēs in uertiginē, atq; ita deiecit. Primos ingenio doctrinaq; præstātes, dignitate, quosdā etiam miracl'is ac martyrio claros fuisse q̄ tu ūdogmata reiiciūt non negas, fateris & sanctos fuisse, ul' donas potius & nos accipimus, iam causam facimus cēterā æqualē, restat in hoc statu, ut euidētissimū proferas argumentū, quur a uobis talib⁹ potius stare debeam⁹, q̄ ab ill' talib⁹, ne repetamus totā collationē. Excusas illos qd̄ forte resipuerit añ mortē, alioqui dānandi, Id uerisile nō est, q̄ tot uolumibus cōstanter eadē senserint, sub mortē mutasse sn̄iam, At Bernardus moritur⁹ dixit. Perdidi tp̄s, quia perdite uixi. An hoc erat canere Palinodiā? Quis sanctorum hæc nō dixit? Hæc uox est modestiæ, nō palinodiæ. Sacræ scripturæ tam expositā claritatē nōdū p̄bare potuisti, & de hoc mox aliqd attingem⁹, & si probasses, probabilius est te cæcutire q̄ illos. Si spiritum alleges, in illos pronius ē charitatis iudiciū, ut largiamur nō eē certū, Si electionē potiorē cōsentaneū est illos cum Ecclesia quæ potiora sunt elegisse. Si sensum cōem, propensior est in illos opinio sensus communis, Si respōdeas nō esse mirum

uiros

uiros spūales aliquando iuxta carnē sensisse totidē uerbis responsum tuū in te retorqueri poterit. Si respondeas mundū eē regnū Satanæ, eoq; nō mirū tot tantosq; uiros tā longa seculoꝝ serie excæcatos, nō uidisse lucē scripturæ, rotū hoc multo probabilius in te retorquebit. Nā & tu carnē circūfers, & ī cōmuni mūdo uersaris, in quo regnat satanas.

70 Nec expediūt te exangustijs q̄ multa subnectis de excæcatis in gloriā liberi arbit. de his q̄ audientes nō audiunt, & intelligentes non intelligunt, q̄ magis in te quadrant, q̄ in ecclesiæ lumina. Neq; cōuenit huic loco, quod tu tecū cōparas Christū, discipulos tuos aplis, doctores ac principes ecclesiæ Iudæis, quodq; tuā doctrinā uocas lucē, patrū & ecclesiæ decretū tenebras. Si nos urgere uis collationibꝰ, alias tibi q̄rere oportet, istas nō recipimus. Multo stultius adducis hic Arianos & philosophos. Arianos iudicauit ecclesia, & eius sententiā approbas. At eadē dānauit tua dogmata, & tamen hic nō grauo te autoritate ecclię. Nihil nobis cū Iudæis, q̄ Christū agnoscimus seruatorē. Errauerunt & eruditissimi philosophi, quasi ego scripserim eruditos, magno ingenio p̄ditos, nō posse cæcutire. Ex una particula nectis enthymema, collige aceruū coniecturalē, & hinc ostende tibi potius fidendū q̄ illis. Quam uero sophisticū illud, Negas eē uerū, q̄ dixi scripturā aliquoties nō percipi ob imbecillitatē humani ingenii. Nihil (inq;s) aptius capiendis uerbis dei imbecillitate ingenii, propter imbecilles em & ad imbecil-

les Chr̄s & uenit & mittit ꝟbū dei. Si ibecilles uo
cas, ut ego sentio rudes, & ifirmos, q̄les erāt Gala
thę aut q̄les mltos uidem⁹, nec hūanis aptos disci
plinis, qn a talibus potius petimus scientiam scri
pturaꝝ, q̄ ab eruditis Theologis, aut q̄ꝫ abs te, q
tantam scentiam tibi uindicas? Sin appellas imbe
cilles, modestos, ac morigeros spiritui sancto, tecū
sentio, sed hanc imbecillitatē mirum q̄ in tuis scri-
ptis desiderē. Perinde quasi rem oēm gesseris de-
xtro Marte, properas ad metam disputatiōis, sed
anteq̄ id patiar, pauca dicam de scripturaꝝ obscu
ritate, quanq̄ super hac re satis ante dictum arbi-
tror. Etenim nisi doces, eas esse sole clariores, mo-
do detur grammatices peritia, fateris te nō posse
nodum explicare de probatione tui spūs. Hic si ti
bi decantem, quantopere ueteres omnes querant
passim de scripturæ difficultatibus, quantū desu
dent in explicanda Genesi, quantā caliginē Hiero
nymus uiderit in initijs & postremis Ezechielis, q̄
ties hæreat Augustinus, respondebis nō eē mirū,
si in sole impingant lusciosi, & si tibi protulero il-
lud e psalmo. Abyssus abyssum inuocat, qd̄ Au-
gustinus ac Hieronymus interpretantur de cali-
gine mysticæ scripturæ, Item illud, Dies diei eru-
ctat uerbū & nox nocti indicat scientiā, qd̄ expo
nunt similiter.

47 Rursus illud ex Ezechiele de torrente cu-
ius aquæ sic intumuerāt, ut transuadari non pos-
sent. Itē ex psalmo decimoseptimo. Et caligo sub
pedibus eius, adducitur & hic sensus de profun-
ditate scripturarum, Iterum in uersiculo, posuit te
nebras

nebras latibulū suū, Hieronym⁹ interpretat̄ Chr̄i natiuitatē nobis eē obscuram, quā tu uis eē clariſ simā. Itē illud, tenebrosa aqua in nubibus aeris, in terpretant̄ de obscuritate scripturar̄. Alia q̄ simi lia testimonia si proferā, adferes mihi nouam in terpretationē, reiecta uetere expositione, ac scrip turam ad tuæ causæ cōmodū detorquebis. Ver illud uelim expedias, Si linguæ peritia, sensusq̄ cōmunis sufficit ad scripturæ p̄spicuā intelligen tiā, quid Pauli tēpore fuit opus prophetis, apud eos qui linguis loquebant̄? Paul⁹ diuersa facit do na, linguar̄ & prophetiæ donū longe facit emi nentius dono linguarum. Hoc euidenter arguit, eē quiddam in scripturis reconditum, q̄d non sit cuiuis dilucidū, qui linguas teneat. Rursus si uerū est quod tu dicis, si qui dei spiritum habet, nihil sen tit obscuritatis in sacris uoluminibus, quur q̄ pri or prophetabat iubetur tacere, ubi surrexerat ali us propheta, cui fuerat reuelatum? Plures habe bant donum prophetiæ, & tamen quod huic erat dilucidū, alijs fuit obscurum, propterea quod non omnibus omnia largiatur spiritus, sed diuidat sin gulis pro sua uoluntate. Proinde mira est tua fe licitas, qui profiteris nihil esse in sacris literis, quod tibi non sit clarissimū. Et post auditas prophetias Paulus uult iudicari q̄ dicta sunt, Prophetę (inqt) duo aut tres dicāt, cęteri taceāt. Deinde inter do na spiritus refert & discretionem spirituum.

Hæc arguunt scripturam non tam esse quibus libet obuiam & expositam quam tu uis uideri. Rursus ait, uidemus nunc per speculum & in

aenigmate.

ænigmate, tũc aũt facie ad faciẽ. Audis ænigma, & tu mihi p̃dicas clarissimã claritatẽ. Fide uidemus, & fidei lux est in diuinis literis. Et inibi, Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetam⁹. Ac mox, Nunc cognosco ex parte, tunc aũt cognoscã, sicuti cognitus sum. Prophetiã Paulus appellat scripturæ mysticæ interpretationẽ. eã quur tetẽ impfectã, si nihil nõ est clarissimũ? Et si Paulus agnoscit hic impfectũ quiddã, ubi sunt, q̃ nuncia ctant omniscientiã? Velim ut saltẽ hũc locũ nobis reddant dilucidũ, sicut cognitus sum. An quisq̃ est q̃ sic cognoscit aut cognoscet deũ, sicut cognitus est a deo? Puto hoc ipsi deo propriũ eẽ, ut seipsum cognoscat pfecte. Legebat eunuchus Esaiã, haud dubie peritus linguæ, & tñ sensum latẽtem nõ intelligebat. Iã epl̃as (opinor) Pauli nũeras iter scripturas sacras. Atqui de his sic pronũciat Petrus, Charissimus frater nr̃ Paulus secundũ datã sibi sapientiã scripsit uobis, sicut & in oĩbus epistolis, loquẽs in eis de his, in q̃bus sunt quædã difficilia intellectu, &c. Respondebis, erãt difficilia rudibus. At tu nihil requiris, nisi peritiã grãmatices. Si dixeris illis defuisse spm̃, q̃stio redit in orbẽ. Siquidẽ hoc pollicitus es te probaturũ nobis tuũ spiritũ. Sed hinc quoq̃ facile elaberis, si mõi probaris q̃d assumis, dices nos obstinata malicia oppugnare cognitã ueritatẽ, quẽadmodũ faciebant pharisæi. Quis aũt cõprehendat eũ, cui tot sunt parati cuniculi p̃ quos effugiat? Age ueniã ad eos, q̃bus tu tribuis spm̃, quẽ (ut scribis) hauserũt ex tuis libris, unde tanta in hoc scriptis dissensio? Si idẽ spiritus

ritus agit oēs, quū tractent eandē scripturā, nō po
test esse tā pspicua claritas, ut sufficiat linguæ peri
tia, & sensus cōmunis. Sed dices Zuingliū & Oeco
lampadiū amisisse spm̄, posteaq̄ in te cœperūt scri
bere, Philippus Melanchthon nōne in suis Cōmē
tariolis aliqn̄ contanter loquit̄, & suspendit sentē
tiā? Atqui hoc negas esse fas in sacris literis, in q̄
bus pspicua ueritas est asserenda fortiter. Oecolā
padius nondū abs te dissentiens, nō negat obscu
ritatē ee in Esaia, sed sat habet, si adimat desperati
onē pio seduloq̄ Lectori, & in pfatione adeo non
profitet̄ se nihil nō explicuisse, ut fateat̄ se frustra
conatuq̄ fuisse, ni cōmentarijs Hebræorq̄ fuisset
adiutus. Interim aliquanto reuerentius loquēs de
Hieronymo cp̄ tu, q talem uirū blasphemū & sa
crilegū facis in hoc tuo libro, nūeris oibus absolu
to. An Pomeranus sic abs te laudatus in enarrā
dis psalmis nō alicubi scepticus est, & suspenso gra
du pharisaicas (ut ais) incedit? Verq̄ de alijs fortasis i
uenies qđ tergiuerseris, urgebo te tuis ipsius di
ctis, nūc iniuria est, ac blasphemia in scripturam sa
crā, si quis illi tribuat aliqd obscuritatis, hoc para
doxū uide qūo conueniat cū tua pfatione in psal
mos. Sic ibi loqueris. Psalteriū profiteor, &c. Ve
rū ita profiteor, ut nolim ab ullo id de me psumi,
qđ nullus adhuc pstare potuit, sanctissimorq̄ & do
ctissimorq̄, id est, psalterium in oibus suo legitimo
sensu intelligere & docere. Sat est aliquot, & eosdē
ex parte intellexisse. Multa sibi reseruat spūs, quo
nos semp discipulos habeat, multa solū ostendit,
ut alliciat, multa tradit ut afficiat, & ut B. Augu
stinus

ſtinus p̄clare dixit, Nullus unq̄ ita loquutus eſt, ut
ab oībus in oībus intelligeret̄, multo magis ipſe
ſpūs ſanctus, ſolus oīm ſuor̄ uerbor̄ intelligentiā
habet. Quocirca ingenue me cofiteri oportet, me
ignorare legitimā habeā nec ne intelligentiā pſal
mor̄, &c. Rurſus aliquāto inferius, Quid ergo re-
liquū, niſi ut mutuū iuuemus, labentibus, tanquā
uel ipſi lapſi uel lapſuri ignoſcamus. Rurſus inibi.
Scio eē impudētiſſimæ temeritatis eū q̄ audeat p
fiteri, unū librū ſcripturæ a ſe in oībus partib⁹ in
tellectū. Quin q̄s audeat p̄ſumere unū pſalmū ro-
tūde ab illo intellectū? Immane q̄tū diſſonat hæc
oīo Luthere, a paradoxo, q̄ tāta aſſeueratiōe do-
ces ī hoc libello, de mira claritate ſcripturæ, q̄ niſi
cōcedat̄, oīa uertent̄ in caliginē, nec q̄ quic q̄ erit in
rebus hūanis certi. Quis credat eē eundē hoiem q̄
hæc ſcribit enarraturus pſalmos, & q̄ nūc prouo-
cat uniuerſos ut uel unū locū proferant, q̄ tibi ſit
obſcurus. Quorſum uero nūc attinet, e tuis cōmē
tarijs decerpere locos ubi profiteris te deſtitutum
ab interpretibus inter ipſos uariātibus, animitui
ſomniū ſequi. Rurſus ubi fateris te prorſus nō in-
telligere, quō uerſus cū p̄cedēte cohæreat, ac tuā
opinionē deliratione uocas. Hoc in pſalmo. 17. in
ibi dicis, eccl̄iæ doctrinā eē ſupra captū hūanū, &
hic ſufficit grāmatices pitia. In pſal. 19. hūc in mo
dū loquetis, Expoſuimus hūc pſalmū p̄ exēplo fi
dei de rege quocūq̄, nec dū certū an legitimū ſer
ſum attingerim, mox interp̄tationis tuæ iudicē
reiēcis in lectorem. Iter̄ in. 20. fateris te incertum
de ſolo ne Chriſto, an de quouis rege debeat in-
telligi

telligi,& mihi obijcis Scepticā Theologiā,qui nō ausim de ꝑplexis difficultatibus scholasticaꝝ q̄stionū pronūciare. Vbi tū erat ille Stoicus assertor? ubi ille Omniscius? Mihi dicis,nō sic suspense loqtur,nisi Lucianus & Epicurus,& tu in opere maxime sacro eodē mō loquēs, ignoscis tibi. In calce huius libri tui dicis,penes nullū uolo eē iudicium, sed oībus suadeo ut p̄stent obsequiū, & in psalmo iudiciū defers lectori. Quomō in his tibi constas, qui me Proteū facis? An tū tēporis nondū habebas spm̄? Non dices opinor. Vtinā autē in ea modestia ꝑseuerasses. Ibi ueteres Orthodoxos,sanctissimos & eruditissimos patres appellas, hic me rides,qui tribuam illis sanctimoniā,ipse cæcutientiam,ignorantiā,immo blasphemiā & sacrilegiū impingens,nec aliter excusas eos potuisse seruari q̄ si uel secus senserunt atq; scripserunt,uel erroris pœnituit ante mortem,Porro quum internā claritatem sic requiras ab omnibus christianis, ut sine hac non facias illis ullā spem salutis,quid aliud censebimus,nisi illos omnes perisse, qui tam necessarium articulū fidei non dicam ignorarint, sed impugnarint,profligantes necessitatem, ac liberꝝ arbitrium profitentes. Ego toties uocor blasphemus qui dubitē ac disputem de tuo dogmate & obscuꝝ putas,quid de illis eadem sententia ꝓnuncies? Et hic rursus nouū Paradoxon. Qui spiritum habet ei nihil obscurum, qui non habet,ne iota quidem unum intelligit. Nil mediū est. Quisquis igit̄ profitet̄ sese dubitare alicubi in scripturis,aut spiritū habet, & mentit̄ eē obscuritatem

quum

quũ nulla sit,aut nõ habet,& ne iota quidẽ unũ in telligit. Tertullianus insignis ecclesiæ doctor,postea in Montani dogma prolapsus,discessit ab ecclesiæ cõmunione. An is amisso spũ,ne iota quidẽ intelligebat? Sed interpretaris nõ intelligit,id ẽ,nõ sentit,nõ afficit. At nos agebamus de certitudine doctrinæ non de ignoto hoĩs affectu,de quo fateris neminẽ certo pronunciare põsse, præter unũ deũ. Etenim quũ iuxta Paulũ sint spũs impostores & angelus Satanæ sese transfigurat in angelũ lucis,falli potest & is,q̃ se credit agi bono spũ. Q̃ si totã intelligentiã diuinæ scripturæ tribuis diuino spũi,quur excipis solã imperitiam grammatices? An in re tãti momenti spũs patiet grammaticam obstare saluti hominũ? Qui non grauat impartiri tantas diuitias æternæ sapientiæ, nũ grauabit impartiri grammaticã & sensum cõmunẽ? Blasphemus est in deũ,q̃ uel tantillũ tribuit libero arb. & tu pius es,q̃ tantũ tribuis grammaticæ, ut sola tenebras inducat clarissimæ luci scripturarũ? Quiq̃ runtur eẽ tenebras in scripturis,haud quaq̃ negãt eẽ clarissimas ipsi spũi,q̃ scripturarũ est autor,sed has tenebras imputant imbecillitati naturæ humanæ,qđ quũ apertissime profitearis in põtificũ tua,quã mõ citaui,hic fortissime negas,affirmans nihil eẽ capacius diuinæ scripturæ,q̃ imbecillitatẽ humanã. Cæterũ ut urgeamus hoc qđ agebat, doce q̃bus argumentis nobis cõstare possit,re spiritũ habere magistrũ,nec falli in enarranda scriptura,quũ in hac hallucinati sint oẽs ecclesiæ doctores. Fateris inesse nõ nihil obscuritatis ex impe

rita

ritie linguarū. Hic igit quū plures inter se dissenti-
unt, quorum unusquisq; sibi uindicat linguarum
pitiā, qūo mihi cōstabit, quis cæcutiat in lingua qs
nor? Nā hīc (ut ais) pēdet interpretatōis certitudo
Nec oio negas aliqd obscuritatis oriri ex tropis,
quos tamet si doces nō temere admittēdos in enar-
rationibus, tñ uelis nolis frequēter occurrūt, in pro
phetis, in pabolis, in ænigmatibus. Nec mihi pla-
cēt affectati tropi, pīertim q subuertūt sensum histo
ricum, uerū si tropologias excludas a sacris libris
perit bona pars & iucunditatis, & utilitatis arcanæ
scripturæ. Ad hæc, si fateris ex grāmatices impitia
nasci caliginē, fateberis sīl & ex trāslationib⁹, & ex
deprauatis exēplarib⁹ oriri tñbras. Queri & hoc
Oecolāpadius in Esaia. Ergo quū ali⁹ dicet eē tro-
pū, alius negabit, aut si fatet utercq; tropū esse, sed
in interptatōe tropi dissidēt, uñ mihi cōstabit, qs illo
rū attigat scopū? Ex collatōe locor? Habet utraq;
pars q cōferat, Adhuc hæreo dubi⁹. Sīlr cū audio
pīes inter sese dissidētes, quor? q'q; cōtēdit suū exē
plar uacare mēdis, quę res adimet mihi ābiguita-
tē? Iam qs audebit affirmare, aut si qs affirmet, qs
crediturus ē, ex locis inter se pugnātib⁹ non freq̄n-
ter oriri magnā caliginē? Quid simplici⁹ Euangeli
ca historia? Et tñ a q̄t q̄libusq; uiris hic sudatum est,
ut quæ dissidēt redigātur in cōcordiā? Adnisus est
summis uirib⁹ Augustinus, nec effecit quod uoluit
saltem hoc offm nobis pīsta, quo minus tibi diffida
mus. Multis obstat ingenij tarditas, quo minus asse
quant q̄d docēt sacrę lr̄ę, mltis oscitātia, mltis aīus
addictus hūanis affectibus, Nā cōtētiosi torquent

ſcripturã ad ſua dogmata, quũ contra fieri oportu
erit. Denicꝙ ſpũs nõ oĩbus patefacit oĩa. Totidẽ igr
modis ambigemus de interp̃te, & qcqd malorꝫ ex
aggeraſti aduerſus eos q putãt in ſcripturis eſſe nõ
nihil obſcuritatis, quicqd cõ uiciorꝫ in hos congeſ
ſiſti regeret in te, qui nõ potes effugere qn fatearis
aliquo pacto caliginẽ eſſe in diuinis libris. Sed tibi
nulla eſt caligo. Ponamus eſſe uerꝫ qđ dicis, ſed qũo
nobis iſtuc facies ꝓſpicuũ? Nã hoc ꝓbãdum ſuſce
peras, cõfeſſus te nihil agere aduerſus meã q̃ſtionẽ,
niſi dilucide ꝓbaſſes. Cæterũ quũ oĩbus tẽtatis, id
non poſſis, ueluti Proteus uinculis tenacibus aſtrin
ctus, redis in natiuã formã, & nobis inuidiã moues
qđ ſcripturã faciamus obſcurã, periñ q̃ſi negem
in illa qcq̃ eſſe lucis. In multis locis tñbras eſſe dixi,
ſed quas ſpũs apiri uelit quãtũ nobis ſatis eſt ad ſa
lutẽ. Nã quędã abſtruſa ſeruat futuro ſeculo. Si tu
colligis hinc nihil certo ꝓbari per ſcripturam, dic
mihi, quomodo tot ſeculis orthodoxi patres erudi
erunt populum chriſtianũ, qũo ꝓpulerunt hæreſes
ab eccleſia, an per ſcripturas ambiguas & non in
telligatas? Tandẽ Saranã in crimen uocas, cuius opa
fit, ut tã paucis ſit dilucida ſcriptura, q ſi dormiret,
uno ſermone dei ſemel audito, totus mundus con
uerteret.

71 Hic quum ꝓrſus hæreas in uado, tñ ueluti
re bñ geſta, minitaris te meis me laqueis irretiturũ
& occurris ſyllogiſmo utrinꝙ cornuto, ſic obtorto
ut nullũ ſit effugiũ. Ex uerbis, inquis, tuis iuſtifica
beris, & ex uerbis tuis condẽnaberis. Dicis ſcriptu
ram

rã hic non esse dilucidã. Q, si uerũ non est, cur tu in Diatriba suspẽdis snãm, si uerũ est, quid agunt orthodoxi, quorum ingenium, eruditionem, sanctimoniam, miracula, martyria, dignitatem, uetustatem, multitudinem iactas, qui ex ambigua scriptura asseruerunt liberum arbitrium? Quo me uertam, adeo constrictus hinc atque hinc obuijs cornibus? Scilicet alterum tui syllogismi cornu præcidam, deinde cum altero mihi res erit. Mea Diatriba non dicit scripturas in hac materia esse obscuras. Sic habent illius uerba. Verum hic de scripturis non est controuersia, de sensu scripturæ pugna est. In cuius interpretatione & cætera.

Audis ne? pugnam esse dico non obscuritatem. An ideo scripturæ, quibus conuictus est Arius fuerunt obscuræ, quod eas oppugnarit? Et si concessissem in ea quęstione scripturam fuisse obscuram, quod non facio, sic concessissem, quemadmodum in scholis argumentandi causa, multa donantur aduersarijs. Eam concessionem si uelis arripere, necesse est ut fatearis utriusque partis interpretationes esse ancipites. Dices, ergo si dilucidæ sunt in hac parte, quibus usi sunt ueteres ad asserendum liberum arbitrium, quur tibi placuit Diatribæ titulus, quur profiteris inquisitorem non assertorem, quur in fine dicis, contuli, penes alios esto iudicium? Respondeo, quur qui in scholis disputant, altero ꝓbante quod habet scriptura, altero per scripturas alias ac rõnes impugnãte, senioribus aut p̃sidenti ut uocant deferunt iudicium? Potest enim

fieri,ut liberꝝ arbitrium recte ſit aſſertũ a ueteribꝰ e ſacris & clariſſimis ſcripturis, quum ego aduerſus tuorꝝ argumentorꝝ aciem, parꝝ dextre defendam. Et iam ante reddidi conſilĩ mei rationem,ut experirer,an tu poſſes abq; cõuicijs diſputare,& ne rebus exulceratis,oleum quod aiunt,adderem camino,& hãc meam ciuilitatẽ toties mihi impingis in os,quã probare magis & imitari debueras. Si te delectat aſſertio,quid opus erat aſſertore me, deq; & olim ꝓnunciauit Eccleſia, & nuper ſuam ſniam confirmauit? Habebãr igiť,inquis,dilucidã ſcripturam,fateor,quantũ ſatis erat ad diſcutiendã ambiguitatem de libero arbitrio. Quid tum poſtea? Quur tu igiť,inquis, facis ſcripturam hac in parte obſcurã. Non hoc fecit mea Diatriba, ſed tu cõminiſceris,ut mõ declaraui. Si contẽdis nihil prorſus obſcuritatis eẽ in ſacris literis,ne mecũ agas,ſed cũ uniuerſis orthodoxis,quorꝝ nullus eſt,qidem non ꝑdicet. Cæterꝝ quoties Diatriba meminit obſcuritatis in hac materia,aut ueſtro noĩe loquiť,aut concedit argumẽtandi gratia, qđ poterat nõ donare. Quod genus eſt illud. Hic ſi neges hac in parte dilucidã eẽ ſcripturã,in qua tot ſummi uiri caligarint, &c. An putas hoc ſub mea perſona dici, in qua tot ſummi uiri caligarint,iſta ueſtra uox eſt, quã arripio contra uos,q ueſtram interꝑtationẽ uultis haberi pro oraculo. Simile eſt illud, ſi tam dilucida eẽ, quur tot ſeculis uiri tam excellentes hic cæcutierunt,idq; in re tanti momenti. Hæc uerba non damnãt ueteres cæcutientiæ, ſed urgẽt uos,ut aut fateamini illos uidiſſe ueꝝ,aut ne poſtuletis ueſtram interꝑ

interp̃tationem haberi nobis pro cœlesti oraculo. Rursus quum aio, si nullos, quum & hodie tot obscuritates torqueant doctos, nulla erit interp̃tatio certa. Hæc argumẽtatio quid aliud agit q̃ ut patiaris & tuam interpretatiõem eodem iure reiici, quo tu reiicis omnium?

Proinde uide q̃ atrociter, sed extra causam illa tibi dicta sint. Denicq; quæ leuitas & temeritas animi sanguinem fundere, p re incerta & obscura? Hoc em̃ non martyr̃ Christi sed dæmonum est. Vides hoc cornu pręcisum? Vbi uero erat tua mens, quũ scriberes, hoc non est martyr̃ sed dæmonũ? An dæmones habent sanguinẽ quem fundãt? Deinde qs dixit sanctissimos uiros, p libero arbitrio fudisse sanguinẽ? Dices, pro scriptura sacra fuderunt, quã tu facis obscuram. Rursus ita loqueris, quasi dixerim totã obscurã eẽ, aut si mihi ac tibi sit obscura, fuerit simul illis obscura qui definierũt de libero arbitrio. Cyprianus fudit sanguinẽ suum, demus fudisse pro scriptura. Nihil igit̃ usquam fuit obscur̃ Cypriano in tota scriptura? Finge Augustinum occisum, quum a Donatistis essent illi structę insidiæ, relatus fuisset inter martyres, an absurdũ putas si quid illi fuisset obscur̃? Et huic tam friuolo fundamẽto nitunt̃ ea quæ dicis in fine capitis. Hoc est aliud nihil q̃ illos facere imperitissimos cognoscendo, & stultissimos asserendo.

Discussus est ille κεχάτινος, sed me miser̃ occurrit alius. Si illos, inquis, recte sensisse credis, quur nõ imitaris? Si non credis, quur iactas tanta bucca, tãta copia, &c? Credo illos recte sensisse, qui asseue-

runt liberꝝ arbitrium, quēadmodū asserit Eccl'ia. Quur igit̄, inquis, tu nō asseris sed disputas? An qs quis disputat, anceps est? Nō disputo ut dubius, sed ut te nostræ assertōis inuasorē confutaturus. Nihilo magis ad rem faciunt quæ infulcis. Iam & tu pone ob oculos & tecum expende utrum plus tribuēdum esse iudices, tot eruditorꝝ, tot orthodoxorꝝ, tot sanctorꝝ, tot martyrꝝ, tot ueterꝝ ac recentiū theologorum, tot academiarꝝ, tot conciliorꝝ, tot episcoporꝝ & summorꝝ Pontificum præiudicijs, qui scripturas dilucidas esse senser̄t, & id tum scriptis tū sanguie confirmar̄t, an tuo uni⁹ priuato iudicio qui negas scripturas esse dilucidas, qui forte necunquam lachrymam uel suspirium ꝓ doctrina Christi emisisti. Omitto, quod tuo more iudicas, quid lachrymarꝝ aut suspiriorꝝ ego fundam.

Quid hic agis Luthere? ueteribus fuisse scripturam dilucidam, unde asseruerunt liberꝝ arbitrium. Qua tandem igit̄ fronte blasphemiam uocas, qđ illi definierunt ex dilucida scriptura? & toties mihi recinit̄ hoc mendacium, qđ hic scripturas faciam obscuras. Aio interp̄tationes uariare, & hoc in contententionem uocabam, utri potius esset assentiendum, ueterꝝ ne ꝓbatæ tot seculis, an tuæ nuper exortæ? Imo hoc illic ago pro uiribus ut ꝑsuadeam, Ecclesiæ doctores non errasse in asserendo libero arbitrio, ac te potius cæcutire. Ita loquor. Hic si negas hac in parte esse dilucidam scripturam, in qua tot summi uri caligarint, circulus ad caput redierit. Vides hæc sub aliena ꝑsona dici, in qua tot summi uiri caligarint, Hæc uestra uox est, nō mea

& si

&ſi uerꝝ eſt quod dicitis, aut fuit illis obſcurã ſcri-
ptura, aut impie reſtiterẽt ſpiritui ſancto Neq; quic
quam piculi ſit, ſi quis dicat & in hoc argumento
fuiſſe illis ſcripturã alicubi obſcuram, at nihilo mi
nus rectam ac certam eſſe aſſertionem. Sigdem in
conciliꝭ qđ aliꝭ obſcurꝝ eſt, aliꝭ aperit ſpũs, ſic ut
ex collatione ſingulorꝝ nihil reſideat obſcurꝝ, dum
ſuam quiſq; Mpocalypſim adfert. Quod ſi trahis
nos ad uniuerſam ſcripturam, fateor illic quædam
obſcura mihi meiq; ſimilibus. Obiꝭcies ilico tan-
tas turmas ſummorꝝ uirorꝝ, quorꝝ iudicio plus tri-
buendum eſt, q̃ meo unius priuato. Quid ego au-
dio? meum unius priuatum iudicium eſt qđ nemo
laudatiſſimorꝝ uirorꝝ quos per Ironiam recenſes,
faſſus nõ ẽ? Quis eĩ illorꝝ in enarrãdis arcanis uolu-
mibus non quæriẽ de obſcuritate ſcripturæ, nõ qđ
illam accuſent, ut tu calumniaris, ſed đeplorẽt hu
mani ingenij tarditatem, non quod deſperent, ſed
ut gratiam illius implorent, qui ſolus quibus uult,
& q̃n uult, & quantum uult claudit, aperitq;. Idem
quum ipſe toties fatearis in cõmentariꝭ tuis, quur
appellas meũ unius priuatũ iudiciũ, & illis me fa-
cis aduerſariũ, q̃ mecũ faciũt. Tu facis illã ſcripturã
obſcuram q̃ fortiter illorꝝ interp̃tationes reiꝭcis. Id
ni feciſſes, non eſſet pugna. Feſtiuiter uero, qđ com
parationem qua te cum tot ueteribus compone-
bã deuoluis in me. Ego nõ poſtulo, ut reiectis oĩm
illorꝝ ſententiꝭs in re tanti momenti, mihi uni fides
habeaẽ, id quod tu non in hoc tantum dogmate fla
gitas atq; etiam exigis ueluti tuo iure, minitãs om
nes delẽdos ut lutum platearum qui tibi reſiſtunt

prædicanti uerbū Dei. Par est igit, ut certis argu/
mentis ostēdas, quur tua unius sn̄ia debeat nobis
eē potior tot ac taliū uiorꝝ iudicio, ne toties repe
tam oēs circūstantias. Si certam habebas opinio/
nē, inqs, qd sibi uult Diatriba & collationis uoca/
bulum? quur suspensa sn̄ia disputas in utrāqꝫ, quid
pro, qd contra. Si hoc arguit ancipitē animū, uos
cent in ius oēs scholastici. Thomas quærit an Eu/
charistia sit sacrm Ecclīæ, & adfert in utranqꝫ par/
tem argumenta, num ideo dubius est de re quam
disputat? Fecit idem Hieronymus aduersus Luci/
ferianos, Augustinus aduersus Manichæos, an sta/
tim dubium erat illis de quo disputabant? Quo/
modo tandem refellere poteram argumēta tua nis
si recensuissem?

An non uides eiusmodi collatōes frequenter &
apud ueteres fuisse, si forte res sine tumultu compo
ni posset. Tituli ciuilitas opposita est isti ingenio tā
irritabili, opposita est qbusdā plus satis ad seditio/
nem ꝓpensis. Deinde quoties philosophi ꝓ sua qsq
secta inter se digladiabant, nam has Diatribas ap/
pellabant, erant oēs suspensa sn̄ia, an potius suam
quisqꝫ sententiam uolebat esse inuictam? Vides ut
nihil odiosius in me criminaris, q̄ quod disputa/
tor, q̄ criminator esse malui, & hic conor, ut ais, re
obruere diluuio quodam oratiōis, sed res in diuer
sum exīt, ego inuoluor undis, tua arca in sublimi
fertur secura. Imo tua scapha hic hæret in Syrtib⁹,
nec explicas quod promiseras, quū nullum nō mo
ueris lapidem. Et tamen perinde quasi dextro Mar
te rem gesseris, adornas triumphum.

Cornu

72 Cornuto(inqs)syllogismo te teneo. Aut falsum est, q̄ dicis illos fuisse præditos admirabi li pitia scripturarū, tū uita & martyrio, aut falsum est, q̄ dicis scripturas non eē dilucidas. Io pæan, Io triumphe. An sit falsum, in scripturis eē aliqd caliginis, iam discussum est. Illud sine controuer sia falsum est, quod ais me p̄dicare ueteres ex ob scuris scripturis asseruisse liberū arb. Sed fingo mi hi uelut imperito nō esse perspicuū utri recti⁹ in terpretati sint scripturas, illi tot ac tales, an tu cū paucis, & per hanc fictionē exigo abs te certas p bationes, quur ab illis deficientes, debeamus ī tu am sententiā ire pedibus. Crebro(ni fallor)uidisti in scholis disputandi gratia cōcedi aduersario, q̄ uera non sunt. An si qs in disputatione fingeret se eē Tarquiniū, te Apollinē, num urgeres hominē serio concessis? Addis impudentē hyperbolē, me toto libello diatribæ nihil aliud agere, q̄ ut persua deā scripturā non eē dilucidā. Quid aūt attinet in refellenda manifesta uanitate operā sumere? Nec his cōtentus, addis aliud cōmentum impudentius Negas me serio tribuisse sanctissimis uiris peritiā scripturarū, tantū ut rudi uulgo fucū facerē, Lu thero aūt negociū facesserem, ut causam eius in anibus uerbis grauarē odio & cōtemptu. Si hoc spectassem quod fingis, non ita moderatus fuis sem stilū, non tanta circūspectatione cauissem, ne quid unguiū aut dentis eēt in Diatriba, nō sic ad uigilassem ut causam per se odiosam agerē nō o diose. Si in grām principū ædidissem diatribam, non poterā illis magis gratificari q̄ si totis elo

quentiæ uiribus in te fuissem debacchatus. Nūc adeo nō odiose scripsi, ut me nōnullis suspectū reddiderit mea modestia, & tñ mihi nō erat obscurū, q̄ amanter de me iā pridē & senseris & scripseris. Sed mihi certū est, in his q̄ sunt fidei nihil tribuere priuatis affectibus. An tui contēptū interpretaris, qd te cū tot ecclesiæ luminibus, cū cōcilijs generalibus, cū oībus academijs confero? Quid igit dices de illis q te libris æditis cū longe alijs cōporant? Et in illos mutus, de mea ciuilitate quereris. Ego latine scribens, uulgo rudi fucū facio, tu qui hāc tuā disputationē curas uertendā in linguam germanicā, ut apud agricolas, nautas & cerdones traducas Erasmū, apud quos mutus est, credis hoīes doctos latere qd agas? Ad seditionē spectas quā uides hactenus ex tuis germanice scriptis libellis toties exortā eē. Sic nimiꝝ fecerūt apostoli Ego tecū disputaui iudice senatu doctoꝝ hominū, tu causam ad imperitā plebeculā transfers, & apud fabros, coriarios, & agricolas me criminaris, qui tibi fauent, me non nouerunt, te criminantem intelligunt, me respondētē non intelligūt.

Quam speciosam petis uictoriam. Iam quod subiicis, non satis intelligo. Sic em̄ scribis, Ego uero, neutrum ueꝝ sed utrūq; falsum dico. Primum scripturas esse lucidissimas, deinde illos quatenus liberꝝ arbitriū asserunt eē imperitissimos sacraꝝ literaꝝ, tum illud neq; uita neq; morte, solum uero stilo, sed pegrinante animo asseruisse. Hactenꝰ contendisti scripturas esse lucidissimas, & id nunc dicis esse falsum. Deinde semp̄ asseruisti ueteres

ex scripturis pperam intellectis probasse liberꝫ arbitrium, & nunc hoc quoq; dicis esse falsum. His duobus annectis & tertium, uidelicet falsum, qđ hactenus uoluisti uideri uerissimum. Sed faceſſat uerborꝫ calumnia, quid scripseris in propatulo ē, quid sentias satis coniecto.

Quanquam hic tu nullum faceres calumniandi finem, si quid effutissem eiusmodi. Pulchre uero hic excusas ueteres orthodoxos, qui secus senserint, uixerint, ac mortui sint, q̄ scripserunt de libero arbitrio. Ais solū stilum illorꝫ effudisse blasphemiam, sed animo peregrinante. Sic excusantur qui per phrenesim peccant. Nec aliter excusas ecclesiam quæ illorꝫ sententiam cōprobauit, nec aliter academias, nisi q̄ dum asserunt liberꝫ arbitrium, mens domi non sit, sed peregrinatur apud Sogdianos. Ita ne qui libris hoc professis asserunt liberꝫ arbitrium, qui toties insulciunt in suis commentarijs quod docuerunt, qui pugnant aduersus eos, qui dissentiunt, uerisimile est solo stilo lapsos, alienata mente Diuus Augustinus li sine mēte asseruit liberꝫ arbitrium, quur ī libris retractationum saltem non resipiscit? Et illic asserit, quod asseruit, & huius sententiæ tanto grauior est auctoritas, quod seipsum reprehendit in quibusdā, in q̄ bus plus tribuerat libero arbitrio q̄ oportuit, ualde confirmat qđ relinqt, q̄ sui iudex, carpit qđ rediūdabat. An ideo mors uitaq; discrepat a stilo, qđ suis meritis diffisi totā salutē asscribebāt dei misericordiæ? Idem nos facimus qui asserimꝰ liberum arbitrium. Quam commoda rima tibi hic rapta

est qua

est qua possis elabi, quoties autoritate ueterũ urgeberis. Non hoc senserunt, sed aberrante stilo & animo peregrinante talia prodiderunt. Nec uides interim istud tuũ cõmentũ in te posse retorqueri, non solum a nobis, uerũetiã a tuis. Proinde qñ tu Luthere dũ elabi non potes e laqueo q̃stionis, multũ fumũ oculis nostris offudisti, non tam Proteũ agens q̃ Cacũ, ego tibi rursus negocij summã atq; epilogũ ponã ob obulos. In Diatriba nego me uelle pugnare tecum, autoritate ueterũ orthodoxorũ, aut præiudicio Ecclesiæ, quæ iam pridẽ tuũ dogma damnauit, non q̃ existimem horũ sententiã nihil habere ponderis, sed q̃ his armis nihil agerẽ apud te, ueruũ si contingeret, ut scripturarũ testimoniis pares uideremur, & æqualitas suspenderet sententiam utroq; nutantẽ, rogaui utrũ æquũ uideretur, ut hoc rerũ statu, certe tantillum haberet momenti ueterũ autoritas una cum ecclesiæ decreto, ut procliuiores simus in illorũ sententiam q̃ in tuam. Nec hunc in modũ loquor, q̃ uere nostra fluctuet sententia, sed ita fingo, quo tibi quoq; probetur æquitas nostra, nec queri possis, iniquis legibus tibi uictoriam extortã. Ponetur in medio liberũ arbitriũ, annis iam mille trecentis & amplius bona fide possessum ab ecclesia catholica. Pone te ex una parte scripturarũ præsidijs oppugnãtem, me ijsdẽ præsidijs defendentẽ. Adde spectatores mei similes, quibus omnia nostra uideantur paria, quũ tu simul & certator, & certaminis arbiter atq; agonothetes eẽ postules, quis uel tibi uel mihi addicet brabeũ, & cuius arbitrio liberũ

liberꝝ arbitrium seruabitur aut iugulabit̃? Quoties in iudicijs uariant utrinq; pares sententiæ, ꝑpendi solent circũstantiæ, nec iam numerãtur sententiæ, sed expenduntur. Aliquid fauoris tribuitur reo, defertur nõ nihil ætati, dignitati, & autoritati partis alterius. Itidem ego proponebam, annutante sententia deberent aliquid habere momenti, utriusq; partis circũstantiæ. Statuimus te ad dextrã, cum Manichæo, Ioanne Husso, & Vuicleuo, quos omnes percussit ecclesiæ fulmen. Dei iudicia nobis sunt incognita, adde si uoles Laurẽtium Vallam, quanq̃ ille nec ex professo tuet̃ tuã sententiam, sed uict⁹ difficultate cedit, & quantũ Laurentio tribuas nescio, primũ homini rhetorico, deinde quæstionẽ præscientiæ, non ex diuinis literis, sed humanis rationibus, ac prophanis exemplis tractanti. Nam q̃ ais Augustinum totum pro te stare, satis mirari non possum, quũ ille in libris retractationũ excuset quædã in tribus illis libris, quos orsus Romæ, Cartagine absoluit iã presbyter, quod in his plus satis uideatur tribuere libero arbitrio, nec iustã habere rationẽ gratiæ, perseuerans tamen in sentẽtia, quod esset aliq[illegible] nisi liberꝝ arbitrium. Quid plura? Si Augustin[illegible] incorrup sensit, quur iam senex librum opposui[illegible] pecuniæ non uerso rapiebant̃ errore, quibusdã in [illegible] rebus paulo cõtibus liberum arbitrium, quod [illegible]as, si non mouisses tribui gratiæ, alijs minus iust[illegible]altos noui, quibus Euãbus quũ audirent asseri libe[illegible]uxorẽ, aliaq; multa combet in primo capite, caput [illegible]a frigerent. Nunc si preuelauit autẽ nobis per [illegible]tionis meæ, sic enim inter-

quæ persuaderet omnibus tuam interpretationē
esse uerissimā, & aliorum omniū, quamlibet mul
torum, magnorꝫ, quamuis sanctorꝫ aut eruditorꝫ
esse falsam, cæcam, & pestiferam, quā quisquis se
quatur recta properat ad inferos. Nemo sanꝰ cre
didit Donatistis, magna asseueratione suadētibus
apud reliquas ecclesias omnes periisse baptismi
gratiam, nec usquā mansisse incorruptā, nisi in ip
sorꝫ ecclesia. Et tu uis nos statim credere, tot secu
lis per satanā fuisse uelatum Euangelium, quod
nūc per te patefit, nec apud ullos eē synceram scri
pturarꝫ interpretationem, præterquā Vuittem
bergæ. In re tam incredibili, tamcꝫ periculosa, nō
sat futerit, assertionibus & uulgaribus argumentis
agere, euidentia, certa, demum Achillea proferas
oportet. An hic testimonijs scripturarꝫ utrincꝫ p
ductis aduocabis sensum cōmunem, qui contro
uersiam dirimat? Et spiritū & sensum cōmunem,
& diuinæ scripturæ perspicuitatem utracꝫ pars si
bi uindicat. Nunc quod tu tam prolixe de obscu
ritate lucecꝫ scripturarꝫ disseruisti, minimum ad
rem pertinet. Fac scripturas lucidissimas. Quid si
nimus nos imperiti, qui uidemus utrancꝫ parti
turi[illegible] contentione asserere spiritū, qui patefa
tis & ampl[illegible] & summam scripturę perspicuitatē
tholica. Pone t[illegible]curas, quid faciemus, quum utrincꝫ
oppugnātem, m[illegible]citatem, utcunꝫ hæc habent,
de spectatores mei si[illegible] in ancipiti, nec interim liber
uideantur paria, quū t[illegible]hibito promisso, ut nos ad
minis arbiter atcꝫ agon[illegible]ate. Fortasse redibis ad
uel tibi uel mihi addicet D[illegible]obis proferre cœpiſ

Scio meã conscientiam esse synceram, scio me spũ dei agi, pecuniã nec hẽo nec affecto, gloriam nihil moror, quid autẽ sperẽ uoluptatis in tãtis laboribus ac periculis? Hæc Luthere sic recipimus abs te dicta, ut optemus esse uera, sed tñ nobis non ꝑiuadent, nec profers illam externæ claritatis πληροφορίαν, sed cogere potius tentas q̃ allicere. Fieri põt ut talis sis qualem te prędicas, id tñ citius crederemus si in tuis scriptis minus esset arrogantiæ, minꝰ amarulentiæ, minus strophaꝝ & uafriciei, quãtum si uiderẽ in literis apl'oꝝ, dubitarem illis habere fidem. Nã similia puto & Manicheos & Donatistas dixisse, non affecto pecuniã, non gloriã, non cętera huius mundi cõmoda. Sunt spũs plani iuxta Paulũ, & spũs Satanæ transfigurat sese in angelũ lucis nec tutũ est cuiuis spũi credere. Quod ad famã attinet, nõ possis optare maiorem, eaq; tibi bteui tꝑis spatio quæsita est, late regnas in aĩs hoĩm, tot factionibus armatus es, habes theatrũ miris applausibꝰ perstrepens, summatibus magis formidabilis es q̃ amabilis. Habes tuũ satellitium, habes emissarios & ueredarios, habes qui tecum scribant, habes qui scriptatua uertant Germanice. Quid superest nisi diadema? Hic rerum successus posset uel incorruptum aĩm corrũpere. Quãtum habeas pecuniæ non laboro, opinor tñ in cæteris quoq; rebus paulo cõmodius habere, q̃ habiturus eras, si non mouisses hanc Camarinam. Certe multos noui, quibus Euãgelium istud & censum & uxorẽ, aliaq; multa commoda peperit, quum antea frigerent. Nunc si premium audire uis adulationis meæ, sic enim inter-

pretaris Di midiũ fortunulæ meæ perdidi ne con
tra retiarium agerẽ, mktãq; ſuſpicionẽ & inuidiam
lucrifeci, cæterũ terun cio non ſum factus ditior, &
aiũm eſſe mihi harũ rerũ contemptorẽ uel illud ar
guit, qđ fortunã amplã cũ dignitate coniunctã iã
nõ ſemel recuſaui. Sed nõ permitto mihi ut de tuo
iudicẽ aĩo, habet ille ſuum iudicẽ, q ſolus nouit oc
culta cordium. Hoc exigim᷑ ut nos de tua doctri
na certos facias, id qđ te facturum receperas. Id ſi
non potes, patere nos ouiculas & ſimplices ſeq uo
cem Eccleſiæ. Dices ſatiſfactũ eẽ ĩs qui ſpm̃ hau
ſerunt e tuis ſcriptis. Vtinam poſſes impoſitis man
bus dare ſpm̃ bonum, nam de ſpũ qui haurit e tuis
libris uehementer dubitamus. Non hic referam ex
perimenta mea, tantũ hoc dicam qu od eſt inpro
patulo, calami tui uiolentiam, & ſupercilium imi
tantur permulti. Viſus eſt mihi olim Ionas manſue
ti ſanicq; ingenij, librum quem ſcripſit in Iohannem
Fabrum, attente ceperam legere, cupiens diſcere,
quibus argumentis rem euinceret. Tãtum illic ob
ſtrepebat conuiciorum, ut tædio coactus ſim libri
deponere, nullus em̃ modus aut finis. Idẽ mihi uiſu
uenit in tua miſſa abrogata, alĩſq; non nullis opuſ
culis. Hic uidelicet diſtinguis fide m & charitatem
fidem ais ſequire, charitatem omnia perperi. At ſequi
tiam uidemus, charitatẽ illã oĩa ppetientẽ nõ ſenti
mus. Nec perpendis interim quãtopere lædas cau
ſam tuam iſta calami licentia, quem nunc in hunc
nunc in illum ſtringis, leuium hominum inſtinctu
Et niſi me plane fallunt omnes coniecturæ, ad hãc
poſtremã debacchationem te propulere qđã e nu
is non

is,non alia re offensi,q̄ quod ab opinione Carolsta dij de Eucharistia dissensi,rogatus sn̄am. Hunc dolorem suū per te uoluerūt ulcisci, quū hac in parte starem abs te. Si Diatribam liberis rationibus, ac fortibus argumentis obruisses,nec me uel tantulū offendisses,fortasse & in tuam sententiam pertraxisses,a qua non ita multum abhorret animus,si tm̄ scholaꝝ esset nō etiam Eccl̄iæ dogma,& apud alios minus odij,plus fidei tibi parasses. Ego te ad disputādi nō conuiciādi certamē prouocaram. Et uides quantam uolumīs tui partem cōuicijs occuparis. Verum facessant hæc.

Prolixæ disputatōis qua meæ Diatribes præfationem oppugnas,hanc clausulam facis. Quare hanc disputatiunculam sic concludo ,per scripturam ut obscuram hactenus nihil certe definitum est, nec definiri potest de Libero arbitrio,teipso teste. Per uitam uero omnium hominum ab initio mūdi nihil ostensum est pro libero arbitrio, ut superius est dictum. Docere igitur aliquid quod intra scripturas non est ullo uerbo præscriptum, ullo facto mō stratum,hoc non pertinet ad dogmata Christianorum,sed ad narratiōes ueras Luciani,nisi quod Lucianus ioco & prudenter de rebus ludicris ludens, neq̄ fallit,neq̄ lædit. Isti uero nostri in re seria,& q̄ ad ꝑternam salutem pertinet,insaniunt in perditionem innumerabilium animarum .Sic & ego absoluerim totam hanc quæstionem de libero arbitrio, etiam testimonio aduersarioꝝ mecum faciēte,& illis ipsis pugnāte,qđ fortior ꝓbatio nulla sit, q̄ ipsius qui reus est propria confessio & testimonium

contra seipsum. Habemus bellam conclusionem bene nauatæ disputatõis. De obscuritate iam satis dictum est. Finxi obscuritatẽ illic esse, ubi uariant interp̃tatões. Eam fictionem si p̃bas, simul fatere & tuas scripturas q̃bus iugulas liber̃ arbitrium, esse ambiguas & obscuras. Quod si abnuis, nostro iure reposcimus quod concesseramus. Nec ego p̃ uitam orthodox or̃ p̃bo liber̃ arbitrium sedin pa ri testimonior̃ numero pondereque uolo nonnihil habere momenti probatam testium uitam, ueluti si in iudicio par sit utriusque partis argumentatio, uarientq̃ testes, citius creditũ uiro q̃ fortiter pugna uit pro patria, qui sancte gessit magistratum, q̃ei cuius probitas nullo populi testimonio commen datur, sed improbitas potius famosa est. Dices q̃d illius fortiter gesta, q̃d magistratus faciunt ad cau sam in qua testem agit? Hoc faciunt, ne quis facile suspicari possit eum in hac causa uel mentiri, uel falli, qui in alijs multis integri prudentisque uiri specimen euidens dederit. Iam si præscriptum est in scripturis dogma de libero arbitrio, quur reñcis testimonia patrum ex sacris libris deprompta? Si non est, quur asseris sine scriptura? Sin utraq̃ pars alterius interp̃tationem reñcit, ut non sit obscuri tas in sacris lr̃is, certe nobis indoctis ẽ ambiguitas nisi quod Ecclesiæ decretum non sinit nos fluctua re. Et ideo disputans fingo uacillationem, quia p̃ fatus fueram me non usur̃ præsidiis Ecclesiasticæ censuræ. Si nihil extra scripturas recipis quodnõ sit diuinitus monstratum, quur recipis perpetuam Mariæ ỽginitatẽ? Hoc in scripturis non exprimit, nec

nec ullo miraculo diuinitus monstratum est. Si p̄petuum Ecclesiæ consensum imputas p̄miraculo, eundem imputabimus tibi p̄libe. arbit. Nec satis erat tibi dixisse, nihil esse recipiendum, quod nō sit expressum in sacris lr̄is, aut signo monstratum diuinitus, nisi addidisses hyperbolen, de ueris Luciani narratōibus. Ita ne quicqd a ueteribus p̄ditum est de uita martyrioq̄ sanctōr̄, qcquid habet Ecclesiastica historia, ad hæc uetes exhortatōes, & instituta præsulum cōstitutōes, nihilo plꝰ habent ponderis, q̄ Luciani ueræ narrationes? Legit̄ in templis martyrium sancti Andreæ, S. Laurentij, & aliorum, in q̄bus celebres Ecclesiæ doctores exercuerunt suam eloquentiam. Et hæc omnia nihil aliud sunt, q̄ Luciani ridiculæ fabulæ? Hic iocus Luthere poterat tibi alias tempestiuius dici. Vbi nunc igit̄ est ille confitens reus? Imo reclamat ille clare, docetque hæc omnia quæ assumis esse falsissima. Vnde consequit̄ & tuam conclusionem nihilo ueriorem ee, q̄ sunt ea quæ assumis ut confessa. Quorsum autem attinebat & illud admiscere conuiciū. Isti in re seria, & quæ ad æternam salutem pertinet insaniunt in p̄ditionem innumerabilium animar̄. Annon sentis istam blasphemiam recidere non in me tantum aut huius temporis Theologos & Pontifices, sed in p̄batissimos quosque Ecclesiæ doctores, ab ipsis pene Apostolor̄ temporibus in hunc usque diem, in uniuersum populum Christianum, quem p̄babile est eam tenuisse sententiam, quam a suis doctoribus acceperat. Et addis, in perniciem innumerabilium animar̄. Atqui pauloante quum

Diatriba tibi impingeret, quod acerbitate & paradoxis multos alienares, respõdebas nihil esse periculi, solos impios qui pereũt offendi, electos in tuto esse. Siccine in tuto sunt, q̃ tuum dogma sequuntur, & pereunt qui consentiunt tot orthodoxis, & Ecclesiæ definitioni? Et ubi nũc est illa religio, quã querebaris, quod te ponerem pessimo loco, in quo cogereris aut cedere, aut aduersus tantos uiros aliquid dicere? In eo loco teipsum posueras, antequam ego collocarem. Quoties enim illis impegisti imperitiam scripturarum, cæcitatem, sacrilegium, blasphemiam, hic addis insaniam, quemadmodum pauloante mẽtem alienatam. Et de me q̃reris, quasi nõ soleas tua sponte in illos dicere, quicquid libuit. Si uera prædicares, quis tamẽ pius ferre posset impiam calami tui licẽtiam? Nunc quum falsa prædicas, multo minus ferenda est. Hic est tuus Luthere triumphus ante uictoriam. Nũc accingeris ad pugnam, & in manibus est uictoria, si leges quas uictores uictis solent præscribere, nos ante congressum accipere uelimus. Primum miro stomacho soles reijcere, quicquid e scholis Theologorum adferretur, nũc omia trahis ad sophisticam rationem, nõ ob aliud, nisi ut mihi parum in illis exercitato tenebras offunderes, hoc est, quod dici solet. Cãterium in fossam protraheres. Atqui nihil soles admittere, nisi quod habent diuinæ literæ, & his solis tecum cõgrediebar, tu mutatus in diuersum, pertrahis nos in medias sophistarum spinas, quæ si tibi tam deessent, q̃ sunt inuisæ, frequẽter hæreres perplexus. Et sic reijcis illorũ præsidia, quoties com-

mo-

modum est, ut nobis aliam sophisticam nō minus sophisticam obiicias, nouasq; comminiscaris elabendi rimas. Quātum enim hic est distinctionum quæ faciunt ne cubi possis comprehēdi? Distinguitur lex ab Euangelio, sed sic ut utrunq; sit in utroq;, interna scripturæ claritas ab externa, Deus a scriptura, Deus prædicatus a nō prædicato. Spiritus euāgelicus a spiritu erroris, opinio negatiua quæ nihil probat ab affirmatiua, cuius est probatio. Ostēditur duplex ostēsio spūs, duplex Canon, charitatis & fidei duplex necessitas, operis & temporis, rursum coactiōis & immutabilitatis. Duplex omnipotētia dei, naturæ & operatōis, duplex respectus ad superiora & ad inferiora, discernunt indicatiua uerba, ab imperatiuis & subiūctiuis, stilus a uita mortecq; secernit, a precatiōe disputatio, denicq; distinguitur Ecclia quæ uidetur esse quū nō sit, ab Ecclia quæ non uidetur esse quum sit, distinguūtur sancti, qui quum uideātur non sunt, a sanctis qui habentur, p impijs, quum uere sancti sint. Non hæc recēseo, qd omnes tuas distinctiones improbem, sed quod tibi sumas in sacris literis explicandis, quod alijs non permittis, & aliorum distinctiones soleas exibilare, quum tuas habere uelis pro oraculis. Nobis occludis omnem exitium, & tibi uis patere tot cuniculos. Nunc uide quas leges præscribas nondum uidetor. Deponite quicqd armaturæ suppeditant orthodoxi ueteres, theologorum scholę, autoritas cōciliorū & pōtificū, cōsensus tot secl'orū, ac totius populi Chriani. Nihil recipimus nisi scripturas, sed sic ut penes nos solos sit certa autoritas iterptādi. Qd

nos interp̄tamur hoc sensit spūs sanctus, quod ad-
ferunt alij quamuis magni, quamuis multi, a spū
Satanæ, & alienata mente ꝓfectum est. Qđ ortho
doxi docuer̄t, quod autoritas Eccl'iæ tradidit, qđ
populus Chr̄ianus amplexus est, quod scholæ de-
fendūt, exitiabile uenenum est Satanæ, qđ ego do
ceo, spūs ē uitæ. Credite in scripturis nihil ꝓrsus eē
obscuritatis ul' qđ egeat iudice, aut ut oēs cæcuti-
ant, ego nō cæcutio. Nam cōscius mihi sum me ha
bere spm̄ Chr̄i, quo possum de oībus iudicare, ne-
mo de me. Nolo iudicium, sed reqro obsequium.
Nemo quenq̄ ul' tantillum moueat multitudo, ma
gnitudo, latitudo, ꝓfunditas, miracula, sanctitas,
Eccl'iæ sanctoꝝ, omnes perierunt, si senserūt ut scri
pserunt, nisi q forte resipuerunt añ sup̄mū uitæ di-
em. Qui meis ꝓbatōibus diffidunt, aut carent sen-
su communi, aut blasphemiam committunt in spm̄
sanctum, & subuertunt Chr̄ianismū. Huiusmodi le
ges si recipimus, nimiꝝ tua est uictoria. Rursum po
stulas ne quid fidamus ueteribus Orthodoxis, qđ
nonnunquam inter se uarient, quum inter uos pau
cos tanta sit controuersia, de Prophetis, de imagi-
nibus, de disciplinis, de baptismo, de Eucharistia,
& uis ut nihilo secius credamus uestris dogmati-
bus, præsertim quum quotidie expectemus noua.
Et blasphemi uocamur, quod adhuc hæreamus ec
ciesiæ ueteri nec audeamus tuis castris adiūgi & oc
cinit̄ nobis illud ex Euangelio. Qui non est mecū,
contra me est, & q non colligit mecum, spargit. Ni
hil hic affingo, certa notaq; loquor. Nunc operæ-
precium est uidere, quam non simpliciter tractas

Dia-

Diatribā, nihil non deprauans, nihil non calumni ans, nihil nō damnās, plus fidei tibi cōciliatur⁹, si quædā probares, uidereris em̄ cætera iudicio dā nare, non morbo. Quis em̄ est tam malus scriptor ut nō aliquid admisceat probandū?

37 Exagitat̄ itaq; cum primis nostra defini tio, quā ita propono disputaturus, liberꝝ arbit. est uis humanæ uoluntatis, qua se possit homo ap plicare ad ea quæ ꝑducunt ad æternam salutem aut ab ijsdē auertere. Hanc descirptiunculā, quū nō i aliud proposuissem, q̄ ut ostenso scopo, nō la tius uagaretur disputatio, q̄ oporteret, congerit̄ hic quicquid in sophistaꝝ scholis garriri solet a pu eris. Obijcit̄ quod non explicuerim partes defini tionis, nimiꝝ naufragium nō unum ueritus, quū tamen id soleat ab alijs fieri. Solet, sed qui de re, paꝝ nota, aut cōtrouersa, disputationē instituunt, mihi de re iā a tam multis tractata breuis confli ctatiuncula erat suscepta, nec mihi sumpsi ꝑsonā e cathedra docentis classem discipuloꝝ, aut scri bentis cōmentarios in opus ꝑplexi scriptoris, ut singulæ definitionis partes mihi fuerint uł defen dendæ uel explicandæ. Sciebam liberꝝ arb. a di uersis uarie defintium, tu cōpendio definis, nomē sine re. Perlongū erat alioꝝ definitionibus uel re ijciendis aut asserendis aut explicandis immorari Decreueram in hac harena non diu morari [illegible] lioqui superuacaneum erat uocem notā [illegible] tis definitam describere. Quur igitur defi[illegible] regulā tam definio uocis rationem, q̄ contraho [illegible] meliorem in præsentia susceperam agendum [illegible] doctior est [illegible] alienæ. Nuncuide

q̄ absis

hoc indicāt mea uerba. Porro liberꝝ arbitriū hoc loco ſentimus, &c. Quid ſignificat hoc loco? Nihil aliud q̄ hactenus hic de libero arbitrio diſputabimus, ne quis expectet quicquid de libero arbitrio poteſt aut ſolet diſputari. Iam quorſum attinebat hic explicare ſingulas definitiōis partes, qđ ſolēt ĩ qui pueris Ariſtotelem prælegūt in ſcholis, quum ipſa diſputatio progrediēs id faciat? Solent ſcriptores ſummā rei de qua loqui deſtinarūt ueluti ſcopum oſtendere. Idem facio in Diatriba, Et ingerit altera calumnia ſophiſtica. Quod definit, latius patet q̄ ipſa definitio. Eſt em̄ liberꝝ arbitrium dei, quod unum uere poteſt dici liberꝝ. Eſt aliquod liberꝝ arbitrium in angelis, & tu aſtringis ad hominis uolūtatem. Iam reſpōdi me ideo hæc præfatum, ut ab hac cōflictatiūcula excluderem diſputatiōem de arbitrio dei dæmonum aut angelorꝝ, præſertim quum aſſertio tua, nō impugnet, niſi homis arbitriū. Sed grauius flagitiū eſt, quod uox quā definio, pugnat cū ipſa definitiōe, hoc eſt, qđ nois, cū eo q̄ eſt qđ rei. Agnoſco ſcholæ puerilis uocabula. Quiſqs em̄ (inqs) audit liberū arb. accipit ꝓprie dici qđ p̄t & facit erga deū, q̄cūq; libuerit, nulla lege, nullo impio cohibitum. Etem̄ ſi ſeruus q̄ degit ſub impio dñi, liber dici nō p̄ſ[illegible]ulto minus hois uolūtas q̄ ſubiecta eſt impiæ u[illegible] proinde magis tibi placet ut uertibile, diminit nobi[illegible]berꝝ. Primū, q̄ huius uocis honorē contra me e[illegible]eo proprie cōgruere, q̄le ſit iā añ diſhil hic affing[illegible]nos homini tribuimus arbitriū ſimprecium eſt uide[illegible]ex diſputatione ſatis liq̄t. Quare igitur

igit̃ abuteris uoce? Ego hui⁹ uocis reptor nõ sum
q̃re magis decet ut sup hac re expostules cũ oib⁹
ueteribus, ac recentioribus, atq; adeo cũ ipso etiã
Augustino, qui quũ minimũ tribuat libero arb. ta
men in titulis uoluminũ, totaq; disputatiõe ab-
utit̃ recepto uocabulo. Cæteꝝ qđ ais hãc uocem
oim aurib⁹ nihil aliud significare, q̃ liberã potesta
tẽ faciẽdi erga deũ qcqd libuerit, &c. res lõge sec⁹
habet inter chr̃ianos. Recte monet Augustinus,
nos ad certã regulã sobrijs & ꝓprijs uerbis debe-
re loq, sed ipse tñ q hoc monet, q̊ties inculcat in li-
bris suis nomẽ liberi arb. nec ipse tẽperas a rece-
pto uocabulo, q̃ sobrius in nouãdis eccl̃iæ uel do-
gmatibus uel uerbis, norũt qui tua legũt, & mihi
nũc occinis Augustini monita, ꝙ ab oĩbus recep-
ta uoce sum abusus, deĩde exigis hic dialecticã &
philosophiã ethnicã, quã soles pestẽ rei chr̃ianæ
uocare. Sed utrũq; donas & abusum uocis, & de
finitionẽ ad hoĩem restrictã. Quid aũt donas, si cõ
cedis ius publicũ? Aut qd mihi largiris si demon
strolectori, q̃tenus sim hic loquutur⁹ de lib. ar? Ni
hil em̃ aliud agit illa mea descriptio, nisi ꝙ lectorẽ
p̃monet, nõ audies hic de lib. ar. dei, angeloꝝ aut
dæmonũ, aut si qđ est brutoꝝ animãtiũ, sed de eo
qđ tribuit̃ hũanæ uolũtati, nec discutiem⁹ qd pos
sit in reb⁹ leuiorib⁹, q̃ nõ cõducũt ad æternã a iur-
tatẽ, sed dũtaxat qd agat ĩ his q̃ ꝑtinẽt ad ęte andur
lutẽ. Si nõ ẽ phas de re q̃piã disputare nis[illegible]t regula
lius oẽs, & his adhęrẽtia ꝑseq̃ris omnia in meliorem
ptorib⁹. Si cõmode facit, q [illegible]q firmior ac doctior est
ctare debeat, qd nõ, qd ẽ tã[illegible]itati alienæ. Nuncuide
q̃absis

Sed rursus alia calumnia definitiōis, Petrus Lombardus & sophistæ faciūt geminā liberi arb. uim discernendi, quæ propria est intellectus, & eligendi seu reijciēdi, quæ propria est uolūtatis. At mea definitio tātum attingit uim eligendi aut reijciendi. Itaq; dimidiatū modo arbitriū ꝓpono. Respōdeo paucis. In hac quæstione libertatis, primas tenet uolūtas, qua (ut inquit August.) peccatur & recte uiuitur. Ab hac quanq̄ non est seiuncta ratio, neq; em̄ uoluntas proprie dicit̄, quæ sensum aut affectū sequit̄ potius q̄ rationis iudiciū, tamen id ponere maluimus, quod in hac disquisitione præcipuum, & solū libertatis est capax, p̄sertim quū eo proposito, simul & illud intelligat̄, quod natura p̄cedit, ueluti si quis loquat̄ de expetendo honesto, simul complectit̄ & illa quæ secernūt honestum ab inhonesto. Et in progressu disputatiōis attingo quod satis est de iudicio rationis.

74 Nunc perinde quasi sedeamus in scholis Chrysippi, ad uiuū exigitur nostra descriptiuncula. Obijcitur obscuritas, & singulæ particulę rigido examine discutiunt̄. Definitio non una de causa solet adhiberi, interdū quo natura rei qua de agitur possit cognosci, nonnunq̄ res notissima, tan[illegible] attingit̄, tanq̄ titulo, ueluti si quis disputet [illegible] de anatomia, nihil habet opus apud eruditiniť nob[illegible]edicos definire qd sit anatomia. Satis est contra me e[illegible]leo propr[illegible] additur definitio uel notatio, pro hil hic affing[illegible] nos hon[illegible] auditor qd debeat expectare precium est uide[illegible] ex dis[illegible]serturus de animalibus, [illegible] quid de naturis, de genera[illegible] onib[illegible]

onibus, de partibus, de moribus, de medicinis di-
ci solet, sic admoneat, Hęc disputatio tractabit de
animantibus terrestribus ac maritimis, sed his dū
taxat quæ ueneno noxia sunt. Nec alio cōsilio ad
hibita est nobis illa notatiūcula, in re iactata iā &
oibus eruditis notissima. Sed age q̄lis q̄lis est non
deprecor seueram excussionē, nec tam reformido
tuam censurā, q̄uis iniquam, q̄ arbitraris. De ab-
usu nominis iam responsum est, nec ferā hoc mi-
hi sæpius obiici. Aperta sunt hæc (ut ais) uis huma
næ uoluntatis, Item qua se potest homo, item ad
æternā salutē. Rursus obscura sunt ista, Applicare
& auertere, Item ad æternā salutē, item ꝓducunt.
Vim uoluntatis humanæ interpretaris, potentiā
uel facultatē uel habilitatē uel aptitudinē, uolen-
di, nolendi, eligendi, cōtemnendi, approbandi, re-
putandi, & si quæ sunt aliæ uoluntatis actiones.
Applicare & auertere, non uides q̄d sit, nisi ipsum
uelle aut nolle, probare aut reprobare, quæ sunt
actiones a potestate uoluntatis elicitæ. Et fingis
uim illam eē mediū quiddam inter uoluntatē &
uolūtatis actionē definitam. Et hic citatur si deo
placet, regula iuris, ne nesciremus tibi iure cōsul-
tum fuisse a cōsiliis quū hæc scriberes. Scio i Pan
doram istā deos oēs contulisse quod habuit quisq;
præcipuū. At quid tandē præscribit regula iuris?
Sermonē obscurū aduersus eum interpretandum
esse, q̄ sic loquutus sit. Sed q̄d præscribit regula
charitatis, quā tibi uindicas? Omnia in meliorem
partē esse interpretāda, & q̄ firmior ac doctior est
eum debere seruire infirmitati alienæ. Nuncuide
q̄ abstis

q̄ absisa charitatis regula q superes etiā iuris re-
gulā, illa nō uult prodesse sermonis obscuritatē
ei, qui fortasse prudēs datacq; opera sic loquutus ē
ut falleret, tu dilucide dicta obscuras, quo locum
facias calūniæ, sicuti mox aperiem⁹. Sed ad rem
hactenus tolerabilis est tua interpretatio. Quę ad
salutē pducūt, interpretaris uerba & opera dei, q̄
offerunt uolūtati hūanæ, ut eisdē sese applicet uel
auertat. Verba dei diuidis in legē & Euāgeliū, le-
ge exigunt opa, Euāgelio fides. Negas em̄ te ui-
dere alia, q̄ uel ad grām dei uel ad salutē æternā p
ducūt, nisi uerbū & opus dei, qđ grā uel spūs sit
ipa uita, ad quā uerbo & opere diuino pducimur

75 Sed hec (inqs) uita uel salus æterna, res est
incōphensibilis hūano intellectui, pperā igit tibuo
uolūtati hūanæ uim applicādi sese, quū nullū ho-
minis cor possit nosse qđ hæc sunt, nisi spūs ea re-
uelarit. Et Pauli testimoniis, addis argumentū ab
expimētis, de philosophis, Portio Festo. & Plinio,
q̄ deriserūt resurrectionē euāgelio pmissam. Ad
cis nec hodie deesse, q hūc articulū fidei, ceu fabu
lā rideāt, licet uoce stiloq; iactitēt se credere. Hacte
nus impia nō sunt q̄ dicis, sed q̄ nō lædūt meā de-
finitionē. Porro qđ optas ne ego sim eodē ferme
ro aspsus, libēter accipio tuā p̄cationē, idēcq; tibi
uicissim p̄cor, nisi qđ istud tuū uotū suggillatio ē
meæ fidei, an mea fides sit sufficiēs ad salutē uide
rit dñs. Certe ficta nō est, nec aliud in corde sentio
q̄ scribo, & quotidianis p̄cibus interpello Chri-
sti misericordiā, ut mihi fidē adaugeat. Miror aut
rem, quur te huic uoto admisceas, quū profitear
ris te

ſiste certũ esse q̃ habeas ſpiritũ oĩa largiẽtem q̃ utinã sit ueriſſ. mũ, & mea ſuſpicio ſit uaniſſima, Videris aũt hic arte palæſtrica temetipſum ſubmittere, quo me deijcias, idq; pro tua ſolitã ſimplicitate. Audiuimus callidã interpretationẽ meæ definitionis, ex regula iuris nimiũ in me detortã audiam⁹ nũc terribiles ἐπιφοξὰς eadẽ arte colligẽ

76 Docet Eraſm⁹ liberũ arbitr. eẽ uim uolũtatis, q̃ poteſt a ſeipſa uelle & nolle uerbũ & opus dei, q̃bus ducit ad ea, q̃ excedunt & ſenſum & captũ eius, ſi uero p̃t uelle & nolle, poteſt & amare, & odiſſe, poteſt & aliquantulũ facere legẽ, & credere Euangelio, qa impoſſibile eſt, ſi aliquid uelis aut nolis, ut nõ aliq̃d operis ea uolũtate poſſis, etiã ſi prohibente p̃ficere nõ poſſis. Iã inter opera dei, quæ ad ſalutẽ perducũt, mors, crux & omnia mala mundi numerentur, poterit humana uoluntas & mortẽ & ſui perditionẽ uelle. Quin omnia uelle poteſt, dum uerbum & opus dei uelle poteſt. Quid em̃ ſupereſt, niſi deus ipſe? Quid tandẽ? Nihil hic tribuo gratiæ, ſed libero arbitrio plane diuinitatẽ quandã attribuo. Accurrite omnes augures, aruſpices, Nouũ portentũ audite. Eraſmus ex nihilo deũ facit. Pandite nũc Helicona deæ, hic patet Luthero campus expromendi tragicam facũdiam. Eraſmus longe ſuperat impios ſophiſtas, q̃ utcunq; ſentiunt, parcius certe loquuntur de libero arbitrio. Pelagianus eſt, immo longe ſuperat Pelagium quod is diuinitatem quidem tribuit libero arbitrio, ſed toti, Eraſmus idem tribuit dimidiato.

O cœlũ

78 O cœlũ, o terra, o maria Neptuni. Est ne amplius? est, excedit ipos etiam philosophos Ethnicos. Quid ita? Quia quũ nondum inter philosophos conueniat, an aliqd moueat se ipsum, mihi liber arb. non solũ mouet seipsum idq; suapte ui, sed applicat etiã ad ea quę sunt æterna, id est, incõprehensibilia sibi. Horrenda narras. Sed etiã ne amplius? Est, Erasmus q hactenus impietate superauit omnes, tandem & seipsum superat. Qui fiet? Quia quũ antea fassus sit liber arb. inefficax esse, sine gratia, hic diffinit, humanam uolũtatem eam habere uim, qua possit ex sese applicare se ad ea, q̃ sunt æternæ salutis. Hic interim dissimulo, qđ pro potest mutaris, efficax est, & pro inefficax posuisti prorsus inefficax, ut uerba magis seruirent calũniæ, & scomma negligo de ioco nominata gratia, q̃ hic serio loquens prætermisi. Venimus ad summũ. Quid superest, nisi cantio triumphalis, Eã addit epiphonema. Vides ne mi Erasme, hac definitione te ipsum prodi, imprudenter credo, qđ harum rerũ nihil omnino intelligis, uel prorsus incogitãs & cõtemnens de illis scribis, ignarus quid loquaris, uel qd affirmes. Nunc audi cõtra Luthere doctor, nec ostendam, quantũ te hic prodas pstigiorũ artificem, & quos fumos, q̃ horrendas, sed inanes ac uanas rerũ imagines nobis ob oculos offuderis. De abusu uocabuli iam sæpe dictũ est, & istã cantilenam toties frustra recinis, de dimidiato libero arbitrio modo propulimus calumniã. Quid em aliud est q̃ calumnia, in mea definitione desideras re quod mox in definitione Theologorũ dãnas? Sic

Sic habet tuus sermo. Deficiunt & in hoc Sophiste qđ libero arbitrio uim discernendi bonū a malo tribuunt. Minus igr̄ pecco q̄ illi. Atq hinc colligis me peccare grauius. Tātū uales dialectica. Tu ꝓfessus te crassius uelle loqui, prudēs etiā dilucidis inuexisti caliginē. Accipe igitur crassiora. Ego uocibus e media loq̄ntiū cōsuetudine sumptis, appello salutē æternā, qua fruemur iā immortales aqud deum. Nūqd hic est caliginis? Nā hic interim in spe sum⁹ & arrā tenemus, promissum expectamus. Porro q̄ ad hanc felicitatē ducūt, appello oīa ꝑ quæ suscitatur aiūs uoster. ad q̄lēcūq; appetentiā illius fœlicitatis, siue ea sit efficax, siue iefficax. Auertere quid sit intelligis, quū quis oblatā grām negligit, magis tnbras q̄ lucē. Quod igit̄ huic opponit̄, uocaui applicare, hoc ē ꝓbere se grāe. Sed excludis, inqs, gratiā dei. Immo hæc ipsa uerba applicādi, & auertēdi, significāt eā non excludi. Nemo se applicat, nisi admonitus aliquo sensu rei expetēdæ. Nēo se auertit, nisi ab eo quod offertur. Quū syllabas meæ definitionis excuteres, debebas & horæ uerborū emphasim excutere. Simul & illud annotare, qđ non dixi, pōt, sed possit, ueluti desiderans aliquid præter naturæ uires. Dices, cur non expressisti gratiæ uocabulū in tua definitione, quum ante professus sis liberum arbitrium inefficax esse sine grā. Quin tu potius hō plenus Christianæ charitatis, quæ nihil agit perperā, interꝑtaris in definitione subaudiendum, quod in Diatriba toties in culco, cur tibi non sufficit grām duob⁹ illis uerbis significatā eē? Quod si urges, cur hic nō erpresse nominarim gratiam,

etiam, dicam, nõdum distinxeram grãe uocabulũ in grãm naturalẽ, in gratiã præparantem uel imperfectam, & in gratiam efficacem & abolentem peccatum. Necsatis etiamnum conuenit inter theologos, an sine speciali gratia possit homo per facta moraliter bona exambire dei grãm efficacem, nec ne. Vtriq; sniẽ locũ reliquit mea definitio, qđ neutram oñino refellam, licet in eam, ꝑpensior, quæ plus tribuit gratiæ. Ped excludo spiritum sanctum, ut ais, cum oñi uirture sua tanq̃ supfluũ & nõ necessariũ. Vnde id coniectas ὠβέλτισε; Ex una uidelicet syllaba, se. O potentẽ syllabã. Imo illa syllaba nihil aliud efficit, nisi ut intelligas, naturæ uires nõ eẽ prorsus otiosas, quũ monemur a grãa. Et si recipimus illoꝝ opinionẽ, q̃ docent absq; speciali grãa, ꝑ naturæ uires, quæ tñ ipsæ sunt dona gratuita Dei, q̃suis posse eousq; niti, ut dei misericordia nõ sit illi defutura, q̃ qđ in ipsis est ꝑstiterint, hic ueꝝ eẽt qđ uolũtas absq; grãa sese applicat ad ea quæ ꝓducunt ad salutẽ æternam. Vt ẽm nemo repẽte sit turpissimus, ita paulatim & gradibus q̃busdam adducimur ad ꝑfectum Dei donum, ueluti q̃bus in densissimis tenebris surgentibus, primũ rarescit caligo, deinde dubia quædam lux procul ostendit donec perspicue uideant. Nam hæc comparatio placuit Augustino. Proinde inter ea quæ perducunt ad æternam salutem etiam illa numero, quæ procul admonẽt, quasiq; pulsant animum ad desiderium æternæ salutis. At non desiderat nisi qui nouit, & qui nouit iam habet. Immo qui desiderat, nec habet, quod optat, nec oñino quæret. Admonet aũt nos uariis modis deus, interdũ

lucē naturæ, per quam intelligimus uirtutē ꝓpter
sese expetēdā, & turpitudinē ꝓpter seipam fugiēdā,
nōnūq; rebus aduersis. Interdū lectione, aut admoni
tione amicorꝫ, interim & leui sibilo spūs. Augusti⸗
nus anteq̄ hausisset spm̄ Christi, studiose legebat epī
stolas Pauli, & aliquousq; ꝓfecit, ꝓpior factus luci
grāe. Magis aūt accensus est oīone Potitiani, ut de⸗
mus hic nō defuisse dei grām, certe erat imꝑfecta,
nondū liberans a peccato, sed præparās ad uberius
donū. Verꝫ ab ea grā si se auertisset, ipse sibi fuisset
causa exitiī. Nunc præbuit se uocanti gratiæ & asse
quutus est salutē. Igit̄ inter ea quæ ducunt ad salutē
nō solū pono uerbū & opera dei, & grām, uerꝫ etiā
naturalē appetitū honesti, q ut in nobis obrutus sit,
nō tm̄ extinctus est, pono studiū legēdi, & audiēdi,
quæ ꝓuocant ad mūdi cōtemptum, pono precatio
nes, eleemosynas, ieiunia, sed hæc oīa dices esse ope
ra damnāda & irā dei, ꝓuocātia, tantū abest ut gra
tiam inuitēt. Verum hoc quod assumis, ut ἀξίωμα,
controuersum est inter nos. De Cornelio, suo dice⸗
tur loco. Nec enim mirum est te sic iudicare de ope
ribus factis absq; gratia, quum neges esse ullum ho
minis opus bonū qd̄ deus operat̄ i nobis ꝑ grām iu
stificatis. Tātū ualet apud te corrupta massa, ut nec
Deus in ea possit opus bonum operari, ne dicam ꝑ⸗
fectū. Vides igit̄ totā illā tragœdiā quā ex definitio
ne cōcitasti nihil aliud eē, q̄ magnū grauēq; uerborꝫ
inaniū fumū ac ꝑstigiatorꝫ inania ludibria si quis
80 Transis ad calumniandū (fixius intueatur
meas distinctōes. In recēsendis aliorꝫ opiniōibus de
libero arbitrio Pelagium facio pene euangelicum,

philoſophis nonnullis tribuo fidem quandam & charitatem. De Pelagio nihil refero, niſi quod de illo fatet̃ Auguſtinus, nec Euãgelicũ facio, ſed illũ numero inter eos, quos Eccl'ia damnauit hęreſeos. Nec figo q̃druplicẽ gr̃am, & ſi docẽdi gr̃a fingerẽ nihil erat ꝑiculi, ſed eã diſtinctionẽ ex orthodoxoꝝ libris hauſi, q̃ fatent̃ eſſe gr̃ę q̃cq̃d ſumus aut poſſumus, tũ ponũt gr̃am p̃uenientẽ ac uelut inuitantẽ, ſed hanc imꝑfectam. Eſt gr̃a cooperans, ſic enim appellat Auguſtinus, quæ uolũtatem nr̃am ꝑ primam gr̃am extimulatam reddit efficacem. Eſt gr̃a q̃ ꝑficit ſalutis negociũ. Sic em̃ diſtiguit Bernard⁹ Et tamẽ fateor has tres eandem eſſe gr̃am, licet ex effectu diuerſis nomĩbus appellent̃. Hęc diſtinctio quum nihil habebat impiũ, tamẽ tibi merito diſplicet, quod nihil faciat ad tuum dogma cõfirmandum. De philoſophis teſtificor hoc qđ ſcribit Paulus ad Romanos, nõ auſurus tm̃ ill' tribuere, niſi tãtum haberẽ autorẽ. Lumini naturæ tribuis tu quoq̃ nõ nihil in fine operis. Nam qđ ex Pſalmo citaram. Signatum eſt ſuꝑ nos lumẽ uultus &c̃. ſcis nõ eſſe meum commẽtum, & ut ingenue fateor, apte exponi de luce fidei, ita nego qđ aſſeris nõ poſſe accipi de luce naturæ. Signatum eſt lumẽ, quum deus cõderet hoĩem ad imaginẽ & ſil'itudinẽ ſuam, ꝑ peccatum obſcuratam, nõ extinctam. Nõ igit̃ detorqueo pſalmũ ad rõnem excæcatam, ſed accommodo ad obſcuratam. Si lux naturæ ꝓrſus erat extincta in nobis, quõ philoſophi ſine gr̃a dei deũ cognouerunt? Quõ tam mlta ꝓdiderunt de honeſto, deq̃ recte uiuendo? de ĩmortalitate aĩaꝝ, de initio

& fi-

& fine mundi, de diuersis pioꝝ & impioꝝ præmijs de non referenda iniuria, de honesto ꝓpter ipsum expetēdo, de turpitudine ꝓpter ipsam fugienda, de educandis liberis, de diligendis uxoribus, de sancte gerendo magistratu, de charitate in p̄riam? & in illoꝝ uita multa leguntꝫ facta præceptis illoꝝ consentanea. Quod igitꝫ flagitium admissum est, si dixi quædam ab illis prodita, quæ consentiūt cum præceptis Euangelicis? Similiter Ethnicoꝝ leges nonne puniunt furta, homicidia, adulteria, falsa testimonia, quemadmodum & Moysi lex? Ex his colligo rationis lumē in illꝰ non fuisse prorsus extinctum, & addo, nō improbabile uideri, in illis & uoluntatem fuisse aliquo modo ꝓpensam ad honesta, sed inefficacem ad salutem æternam, nisi ꝑ fidē accederet gratia. De fide & charitate quam ais me philosophis tribuere in mea Diatriba nihil asseuero, quanquam & hoc disputatꝫ a nonnullis, quæ fides suffecerit idiotis Iudæis, & num qua sit fides, qua Ethnicus seruari possit. Distinctionem de triplici lege naturæ, opeꝝ & fictā fidei fabulam appellas. Primum de lege naturæ nulla est dubitatio, qđ dissero de lege operum, & lege fidei, ex Augustino sumpseram, qui in libro quem inscripsit de litera & spiritu iuxta Pauli sentētiam distinguit legem operum siue factorum a lege fidei. Legem factorum uult esse legem Moysi, tabulis inscriptam, præcipiētem absq; gratia. Legem fidei uult esse nouum testamētum, quod quanquam eadē præcipit quæ lex operum, tamen addita gratia fidei facit præcepta mollia. Et inter multa sic dicit. Quod opeꝝ lex

minando imperat, hoc fidei lex credēdo impetrat. Ac paulo post, lege operū dicit Deus, fac quod iubeo. Lege fidei dicitur Deo, da quod iubes. Rursus aliquanto post, quum in tabulis scribunt opera charitatis, lex est operum, & litera occidens prævaricatorem. Cum autem charitas diffundit in corda credentium, lex est fidei & spiritus uiuificans dilectorem. Hæc ille. Non equidem damno sententiam eorum, qui legem uolunt esse præceptorum, Euangelium promissionis & consolationis, ita ut utrunque sit in utroque, hoc est, Euangelium sit etiam in lege Mosaica, & lex sit in Euangelio, sed Augustinus, quanquam non ita multum abest ab hac sententia, tamen non uidetur prorsus idem sentire. Nam eodem in opere distinguit uetus testamentum a nouo, genere promissorum, quod illic promittantur temporalia, in Euangelio æterna. Verba Augustini sic habent. Sicut ergo lex factorum scripta in tabulis lapideis, mercesque eius terra illa promissionis, quam carnalis domus Israel, quum ex Aegypto liberata esset, accepit, pertinet ad testamentum uetus. Ita lex fidei scripta in cordibus, mercesque eius species contemplationis, quam spiritualis domus Israel ab hoc mundo liberata percipiet, pertinent ad testamentum nouum. His consentanea dicit enarrans ex Euangelio Iohannis hæc uerba. Sed unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Hæc quum imitarer, tamen accedo propius ad eam sententiam quam uos probatis, q̄ Augustinus. Inter alia sic loquēs Moses dicit. Ne cōmittas adulterium, si comiseris lapidaberis. Sed quid dicit lex fidei, q̄

dei,quæ iubet diligere inimicos, quæ iubet tollere crucem quotidie, quæ iubet contemnere uitam? Nolite timere pusillus grex,uestrum est enim regnum cœlorum, &,confidite quia ego uici mundum,&,ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi &c. Vides ut ostensurus quid sit lex fidei, proferam uerba fiduciæ & consolationis. Nec hoc erat hic propositum quibus modis discerneret lex uetus ab Euãgelio,sed in hoc obiter adhibita est hic distinctio,quo facilius lectori commonstrarem,naturæ lucem obscuratam,illustrari per fidei donum & uoluntatem corruptam corrigi per charitatem. Arbitor lectori perspicuum esse factum, quãm adhuc nihil sit commissum in Diatriba, quod reprehensionem mereatur, nisi quod tu male narrando nihil non deprauas,quo minus habemus tibi fidei sacras literas enarranti,quod in his deprauandis cõperiamus,q̃ sis malæ fidei. Nunc uide quantam de nihilo suscites tragœdiam. Hæc sunt tua uerba. Quæ si quis Christianus omnia conferat, cogetur suspicari te ludere & ridere Christianorum dogmata &religionẽ. Nam tantam ignorantiã ei tribuere, qui sic nostra omnia perlustrauit, tanta diligentia, & memoria conseruauit,mihi plane est difficillimũ Hactenus tua. Quur crimen tam atrox impingitur? quia Pelagium feci pene Euangelicum, id est, hæreticum. Quid enim aliud est pene Euangelicum esse? Ethnici non dicuntur pene Euangelici,q̃ pcul absunt ab Euangelio. Sed Arius fuit pene Euangelicus, qui sua dogmata per Euangelium confirmabat. Deinde fateor in Philosophis rationem fuisse

obſcuratam non extinctam. Nam de multis bene iudicarunt per lumen naturæ, uoluntatem item nõ penitus corruptam, quum in his appareant naturales quidam niſus ad honeſta, pro quibus tu ſupponis fidem & charitatem. Diſtinxi triplicem legem, naturæ, operum & fidei. Legem naturæ nemo negat, reliquarum duarum diſcretionem hauſi ex Auguſtino. Dixi in philoſophorum opinionibus ac præceptis eẽ quddam conſentanea dogmatibus ac præceptis Euangelicis, Pſalmi quarti uerſiculum. Signatum eſt lumen &c̃. ſic applico ad lumen naturæ, ut non negem recte interpretari de fide, per quam naturæ lux adiuuatur. Poſt hæc tam horrenda crimina ſequuntur illa quæ modo recitaui. Quæ ſi quis Chriſtianus, & cætera. Sed ubi commonſtras nobis iſtum Chriſtianiſmum? In ueſtra Eccleſia uariant ſententiæ, in noſtra nulli ſunt, ſi tibi credimus, denicꝙ doces nec ſanctos nec Chriſtianos, nec Eccleſiam oſtẽdi poſſe. Porro quum charitas Chriſtiana neſciat ſuſpicari malum, qs erit iſte Chriſtianus abſcꝙ charitate tam male ſuſpicax, ut ex bene dictis cogatur ſuſpicari, me ludere & ridere Chriſtianorꝫ dogmata, & religionem? Citius arbitror hoc ſuſpicaturos Chriſtianos, ſi deſerto Eccleſiæ conſortio, tua dogmata propugnarem. Qꝫ uero malicioſum hic prodis calumniãdi ſtudiũ, hactenus nihil ſciui, ſed incogitãs, imprudẽs, ignorãs, loquor om̃ia. Hic quo nouę calũniæ facias locum, nõ potes mihi tribuere tm̃ ignorãtiæ, ſed mauis ſcientiam ademptam reddere, quo crimẽ grauius hæreat in me irriſæ religiõis & Chr̃ianorꝫ dogmatũ.

Quæ

Quæ sunt autē ista uestra, quæ tanta diligētia p-
lustraui memoriaq; teneo? Tua ne dogmata? Vix
ullum tuoꝝ libroꝝ potui perlegere. tāta est ibi lo
quacitas, & insatiata conuiciandi libido. Et doctis
simus sit oportet, q tua intelligat, quæ sine tuo spi
ritu intelligi non possunt. Et haud scio an Christia
noꝝ dogmata putes non alia esse q̄ tua. Ego de fi-
dei catholicæ decretis putabā te loqui, illa certe
non irrideo, nec unq̄ mihi fuit ille animus, gratia
deo, licet uitam excusare nec possim nec uelim.
Sic tu me nunc alium nunc aliū fingis, utcunq; ti-
bi uideor idoneus ad calumniā. Quot cōuicijs in-
itio debacchatus es in Scepticū animum? Quoti-
es criminatus es, ꝙ in Diatriba nihil asserā? At idē
paulo post, omniū optime facio, qui nihil asserā,
sed studio quærendi ueri tantū disputem, discen-
di cupidus, Ita tibi constas in calumnijs, ut ex ea-
dem re geminū crimē elicias. Et perinde quasi pa
rū sycophāticū sit impegisse crimen impij blasphe
miq; animi, reprimis te ipsum, sed interim (inqui-
ens) abstinebo, indicasse contentus, donec occasio
dignior sese obtulerit. Ac mox audio, Mi Erasme
& amanter admoneor ne sim de illoꝝ numero, q
dicunt, quis uidet nos? Hæc cantio tibi potius ca
nenda est, qui cū talibus strophis ludas, arbitr[illegible]st in
te fallere, nec deprehendi spm̄ tuu[illegible] his,
tentes nos. Si ego te tento q ci[illegible]uitute peccati, quid
disputo, quur non irritaris, [illegible], quæ pars tātum est eo-
minibus te lacessunt a[illegible]efinitio, Nec definitio ex-
ut ego, sed proprijs c[illegible]alē, nisi recipimus opinionem
mata appellantes? Q[illegible]m, quæ si tibi non probatur,

mihi

ecclesiam tuã, quando Paulus nõ dignat̃ de his, q̃ foris sunt iudicare, ego semp̃ a tua ecclesia fui alienus, nõ minus q̃ illi. Quin sæuis in illos qui libris æditis palam debacchãtur in tua dogmata, quũ hactenus professi sint tuã ecclesiam? Paulus nullos tradidit Satanæ, nisi qui defecerant ab Euangelio. Hoc mihi non potes obijcere. Semp̃ eadem, tũ scripsi, tum dixi, tum sensi. Toties obijcis ecclesiæ Romanæ tyrannidẽ, quæ si qua est, longo tẽporis progressu irrepsit, sensim alentibus eã opibus, potentiaq; mundana. Ver̃ isti animo quẽ spirant tua scripta si accederent opes, autoritas, potentiaq; Romanor̃ pontificũ, satis appareret, q̃d nobis sit expectandũ. Mitteres huc (ni fallor) satellitiũ tuum atq; armatas copias, aliquanto inclementius tractaturus abs te dissentientes ferro, q̃ nunc tractas calamo. Et ubi est interim ille mirabilis Euangelista, qui solo gladio spũs, quod est uerbũ dei profitebatur se uindicatur̃ Euangeliũ aduersus portas inferi? Ad calumnias, ad cõuitia, ad minas descendis totus, & tamen uis uideri simplex, purus, nec affectibus humanis duci, sed spũ dei. Recte doces, deũ oportere iustũ credi, etiamsi nec lux naturæ, nec lux gr̃æ comprehendat eũ ecclesiæ [illegible]ũ, at non recte postulas idem ius tibi. uero m[illegible] [illegible]em, multo grauius etiã peccatũ ctenus nihil sciui, sed [illegible]inionibus quandoquidem loquor om̃ia. Hic quo nõ [illegible]uidẽ uel insaniæ, uel te nõ potes mihi tribuere tm̃ ig[illegible]idere plura. entiam ademptam reddere, qu[illegible] recenseo, quarum reat in me irrisæ religiõis & Ch[illegible]mnatam relinquo.

Scdo

2 Secūdo loco recito sententiā eorꝝ, qui sic minimū tribuunt libero arbitrio, ut tamen nō prorsus tollant. Dicunt em̄ ipsum nihil efficaciter posse, nisi adsit gr̄a, uel extimulās siue operās, uł cooperans uel consummās, & tn̄ in his omnibus fatentur, uel applicationē siue conuersionem humanę uoluntatis, uel cooperationē, nimirum ponentes aliquā humanæ uoluntatis uim, quæ nō nihil agit cum gratia. Hæc est opinio, uł Augustini, uł Thomæ sequentis Augustini sentētiam, quatenus minimū tribuit libero arbitrio. Et hanc uoco probabilem, eo ꝙ relinquat homini studiū & conatum. Atq; hic multā uerborꝝ turbā offundis, quomodo non imputetur, quod est imputandū, & quomodo dicatur aliquid posse qd̄ ex se nihil possit, quum ego in disputatione huiusmodi difficultatem palpabiliter (ut aiunt) expediam.

3 Tertiam quam recēseo, facio Carolstadij, qui non tollit omnino liberꝝ arbitrium, sit interim phas hoc abuti uocabulo, ꝙ si quis malit appellare Beta, aut Delta, mea nihil refert, sed negat ī bono ope quicq̄ agere, simpliciter pati, adeo ut gratia nō operetur per uoluntatē nostram, sed in uoluntate tantum patiente.

4 Quartam facio tuam, qui progressu tu[illegible]st in sertionis negas quicq̄ in rerum uitute peccati, quid arbitrium, nec in bonis, nec in[illegible] quæ pars tātum est eogere uoluntatem nostram[illegible]efinitio, Nec definitio exte fieri omnia. Hanc a[illegible]alē, nisi recipimus opinionem profiteorq; mihi cum[illegible]iam, quæ si tibi non probatur, ne potissimum esse [illegible]

mihi

ſ Nec prætereo Scoti opinionē, quæ putat
ꝑ opera moraliter bona, per influxū naturæ com
munem, hominē poſſe dei grām efficacem ꝑme
reri de congruo, ꝙ dei benignitas nō patiat quē
interire, ꝙ modo præſtiterit quod in ipſo eſt, non
ꝙ ſuis uiribus aſſequat ſalutem, ſed aliquo pacto
fiat capax diuinæ gratiæ. Hanc opinionē, quo
niā eccleſia, quod quidē ſciam, nondū reiecit, ego
nec defendo nec explodo. Ergo ſepoſitis opinio
nibus Pelagij & Scoti, doce reliquas tres tantum
uerbis diſſidere. Prima, nimirꝝ Auguſtini fatet ar
bitrium ſiue uoluntatē ſuis uiribus poſſe ad ma
le agendū, nec facit hic ſolū deū agentem, uolun
tatem tantū agi, quod tu doces, & hactenus cum
Auguſtino ſentit Carolſtadius, abs te diſſentiens.
Etenim quū Auguſtinus appellat grām coope
rem, utiꝝ ſenſit, operari noſtrā uoluntatē aliq
Deinde dum ponunt gratiā extimulantē, ſed n
perfectam, nō excludunt cōuerſionē & auerſion
quum tu prorſus excludas utrunꝙ, inducta re
omnium abſoluta neceſſitate. Nec em̄ pugno
tuo axiomate quod aſſeris, ſed cū tua palinodi
qua corrigis quod initio dixeras, liberꝝ arbitriu
electiæ, hil ualere, niſi ad peccandū, & probas Vuyc
uero n dogma. Et quí primæ ſunt ſententiæ, faciūt
ctenus nihil ſciui, ſeū uulneratum, aut claudicans, n
loquor oīa. Hic quo igitur aliquod iudiciū, ſed im
nō potes mihi tribuere tm ſed inefficax. Vides igi
entiam ademptam reddere, qualiſs uerbis tractatā
reat in me irriſæ religiōis & Ch ionē, quam aio pro
itione, interim ex
ſa op

sa opinione eorꝝ, qui per opera moraliter bona, si ne speciali gratia putant dei bonitatē prouocari ad conferendam grām. Atqui sic tēperaui definitionem, ut huic quoq; sententiæ, qm̄ damnata nō dum est, pateret locus. Sed finge reiectā Scoti opinionem, sit prima Augustini, qui facit extimulantem grām, non excludit applicationē & auersionem. Pharao pulsatus cœperat resipiscere, & ni se auertisset ab extimulante gratia, non uenisset in profundum malorꝝ. Demus & hoc iuxta Bernardī, totum init. ū deberi gratiæ. Certe quū nostra uoluntas operatur cū operante gratia, applicat se se ad grām, naturæ uires ad gratiam operantem accōmodans, ueluti quū oriente sole, aperimus oculos, rursum auertit sese, ueluti quū exorto sole, claudimus oculos. Ostende igitur Luthere oscitantiam uel hebetudinē iudicij̄ mei. Sic agis, Discis primā opinionē probabilem, quæ fatet liberꝝ arb. peccato uitiatum, nō posse uelle bonum sine gratia. Et definitio tribuit illi uim applicandi sese ad bonum uel auertendi a bono sine gratia. Definitio (inquis) affirmat, quod exemplū eius negat, &c. quæ tu satis loquaciter ac procaciter. Audi cōtra, subtilitatem tuæ calumniæ. Definio liberꝝ arbitrium in genere, uel ut erat conditū, uel ut est in liberatis per gratiam, uel ut est claudicans in his, qui nondum liberati sunt a seruitute peccati, quid hoc ad primā opinionem, quæ par stātum est eorum quæ cōplectitur definitio, Nec definitio excludit gratiam specialē, nisi recipimus opinionem Pelagianæ proximam, quæ si tibi non probatur,

mihi

mihi tamen licebat huius uti præsidijs in argumẽ tando. Nec uideo periculum etiam si quis eã tu catur. Deinde nõ animaduertis, quod facio du plex uelle, siue duplicẽ nisum ad honesta efficacẽ & inefficacem, Inefficax est etiã in obnoxijs pec cato, p influxũ cõmunẽ iuxta quosdã, iuxta alios nõ sine gratia, sed imperfecta q̃ nondũ quidẽ ab olet peccatũ, sed tamẽ p̃parat ad efficacẽ gratiã, Nec me mouet, quod tu nihil pateris esse mediũ, sed aut deũ facis sessorẽ, aut satanã, impudenter em̃ adducis ad me refellẽdũ, quod erat euincẽdũ Meministi, qđ diximus de lumine, & Euangelicus ille cæcus, primũ nihil uidet, deinde uidet hoies ue lut arbores ambulãtes, mox clare cernit omnia.

82 Verũ hæc alias, nihil em̃ hic affero. Iam ui des ex his q̃ diximus soluta, quæ proximo capis te repetis & inculcas, nõ absq; petulantia conuis ciorũ. Accipis unã partẽ definiti, hoc est, liberũ ar, peccato uitiatũ, & cũ hoc cõfers unã opinionẽ. Ap plicare se ad bona, bonũ est, igit liberũ arb. potest ex se bonũ. Fateor si loquaris de bono morali, fa teor rursus si loquaris de bono pietatis, modo cõ iungas grãm p̃parentẽ siue extimulantem, ueluti quũ ex lectiõe sacra, aut ex audito ecclesiasta, sen timus animi motũ ad amorẽ pietatis, & odiũ tur pitudinis. Hanc non excludo nec in definitiõe, nec in recensendis opinionibus. Tantũ excludo Pela gij̃ sententiã, Carolstadij̃ & tuã. Vbi sunt igit duo libera arbitr a inter se pugnãtia? An secũ pugnat genus qđ in se cõplectit diuersas species, & negas bis asinum esse animal, quod ex ratione differen tiæ ac

tiæ ac proprij pugnet cũ homine? Aut ex una cru
mena faceres duas, quod in eadẽ sit aurũ & argẽ-
tum? Non hic igitur captus est Proteus, sed ipse
Proteũ agis studio calumniandi, teipsum uertens
in oĩa, quũ libet, me quoq; subinde aliũ atq; aliũ
faciens, utcũq; tibi uideor accõmodus calũniẹ tuẹ
spiculis. Fateor secundũ unã opinionem hominis
uoluntatẽ peccato corruptã, quatenus corrupta
est, nõ posse se flectere ad bonã frugem sine speci-
ali gratia, siue illa sit efficax, siue extimulans. Fate
or in his qui ꝑ baptismũ & fidẽ liberati sunt, uo-
luntatẽ hominis ex se esse proniorẽ ad malũ q̃ ad
bonũ. Et fateor secundũ unam opinionẽ, uolunta
tem humanã ex naturæ uiribus se posse cõuerte
re ad studia, conatus & opera, q̃ si quis cõtendat
esse mala & iram prouocãtia, negabimus, si quis
neget esse bona, quod absq; gtatia facta, cõcede-
mus, si modo fateatur moraliter bona, prouocan
tia dei grãm efficacẽ. Nõ igit̃ mecũ pugno, si iu-
xta diuersas sententias diuersa dico. Nondũ em̃
hic pronuncio quid sentiã, sed rudi lectori futuræ
disputationis materiã cõgero. Proinde triũphus,
quẽ hic agis, reseruandus erat tibi circa finẽ dispu-
tationis, ubi pronuncio quæ sententia mihi ex o-
mnibus potissimũ arrideat. Hic tantum accingor
ad pugnam. Quando uero in te uociferatus sum,
quod fatereris liberꝝ arb. obnoxium peccato, nõ
posse se flectere ad meliora, sine auxilio gratiæ?
Quin illud potius damnaui, qđ doces nullũ esse
hoĩs arbitriũ, nec in bonũ nec in malũ, neq; pror-
sus quicquam operari, uel bonæ rei uel malæ,

neq;

neq; cũ gratia neq; sine gratia, quod nusquã legis apud Augustinũ. Deniq; quum hic tãtum uerborum incassum fuderis, planeq;, quod aiunt, aerem uerberes, tamen tuo more quasi re strennue gesta, triumphum adornas. Et uereris ne nemo tibi sit habiturus fidem, referenti tantas absurditates tam multa inter se pugnãtia, Legat (inquis) hoc loco Diatriba, & mirabitur, Legatur (inquã) hoc loco Diatriba, & protinus mirabit, qui legerit in Euãgelij præcone tam malicios um calumniandi studiũ. Tedet cætera referre quæ illic gloriose detonas.

83 Similis intemperãtiæ sunt quæ congeris pximo capite, qui cõsistit ut agat aliquid liberæ arbitrij, & tñ summa totius imputet gratiæ. Istud quũ in fine disputationis multis uerbis explicem, qd opus erat hic tempus inanibus uerbis terere? Imputari nõ debet qa quicqd potest homo naturæ uiribus, gratuitũ dei donũ est. Nec hic opus est cõmento dialecticorũ de uolũtatis humanæ uelle absoluto, nullo boni malive habito respectu, qd hic dãnas, probaturus si pro te faceret. Quid enim absurdi, siquis docẽdi gratia proponat absolutũ, quod in re absolutum nõ est? Quo igit philosophi disputãt de prima materia, deq; puris elemẽtis, & mathematici de formis abstractis a materia? Nec tam improbabile est, q̃ tu uideri uis si qs tribuat uolũtati nostræ uelle purũ, sic ut obiectum nõ cõsideret sub specie boni aut mali, sed entis tãtum, aut alicuius quod p se medium sit, etiã si non dent sint q negẽt quicquam esse medium. Quam ubiq;

molesta

molesta tua loquacitas, ut arbitrer nullum Bolanum esse cerebri tam felicis ut tuum æs uere Dodoneum ferre possit, quum extra rem dicas omnia, nec tamen ullum facias dicendi finem.

85 Excussisti primam opinionem, q̃ est Thomæ uel Augustini, quum tu nunc secundam facias Augustini quæ est Carolstadij, qui negat hominis uoluntatem in bono opere quicquam agere, in malo fatetur. Atq; hinc conijcere licet q̃ dextrem tractes, qui confundas etiam sententiarũ distinctiones, ego inter eas, quas non reijcio, Pelagianæ sententiæ oppono sententiam Augustini, ut longissime discrepantem, comparo sententiam Scoti, ut proxime accedentem. Relege Diatribã, & sic comperies. Augustini sentẽtiæ subijcio Carolstadii, quam appello duriorem, eam tu nunc, uelut multiloquio temulentus facis Augustini. Tertio loco pono tuam & Vuycleui, quam appello durissimam, cum postremis duabis dico potissimum mihi pugnam fore, hoc est, cum Carolstadij ac tua. Restitui te in uiam. Nunc supereſt ut nobis demonstres, duas posteriores opiniones easdem esse cum prima. Augustinus dum ponit gratiam cooperantem, fatetur & liberum arbitrium aliquid agere in bono opere, Carolstadius affirmat nihil aliũ q̃ pati. Tu doces nec in bono nec in malo quicq̃ agere nec ante grãm nec post gratiã, sed prorsus ac simpliciter eẽ uocabulũ inane, hæc sniã cũ prima pugnat & plus dicit q̃ secũda. Ethic prsus ἀπ' ὄνος quod aiũt delapsus, ul' ἀπὸ νῦ potius, nec intelligens quid loquaris deierationi-

bus agis. Testor, inquis, deum nihil aliud uolui dicere, nec aliud intelligi per uerba duarū postremarum opinionum, q̄ id qđ dicit in prima opiniōe, nec Augustinum aliud uoluisse arbitror, nec aliter ex ipsius uerbis intelligo, q̄ qđ prima dicit opinio, ita ut tres opiniōes a Diatriba recitatæ apud me nō sint nisi una illa mea sentētia. Si qđ a me tam sine mēte dictū fuisset q̄ ista dicunt tibi, qbus cōuictus me ingeres? Quādo faceres insultādi finem? Nec tamen desinis tergiuersari, & redis ad ueterē causationē nominis quā sæpius iam excluſimus, nec uno respōdimus modo. Videris ipse sensisse errorē tuum, nec tamē libuit dispūgere qđ scripseras. Proinde ab hoc capite nō discedis ut soles triumphabūdus, sed uelut gallus demissis alis temet subducis. Si hic, inquis, erro, reuocet q pōt, si sunt hæc obscura & ambigua illustret & stabiliat qui potest. Hic reprehensorem admittis & illustratorem, quum in fine repellas omne iudicium.

86 Attn̄ pximo capite resumis animos. Sed si cessant in qs mōstra uerborū. Quis em̄ ferat istū abusum loquēdi? Totidē uerbis tibi tuas uoces recinit echo. Sed facessant mōstra uerborū, qs em̄ ferat istū abusum loquēdi? De abusu receptæ uocis litiga cū Hilario, cū Ambrosio, cū Augustino, cū Hieronymo. Hic ppositum erat te dicturū tres opiniōes nihil inter se discrepare, & hoc omisso cauillaris, de noie liberi arbitrij. Nec adhuc desinis affirmare qđ est manifeste falsum. Ita ne ēe adē snīa, liberū arbitrium cooperari grāæ, & tantū pati in opere bono, in malo uero tum agere, & nec in bono nec in malo quicq̄ agere, sed

re, sed deum solum operari quicquid agit̃ seu bo-
ni se umali? Tu sic colligis. Post peccatũ uolũtas ho
minis nõ est libera nisi ad malũ, absq; gr̃a. igit̃ amis-
sa libertate succedit seruitus. Negari nõ põt. Vbi ser
uitus est, ibi est mera necessitas, & ubi necessitas, ibi
nihil agit liberꝝ arbitriũ, si nihil agit, patit̃ tantum.
Tua Grammatica non potest amissam sanitatẽ uo-
care sanitatem. Verum ut simul & meam definitio
nem tuear, & ista tua tam perplexa discutiã, ꝓponã
rei summã nudis aphorismis.

1 Volũtas in hoĩe, quẽadmodũ & in ãgelis, sicut
erat condita, libera erat ad bonum & ad malũ, sic ut
adhærere potuerit oblatæ gr̃æ, sine speciali p̃sidio
nouæ gr̃æ ac semet auertere potuerit a gratia.

2 Post lapsum primorum parentum, naturæ li
bertas uitiata est non extincta. Resedit autem in il-
lis aliqua scintilla rationis discernens honestum ab
inhonesto, item aliquis nisus uolũtatis, refugiens a
turpitudine, & quodãmodo gestiẽs ad honesta.

3 Verum hic nisus & ratio inefficax est, sine spe
ciali gratia, iuxta quosdam, iuxta alios tantum ua-
let, ut per opera moraliter bona, possit de congruo
promereri gratiam, uel præparantem, uel etiam iu
stificantem, quam sententiam non arbitror ab Ec-
clesia damnatam. Licet nec illam superiorem im-
probauerit, sed hic permittit unumquemq; abun-
dare in suo sensu.

4 Libertati ꝑ gr̃am, sunt in eodem statu quo
fuit hõ primũ cõditus liber, uidelicet ut se possit ap
plicare ad oblatã gr̃am, & possit auertere se ab ea-
dem, nisi quod ex peccato Adæ, aut ipsius etiam

resideat in eo caligo quædam rationis, & procliuitas quædam ad peccādum, quæ tamē nō adimat libertatem, sed exerceat pietatem.

5 Hęc applicatio aut auersio locum habet ad utrāq; gr̄am extimulātem quam diximus, & iustificātem. Applicat aūt sese uolūtas, quum se prębet gr̄æ, simulq; naturæ uiribus nitit̄ ad eadē ad q̄uocat gr̄a. Auertit sese quoties neglecto spūs sibilo, uertit sese ad cupiditates carnis. Itidē gr̄æ iustificāti applicat sese, quū illi in se se potēter operāti, ꝓ naturæ uiricl'is cooperat̄, & auertit sese, quū neglecto Dei dono reflectit sese ad carnem.

Ad has om̄es opiniones quaꝝ nll'a damnata est ab Eccl'ia, ni fallor, & ad oēm hoīs statum quadrat mea definitio, quam ideo feci generalem, ut om̄ia complecteretur quæ sunt probabilia. Nihil igitur agis, cum hanc aut illam opinionem urges cū definitione alio detorta.

Pone hoīem in statu quo fuit conditus, quadrat definitio. Hic tu urges libero arbitrio post lapsum uitiato. Pone eū in eo statu in quo est adolescēs, qui puer ꝑ baptismū accepit habitū fidei, & purgatus est a peccato ꝓtoplasti, necdū admisit aliqd̄ crimē ꝑ qd̄ amittit̄ gr̄a, quū tñ iam ꝑ ætatē habeat mali boniq; discretionē, quadrabit mea definitio, poterit em̄ sese applicare ad gr̄am & auertere a gratia. Applicabit aūt si naturæ uiribus eodem contēdat, quo ducit gratia, auertet, si spreta Dei gratia deflectat ad carnem.

Deniq; pone hoīem in eo statu in q̊ fuit Adā post uiolatū dei p̄ceptū, hic fortasse uidebit̄ nō q̄drate

mea

mea definitio, ꝙ semel addictus peccato, nihil aliꝰ ud possit, q̄ seruire peccato. Vbi igit̄ uis applicādi & auertēdi? Iuxta quorundā, inꝯ, opinionem resꝫ det aliqua libertas, q̄ ex naturæ uiribus absq; speꝫ cialigrā per opa moraliter bona possit exambire grām iustificantē. Hic oppones tua paradoxa, sed ista tibi ꝓbāda sunt priusquā nos p illa coarguas. Iuxta aliorꝯ opinionē q̄ est Augustini, põt applicare seſe ad grām extimulantē ac reuocātē, ac rursus eā spnere. Vides hic aliqd libertatis. Rursus pt se pꝫbere græ iustificanti, põt ab ea seſe auertere. Et fortasse nō absurdū fuerit ponere mediū quendā statū inter iustitiā & iniustitiā, ueluti quū hō naturæ uiribus contēdit ad ꝓmerendā grām, uł excitatus grā stimulāte, quā impfectā dicimus, applicās naturæ uires ad eā grām, contēdit ad innocentiā. Is nec oīo uideť iniustus, q̄ tædio suæ iniqtatis contēdit ad iustitiā, nec oīo iustus, q nondū assequutus sit innocentiā Et in hmōi statu diuus Augustinus uideť ponere Corneliū, in q̄ fuit utrūq; sed impfecte, ueluti q ꝓperat ad asylū, nec oīno tutus est, nec ꝓrsus hæret in piculo, sed quo lōgius recedit a piculo, hoc saluti ꝓpior ē. Hic occines subitū raptū spūs, quē ego nō nego, sed loquor interī nō qd aliqn faciat aut facere possit deus, sed qd generaliter faciat in nobis. Quanq̄ hac de re suo diceť loco. Cū his confer tres illas snias, quas tu cōflas in unā, iuenies solā primā eē uerā. Etem̄ Augustinus quū facit grām operantē & cooperantē, satis fateť eē liberꝯ homī applicare se ad grām extimulantē, si naturæ uires ad eam accōmodet eū conatū impfectū, adiuuat & aboluit

gratia cooperãs, quæ cooperans nõ recte diceret, si nihil oñino operaret noſtra uoluntas, quod negat Carolſtadius. Multominus uerũ ẽ qđ tu aſſeris, hominis uoluntatem nec in bonum nec in malum quicq̃ poſſe, ſed meræ puræq; neceſſitatis eſſe oñia. Nam hanc opinionem uoco tuam, quam in Vuycleuo damnatã ꝓbas. Quid igiť reſtat niſi nominis controuerſia? Liberũ arbitrium ꝓprie congruit deo. Eſto, ſed ſic abutimur aliis multis nomĩbus, ſapientis, boni, potentis, immortalis. Verum quum eſt ꝑ peccatum amiſſa libertas, iam inane nomen eſt, quemadmodum in ægroto amiſſa ſanitas, non eſt ſanitas. Fateor hic aliquẽ abuſum uocabuli, ſed quem mihi non debes imputare, nec tamẽ abſurde manet in peccatore ratio nominis, quemadmodum in bello captis ingenuis manet libertatis appellatio, ꝓpter natiuam conditionem, & ſpem redituræ priſtinæ libertatis. Denicq; ꝓpter reliquias priſtinę libertatis quæ reſident in homine etiam poſt admiſſum peccatum, quæ non ideo nihil ſunt per ſe non ſufficiant ad recuperandam libertatem, ſatis eſt, quod aliqd agant, ſuis uiribus & peragant, etiam auxilio gratiæ. Tu perditam ſanitatem, mortem facis. Manet in ægroto nonnulla naturæ uis, utcunq; pugnans cũ morbo, ſæpe uincẽs abſq; medici ꝓſidio. Sic rõnem a pcto facis oñino cæcã, ego lippientẽ aut luſcioſam facio. Neq; eñ ꝓrſus cæcus eſt, q ob pituitã cæcutit, neq; ꝓrſus mortuus ẽ, q cum morbo luctatur. Iã ſi placet accerſe cõmodũ illũ congerronẽ ſophiſtã, eiq; ꝓpone collationẽ de lapide, q natiua uiſ fertur deorſum, ſurſum uero non niſi uiolento impulſu

pulsu, & roga an lapidi tribuat liberum arbitrium, fortasse non tenebit risum & respondebit. Lapidem esse qui talia percontetur. Lapis enim sicut omnia grauia quæ ratione carent non habet nisi unicum impetum naturalem, at liberum arbitrium ut conditum est, erat utroque uertibile. Dices de corrupto loquimur, feremus si modo in disputando memineris tale fuisse conditum, & hinc nominis rationem manere, licet re partim amissa. Post peccatum autem originis, sed magis etiam personale, ut libertas non est in totum amissa, ita nō est absoluta seruitus. Cæcutiencia inducta est, non cæcitas, claudicatio inducta est, non exitium, & uulnus inflictum est, non mors, & languor accessit, non interitus. Manet enim aliqua rationis scintilla, manet aliqua propensio uoluntatis ad honesta, licet ineffi cax. Nec ideo nihil est, quia per se non sufficit ad recuperandam pristinam libertatem, sed ut uulneratum ac languidum, non ualet quidem quod potest, uerūtamen uirtū qualescunque reliquias accōmodat erigenti gratiæ, nisi forte dicis puero nihil esse uirium quod solus nequeat mouere plaustrū, qđ facit connitens robustiori. Quare serua lapideis hoibus istam de lapide comparationem, neq; proferas huc tam ridiculas colectiones. Nullum est omnis, & nihil est omnia. Quid autem si Scoticus sit ille sophista? Nonne statim obturabit tibi os? Nisi forte commodum uocas, qui commode respondeat ad tuas percontationes. Postremo, quod ad uocem attinet, Thomas fortasse concederet post peccatū

catum non dici ꝓprie liberꝝ arbitriũ, sed idem simpliciter nihil esse aut nihil agere cum agẽte gratia, negabit. Hæc sunt quæ in uestibulo disputatõis lectori ꝓposuerã, quo paratior eẽt ad reliqua ꝑcipiẽda. Nam rudioribus illa scribere me sum ꝓfessus, & tu nondũ opinor lecta tota diatriba, sic cum hac parte cõgrederis, quasi iam ꝓnunciarim. Eadẽ iniquitate discutis testimonia scripturaꝝ a me tractata, quasi in singlis definierim. Imo testificor me ꝓponere hinc atq; hinc diuersa testimonia diuinæ scripturæ, quæ uidentꝫ inter se pugnare, & illæ sequelæ quas tu sic exagitas, non sunt definiẽtis, sed argumẽtantis, nõ docẽtis sed pugnãtis, ut ex collisione testimonioꝝ & interp̃tationũ elucescat ueritas. Et interim utor iure pugnantiũ, iniquũ petens nõnunq̃ ut æquum feram. Etem̃ q pugnat, frequẽter hoc agit, nõ ut ꝓnunciet quid ipse sentiat, sed ut illaqueet ac ꝓsternat aduersarium. Proinde nõ raro falsis assumptõibus utitꝫ, sed ab aduersario concessis, & ex his colligit, plusquã habet ueritas, q̊ magis aduersarius intelligat se esse uictum, iamq; cõtra pugnare desinẽs, cupiat doceri. Tum qui docet longe alijs modis agit, q̃ꝫ dum pugnabat. Sed iam dudũ ipsa tꝑis angustia cogit me disputationẽ hãc abrumpere. Quod superest accuratius & per ociũ tractabitꝫ. Et uide, te quæso, quantũ tꝑis, q̃ntũ chartaꝝ & operæ nobis iam perijt, in refellendis tuis cauillis, conuicijs & calumnijs. Poteras tua cũ laude, nemine læso, fortiter tueri dogma tuũ, idq; merebatꝫ meæ Diatribæ modestia, quæ quo magis friget ac stertit, sic em̃ interp̃taris meã ciuilitatẽ, tanto

minus

minus merebat̃ tam impotentẽ calami tui sæuitiã, Nũc dũ nihil nõ torques ac rapis ad calumniã & cõuicia, perdis bona ex parte & tuũ & meũ & lectoris ociũ, & adeo nõ cõcilias tibi fidẽ, ut dũ hic declaras animi tui morbũ etiam illa fide careãt apud plurimos, quę recte uł doces, uł mones, uł inculcas, qualia fateor eẽ ꝑmulta in scriptis tuis. Nã quæ res inuitabat te ut hoc quoq; calũniareris de q̊ nunq̃ mihi uenit ĩ mẽtẽ? Ais a me morderi ridericq; canonẽ Hebræoꝝ. Hoc ẽ unũ calũniæ caput. Alteꝝ est qđ cũ ambiguo scõmate uoco cãticũ canticoꝝ, cãticũ amatoriũ. Tertiũ, qđ ꝓuerbia Salomonis & cãticũ cõfero cũ duobus libris Esdræ, Iudith, historia Susannæ & Beli draconis. Hic ubi ne somniũ qdẽ fuit ullius mali, tu fingis tria magna crimina. Referam ex Diatriba locũ quo magis agnoscas, quã hic præter omnẽ causam criminaris. Sic habet. Non puto quenq̃ exceptuꝝ hic aduersus autoritatẽ huius opis (de libro loq̊r, q inscribit̃ Eccł̃iasticus) qđ ut indicat Hieronymus, olim apud Hebræos nõ habitũ sit in Canone, quum Eccł̃ia Christi magno cõsensu receperit in suũ canonẽ. Neq; cãm uideo quur Iudæi librũ hũc a suo canone iudicarint excludendũ, quũ parabolas Salomonis, & cãticũ amatoriũ receperit. Etem̃ qđ duos posteriores libros Esdrę, historiã apđ Danielem de Susanna, ac Belo dracone, Iudith, Hester, aliaq; nõnulla nõ receperũt in canonẽ, sed inter hagiographa numerarint, qd illos mouerũ, q̃ sodiuinat q libros eos attẽtius legerit. Cũ docẽdum ope tale nihil obstrepit lectori. Hactenura, si qdem ꝟba recẽsui. An mordeo rideoq; cã spũs est? Aut

qđ negē mihi liquere quāobrē ecclesiasticū exclu
serint a canōe? Erat quur illđ opus haberi cuperē
in primis dignū canone, & tñ nihil aliđ dico, q̄ me
nō ꝑspicere causam, quare Hebræi nō receperint
quū eccl̄ia receperit, certe inter hagiographa. Tu
fortiter pronūcias librū Hester, quū apud Hebræ
os sit in canone, digniorē cæteris oībus, q exclude
ret̄ a canone. Vter igit̄ ridet ac mordet canonē,
ego nego me uidere causam, quur eccl̄iasticū non
receperint in suū canonē, an tu q iudicas librū He
ster minime dignū canone, simul dānās & Hebrę
oꝝ & eccl̄iæ canonē, cū Hebræoꝝ canone cōsen
tiētē? Tātū ad primū crimē. Alteꝝ nihilo uerecū
dius. Appello cāticū Salomonis cāticū amatoriū.
Finge nullā hic eē causam, quur sic appellarim, ni
si qa libuit, aut ut latinius dicerē, qd erat ambigui
scōmatis, an nō est cāticū amatoriū? An amor sp
in malū sonat? Nūc uide causā quur ita maluerim
dicere. Quū em̄ due ꝑticulæ, ad dictionē Salomo
nis referrent̄, uidelicet ꝓuerbia & caticū, si dixis
sem cāticū cāticoꝝ, dure sibi cohæsissent duo ge
nitiui, Salomonis & canticorum uidererq; sentire
Salomonem alia multa scripsisse cantica. Si sim
pliciter dixissem cāticū, poterat aliqs suspicari me
de cātico q̊piā loqui q̄lia sunt ī psalmis, idcirco ex
opis argumēto addo cognomē amatorium. Ego
de hoc cāico nūq̄ peius sensi q̄ de ꝓuerbiis, de q
uillis, con[illegible]e sentio. Quę fuit igit̄ occasio calūniādi?
nemine læse hoc telū mutuat⁹ es ex libris Lei, q ti
bat̄ meæ Di[illegible]r, incipiūt placere. Iā tertiū crimē tuū
get ac stertit, sic e[illegible]

habet

habet manifestã uanitatẽ. Nõ em̃ cõfero prouer
bia & cãticũ cũ duobus libris Esdræ, Susannæ Be
liq; draconis historia, sed cũ ecclesiastico, q̃ simile
tractat argumentũ cũ prouerbiis, atq; in his quos
reiecerũt aio diligẽti lectori aliqd obstrepere, cur
recepti nõ sint. In ecclĩastico, nõ uidet̃ sil'e qcq̃ ob
strepere. Q, si in ecclĩastico nihil obstrepit, multo
min⁹ in prouerbiis aut cãtico. In his tã friuolis re
fellẽdis nõ erã sumptur⁹ hoc opæ, nisi ut te ab ista
imodica nihil nõ carpẽdi libidine, reuocarẽ. Quę si
me tm̃ læderet, iactura sane tenuis esset, aut si tibi
uni noceret, tolerabilior eẽt, nũc nõ solum obstat
causæ quã agis, agis aũt ut affirmas negociũ euã
gelii reuocãdi, qd̃ hactenus in orbe fuit sepultum
ueꝝ etiã exitiũ oĩm bonaꝝ reꝝ secũ adfert ista ca
lami tui seditiosa petulãtia. Cõcitatus est ppl'us ad
uersus epõs & principes, magistratus ægre cohi
bẽt plebeculã nouaꝝ reꝝ auidã, atrocibus odiis
inter se dissident ciuitates, q̃ prius erãt cõiũctissi
mæ, uix inter hoĩes nũc inuenias cui tuto fidas, li
bertas oĩs adẽpta. Nã principũ, p̃sulũ, theologoꝝ
ac monachoꝝ tyrannidẽ, sic em̃ uocare soles, non
sustulisti, sed irritasti. Quicqd fit aut dicit̃, rapitur
in suspitionẽ, & de qbus prius licebat in utrãlibet
partẽ disputare, nunc ne hiscere quidem phas est.
Seruitus quã parabas excutere cõduplicata e[illegible]. Et
gũ adgrauatũ est, catenæ nõ excussæ, sed a[illegible]ũ, q̃ so
Olim nemo facessebat negociũ, si qs dom docẽdum
ualitudĩe comedisset, q̃ cõueniebãt, nũc [illegible]ura, si qdem
tas habeas edẽdi cãs, nec desit põ[illegible] spũs est? Aut
quæ

tamen Lutheranus dicitur qui uescitur. Olim Romanus pontifex facile relaxabat legem ijs, qui p imbecillem ætatem & nondum usu rerum ac iudicio prudētē, facti fuissent monachi aut monachę nūc ad relaxādū difficillimus ē. Frigēt ubiq; disciplinæ liberales, una cū linguis ac bonis lr̄is, quas tu grauas intolerabili inuidia. Reijciunt egregia ueterꝝ monumēta, & pro his mūdus implet rixosis ac famosis libellis, ex qbus morbi uirus serpit ad lectorē. Noui aliq̄t uiros bonos ac doctos, qui intio nō inuiti legebāt tuas lucubratiōes cognoscēdi iudicādiq; studio, tādē coacti sunt reijcere qd̄ fāterent sese infici tot sannis, scōmatis, dicterijs, cōuicijs, calūnijs paꝝ chr̄ianis, qbus doctrinā tuā cōtaminas, nō aliter q̄ solēt ij, q capos aut phasianos infarciūt alliis. Et primū ista titillationē quādā habēt ac pruritū, ueꝝ ubi sensim irrepserint in aīos, inficiūt synceritatē ac māsuetudinem pectoris. Et quū uideas q̄tū maloꝝ in orbē īuexerit ista tua ferocia, quū toties admonit⁹ sis etiā ab ijs, q tibi bn̄uolūt, tn̄ usq; proficis in deteri⁹, & eos frustra trahēs in piculū, q se tuæ fidei crediderūt, & illos abalienās, q̄s poteras ad te pellicere. (Iā em̄ rursum fingo tuā doctrinā eē catholicā), deniq; obsistēs, q̄ [illegible]inus hic mūdi tumult⁹ utcūq; nat⁹, aliqn̄ nobis [illegible]at aliqd bonæ tranqllitatis. Innūeros abstrauillis, con[illegible] suis p̄sulib⁹, q nunc oberrāt uelut oues dis[illegible] nemine læ[illegible]ō hn̄tes pastorē, p̄sertim quū uideāt tuā ec[illegible]bat meæ Di[illegible] dissidiis cōcuti, & ītestinis bellis tumulget ac stertit, sic e[illegible]æc adhuc uacat tibi tātos libros, tā[illegible] scribere, in hoīem cui⁹ aīm pr[illegible]sus

sus ignoras, si mõ talẽ eẽ iudicas, q̃lẽ facis. Si liberis & aptis cõuiciis debacchatus fuisses, simplicitas laudari poterat, aut tuo genio cõdonari. nũc arte malicioſa rẽ geris. Si duobus aut tribus cõuiciis cõtẽtus fuisses uideri poterãt excidisse, nũc liber totus undeq; scatet maledictis. Hinc incipis, p hæc pgis, in hæc desinis. Si temet explesses uno cõuitior gñe, subinde stipitẽ, asinũ, aut fungũ me appellans, nihil aliud rñdissem, q̃ illud e comœdia Homo sũ, hũani nihil a me alienũ puto. Hæc nõ poterãt saturare tuũ odiũ, nisi me faceres Luciani & Epicur, adeo nõ credẽtẽ scripturis diuinis, ut ne deũ qdẽ ullũ eẽ arbitrer, hostẽ chr̃ianismi, de nicq; blasphemũ i deũ & chr̃ianã religionẽ. H mõi leporibus respsus est tuus liber, oppositus meæ diatribæ, in q̃ nullũ erat cõuiciũ. Istã tã puersam opinionẽ si qs susurro leuis ac mẽdax, q̃libus abũdat tua sodalitas, ad te detulit, uide q̃ cõueniat tãta leuitas psonæ, quã tibi sumpsisti. Si ex tuo ipsi⁹ aio cõcepisti, qs credet eũ eẽ bonũ uir, q de hoic incognito tã atrocia suspicet? Sin ista lædẽdi mei studio cõminiscẽris, nulli pt obscur eẽ, qd de te sentiẽdũ sit. Q̃m aũt meę lucubratiões palã reclamãt tuis calũniis, ubiq; sacrar lrar maiestatẽ & Chr̃i gloriã pdicãtes, negas illa mihi ex aio scripta. Expedita solutio, si qcqd calũniari nõ potẽs, ioco scriptũ est. si qcqd patet calũniæ, serio scriptũ est. Et hmõi distinctiões tibi ualebũt ad criminãdũ, q sophisticas distinctiões exibilas, reptas ad docẽdum Quæso qd est istud ingeniũ, aut q̃ natura, si qdem natura est? Aut qd spirituũ genus, si spũs est? Aut

quæ

q̄ tandē euāgelii docēdi tā nō euāgelica ratio? An renascēs euangeliū sustulit oēs leges politicas, ut tā liceat q̄libet in quēuis & dicere & scribere? An hæc est tota libertas, quā nobis restituis? Si qs mihi detrahat ingeniū, iudiciū, eruditionē, moderate ferā, si qs īpingat īperitiā scripturarū aut incogitātiā, humanū crimē agnoscā, ueru si qs mihi impingat neglectū dei, aut cōtēptū scripturarū, is aut id facit ex delatoris cuiuspiā oīone p̄suasus, & leuissimus ē, aut intolerabilis est sycophanta si ex sese cōfingit. Hic qd tibi loquat tua cōscientia tute uideris. Ego iudice deo, cuius ira nō dep̄cabor, si qd hic sciēs fefellero, uolo hoc oībus chr̄ianis, hæreticis, & semichr̄ianis ē testatū, me scripturis diuinis nō minus habere fidei q̄ si Chr̄m ip̄m sua uoce mihi loquētē audirē, minusq̄ dubitare de his q̄ ibi lego, q̄ de his q̄ auribꝰ audio, oculis uideo, mānibus cōtrecto. Et quēadmodū certissime credo p̄ euangeliū exhibita q̄ legis figuris & prophetarū uaticiniis, p̄ spm̄ sanctū fuerant p̄dicta, ita pari certitudine credo, secūdi aduētus promissionē, ac diuersa malorū bonorūq̄ p̄mia. Et hac fiducia fretus labores, iniurias, morbos, senectutis molestias aliaq̄ huius uitæ incōmoda patiēter fero sperans p̄ Chr̄i misericordiā, malorū oīm finē, & cū ipso uitā æternā. Tantū aūt abest ut sciēs oppugnē euangeliū, ut malim decies occidi, q̄ cōtra animi sentētiā oppugnare unū iota ueritatis euangelicę. Nec hic animꝰ mihi nup̄ natus est, nūq̄ alius fuit a puero, & hodie firmior est grā deo q̄ unq̄ fuit. In salutis negocio nō aliūde flagito p̄sidium q̄ a misericor-

dīa,

dñi, neq; scdm deū, ulla in re plus habeo uel spei, uel solatii, q̄ in sacris lr̄is. Et quēad modū in lucubrationibus meis nō nego potuisse fieri, ut alicubi scripturæ germanum sensum nō attigerim, ita sanctissime deierare possim, me sciētē nec in grām hois, nec ob metū hois usq̄ docuisse secus q̄; sentirē saltē opinione probabili. Qui mecū domesticā habuerūt cōsuetudinē, si nō sanctimonię, quā desidero potius q̄ habeo, certe huius animi possunt eē testes, q nūq̄ effutiuit uerbum uel ioco uel serio qđ saperet Lucianū, Epicur; aut porphiriū. Inep tū erat hæc testificari scripto, nisi Lutherus euangeliī uindex, accurato libro talibus facetijs uoluisset in Erasmū amicū ludere. Nūc si qs mallet habere fidē illius ipudētissimæ criminatiōi, q me nō nouit, q̄ meæ testificatiōi, suo piculo faciet, me liberabit hæc animi mei declaratio. Precor aūt ut in animis oim regnet Euāgeliū Chr̄i cedatq; huic ois intellectus ac potestas hūana, tm̄ abest ut ipse belligerari uelim cū cœlesti doctrina. Simul & tibi p̄cor Luthere, ut dñs innouet in te spm̄ bonū, q̄ q̄; tū hactenus potuisti ad turbādā orbis chr̄iani cōcordiā, tantūdē ualeas ad trāquillandā ecclesiam dei, ut idē sentiētes, uno ore p̄dicemus, illū, cuius doctrinā nūc dispari ore asserimus. Hic igit̄ prioris ac tumultuarii uoluminis finis esto. Alter; breui dabitur, sed accuratius, si modo Christus adesse dignabitur.

FINIS.

¶Coloniæ in officina honesti ciuis Petri Quentel, Anno M. D. XXVI.

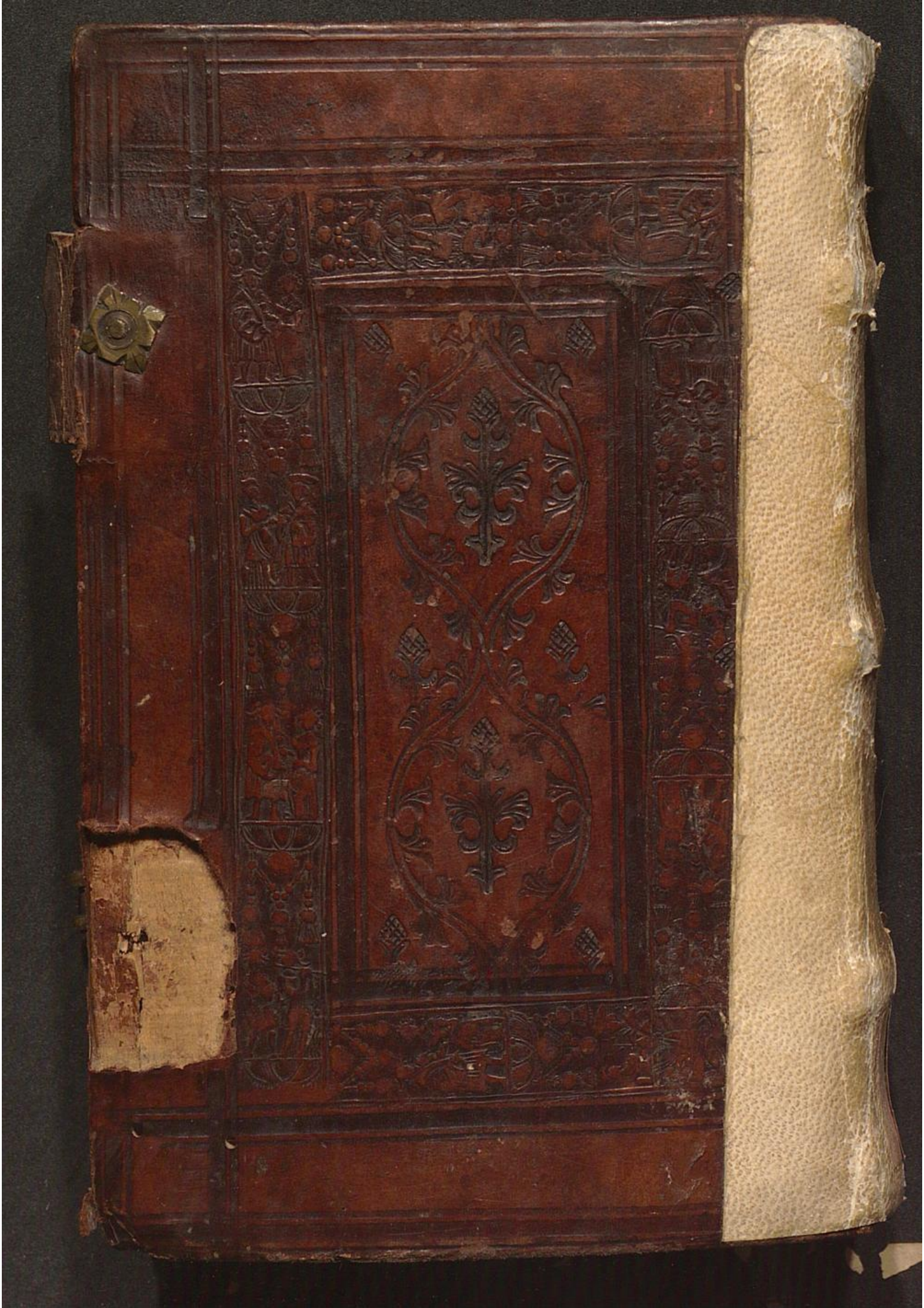
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN